

Fencsik László

A mai trockisták

KOSSUTH

Fencsik László

A MAI TROCKISTÁK

1974

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

ISBN 963 09 0171 4

© Fencsik László, 1974.

ELŐSZÓ

Napjaink eszmei harcában fontos feladat a trockisták, a IV. Internacionálé kártevésének vizsgálata és leleplezése. Nem azért, mintha a trockista szervezetek, vagy pontosabban a magukat „igazi trockistáknak” nevező, egymással hadakozó csoportok erősek lennének. A trockisták, akik időnként igen hangosan lépnek föl, nem képviselnek jelentős erőt. Mégis, kivált a hatvanas évek második felében, a tőkésországokban aktivizálódtak, szervezeteket, pártokat hoztak létre, még ha azok tiszavirág életűnek bizonyultak is. Nyugat-Európában, Latin-Amerika országaiban több tucat újságot adnak ki, gyűléseket, kongresszusokat rendeznek. A jelek szerint gazdagon el vannak látva az ehhez szükséges anyagi eszközökkel.

A trockisták mindenütt elsősorban a kommunista pártokat és a szocialista országokat, mindenekelőtt a Szovjetuniót támadják. De ez nem a szokványos anti-kommunista propaganda, és ezért veszélyes a munkásmozgalomban, ezért értékeli nagyra a burzsoázia.

A trockisták „forradalmibbak”, mint a kommunisták, „balrább” állnak a kommunista pártoknál, „szu-

perforradalmi” nézeteket hirdetnek, a kommunista pártokat opportunistának, a tőkés rendszerbe beilleszkedő politikai erőnek bélyegzik, szerintük a szocialista országokban deformálódott a szocialista lényeg, s ezért ott is szükség van „igazi munkásforradalomra”.

A nemzetközi osztályharcban a reakció erői, az imperializmus propagandistái igyekeznek fölhasználni a különböző opportunistai irányzatok „érveit” és „elveit”. A trockizmus különösen alkalmas erre, hiszen „forradalmi” frázisokkal vonja el híveit a tényleges forradalmi cselekvéstől. Napjainkban is aktuális Leninnek 1914-ben írt jellemzése Trockijról, hiszen az híveire ugyanúgy alkalmazható: „A valóságban Trockij, rendkívül hangzatos, üres és ködös frázisok leple alatt, a nem öntudatos munkásokat megzavarva, a likvidátorokat védelmezi...”¹

A trockizmus megélénkülésének ugyanazok az okai, mint a többi kispolgári, álbaloldali áramlat keletkezésének. Az ultrabaloldali nézetek terjedésének oka a társadalmi mozgásokban keresendő. A fejlett tőkésországokban az új gazdasági jelenségek következtében a munkásosztály egy része élvezi a konjunktúra hatását, és ez erősítheti a reformista tendenciákat. De ez a fejlődésnek csak az egyik oldala. A munkásosztály szerkezeti változásának fontos része, hogy miközben csökken a fizikai munkások aránya, új rétegekkel nő a bérből és fizetésből élők száma. Olyan rétegek kerülnek a dolgozók soraiba, amelyek most találkoznak először közvetlenül a monopóliumok kizsákmányoló, elnyomó tevékenységével. Az újonnan kialakuló antimonopolista tudat sokszor kis-

¹ *Lenin Művei*. 20. köt. Szikra 1955. 156. old.

polgári ultraforradalmiságban jelentkezik. A különféle álforradalmi irányzatok képviselői erre a rétegre tudnak időlegesen hatni. A régi szervezett munkásokat, politikai tapasztalatuk folytán, nehezen tudják kalandor lépésekre ösztönözni. Nem véletlen, hogy az álforradalmi nézetek képviselői fiatalokra, értelmiségiekre és különböző lecsúszott emberekre tudnak hatni.

A trockizmus feléledéséhez tehát hozzájárult az a tény, hogy a mai imperializmus ellentmondásai újabb nem proletár rétegeket állítanak szembe a kapitalizmus rendszerével. A kispolgári rétegek, a fiatalok, ha politikailag aktivizálódnak, hajlamosak a szélsőséges ultraforradalmi jelszavak követésére. E rétegeknek a politikai ingatagsága oda vezet, hogy könnyebben hisznek azoknak, akik „egy csapásra” akarnak megoldani mindent, mint azoknak, akik — ismerve a társadalmi harcok objektív és szubjektív feltételeit — kitartó, nehéz küzdelemre hívják őket. Rendszerint akkor éri csalódás az álforradalmi jelszavakat támogató embereket, amikor felismerik a frázisok és a tények közötti ellentmondást. A kapitalizmus ellen, az imperializmus ellen valóban harcolni akaró emberek hamar rájönnek arra, hogy nem lehet forradalmár az, aki szovjetellenes, aki fő ellenfelét a kommunista pártokban és a szocialista országokban látja. A trockizmus elleni eszmei harcnak ezt a felismerést kell meggyorsítania.

A munkásmozgalom története azt tanúsítja, hogy a különféle kispolgári, ultraforradalmi áramlatok akkor jelentkeznek, amikor nagy változások mennek végbe a világban, amikor váratlan, nagy mozgás van a társadalmi küzdelmekben. A kispolgári forradalmiságra mindig a türelmetlenség, az „azonnali roham” poli-

tikája jellemző, akár fellendülőben, akár visszavonulóban van a munkásmozgalom.

Csak az imperializmus mai jelenségeivel, a nemzetközi méretekben folyó osztályharc jelenlegi sajátosságaival együtt lehet a trockizmus aktivizálódását és az ellene való harcot vizsgálni. Napjainkban, amikor éles a kapitalizmus és a szocializmus közötti harc, amikor a monopoltőkés burzsoázia az ideológiai és politikai harc minden eszközét felhasználja az erősödő munkás- és demokratikus mozgalmak ellen, kapóra jön nekik minden olyan irányzat — legyen az jobboldali vagy „baloldali” —, amely elvonja az embereket a valóban forradalmi mozgalmaktól. A trockizmus álforradalmisága különösen alkalmas arra, hogy kárt okozzon a forradalmi mozgalomnak és hasznot hajtson a burzsoáziának.

Amikor a marxista—leninisták a trockizmus ellen harcolnak, ezt nem azért teszik, mintha a trockista szervezetek alternatívát jelentenének a kommunista mozgalomnak, vagy nagy tömegbefolyással rendelkeznének, bár vannak trockista szervezetek, amelyek viszonylag több embert, főleg fiatalot befolyásolnak. A harc azért folyik, hogy a trockisták álforradalmi demagógiájának még hitelt adó emberek ne mellékvágányon haladjanak, hanem a tényleges forradalmi mozgalomhoz, a kommunista pártokhoz csatlakozzanak. Például azok a francia választók, akik a trockista Krivine-re adták szavazatukat, azért helyeselték a „forradalmi” jelszavakat, mert ők maguk valamilyen formában a rendszer politikája ellen akartak föllépni. Az álbaldali nézetek elleni eszmei harc eredménye az, ha azok az emberek, akik egy zsákutcába vezető „forradalmi” politikát támogattak, megtalálják az utat a tényleges antikapitalista erőhöz. Ami-

kor tehát a marxista—leninisták a trockizmussal vitatkoznak, akkor nem azokat bírálják, akik az imperializmus ellen valamilyen formában harcolni akarnak, legyenek azok kispolgárok, diákok vagy dolgozók. Megkülönböztetik azokat, akik tudatosan kidolgozzák a szovjetellenes, kommunistaellenes trockista politikát, azoktól, akik politikai tapasztalatlanságuk miatt időlegesen követik a trockista jelszavakat.

A „baloldali” nézetek hatásának erősödése a hatvanas években szorosan összefüggött tehát az állammonopolista kapitalizmus új jelenségeivel. De a trockizmus aktivizálódásában közrejátszott az a tény is, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártja és azt követően a kommunista pártok nagy része fölvetette azokat a hibákat, helytelen módszereket, amelyek egy időben eluralkodtak a kommunista mozgalomban. A trockisták, de az egész burzsoá propaganda is úgy mutatta be Trockijt, mint aki meglátta Sztálin hibáit, harcolt azok ellen, és neki volt igaza azokban a nagy elvi-politikai vitákban, amelyek a húszas években zajlottak a Szovjetunióban. Szándékosan elhallgatják, hogy Trockijnak mindenekelőtt Leninnel volt vitája, és nemcsak vitája, hanem — leszámítva egy rövid időszakot — politikai harcot is folytatott Lenin ellen szinte minden fontos kérdésben.

Lenin már a század első évtizedében fontosnak tartotta Trockij leleplezését, mint aki „kerüli a tényeket és a konkrét utalásokat, mert azok könyörtelenül megcáfolják minden mérges kirohanását és dagályos frázisát”². Lenin hozzátette: „Akik már hosszabb ideje részt vesznek az oroszországi marxista mozgalomban, azok jól ismerik Trockij figuráját, nekik tehát

² Ugyanott, 353. old.

nem kell bemutatnunk. De a fiatal munkásnemzedék nem ismeri, és ezért igenis kell beszélnünk róla...”³

Amikor trockizmusról vagy trockistákról beszélünk, akkor nem valamiféle egységes eszmerendszerről vagy azon alapuló egységes mozgalomról van szó. Van azonban egy álláspont, ami végigkíséri a trockizmus egész történetét: tagadta és tagadja a „szocializmus egy országban” lenini eszméjét és gyakorlatát, s helyette a „permanens világforradalmat” hirdeti. A trockista „világforradalom” részei: a tőkés-országokban lezajló proletárforradalmak; a „harmadik világ” országainak antikolonialista forradalma; a szocialista országokban lezajló politikai forradalmak. Ez az elképzelés megcsontosodott dogmává vált. Minden történelmi helyzetben ez volt Trockij és minden trockista alfája és omegája. Ez a fajta dogmatizmus a legkirívóbb példája a történelmi körülmények figyelmen kívül hagyásának. A trockisták szerint a forradalmi helyzet adott, és csak a kommunista pártokon múlik, hogy nincs forradalom. A kispolgári türelmetlenséget és a szubjektív helyzetmegítélést példázó alapelvük a következő: „A munkásmozgalom mind Nyugat-Európában, mind az Egyesült Államokban a nagy konjunktúra ellenére is képes lenne arra, hogy osztályellenségére kemény, vagy akár döntő csapásokat mérjen. Éppen elég olyan kritikus pillanat volt, amelyeket a munkásmozgalom kihasználhatott volna, hogy a népek előtt merészen meghirdesse a társadalom újjászervezését szocialista alapon, mint a pusztulás és a kapitalista kizsákmányolás káoszából kivezető utat. Hogy ezeket az alkalmakat nem ragadták meg, az nem az »objektív« feltételeken múlt, az

³ Ugyanott, 354. old.

hanem a »szocialista« és »kommunista« vezetők tehetlenségén és gyávaságán, akik sokkal inkább, mint valaha, visszariadtak attól a gondolattól, hogy a döntő pillanatban át kelljen lépniük a demokrácia kerekeit.”⁴

Találóan jellemezte a trockistákat a Hannoversche Allgemeine Zeitung 1972. április 6-i száma. „A trockizmus értelmiségieknek való ideológia. Segítségével úgy lehet imádni a proletariátust, hogy nem kell azonosulni a »munkásosztállyal«. A trockisták fiktív proletariátussal ügködnek. Ez viszonylag veszélytelené teszi őket. Távol vannak a valódi tömegtől... Trockijnak a permanens forradalomról szóló elmélete egyúttal valamiféle megváltást is jelent nekik. Nem kell Kelet-Európa, Ázsia, Dél-Amerika és hamarosan Afrika különféle szocializmusaival bajlódniuk.”

Nem könnyű meghatározni a mai trockizmus politikáját, hiszen különféle fő- és mellékirányzatai vannak. Nemzetközi szervezetük, a IV. Internacionálé csoportokra bomlott, és mindegyik magának vindikálja a jogot a „IV. Internacionálé” elnevezésre. Időnként különböző vezérek tűnnek föl, akik „igazi trockistáknak” nevezik magukat, és „elfajult revizionistáknak” bélyegzik a többi vezért. Mindegyik csoportnak ugyanakkor van egy azonos vonása: úgy beszélnek, írnak, mintha óriási tömeg állna mögöttük, sőt például a szocialista országokból vagy a kommunista pártokból disszidált trockisták az illető ország vagy kommunista párt „tömegei nevében” szólnak.

Napjaink trockista csoportjai egészen mások, mint a harmincas években, és az indítékuk is más. Akkoriban azok lettek Trockij hívei, akik szembekerültek

⁴ A IV. Internacionálé VII. kongresszusa.

saját kommunista pártjuk politikájával, frakcióharcot kezdtek, kiléptek vagy kizárták őket a pártból. Csoporttá szerveződve, magukévá téve Trockij nézeteit, harcot kezdtek a kommunista pártok ellen.

A mai trockisták túlnyomó többsége soha nem volt kommunista, nem tartozott a kommunista párthoz, hanem eleve élesen szemben áll vele. Tehát nem a kommunista pártokon belül keletkezett tendenciáról van szó, mint az eredeti trockizmus időszakában. A problémát az okozza, hogy olyan emberekre, főleg fiatalokra gyakorol befolyást, akik lázadoznak a tőkés rendszer ellen, de ugyanakkor a kommunista pártot nem találják „forradalminak”, és harcolni akarnak ellene is. A trockizmus éppen azzal tud bizonyos hatást elérni, hogy „forradalmat” hirdet a burzsoá rendszer ellen, s egyszersmind gyűlöletet akar szítani a kommunista pártokkal szemben.

Bonyolítja a trockizmus elleni eszmei harcot, hogy napjainkban egy másik álforradalmi irányzat, a maoizmus is aktivizálódott. A trockisták persze ki akarják használni, és ki is használják azt a helyzetet, amit a maoisták szakadár tevékenysége egyes tőkésországokban teremtett.

Ahhoz, hogy érthető legyen a trockizmus bizonyos feléledése és a trockisták aktivizálódása, szükséges vázolni e kispolgári irányzat fejlődését és politikai tevékenységét.

AZ „EREDETI” TROCKIZMUS

Ki volt Trockij, mi volt az a trockizmus, ami ellen Lenin a párt megalakulásától kezdve harcolt, miért lehet ma is jelkép e név a szovjetellenes törekvésekben, és miért divatos időnként az e névhez kapcsolódó álforradalmi eszmerendszer egyes tőkésországokban?

Trockij (Lev Davidovics Bronstein, született 1879-ben) már fiatalon, 16 éves korában mint gimnáziumi tanuló kapcsolatba került a politikai mozgalmakkal. Önéletrajza szerint visszariadt a marxizmustól és inkább a narodnyik eszmékhez vonzódott. 1900-ban fogadta el a marxista nézeteket, de egész életében nem szabadult meg azoktól a kispolgári nézetektől, amelyeket a korábbi években tett magáévá. 1898-ban letartóztatták, Szibériába száműzték, ahonnan 1901-ben megszökött.

Trockij nézeteit és a vele folytatott vitákat könnyű nyomon követni, mert rengeteg írást hagyott maga után. „1897-től kezdve főleg tollal a kezemben harcoltam — írja Trockij az önéletrajzában —, így tehát életem eseményei, 32 esztendőn keresztül, csaknem megszakítás nélküli kinyomtatott nyomot hagy-

tak.” És ez a nyom egy fő irányt mutat: harc Lenin és a leninizmus ellen, egy sajátos irányvonal érvényre juttatásáért.

Nem célunk Trockij életének bemutatása, és az sem, hogy nézeteinek minden oldalát, politikai pályafutásának kacsakaringós útjait végigkísérjük. De éppen a mai trockizmus megvilágításához szükség van arra, hogy Trockij nézetrendszerének lényegét, a trockista politika alapjait tárgyaljuk. És mert ezek összefüggnek a bolsevik párt és a nemzetközi kommunista mozgalom életével, a trockizmust szükség-szerűen a munkásmozgalom eseményeivel összefüggésben kell bemutatni, azokkal az eseményekkel, amelyekben kikristályosodott ez a kispolgári irányzat.

Annál inkább szükség van az eredeti trockizmus vizsgálatára, mert a mai trockisták meghamisítják Trockij alakját és csak azt idézik tőle, ami kedvező számukra. Nem kevésbé hamisítanak azok, akik a nyugati országok diák- és értelmiségi mozgalmaiban Trockijról valamiféle ideális, mindent előrelátó, a mai követelményeknek teljesen megfelelő forradalmárt faragnak. Óriási különbség van a történelmi Trockij és az egyes ultraforradalmár csoportokban kialakított Trockij-kép között. Teljesen elhallgatják az októberi forradalom előtti tevékenységét, Lenin bírálatait Trockij nézeteiről és cselekedeteiről. És elhallgatják mindenekelőtt Trockijnak azokat a nézeteit és cselekedeteit, amelyek nem férnek bele az „igazi demokrácia” és az „igazi munkáshatalom” mai trockista elképzeléseibe.

A szocialista országok elleni bírálatukban a trockisták „keveslik” a demokráciát, és ebben felhasználják Trockijnak a bürokráciáról, a „szovjet thermidor-

ról” szóló vádaskodásait. Elhallgatják viszont azokat a leglényegesebb nézeteit, éppen a szocializmus építésével, a szovjet rendszer berendezkedésével kapcsolatban, amelyek távolról sem vallanak a demokrácia élharcosára. Elhallgatják a termelés katonai irányításáról, a munkakényszerről, a munkás-paraszt szövetségről vallott álláspontját, vagyis azokat, amelyeket Lenin mindig a legélesebben megbírált. De nem beszélnek azokról a cselekedeteiről sem, amelyek helyesek voltak, amikor a párt és Lenin útmutatásainak megfelelően Trockijnak fontos szerepe volt a szovjethatalom védelmében, az intervenciósök és az ellenforradalmárok leverésében, s egyéb feladatok megoldásában. Hiszen ezek nélkül nem lehetett volna a párt- és államvezetés tagja.

A történelmi Trockij-kép meghamisítása és egyes ultrabaloldali csoportoknak ezzel a képpel való azonosulása csak egy célt szolgál: szembefordulást a szocialista országokkal és a kommunista pártokkal. Természetesen ahhoz, hogy harcoljanak a szocialista országok és a kommunista mozgalom ellen, nem szükséges meghamisítani Trockijt. Teljesen elegendő antikommunizmust tartalmaznak Trockij írásai. De ezek a csoportok a kommunista mozgalommal való minden kapcsolatot tagadnak, ezért nem akarnak tudomást venni eszmei vezérüknek azokról a cselekedeteiről, amelyek nagyjából-egészéből helyesek voltak, és azokról a nézeteiről, amelyek nem egyeznek a mai szubjektív világképükkel.

Hasonlítanak Trockijhoz, aki aszerint alkotott véleményt a politikai, a gazdasági és az államépítési intézkedésekről, hogy elfogadták-e vagy nem fogadták el az ő álláspontját. Joggal mondta Lunacsarszkij 1931-ben a Majakovszkij emlékűnnepségen tartott

beszédében: „Trockij azt írja: Majakovszkij tragédiája (a költő 1930. április 14-én öngyilkos lett. — F. L.) abban rejlik, hogy amennyire tőle telt, megszerette a forradalmat, és amennyire tudott, csatlakozott hozzá, csak hogy ez a forradalom nem igazi forradalom, és ezért a szeretet sem igazi szeretet, és az út sem igazi út.

Persze, hogy is lehetne igazi forradalom, mihelyt Trockij nem vesz részt benne. Már ez az egyetlen ismérv is megmutatja, hogy ez hamis forradalom. Trockij azt bizonygatja, hogy Majakovszkij voltaképpen azért lett öngyilkos, mert a forradalom nem Trockij szájaíze szerint folyt le; ha Trockij szájaíze szerint folyt volna le, akkor olyan bengáli tűzzel lobogott volna, hogy esze ágában sem lett volna ezek után még szenvedni.”¹

Tehát Trockij, ha a saját nézetei és frakciós, szovjetellenes cselekedetei miatt eltávolítják a pártból, az októberi forradalmat már nem tartja igazi forradalomnak és az utat sem tartja igazi útnak. A mai trockisták is valahogy így vannak: csak az forradalmár, akit ők annak tartanak, csak az szocializmus, amire ők ráüthetik bélyegüket. És ha valaki nem fogadja el az ő álláspontjukat, akkor az „áruló”, „bürokrata”, „sztálinista”, „revizionista” stb.

¹ A. V. Lunacsarszkij: Irodalmi tanulmányok. Gondolat Könyvkiadó 1959. 173—174. old.

Lenin 1900-ban elhatározta: a párt megteremtése érdekében lapot kell létrehozni, hogy egyrészt legyen marxista politikai irodalom, másrészt a lap terjesztésével olyan szervezeti hálózatot teremtsen, amelylyel a párt szervezetileg reális erővé válik. Trockij szembefordult ezzel a tervvel. A lenini „Iszkra” köré tömörült marxistákat „egy kóbor rend tagjainak” nevezte. Lenin ennek ellenére, tudva azt, hogy Trockij jó újságíró, 1901-ben, miután megszökött a szibériai száműzetésből, bevonja őt az „Iszkra” szerkesztőségébe. Ez az együttműködés azonban csak rövid ideig tart. Az 1903. július 30-tól augusztus 23-ig tartó II. kongresszuson Trockij szembefordul Leninnel és a mensevikekhez csatlakozik. „Hogyan kerültem a puhák mellé a kongresszuson? — veti föl Trockij. — Az »Iszkra« szerkesztői közül a legszorosabb kapcsolatban Martovval, Zaszuliccsal és Akszelroddal álltam. Befolyásuk rám vitathatatlan volt.”²

Milyen kérdésben szállt szembe Leninnel? Éppen a legfontosabban: a proletariátus diktatúrájának kérdésében. Ő a proletárdiktatúrát csak a távoli jövőben tudta elképzelni, akkor, amikor a munkásosztály a nemzet többségét fogja alkotni. Trockij szembefordult Leninnel és Martovot támogatta a szervezeti szabályzat vitájában, amelyben nem kevesebbről volt szó, mint arról, hogy a párt valóban forradalmi vagy egy szétfolyó, laza szervezet legyen-e.

Ő maga sem tagadta, hogy elvileg nem értett egyet Leninnel. Így emlékezik a szakításra: „Szakításom Leninnel azon az alapon következett be, amelyet er-

² L. Trockij: *Mein Leben*. Fischer Verlag. Berlin. 1930. 154. old.

kölcsinek vagy személyes jellegűnek tekinthetünk. Ez azonban csupán a felszínen volt így. A dolgok mélyén az elválás politikai természetű volt, és csupán a szervezési módszerek birodalmában fejeződött ki. Magamat centralistának tartottam. Nem kétséges azonban, hogy ebben az időben nem voltam teljesen tisztában azzal, hogy milyen erős és határozott centralizmusra volna szüksége a forradalmi pártnak, hogy az emberek millióit harcba vezesse a régi rend ellen.”³

Trockij élesen szembefordult Leninnel, amikor határozott harcot hirdetett minden opportunistá magatartás ellen. „Ezzel nem tudtam egyetérteni — írta — ... A magatartása miatti felháborodásom idézte elő valójában, hogy szakítottam vele a második kongresszuson. Viselkedése megbocsáthatatlannak, szörnyűnek és vérlázítónak tűnt előttem.”⁴

A kongresszus után Trockij több mensevikkal együtt titkos ellenzéki központot szervezett, hogy kieroszakolja a kongresszuson megválasztott vezetőség összetételének megváltoztatását. S amikor kénytelen volt elhagyni az „Iszkra” szerkesztőségét, gúnyosan írt Lenin nézeteiről, sőt Lenint „a párt reakciós szárnya fejének” titulálta.

A permanens forradalom elmélete

Éles elvi ellentét alakult ki az 1905—1907-es polgári demokratikus forradalom idején. Tulajdonképpen ekkor fogalmazta meg Trockij a permanens forrada-

³ Ugyanott, 155. old.

⁴ Ugyanott, 156. old.

lomról szóló elméletét, amely végighúzódik egész életén, és amely minden rendű és rangú trockista koncepciónak az alapja. Persze Trockij álláspontja a forradalom ideje alatt, majd a forradalom veresége után többször változott. Ő maga is másképpen magyarázta a húszas-harmincas években, a pártból való kizárása után, amikor „bizonyítani” akarta nézeteinek azonoságát Leninével. Ez persze sikertelen maradt, hiszen Leninnek homlokegyenest ellenkező nézetei voltak.

Feltétlenül foglalkoznunk kell a permanens forradalom elméletének eredetével, minthogy ez a régi és a mai trockisták alapeszméje, és Trockij szerint a permanens forradalom marxista—leninista elmélete azonos az ő nézetével.

Mi is valójában a Marx, Engels és Lenin által kidolgozott elmélet a permanens forradalomról? Marx és Engels az 1848—1849-es forradalmak tapasztalatai alapján több műben foglalkoztak a permanens forradalommal. Részletesen „A Központi Vezetőség üzenete a Kommunisták Szövetségéhez, 1850. március” című okmányban foglalkoztak vele. Lenin is erre a műre támaszkodott, amikor kidolgozta a polgári demokratikus forradalomból a szocialista forradalomba való átnövés elméletét. Marx és Engels, miután látták, hogy a polgári forradalomban a kispolgári demokráta néhány reformra szorítkozva gyorsan be akarják fejezni a forradalmat, arra a következtetésre jutottak, hogy a proletariátus érdeke a forradalmi folyamat elmélyítése, permanenssé tétele. „Míg a demokrata kispolgárok a forradalmat lehetőleg gyorsan... be akarják fejezni, a mi érdekünk és feladatunk az, hogy a forradalmat permanenssé tegyük, addig amíg valamennyi többé vagy kevésbé vagyonos osztály kiszorul az uralomból, a proletariátus meghódítja az

államhatalmat...’’⁵ Az Üzenet a következő szavakkal fejeződik be: „Harci kiáltásunk ez legyen: permanens forradalom.”

Marx és Engels ezzel kapcsolatos tanításának lényege az, hogy egy forradalmi folyamatnak több szakasza van, s hogy a polgári demokratikus és a szocialista szakasz között bizonyos kedvező körülmények esetén nem szükségszerű egy hosszú nem forradalmi időszak. Lehetségesnek tartották a viszonylag gyors átmenetet az első szakaszból a másodikba, vagyis egy olyan folyamatot, amelyben állandóan fokozódik a tömegek aktivitása és a proletariátus kiszorítja a hatalomból a burzsoá és a kispolgári elemeket. Ehhez a következőket tartották szükségesnek: a polgári forradalom győzelme után megalakuló kispolgári kormány mellett a proletariátus önkormányzati szerveinek (munkásklubok, munkásbizottságok) létrehozását, hogy ily módon ellenőrizze a kormányt, a munkások felfegyverzését és saját katonai szervezetük létrehozását. Ilyen eszközökkel tartották lehetségesnek a forradalmi válság elmélyítését, a forradalom továbbfejlesztését.

Itt kell megemlíteni — tekintettel arra, hogy a trockizmusról van szó —, hogy már Marx is harcolt a forradalom exportjának terve ellen. Az 1848-as forradalom idején a Párizsban élő német, lengyel, spanyol, belga és ír emigránsok azt tervezték, hogy fegyveres légiókat szerveznek és ezek segítségével megdöntik a zsarnokságot hazájukban. Tehát a párizsi forradalmat akarták katonai úton exportálni, a Párizsban alakított csapatok segítségével akartak forradalmi felkelést kirobbantani más országokban. Marx

⁵ Marx—Engels Művei. 7. köt. Budapest 1962. 239. old.

1848. március 4-én érkezett Párizsba és azonnal fellépett e kalandor terv ellen. Engels később így írt erről: „Párizsban ekkor a forradalmi légiók hóbortja dívott... Mi a leghatározottabban ellene voltunk ennek a forradalmasdinak. Németország akkori erjedésébe egy inváziót bevinni, mely a forradalmat erőszakkal, kívülről importálná, annyit jelentett, mint a forradalmat magában Németországban elgáncsolni, a kormányokat erősíteni, a légionáriusokat pedig... védtelenül kiszolgáltatni a német csapatoknak.”⁶ Az ultraforradalmárok természetesen „okoskodónak” nevezték Marxot, mert szerintük az „igazi forradalmároknak” fegyvert kell fogniuk.

Lenin továbbfejlesztette a permanens forradalom eszméjét, és kidolgozta a polgári forradalomból a szocialista forradalomba való átmenet elméletét az imperializmus viszonyaira. Lenin stratégiai terve 1905-ben a következő volt: Oroszországban polgári demokratikus forradalom van napirenden. Ebben a forradalomban a proletariátus szövetségre léphet és kell lépnie az egész parasztsággal, semlegesítenie kell a burzsoáziát és harcolnia kell a cári önkényuralom megdöntéséért, a feudális csökevények megszüntetéséért, a demokratikus köztársaság megteremtéséért. Az imperializmusnak ebben a szakaszában azonban a munkásosztálynak nemcsak a harc a feladata, hanem vezetnie is kell a harcot, mert a burzsoáziának az az érdeke, hogy kiegyezzen a cárizmussal. Tekintettel arra, hogy a polgári demokratikus forradalmat a munkásosztály vezeti, a győzelem utáni hatalom nem lehet a szokványos burzsoá diktatúra. A hatalom a forradalomban győztes osztályok kezébe kerül,

⁶ Marx—Engels Művei. 21. köt. Budapest 1970. 211. old.

megvalósul a proletariátus és a parasztság forradalmi demokratikus diktatúrája. Ez biztosíthatja az átmenetet a szocialista forradalomba. „A proletariátusnak — írta Lenin — végig kell vinnie a demokratikus forradalmat, maga mellé állítva a parasztság tömegét, hogy az önkényuralom ellenállását erőszakkal eltiporja és a burzsoázia ingadozását ellensúlyozza. A proletariátusnak meg kell valósítania a szocialista forradalmat, maga mellé állítva a lakosság félproletár elemeinek tömegét, hogy erőszakkal megtörje a burzsoázia ellenállását és ellensúlyozza a parasztság és a kispolgárság ingadozását.”⁷ A forradalmat tehát tovább kell fejleszteni a szocialista forradalom győzelméig. „... a demokratikus forradalomból mi rögtön megkezdjük az átmenetet, mégpedig erőnkhez mérten, az öntudatos és szervezett proletariátus erejéhez mérten, megkezdjük az átmenetet a szocialista forradalomra. Mi a permanens forradalom mellett vagyunk. Nem állunk meg félúton.”⁸

A marxizmus klasszikusai szerint tehát egy forradalmi folyamatban meg lehet és meg kell különböztetni a forradalom osztályjellegét a benne részt vevő osztályok szerepétől. Arra a következtetésre jutottak, hogy a burzsoá demokratikus forradalomban, bár az polgári jellegű, mégsem érdeke a burzsoáziának a forradalom következetes végigvitele. Ez a proletariátus érdeke. A proletariátusnak az a feladata, hogy megakadályozza a forradalom megállítását és annak élére állva biztosítsa a forradalom továbbfejlődését, az átmenetet a szocialista forradalomba. A perma-

⁷ Lenin Összes Művei. 11. köt. Kossuth Könyvkiadó 1966. 82. old.

⁸ Ugyanott, 212. old.

nens forradalom marxista—leninista elmélete ugyanakkor megkülönbözteti a forradalmi szakaszokat, világosan meghatározza az egyes szakaszokban az osztályok céljait és megadja a forradalom továbbfejlődésének perspektíváját.

Trockij képtelen volt megérteni Marx, Engels és Lenin álláspontját a permanens forradalomról; neki egészen más elképzelése volt. Az ő „permanens forradalma” a következő volt: nincs szükség semmiféle átmenetre a polgári demokratikus és a szocialista forradalom között; a két forradalmi feladat megoldása nem egy összefüggő forradalmi folyamat két szakasza, hanem egyidejű aktus; a munkásosztály azonnal létrehozhatja a saját hatalmát. Trockij tagadta a proletariátus vezető szerepét a polgári demokratikus forradalomban, és különösen a parasztság forradalmi szerepét. Nem értette a polgári demokratikus forradalom győzelme után létrejövő hatalom jellegét, a munkásosztály és a parasztság forradalmi demokratikus diktatúráját.

A permanens forradalom trockista tétele fölveti a kérdést: vajon Trockij nem látta, hogy Oroszországban a polgári demokratikus forradalom feladatainak a megoldása van napirenden? De igen. „Forradalmunk” című, 1906-ban írt művében és később, a forradalom veresége után is hangsúlyozta, hogy a soron levő forradalom polgári jellegű. A lenini stratégiától való eltérés abban volt, hogy merőben másként képzelte el a forradalom győzelme nyomán létrejövő hatalmat. És ez a trockiji felfogás összefügg a parasztság szerepére vonatkozó álláspontjával. Márpedig a parasztság szerepének helyes megítélése a polgári demokratikus forradalom egyik fő kérdése.

Trockij az 1905—1907-es forradalom idején több alkalommal hangoztatta a munkás-paraszt szövetséget, a proletármozgalom egyesítését az agrárforradalommal. A párt V. kongresszusán (1907. május) Lenin maga is üdvözölte Trockij álláspontjának változását. A parasztság Trockij szerint szövetségesé lehet a proletariátusnak, de lehetetlennek tartotta a parasztság részvételét a hatalomban. Szerepét csak arra korlátozta, hogy támogassa a proletariátust.

Ebből egyenesen következik, hogy a győzelem után a hatalom nem lehet munkás-paraszt demokratikus diktatúra, hanem a „parasztságra támaszkodó proletariátus diktatúrája”. Trockij később ezt írta: „... eleneztem a proletariátus és a parasztság demokratikus diktatúrájának formuláját, mert szerintem az volt a hibája, hogy függőben hagyta a kérdést: a két osztály közül melyiknek a birtokába kerül a valóságos diktatúra?”⁹

Trockij szerint a Lenin által tervbe vett munkás-paraszt demokratikus diktatúra „absztrakció”. „... A proletariátus és a parasztság demokratikus diktatúrája nem fogható fel másképp, mint proletárdiktatúraként, amely a paraszti tömegeket magával ragadja.”¹⁰

Arról írt, hogy a bolsevikok forradalomellenesek, mert ezzel a tervvel a proletariátust a polgári demokratikus keretek között akarják tartani. Trockij úgy vélte, hogy a demokratikus forradalom igen rövid idő alatt szocialista forradalmi intézkedésekre kényszerül. „A proletariátus diktatúrája — írta —, amely a hatalmat a demokratikus forradalom vezető erejeként ragadta meg, elkerülhetetlenül és igen

⁹ L. Trockij: *The Permanent Revolution*. New York 1931.

¹⁰ L. Trockij: *Mi a permanens forradalom*. Tézisek. 1929.

gyorsan olyan feladatokkal kerül szembe, amelyek arra kényszerítik, hogy mélyen belenyúljon a burzsoá tulajdonjogba. A demokratikus forradalom fejlődése során közvetlenül szocialista forradalommá alakul át, s így permanens forradalommá válik.”¹¹

Ez a politikai képlet onnan ered, hogy Trockij, bár szükségesnek tartotta a munkás-paraszt szövetséget, ezt csak akkor tartotta megvalósíthatónak, ha a munkásosztály már hatalomra jutott. Szerinte a munkásosztály csak akkor tudja a parasztságot meggyőzni arról, hogy az ő érdekeit is védi, ha már rendelkezik a hatalommal. Így jutott el Trockij ahhoz az állásponthoz, hogy a proletárdiktatúra nem a szocialista forradalom eredménye, hanem a polgári demokratikus forradalomból nő ki. „... Polgári forradalmunk csak akkor végezheti el valóban a feladatait, ha a proletariátus, a parasztok millióitól támogatva, a maga kezében összpontosítja a forradalmi diktatúrát.”¹²

A forradalom Trockij szerint csak akkor maradhat polgári jellegű, ha a burzsoá erők a parasztság támogatásával megdöntik a proletariátust, de ha a proletariátus meg tudja tartani a hatalmat, akkor a forradalom már a szocialista világforradalom nyitánya. Lenin szerint a polgári demokratikus forradalom akkor arat teljes győzelmet, ha megvalósul a munkás-paraszt demokratikus diktatúra, s ez biztosíthatja az átnövést a szocialista forradalomba, amelyben megvalósul a proletárdiktatúra. Trockijnál viszont a munkáshatalom nem egy újabb forradalom után valósul meg, hanem a polgári forradalomból nő ki.

¹¹ Ugyanott.

¹² Ugyanott.

Ezért írta Lenin 1909-ben: „Trockijnak az a fő hibája, hogy figyelmen kívül hagyja a forradalom polgári jellegét, s nincs világos elképzelése arról, hogyan történik az átmenet erről a forradalomról a szocialista forradalomra.”¹³

Trockij és a világháború

Az 1905—1907-es polgári demokratikus forradalom leverése után Trockij számos esetben mint a „centrum” vezetője harcolt Lenin javaslatai és politikája ellen. Miközben azt hirdette, hogy „frakciókon kívül áll”, támogatta a Lenin elleni irányzatokat, a forradalmárok és az opportunisták megbékélését szorgalmazta. „Trockij ma az egyik, holnap a másik frakció eszmei poggyászából plagizál...” — írta Lenin.¹⁴ Ingadozása és árulása miatt ekkor adta neki Lenin ezt a nevet: „Juduska-Trockij”. Lenin elleni harcában Trockij odáig ment, hogy 1910-ben a Németországi Szociáldemokrata Párt „Vorwärts” című lapjában aláírás nélküli rágalmazó cikket írt a párt ellen. Lenin tiltakozását még Plehanov is támogatta.

Trockij az első világháború előtt akadályozni akarta Leninnek a párt szervezésére és erősítésére irányuló munkáját. Amikor a likvidátorok fellépése következtében a párt létéről volt szó, akkor ő békülékeny álláspontra helyezkedett. Amikor Lenin arra a következtetésre jutott, hogy a mensevikekkel nem lehet egy pártban maradni, és az 1912 januárjában

¹³ Lenin Összes Művei. 17. köt. Kossuth Könyvkiadó 1968. 356. old.

¹⁴ Lenin Összes Művei. 19. köt. Kossuth Könyvkiadó 1968. 360. old.

megtartott prágai konferencián a bolsevikok szakítottak a mensevikekkel, akkor Trockij „szakadároknak” bélyegezte a bolsevikokat. Sőt, 1912 augusztusában Trockij blokkba szervezte Lenin ellenfeleit (augusztusi blokk). A blokk, amelynek fő feladata a leninisták elleni szitok-átok hadjárat volt, rövid idő alatt széthullott. De Trockij utána is „egységbe” akarta összefogni az összes opportunistá áramlatokat. Lenin így jellemezte ezeket az „egyesítési” törekvéseit: „Hadd egyesüljenek szitkok talaján a likvidátorok, Plehanov, Trockij, a vperjodisták, a bundisták és aki csak akar. Olyan tehetetlen csoportcskák szitkozódása ez, amelyek saját tehetetlenségük miatt dühöngenek.”¹⁵

Trockij nem támogatta Lenint a háború alatt a szociáldemokrácia sovinszta politikájának leleplezésében, az internacionalista erők összefogásában. Különösen éles harcot folytatott a bolsevikok ellen, amikor az Egyesült Államokban élt (1917. január—március), és főszerkesztője volt az előbb Párizsban, majd New Yorkban megjelenő „Nase Szlovo” című lapnak.

Amikor Lenin meghirdette az imperialista háború elleni egyetlen helyes jelszót — „az imperialista háborút át kell változtatni polgárháborúvá” —, akkor Trockij kiadta a „sem győzelem, sem vereség” jelszavát. Lenin álláspontja az volt, hogy a proletariátusnak az igazságtalan háborút viselő kormány vereségét kell kívánnia, mert ez megkönnyíti a forradalmi helyzet kialakulását. Trockij tipikusan centrista jelszava viszont tétlenségre kárhoztatta volna a proletariátust.

¹⁵ Lenin Összes Művei. 25. köt. Kossuth Könyvkiadó 1970. 181. old.

Trockij tehát politikai fellépésének kezdetétől 1917-ig határozottan szemben állt a bolsevikokkal, hol mensevik vagy félmensevik, hol centrista álláspontot foglalt el. „Csak a háború alatt győződtem meg a mensevikek teljes reménytelenségéről” — írta életrajzában.

Trockij a bolsevik pártban

Trockij 1917 augusztusában, a VI. kongresszuson lépett be a bolsevik pártba. A kongresszus arra az álláspontra helyezkedett, hogy valamennyi internacionalistával egységre kell lépni. Ennek jegyében került sor az úgynevezett kerületköziek felvételére. Ez a szervezet 1913-ban alakult és az internacionalista mensevikeket, valamint a pártból valamilyen ok miatt kivált bolsevikokat tömörítette. Ennek volt tagja Trockij (1917 májusában érkezett haza az Egyesült Államokból), de olyan forradalmárok is tagjai voltak, mint Lunacsarszkij és Joffe. A későbbi tények azt tanúsítják, hogy a csoport többsége teljesen szakított korábbi felfogásával, és magáévá tette a leninizmust. Trockij azonban nem mondott le antileninista nézeteiről. A csoport konferenciáján, amit a bolsevik pártba való belépés előtt tartottak, Trockij arról beszélt, hogy nem veheti fel a bolsevik nevet, annál kevésbé, mert „a bolsevikok debolsevizálódtak”.

Az igazsághoz tartozik az is, hogy Trockij a pártba lépés utáni időszakban — igaz, ez az időszak igen rövid volt — több kérdésben elfogadta Lenin álláspontját és esetenként végrehajtotta a párt határozatait. Ez az a rövid időszak, aminek alapján a mai trockisták a bolsevik pártot „Lenin és Trockij pártjának” ne-

vezik, és úgy állítják be, mintha teljes egyetértés lett volna kettőjük között. Éppen ezeknek az éveknek a tapasztalata alapján írta Lenin a XIII. kongresszushoz címzett feljegyzésében, amelyben jellemezte a bolsevik párt akkori vezetőit (Sztálint, Trockijt, Buharint, Kamenyevet, Zinovjevet, Pjatakovot): „...éppoly kevésbé lehet ezt személyes bűnükül (Kamenyev és Zinovjev 1917. októberi kapituláns magatartásáról van szó — *F. L.*) felróni, mint Trockijnak azt, hogy nem bolsevik.”¹⁶

Lenin ezt a jellemzést Trockijról nemcsak a pártba lépés előtti politikai arculatának ismeretében adta, hanem azoknak az éveknek a tapasztalatai alapján, amikor együtt dolgoztak a párt- és állami vezetésben. Miben értett egyet Leninnel, és miben nem? Azok a kérdések, amelyekben fellépett Lenin ellen, pontosan azt bizonyítják, hogy sohasem csatlakozott teljesen a bolsevikokhoz és nem tudta megtagadni önmagát. Támogatta Lenint a forradalom védelmében — az intervenció idején hadügyi népbiztos volt —, bár volt vele vita, mert vakon bízott a régi katonai szakemberekben és semmibe vette a hadsereg pártvezetését. Általában helyeselte a hadikommunizmust, majd a NEP, az új gazdasági politika bevezetését.

Trockij nem értett egyet Leninnel a szovjethatalom legdöntőbb kérdéseiben: mi a szerepe a munkásállamnak a nemzetközi osztályharcban, egyáltalán fennmaradhat-e a szovjethatalom olyan helyzetben, amikor más országokban megmarad a kapitalizmus; milyen viszonyt kell kialakítani a párt és a tömegek között; milyen legyen a párt — demokratikus centra-

¹⁶ *Lenin Összes Művei*, 36. köt. Kossuth Könyvkiadó 1958. 603. old.

lizmus alapján felépített fegyelmezett élcsapat, vagy belső vitáktól, frakcióharcoktól szétzilált laza szervezet?

Trockij a bolsevikokhoz való csatlakozását egészen másképp festette le az életrajzában, mint ahogyan az a valóságban történt. „Emlékei” szerint az ő következtetései az 1917. februári polgári demokratikus forradalomról megegyeztek Leninéivel, tehát a pártnak — szerinte — tulajdonképpen két azonos értékű vezetője volt. Szerénytelenségét jól illusztrálja életrajzában néhány mondata: „1917 március elején New Yorkban cikksorozatot írtam, amely az orosz forradalom osztályerőivel és kilátásaival foglalkozott. Ebben az időben küldte Genfből Lenin Pétervárra a »Levelek a távolból« című írását. Bár a világ különböző részein írtunk, és óceán választott el bennünket egymástól, mégis mindketten ugyanazt az elemzést és ugyanazt a jóslatot adtuk. Nézeteink tökéletesen megegyeztek minden fő kérdésben, ilyen volt például a magatartás a parasztság, a burzsoázia, az ideiglenes kormány, a háború és a világforradalom irányában. A »trockizmus« és a leninizmus közötti kapcsolatok próbája a történelem igazi próbakövén és végyleg tiszta kísérleti feltételek mellett következett be. Ebben az időpontban semmit sem tudtam Lenin álláspontjáról; saját premisszáim és forradalmi tapasztalatom alapján érveltem, és ugyanazt a perspektívát rajzoltam le, s ugyanazt a stratégiai vonalat javasoltam, mint Lenin.”¹⁷

Azt mégsem akarta állítani Trockij, hogy Lenin az ő álláspontját fogadta el, mert szakadár tevékenységét az „epigonok” ellen éppen Leninre hivatkozva

¹⁷ L. Trockij: Mein Leben. 315. old.

folytatta. „Szerényen” így írt: „Úgy érveltem, hogy Lenin nem az én álláspontomra jött át, hanem a sajátját dolgozta ki, és hogy a számtant algebrával behelyettesítve az események sorozata nézeteink lényeges azonosságát fedte fel.”¹⁸

Távolról sem volt Trockijnak azonos álláspontja Leninnel. Kiváltképpen nem volt azonos a legdöntőbb kérdésekben: a soron levő forradalom jellegével, az osztályok egymáshoz való viszonyával és a forradalom továbbfejlődésével kapcsolatos elvi-politikai kérdésekben.

Lenin, elemezve az imperializmus belső törvényszerűségeit, arra a következtetésre jutott, hogy a szocialista forradalom győzelmet arathat egyetlen országban is. Már Marx bebizonyította a kapitalizmus fejlődésében az egyenlőtlenséget, de Lenin fölfedezte ennek a törvénynek a sajátosságait az imperializmusban, és jelentőségét a szocialista forradalom szempontjából. Az imperializmusban az egyenlőtlen fejlődés következtében kialakulnak a gazdasági és politikai ellentmondásoknak olyan csomópontjai, amelyekben forradalmi helyzet jön létre. Ezek az országok — ahol az objektív és a szubjektív feltételek elérnek egy bizonyos fokot — az imperializmus világot átfogó láncának leggyengébb láncszemeivé válnak, s itt könnyebben győzhet a szocialista forradalom, mint másutt.

Ez a tétel — amelyet Lenin „Az Európai Egyesült Államok jelszaváról” című cikkében¹⁹ fejtett ki — továbbfejlesztette azt a korábbi marxista álláspontot, amely szerint a szocializmus egyszerre arathat győ-

¹⁸ Ugyanott, 316. old.

¹⁹ *Lenin Művei*, 21. köt. Szikra 1951. 343—347. old.

zelmet valamennyi tőkésországban, vagy legalábbis többségükben. Lenin azt is megállapította, hogy melyik az az ország, amelyik az imperializmus leggyengébb láncszeme. Ilyen országnak tartotta az első világháború időszakában Oroszországot. Itt voltak a legkedvezőbb feltételek a szocialista forradalomra. Ehhez azonban előzetesen meg kellett döntení a cárizmust, ki kellett vívni a polgári demokratikus átalakulást. Lenin szerint a polgári demokratikus forradalom továbbfejlődik és átnő szocialista forradalomba.

Trockij egészen más véleményen volt. Láttuk, hogy az 1905—1907-es polgári demokratikus forradalomban sem ismerte föl a forradalom polgári szakaszát, másképpen látta a parasztság szerepét a forradalomban, mint Lenin. A háború alatt továbbment (bár időnként más álláspontot is hangoztatott), szerinte csak proletárforradalom lehetséges, amely azonnal „munkáskormányt” alakít, de ez a hatalom csak úgy maradhat fenn, ha a nemzetközi proletariátus is győzelmet arat. Az orosz proletariátus egymagában képtelen a hatalmat megtartani — mondta Trockij.

Az októberi forradalom és Trockij

A mai trockisták pillanatnyi érdekeiknek megfelelően legendákat szőnek Trockij személye köré. Ugyancsak megváltoztatva a történelmet, a fegyveres felkelés vezetőjének nevezik ki Trockijt. A valóság az, hogy Trockij 1917 augusztusától tagja volt a párt legfelső vezetőségének. a Központi Bizottságnak és elnöke a petrográdi szovjetnek, támogatta Lenin ál-

lásponjtját a fegyveres felkelésről, de annak időpontját a II. összoroszországi szovjetkongresszus megnyitásának időpontjával akarta összekapcsolni, illetve terve szerint a felkelésre akkor van szükség, ha az ideiglenes kormány akcióba lép, miután a szovjetkongresszus kinyilvánítja a hatalom átvételét. A szovjetkongresszus bolsevik küldöttei előtt október 24-én, egy nappal a felkelés előtt, Trockij arról beszélt, hogy hiba lenne a kormány letartóztatása, mert a hatalmat békésen át lehet ruházni a szovjetkongresszusra. S ezt akkor mondta, amikor Lenin álláspontja ez volt: „Napnál világosabb, hogy a felkelés halogatása most már igazán egyértelmű a halállal.” S hozzátette: „... olyan kérdések vannak napirenden, amelyeket nem tanácskozások, nem kongresszusok (még szovjetkongresszusok sem), hanem egyes-egyedül a népek, a tömegek döntenek el, a felfegyverzett tömegek harca dönt el.”²⁰

Trockij — „Az orosz forradalom története” című írásában — és a trockista történetírók sajátosan magyarázzák az októberi forradalmat: Tekintettel arra, hogy Trockij volt a petrográdi szovjet elnöke, és ennek a szovjetnek nagy szerepe volt a fegyveres felkelésben, csak ő lehetett a felkelés vezetője. Trockij maga arra hivatkozott, hogy az általa vezetett szovjet visszautasította a kormány követelését, hogy helyezze hatályon kívül azt a rendelkezést, miszerint a helyőrség katonái csak a szovjet engedélyével hagyhatják el körletüket. Trockij szerint ez már a hatóságok megdöntését jelentette, függetlenül attól, hogy a kormány még hatalmon volt. Tehát szerinte nem a párt Központi Bizottsága, nem a Forradalmi Katonai

²⁰ Lenin Összes Művei. 34. köt. Kossuth Könyvkiadó 1967. 434. old.

Bizottság, nem Lenin volt a felkelés vezetője, hanem ő, illetve nem is a felkelés hozta meg a győzelmet, hanem az általa vezetett szovjetnek egy intézkedése.

Trockij a szovjethatalom szerepéről

1918 elején élet-halál kérdése lett Szovjet-Oroszország számára a békekötés. Trockij eszmerendszere és politikai arculata mintegy gyújtópontban a breszti béketárgyalásokon és az azokkal kapcsolatos vitákon mutatkozott meg teljes egészében. A forradalom egész menetében a bolsevik párt egyik fő jelszava a „béke” volt, s nem véletlen, hogy a győzelem idején üléselő II. szovjetkongresszus első határozata a „Dekrétum a békéről” volt.

A szovjet kormány azonnal az antanthatalmakhoz és a központi hatalmakhoz fordult azzal a kéréssel, hogy a békéről szóló dekrétumot tekintsék hivatalos fegyverszüneti javaslatnak. Az antanthatalmak sohasem adtak választ a szovjet kormányra. Lenin arra kényszerült, hogy akarata ellenére különtárgyalásokat kezdjen a németekkel.

1917. december 3-án kezdődtek a tárgyalások Bresztben, a német hadsereg főhadiszállásán. A szovjet kormány hathónapi fegyverszünetet javasolt, és — hogy elkerülje az egyik imperialista csoport (a központi hatalmak) megerősödését — kikötötte: nem szabad átdobni a csapatokat a keleti frontról a nyugati frontra. A fegyverszünetet december 15-én aláírták, de csak egy hónapos időtartamra.

December 22-én megkezdődtek a béketárgyalások. A szovjet küldöttség kifejtette a szovjet kormányra a demokratikus, annexiók nélküli békére vonatkozó

programját. A tárgyalások egy időre megszakadtak, majd amikor 1918. január 9-én folytatódtak — ekkor lett Joffe helyett Trockij mint külügyi népbiztos a delegáció vezetője —, a németek mindent elutasítottak, és súlyos békefeltételeket diktáltak. A szovjethatalom igen nehéz helyzetbe került. Hadserege még nem volt, és az ország súlyos gazdasági problémákkal küzdött. Választani kellett: elfogadni a békefeltételeket, vagy háborút viselni a nagy fölényben levő ellenséggel, olyan körülmények között, amikor nem lehet számítani a nyugat-európai munkásosztály azonnali forradalmi fellépésére.

Leninnek az volt az álláspontja, hogy el kell fogadni a németek feltételeit, bármilyen súlyosak is azok. Trockijnak az volt a véleménye, hogy nem szabad elfogadni az annexiós békét, meg kell szakítani a tárgyalásokat és ugyanakkor be kell fejezni a háborút is. Ez a különös álláspont rávilágít az akkori trockizmus lényegére. Abból indult ki, hogy Oroszországban csak akkor maradhat fenn a proletárdiktatúra, ha a többi európai országban, mindenekelőtt Németországban, győz a forradalom. Trockij jelszava, a „sem békét, sem háborút”, kifejezte gondolatát: ha Szovjet-Oroszország nem köt békét a német militaristákkal és nem is folytatja a háborút, leszereli hadseregét, akkor ez forradalmasítja majd a német proletariátust. Enélkül pedig a szovjethatalom amúgy sem maradhat fenn.

Ebből kiindulva tagadta meg Lenin utasítását a békefeltételek aláírására, amivel pedig elutazása előtt szavakban egyetértett.

Lenin álláspontja ez volt: a tárgyaláson húzni kell az időt, mindaddig, amíg a német vezérkar nem intéz ultimátumot a szovjet küldöttséghez; ha ezt megteszi,

akkor engedni kell, és alá kell írni a békefeltételeket. Trockij nem ezt tette, hanem február 10-én a béketárgyaláson bejelentette, hogy a szovjet kormány nem írja alá a megállapodást, megszünteti a hadiállapotot és leszereli a hadsereget. Ezek után megszakította a tárgyalásokat és elhagyta Bresztet.

Trockij ürügyet adott a németeknek a fegyverszünet megszegésére és az újabb katonai támadásra. Leninnek február 18-án csak többszöri vitában sikerült meggyőznie a Központi Bizottságot a békekötés szükségességéről. Válaszul Trockij lemondott külügyi népbiztosi funkciójáról. Pártszerűtlen magatartására — arra, hogy képtelen volt a személyét ért „sérelmet” a párt és a szovjethatalom érdekei alá rendelni — jellemző: a Központi Bizottság nem akarta elfogadni lemondását, mire ő kijelentette, hogy nem vesz részt a Népbiztosok Tanácsának ülésein. Később meggondolta magát. 1918. március 13-án hadügyi népbiztos lett, majd az intervenciósok támadása után, szeptember 2-án kinevezték a Forradalmi Katonai Tanács elnökévé.

Az intervenciósok elleni harcban Trockijnak jelentős szerepe volt, bár korántsem olyan, ahogy ő maga ezt az életrajzában lefesti. Szerinte Lenin és más bolsevik vezetők sokszor tévedtek, egyedül ő volt az, aki minden stratégiai és taktikai kérdésben tisztán látott. Holott Trockij súlyos hibákat követett el a hadsereg szervezésében és irányításában, az egyes hadműveletek kidolgozásában, és ezek súlyos károkat, veszteségeket okoztak a Vörös Hadseregnek.

A polgárháború éveiben Lenin többször bírálta Trockijt, mert ki akarta vonni magát a párt Központi Bizottságának ellenőrzése alól. Amikor pedig a Központi Bizottság határozatot hozott a főhadiszállás

megerősítésére és a pártellenőrzés megjavítására, Trockij ezt hóbornak nevezte. Lenin 1919. június 17-én, visszautasítva Trockij gúnyos megjegyzéseit, így érvelt: „... a Központi Bizottság többsége arra a meggyőződésre jutott, hogy a főhadiszállás »búnbarlang«, hogy a főhadiszállásnál *baj van*, és *komoly javulás elérésére törekedve*, a *gyökeres átalakítás* eszközeit kutatva, bizonyos lépést tett.”²¹

Trockij a párt és a szovjet állam feladatairól

A nagy vita a párt többsége és Trockij között akkor kezdődött, amikor át kellett térni a békés építőmunkára, amikor ki kellett alakítani a szovjet állam egész rendszerét úgy, hogy a párt és a tömegek között minél szorosabb kapcsolat legyen, hogy a tömegek cselekvő, alkotó résztvevői legyenek a szocializmus építésének. Ez a vita, amely végül is Trockij teljes politikai vereségével és a pártból való eltávolításával végződött, a legdöntőbb kérdésben bontakozott ki: lehet-e építeni a szocializmust egyetlen országban, ha lehet, akkor milyen módszerrel, és honnan teremtsse elő a szovjet állam az építéshez szükséges anyagi eszközöket?

Ezek a koncepcionális kérdések először az ügynevezett szakszervezeti vitában jelentkeztek teljes éleséggel. A vita formálisan a szakszervezetek szerepéről és belső életéről szólt, de a lényege az volt: milyen módszerekkel kell vezetni a tömegeket? Lenin álláspontja az volt, hogy a szakszervezetekben nem szabad katonai, bürokratikus módszereket alkalmaz-

²¹ Lenin Összes Művei. 50. köt. 352—353. old. (oroszul)

ni, a vezetőket nem szabadkinevezni vagy kooptálni, érvényesíteni kell a széles körű demokráciát, a vezetőket rendszeres beszámoltatási kötelezettség mellett választani kell.

Trockijnak egészen más álláspontja volt. „A hadikommunizmus rendszerében — írta később —, amelyben az összes források — legalábbis elvben — államosításra kerültek, s a kormányzat rendelkezése szerint kerültek szétosztásra, én nem láttam semmi jelentőségét a független szakszervezetek szerepének. Ha az ipar az állam tulajdonában marad és biztosítja a munkásság számára szükséges utánpótlási termelvényeket, a szakszervezeteknek is bele kell tartozniuk abba az állami adminisztrációs rendszerbe, amelyik az ipar irányításával és a termelvények elosztásával foglalkozik.”²²

Trockij, megszegve a fegyelmet, vitát kényszerített a pártra. Lenin szerint a Trockijjal való nézeteltérés abban rejlett: „milyen módszerekkel kell *közelednünk* a tömeghez, megnyernünk a tömeget, és *kapcsolatot* teremtenünk a tömeggel”²³, s hozzátette: „A felsorolt »nézeteltérésekre«, amelyek köztem és Trockij elvtárs között fennálltak, azért kellett rámutatnom, mert Trockij elvtárs, amikor olyan széles körű témát vetett fel, mint »A szakszervezetek szerepe és feladatai«, meggyőződéseem szerint számos hibát követett el, és ezek a hibák a proletárdiktatúra kérdésének lényegével függnek össze.”²⁴

Trockij a szakszervezetek államosítását követelte, azt, hogy a szakszervezetek az államapparátus függ-

²² L. Trockij: Mein Leben. 450. old.

²³ Lenin Művei. 32. köt. Szikra 1953. 5. old.

²⁴ Ugyanott.

vényei legyenek. Az állami szervekké vált szakszervezeteknek pedig adják át a termelés irányításának feladatait. Trockij szerint a szakszervezeteknek nem feladatuk a munkások érdekeinek védelme, a munkástömegek nevelése, ez a szovjethatalom szerveire tartozik. A termelő munkáról pedig az volt az álláspontja, hogy azt katonai módszerekkel kell szervezni. A kényszerítést, a munka militarizálását követelte.

Trockij e nézetei összefüggtek a hadikommunizmusról kialakított álláspontjával. Bár ezekben az években nem lehetett pontosan megállapítani, hogy ki tekintette a hadikommunizmus kényszerintézkedéseit ideigleneseknek, s ki a szocialista gazdaság alapelvei alkalmazásának (a tisztázást az is nehezíti, hogy a polgárháborúban kialakult súlyos gazdasági helyzet és a front követelte kényszerintézkedések bevezetésével egyidőben bontakozott ki a vita az áru-termelés szükségességéről), és Trockij nézeteit a munka militarizálásáról egy adott helyzetben a párt is elfogadta (az 1920 márciusában megtartott IX. kongresszuson ő terjesztette elő téziseit, amelyeket a kongresszus határozattá emelt), mégis a legfelsőbb vezetők közül — Buharinon kívül — ő volt az²⁵, aki elméletileg megalapozta a kényszerintézkedéseket, és azokat szükségesnek tartotta a szocializmus teljes felépítéséig.²⁶ A munkástömegeket „ugyanúgy irá-

²⁵ Trockij 1928-ban az Egyesült Államokban megjelentette a trockisták állásfoglalásait a gazdasági kérdésekről, „The Real Situation in Russia” (A valóságos helyzet Oroszországban) című könyvében.

²⁶ Buharin „Az átmeneti korszak gazdasága” című művében fejtette ki teljes részletességgel a szocialista gazdaságról kialakított elméletét. Írásából kiderül, hogy ő a hadikommunizmus idején bevezetett intézkedéseket a szocializmusba való átmenet egész időszakára tartotta szükségesnek.

nyítani, kinevezni, vezényelni kell, mint a katonákat” — mondta.²⁷

Trockij nem ismerte el a politikai megoldás szükségességét a gazdasági területen, a párt szerepét a tömegek mozgósításában, s helyette a katonailag szervezett tömegek bürokratikus irányítását tartotta célszerűnek.

Antonio Gramsci 1928-ban a termelés és a munka ésszerűsítésével kapcsolatban foglalkozott Trockij nézeteivel, elemezte azok lényegét és veszélyességét, egyben rámutatott arra, hogy elkerülhetetlen volt a trockizmussal való leszámolás. „Lényeges tartalma (Trockij koncepciójának — *F. L.*)... abban állt — írta Gramsci —, hogy »túl« határozottan (tehát nem racionalizált módon) kívánta túlsúlyra juttatni a nemzet életében az ipart és az ipari módszereket, meggyorsítani a külső kényszer eszközeivel a termelés fegyelmét és rendjét, hozzáidomítani a szokásokat a munka szükségleteihez. Az irányzattal kapcsolatos összes problémák állapota következtében ennek szükségképpen a bonapartizmusnak egy formájába kellett volna torkollnia, ezért volt elkerülhetetlen az irányzattal való leszámolás... A termelés és a munka terén gyakorolt közvetlen és közvetett kényszer elvileg

Szerinte az átmeneti korszakban maga a politikai gazdaságtan is mint tudomány megszűnik, mert „mihelyt szervezett társadalomgazdaságot veszünk alapul, azonnal eltűnnek a politikai gazdaságtan összes fő problémái: az érték, az ár, a profit stb. problémái” (*Ökonomik der Transformationsperiode*. I. köt. Hamburg 1922. 6. old.). Buharin egész koncepciójának lényege az volt, hogy a proletárdiktatúra idején a gazdasági kapcsolatok naturalizálódnak és az irányítás fő eszköze az erőszak.

²⁷ Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt IX. kongresszusa. Gyorsírói jegyzet. Moszkva, 81. old. (oroszul).

helyes, de hibás formát öltött: a katonai modell gyászos előítéletté vált, s a munkahadseregek megbuktak.”²⁸

A szakszervezeti vitából az is kiderült, hogy Trockij nem értette meg a szovjet állam lényegét. Úgy látta, hogy a szovjet állam egyszerűen munkásállam, és ha az, akkor a szakszervezetnek nincs kívül szemben védelmeznie a munkásosztály érdekeit. Tehát nyugodtan lehet a szakszervezeteket államosítani. Lenin viszont így érvelt, amikor megvilágította a szakszervezetek szerepét a szocializmus építésében az akkori szovjet viszonyok között: „Nem egészen munkásállam, ez a bökkenő. Ebben rejlik Trockij elvtárs egyik hibája... Először is államunk valójában nem munkásállam, hanem munkás-paraszt állam. Ebből sok minden következik.”²⁹

Ebben a vitában tulajdonképpen a proletárdiktatúra alapvető kérdéséről volt szó, nevezetesen arról, hogy hogyan kell megközelíteni minden problémát: a politikai vagy a gazdasági oldaláról. Trockij úgy vélte (s ezt a véleményt akkor osztotta Buharin is), hogy a szakszervezeteket gazdasági szempontból, a termelés fokozása szempontjából kell vizsgálni, és azaz „vádolta” Lenint, hogy politikai szempontokat tart elsődlegesnek. Lenin valóban a politikai megközelítést tartotta a legfontosabbnak minden kérdésben, így most is, amikor a párt, az állam és a szakszervezetek viszonya vetődött fel.

Trockijnak arra az elgondolására, hogy a szakszer-

²⁸ Antonio Gramsci: Filozófiai írások. Kossuth Könyvkiadó 1970. 368. old.

²⁹ Lenin Művei. 32. köt. 6—7. old.

vezetekben is kényszernek kell érvényesülnie, Lenin így válaszolt: „Az állam a kényszer területe. Örültség volna lemondani a kényszerről, különösen a proletariátus diktatúrájának korszakában. Az »adminisztrálás« és a dolgok adminisztratív kezelése itt feltétlenül szükséges... A szakszervezet az államhatalom tartaléka, a kommunizmus iskolája, a gazdálkodás iskolája. E téren a specifikus és legfőbb dolog *nem* az igazgatás, hanem a »kapcsolat« ... »állami igazgatás... és a *dolgozók nagy tömegei között*« ...»³⁰

Trockij nézete és módszere — ha gyakorlattá válik — elszakította volna a pártot a munkásosztálytól. Nem kevesebbet mondott Lenin Trockij módszeréről, mint a következőket: „Politikai szempontból világos, hogy az ilyen módszer szakadáshoz vezet és megdönti a proletariátus diktatúráját.”³¹

Amikor a Központi Bizottság kiküldött egy bizottságot, amelynek azt a feladatot adta, hogy dolgozzon ki intézkedéseket a szakszervezeti munka megjavítására, Trockij nem volt hajlandó részt venni a bizottság munkájában. Ezt a magatartást Lenin úgy értékelte, mint a pártfegyelem megsértését, mint ami „bürokratikus, nem szovjet, nem szocialista, helytelen, politikailag káros módszer”³².

Trockij persze másképpen emlékezett vissza a szakszervezeti vitára, bár azt nem tagadta, hogy voltak nézeteltérései Leninnel. „Azt sem lehet eltagadni — írta —, hogy az úgynevezett szakszervezeti politikáról való viták is befelhőzték néha kapcsolataink egét, mert mindketten túlságosan forradalmárok és

³⁰ Ugyanott, 91. old.

³¹ Ugyanott, 42. old.

³² Ugyanott, 19—20. old.

ugyanakkor túlságosan politikusok voltunk ahhoz, hogy az egyént el tudtuk, vagy el akartuk volna választani az általánostól, az egésztől.”³³

1921 elején Trockij már nyílt politikai harcot kezdett a párt egysége ellen. Nyilvánosságra hozta a Központi Bizottságban felmerült nézeteltéréseket, és vitát kényszerített a pártra. A vita kedvezett más ellenzéki csoportoknak is, ezek is külön platformokkal léptek föl. A vita kezdetben — mint láttuk — elsősorban a szakszervezetek funkciójáról és szerepéről szólt, de lényegileg a szocialista építés fő elveiről és módszereiről. A szakszervezeti vitában a párttagok túlnyomó többsége Lenin álláspontját támogatta, elítélte a trockisták és más frakciók felfogását. A frakciósok támadását a szovjethatalom ellenségei igyekeztek kihasználni, ezért érthető, hogy Lenin erélyes fellépést követelt a pártfegyelem megsértői ellen.

Az 1921 márciusában üléselő X. pártkongresszus több igen lényeges, a szocialista építés szempontjából kulcsfontosságú kérdés (új gazdasági politika, szakszervezet, nemzeti kérdés) mellett határozatot hozott a pártegységről is. Lenin javaslatára „a kongresszus elrendeli, hogy haladéktalanul oszlassanak fel kivétel nélkül minden csoportot, bármilyen platform alapján alakultak is, és utasít minden szervezetet, ügyeljenek a legszigorúbban arra, hogy semmiféle frakciós fellépés elő ne fordulhasson. Aki nem hajtja végre a kongresszusnak ezt a határozatát, azt feltétlenül és azonnal ki kell zárni a pártból.”³⁴

³³ L. Trockij: *Mein Leben*. 451. old.

³⁴ Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak, központi bizottsági pléniumainak határozatai. I. rész. Szikra 1954. 616. old.

Meg kell jegyezni, hogy ezt a határozatot napjainkban nemcsak a trockisták bírálják, hanem különböző politológusok, „szovjetológusok” és a kommunista pártok egyes renegátjai is. Szerintük a kommunista mozgalom „torzulása” nem Sztálinnal kezdődött, hanem még Lenin életében, pontosabban a X. kongresszussal, 1921-ben. Azzal rágalmazták Lenint, hogy nem tűrt ellenvéleményt, és drasztikus eszközökkel megtorolt minden nézeteltérést. A X. kongresszusnak a pártegységről szóló határozatát „ellentétesnek” tartják a kommunista párt lényegével, amely megengedi a nézetek konfrontálását. Mintha a X. kongresszus a bírálatot és a vitát akarta volna megszüntetni. Pedig erről szó sem volt, csak arról, hogy „a párt fogyatékoságainak okvetlenül szükséges bírálatát, a párt általános irányvonalának mindennemű elemzését, avagy a párt gyakorlati tapasztalatainak számbavételét, a párthatározatok végrehajtásának ellenőrzését és a hibák kijavításának módját stb. ne valamely »platform« stb. alapján kialakuló csoport elé terjesszék vitára, hanem terjesszék az összes párttagok elé megvitatásra... Mindenkinék, aki bírálattal lép fel, figyelembe kell vennie a párt helyzetét, azt, hogy a pártot ellenség veszi körül, s a szovjet- és pártmunkában való közvetlen részvételével kell törekednie a párt hibáinak gyakorlati kijavítására.”³⁵

A kongresszus határozata a pártegységről, a frakciózás megtiltásáról, fontos fegyverré vált a trockizmus és minden más elhajlás elleni harcban.

Lenin javaslatára a párt X. kongresszusa döntő fontosságú határozatot hozott: az áttérést az új gazda-

³⁵ Ugyanott, 615. old.

sági politikára (NEP). Eltörölték a termékek kötelező beszolgáltatását, és bevezették a természetbeni adót. A parasztság a természetbeni adó feletti termékével szabadon rendelkezhetett. Ez a határozat egyrészt a proletárdiktatúra alapját, a munkás-paraszt szövetséget volt hivatva erősíteni, másrészt megteremtette a feltételeit a normális gazdasági életnek. Lenin rámutatott arra, hogy a kereskedelem szabadsága a kapitalizmus bizonyos újjáéledésére fog vezetni, de ebben nem látott veszélyt, mert a gazdaság döntő pozíciói akkor már a szocialista állam kezében voltak. A proletárállamnak fenn kellett tartania az árutermelést, fel kellett használnia a kereskedelmet, a pénzt, a közgazdasági ösztönzőket.

A fő feladat az volt, hogy a mezőgazdasági termelés fellendüljön, és ennek nyomán helyreállhat az ipar is. Úgy vélték, hogy az ipar fejlődésével nagy tartalékok fognak felhalmozódni, létrejön egy hatalmas ipar, és erre a szocialista gazdasági alapra támaszkodva, általános támadást lehet majd indítani a tőkés elemek ellen.

Trockij e kérdésben sem tudta megtagadni magát. Önéletrajza szerint a NEP-re való áttérés lenini terve nem volt számára újdonság, és úgy állította be, mintha ez a terv az ő elgondolásaival lett volna azonos. „Lenin megformálta — írta Trockij — az új gazdaságpolitikára való átváltásunk első és nagyon óvatos tételeit. Én azonnal aláírtam valamennyit. Számomra ezek a tételek csupán az egy évvel korábban eszközölt előterjesztésem megújításai voltak.”³⁶

³⁶ L. Trockij: Mein Leben. 448. old.

Lenin kidolgozta a szocializmus építésének tervét, a szovjet állam gazdaságpolitikáját. Mi volt a gazdaságpolitika viszonya a világforradalomhoz? A Lenin és Trockij közötti mélyreható ellentéteknek itt van az egyik alapjuk. Lenin szerint: „Most gazdasági politikánkkal gyakoroljuk a legnagyobb befolyást a nemzetközi forradalomra... Erre a térre tevődött át a harc világméretekben. Ha megoldjuk ezt a feladatot, akkor nemzetközi méretekben biztosan és véglegesen győztünk... Ezen a fronton a győzelmet nem gyorsan, mert ez lehetetlen, hanem lassú, fokozatos, de megállás nélküli emelkedés és előrehaladás útján kell kivívnunk.”³⁷

Ez az egész problematika kapcsolódik a fő kérdéshez: lehet-e építeni a szocializmust egy országban?

A forradalmakat leverték, a forradalmi mozgalmakat időlegesen visszaszorították. Mit tegyen a szovjet állam ilyen helyzetben, a tőkésországok gyűrűjében, elszigetelve, állandó háborús fenyegetések közepette? Lenin bebizonyította, hogy Szovjet-Oroszország rendelkezik mindazzal, ami a szocialista társadalom építéséhez szükséges, „... minden nagyüzemi termelési eszköz az állam hatalmában, az államhatalom a proletariátus kezében, a proletariátus szövetségben a sok millió kis- és törpeparaszttal, a proletariátus vezető szerepe a parasztság irányában biztosítva stb. — hát ez nem minden, ami... a teljes szocialista társadalom felépítéséhez szükséges?”³⁸

Trockij később a szocializmus egy országban való

³⁷ *Lenin Művei*. 32. köt. 470. old.

³⁸ *Lenin Művei*. 33. köt. Szikra 1953. 468. old.

építésének elméletét úgy állította be, mintha az Sztálinnak és az „epigonoknak”, a szocializmus elleni „reakciónak” a találmánya lenne, amit az ő — és szerinte Lenin által is vallott — permanens forradalom elvével állítottak szembe. A szocializmus építését egy országban az internacionalizmus feladásának tekintette, és olyan hangon írt a szocialista építőmunkáról, ahogyan csak a szovjethatalom ellenségei írtak: „Az egy országban felépíthető szocializmus elmélete, amely az októberi forradalom elleni reakció trágyadombja alatt csírázott ki, az egyetlen elmélet, amely mélyen és következetesen szembehelyezkedik a permanens forradalom elméletével.

Az epigonoknak az a kísérlete, hogy az egy országban felépíthető szocializmus elméletének alkalmazását a kritika csapásai alatt Oroszországra korlátozzák, az orosz föld különös sajátosságaira hivatkozva (kiterjedés, az ország természeti kincsei) nemhogy javítaná, hanem tovább rontja a dolgot. A nemzetköziség feladása elkerülhetetlenül nemzeti messianizmust von maga után, vagyis különleges előnyökre és sajátosságokra hivatkozik, amelyek megengedik, hogy egy ország olyan szerepet tölthessen be, amelyhez a többiek nem tudják majd felküzdeni magukat.”³⁹

Trockij és követői tagadták a szocializmus felépítésének lehetőségét mindaddig, amíg a fejlett tőkésországokban nem arat győzelmet a proletárforradalom, és a fejlett iparral rendelkező országok nem nyújthatnak segítséget az elmaradott Szovjet-Oroszországnak. A trockisták felhasználták azokat a gazdasági nehézségeket, amelyek a háború és a polgár-

³⁹ L. Trockij: Mi a permanens forradalom? Tézisek.

háború pusztításaiból következtek. Nézeteiket a gazdasági kérdésekről nem Trockij fejtette ki teljes részletességgel, hanem munkatársa és híve, Preobrazszkij. A trockisták a gazdasági nehézségek leküzdésére az ipar teljes koncentrációját, erőltetett ütemű fejlesztését, az ipar diktatúráját követelték. Az ipart a kisárutermelő parasztgazdaságok rovására akarták fejleszteni. Ez a koncepció azt jelentette, hogy az iparcikkek magas áraival, illetve a város és a falu közötti egyenlőtlen cserével kell előteremteni a felhalmozáshoz szükséges anyagi forrásokat. Ezt úgy vélték megvalósítani, hogy a parasztgazdaságokat fokozottan megadóztatják, az iparcikkeket igen magas áron értékesítik a falusi piacokon — tehát a mezőgazdaságban előállított többlettermék értékét az ipar elszívja.

A trockisták a Szovjetunió gazdasági szerkezetének akkori helyzetében — amikor még több szektorú gazdaság volt — úgy gondolták, hogy a kapitalista viszonyok gyorsabban fognak fejlődni, mint a szocialista viszonyok. Ebből kiindulva a szovjet állam legfontosabb feladatának azt tartották, hogy minden eszközzel korlátozza és mielőbb megszüntesse az értéktörvény hatását. A trockisták nem láttak különbséget a magángazdaságok különféle elemei között. Egyformán kapitalista elemnek tartották a kulákot, a közép- és szegényparasztot, a nepmant. Az ilyen szemléletből fakadó politika a gyakorlatban csak szétverheti a proletárdiktatúra alapját, a munkás-paraszt szövetséget.

A trockista csoport álláspontja Lenin NEP értelmezésével szemben arra a tételre támaszkodott, amit Trockij 1922-ben megfogalmazott: „A proletariátus a hatalom megragadása után ellenséges összeütközés-

be kerül nemcsak a burzsoáziának azokkal a csoportjaival, amelyek támogatták forradalmi harcát az első időkben, hanem a parasztság széles tömegeivel is, melyeknek közreműködésével került hatalomra. A túlnyomórészt paraszti lakosságú elmaradott országban csupán a világforradalom arénájában oldhatók meg a munkáskormány helyzetében fennálló ellentmondások.”⁴⁰

Nem kisebb alapelv tagadásáról volt tehát szó, mint arról, hogy a proletárdiktatúra a munkás-paraszt szövetségén nyugszik. Ez a koncepció az állami szocialista szektor és a kisárutermelő parasztság szembenállásából indul ki, azért, mert „az egyik szektorban a szocialista felhalmozás törvénye, a másokban pedig az értéktörvény érvényesül”.

Hogy Trockij mennyire lehetetlennek tartotta a szocializmus építését nemzeti keretekben, arra jó példa, hogy az egyszerű kereskedelmi kapcsolatok létesítését a Szovjetunió és a tőkésországok között is ennek bizonyítására használta fel. „Kereskedelmi tárgyalásaink a tőkésállamokkal, a koncessziók, a génuai konferencia stb. — írta Trockij 1922-ben —, világos bizonyítékai annak, hogy egy állam nemzeti keretei között lehetetlen a szocializmus elszigetelt felépítése.” S hozzátette: „Szocialista gazdaságunk valóságos fellendülése Oroszországban csak a proletariátusnak Európa legfontosabb országaiban való győzelme után válik lehetővé.”⁴¹

Trockij a szocializmus egy országban való építésének tagadásában sokszor érvelt a kulturális elmara-

⁴⁰ L. Trockij: God 1905. Moszkva 1922.

⁴¹ L. Trockij: Das Jahr 1917. Gesammelte Werke, I. Berlin 1925. 93. old.

dottsággal. Lunacsarszkij 1929-ben joggal vetette fel: „Tehát mi a helyzet Trockij szerint? A gazdaságot nem lehet közelíteni a szocializmus felé, mert kultúrátlanok vagyunk, a műveltséget nem tudjuk megszerezni a szegénységünk miatt. Nem marad más hátra, mint sírni. Ez Lenin gondolatainak legnagyobb, megengedhetetlen, visszataszító, tudatos és lelkiismeretlen eltorzulása.”⁴²

Trockij és a szociáldemokratizmus

A forradalom győzelme utáni első években — mint láttuk — bizonyos kérdésekben Trockijnak pozitív álláspontja volt. Ezek közül érdemes megemlíteni a szociáldemokratizmus elleni harcban betöltött szerepét, annál is inkább, mert ennek fényében jobban látható az az út, amit politikai pályafutása során rövid idő alatt megtett.

Trockijnak szerepe volt abban az eszmei harcban, amelyet a bolsevikok a forradalom győzelme utáni első években folytattak a nyugat-európai szociáldemokrata pártok vezetői ellen. E pártok vezetői ellenzték a szovjethatalmat, sőt közülük sokan támogatták az intervenciós erőket. A szovjethatalom elleni eszmei harcban jelentős szerepet játszott ebben az időben Karl Kautsky, akinek ekkor adta Lenin a „renegát” nevet. Kautsky 1919-ben „Trockizmus és kommunizmus” címmel könyvet írt, amelyben párhuzamot vont az 1793. évi francia jakobinus diktatúra, az 1871. évi párizsi kommün és Szovjet-Orosz-

⁴² A. V. Lunacsarszkij: Voproszi kulturnovo sztroityelsztvo RSZFSZR. Moszkva 1929.

ország helyzete között. Kautsky vádjaira, hogy a szovjethatalom nem tartja tiszteletben a demokráciát, Trockij 1920-ban írt könyvében — „Terrorizmus és kommunizmus (Anti-Kautsky)”⁴³ — válaszolt, és ebben megvédi a proletárállam politikáját és módszereit. Kautsky 1921-ben újabb könyvet írt „A demokráciától az állami rabszolgaságig. Vita Trockijjal” címmel. Trockij „fejlődését” bizonyítja, hogy néhány évvel később ugyanazokat a rágalmakat hangoztatta a szovjethatalom ellen, mint Kautsky.

Kautsky így jellemzi a szovjet államot: „Mit tettek a bolsevisták? Az államot a maguk pártjának mintájára szervezték meg és az egész gazdálkodást az államhatalomnak rendelték alá, vagyis a termelési és forgalmi szerkezetet így irtózatos kerékművé változtatták, melynek súrlódó ellenállásai oly nagyok, hogy csaknem fölemésztik az egész társadalom erejét, olyanmire, hogy az igazi termelő tevékenységre csak elenyészően kevés marad.”⁴⁴ És milyen jövőt jósol Kautsky a szovjethatalomnak? „Belátható időn belül számolnunk kell a kommunista diktatúra összeomlásával. Biztos terminus nem állapítható meg. Jöhet máról holnapra, de eltarthat még hosszabb ideig, mintsem gondolni lehetne. Egy azonban bizonyos: a bolsevizmus túlhaladta csúcspontját, lefelé haladóban van, és tempója természetszerűleg gyorsabb lesz.”⁴⁵

Kautsky szerint a szovjet rendszeren belül megindul a bomlás, és ez fordulatot hoz Oroszországban.

⁴³ Terrorismus und Kommunismus (Anti-Kautsky). Verlag der „Kommunistischen Internationale”. Petrograd. 1920.

⁴⁴ *Karl Kautsky: A demokráciától az állami rabszolgaságig. Vita Trockijjal.* Népszava könyvkereskedés kiadása. 1922. 66. old.

⁴⁵ Ugyanott, 68. old.

„Ez nem maradhat hatás nélkül a diktatúra támaszaira, a bürokráciára és a hadseregre, amelyek sorában számos olyan elem van, akik a bolsevizmust gyűlölik, amelyet csak szükségből szolgálnak. Ezek sorai is bomlani kezdenek szemlátomást. Így minden külső intervenció nélkül — amely a bomlási folyamatba csak hátráltatólag hatna — megeshet, hogy új kiadásra kerül thermidor 9-e, jobb eredménnyel, mint a dekabrista fölkelés, amely nemsokára (1925) eléri százéves évfordulóját.”⁴⁶

Kautsky tehát thermidorról beszél, ami néhány év múlva Trockij fő érve lett. De nemcsak ebben, hanem a legtöbb fontos kérdésben is Kautskyéhoz hasonló álláspontra jut. Mit írt később a proletárdiktatúráról? „... Létrejöttétől fogva nem más, mint a szó régi értelmében vett »állam«, azaz a nép többségét engedelmességre kényszerítő gépezet.”⁴⁷ S hozzáteszi, hogy a szovjet állam „a történelemben példa nélkül álló kényszerítő apparátussá vált; a bürokrácia ahelyett, hogy megszűnne, a tömegek felett uralkodó ellenőrizetlen erővé vált...”⁴⁸ Trockij szerint ez a bürokrácia végül végrehajtja a thermidori fordulatot.⁴⁹

Trockij nézeteinek hasonlósága a szociáldemokrata

⁴⁶ Ugyanott, 70. old.

⁴⁷ L. Trockij: Verratene Revolution. Zürich 1957.

⁴⁸ Ugyanott.

⁴⁹ Thermidori fordulaton ellenforradalmi fordulat értendő. 1794. thermidor 9-én (valójában július 27-éről van szó, de a francia konvent 1793-ban új forradalmi naptárt vezetett be, eszerint thermidor az év 11. hónapja lett) ellenforradalmi fordulat zajlott le Franciaországban. Felszámolták a jakobinus diktatúrát, letartóztatták, majd kivégezték Robespierre-t, és a többi jakobinus vezetőt, megteremtették a nagyburzsoázia uralmát.

nézetekkel nemcsak Kautsky vonatkozásában észlelhető. Otto Bauer, az ausztromarxizmus fő teoretikusa, 1924-ben kiadott „Bolsevizmus vagy szociáldemokrácia” című könyvében arra a következtetésre jutott, hogy Oroszországban „... a proletariátus csak ideiglenesen tudja fenntartani uralmát”, hogy ez az uralom „... csak láng, amely harcra szólítja az ipari Nyugat proletariátusát”. Bauer szerint „a szocializmus tartós uralma csak akkor biztosítható, ha az ipari Nyugat proletariátusa meghódítja a politikai hatalmat”. Ez volt a véleményük a trockistáknak is. Ezért volt teljesen jogos az SZKP (akkor Össz-szövetségi Kommunista [bolsevik] Párt) XV. konferenciájának határozata, miszerint „... Trockijnak és elvbarátainak hasonló nézeteit pártunkon belül *szociáldemokrata elhajlásnak* minősíti forradalmunk jellegének és távlatainak alapvető kérdésében”⁵⁰.

Lenin barátja, vagy ellenfele?

Trockijnak szinte valamennyi írásából kiderül, hogy azonos értékűnek tekintette magát Leninnel. Úgy állítja be magát, mint Lenin egyetlen bizalmasát, akinek ha volt is nézeteltérése Leninnel, az csak „epizód jellegű” volt. Írásaiból az derül ki, hogy Lenin őt tekintette utódjának. Köteteket tesznek ki Leninnek azok az írásai, amelyek a trockizmusról és Trockij tevékenységéről szólnak, de nem lehet találni egy szót sem arról, hogy ilyen nagyra tartotta volna

⁵⁰ Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai. II. rész. Szikra 1954. 387. old.

Trockij, hogy őt jelölte volna utódjának. Trockij utólag fabrikált tényeket a vágyaiból, sőt, úgy állítja be Lenint, mint aki vele titkos szövetséget kötött „Sztálin és az elbürokratizálódott apparátus ellen”. Íme, hogyan írt egy 1922 őszi négyszemközti beszélgetésről Trockij: „Lenin ellenvetés nélkül hallgatta előadásomat és ide vonatkozó javaslataimat, s állításaimat azon a melle mélyéből jövő mély hangján erősítette meg, amelyiket csak akkor szokott használni, amikor meg volt győződve arról, hogy olyan emberrel beszél, aki vele a legteljesebb mértékben egyetért; amit akkor használt, amikor mellőzte a társalgási konvencionálismust és a legnagyobb nyíltsággal érintette a legfontosabb és a legkellemetlenebb dolgokat. Miután ide vonatkozó gondolataimat elmondottam, Lenin egy pillanatnyi gondolkodás után teljes nyíltsággal megkérdezte: »Azt javasolod tehát, hogy ne csak az állami bürokráciára nyissuk meg a tüzet, hanem a Központi Bizottság Szervező Irodája ellen is?« Olyan váratlanul jött az egész, hogy nem tudtam megállni nevetés nélkül. »Úgy látszik, igen« — válaszoltam. A Szervező Iroda jelentette ugyanis Sztálin apparátusa szívének a legeslegközepét, a legeslegfontosabb részét.

»Hát igen« — mondotta Lenin és nyilvánvalóan rendkívül elégedett volt, amiért a dolgokat sikerült végre a nevükön nevezni —, »amennyiben ez a helyzet, akkor felajánlom szövetségemet a bürokrácia elleni harcra általában és ezen belül a Szervező Iroda elleni küzdelemre«.

»Igen nagy megtiszteltetésnek veszem, ha jó szövetségre léphetek a jó érdekében egy jó emberrel« — válaszoltam neki.

Megállapodtunk abban, hogy bizonyos idő eltelte

után ismét összejövünk és megbeszéljük a tennivalókat. Lenin azt javasolta, hogy közben gondoljam végig az egész szervezeti kérdést. Azt tervezte, hogy alakítani kell a Központi Bizottság mellett egy Bürokrácia Ellen Harcoló Bizottságot is. Ennek mindketten tagjai lettünk volna. Ez a bizottság lett volna az a kar, amelyik hivatta lett volna összetörni Sztálin klikkjét, ami a bürokrácia gerincét képezte. Ahhoz azonban, hogy a párton belül ilyen helyzetbe kerülhessek, Lenin helyettesévé kellett lennem, és mint ahogyan azt ő szándékozott elrendezni — utódja a Népbiztosok Tanácsának elnöki székében.”⁵¹

Trockijnak ez az „emléke” semmiképpen sem egyezik Lenin egész módszerével, és a párton belüli helyzetével. Miért lett volna szüksége Leninnek összeesküvésre bárki ellen, amikor egész életében minden kérdést teljesen nyíltan vetett föl? Ezt Trockij is tudta, ezért igyekezett titokzatossá tenni az általa kitalált eseményt. „»Lenin és Trockij blokkjának« gondolata az apparátusbeli emberek, az apparatcsikok ellen és a bürokrácia ellen, azidő tájt még nem volt ismeretes. Erről csak Lenin és én tudtunk.”⁵² És hogy még hihetőbbé tegye ezt a tervet, kifejezi aggodását: vajon a párt megérti-e Lenin és Trockij közös harcát? „Meg fogja-e a párt érteni, hogy itt van az alkalom Leninnel és Trockijjal együtt harcolni a jövőendőért, a forradalomért, és hogy ez a harc nem Trockij harca a Lenin által birtokolt főhatalomért — ez nem a beteg Lenin posztjáért való személyes küzdelem?”⁵³

⁵¹ L. Trockij: Mein Leben. 462—463. old.

⁵² Ugyanott, 465. old.

⁵³ Ugyanott, 466. old.

Amennyiben ez így lett volna, akkor Leninnek Trockijról írt jellemzésébe nem került volna bele az, hogy „nem bolsevik”, és Lenin nem mondta volna róla Gorkijnak, hogy „velünk van, de nem tartozik kö-zénk”.⁵⁴

Az úgynevezett lenini végrendeletből Trockij csak arra emlékezett, amire akart. A nagyon is lényeges lenini megállapításra nem emlékezett, és mai hívei sem vesznek róla tudomást. A Trockij által felidézett „meghitt beszélgetés” után, 1923 áprilisában tartották meg a XII. pártkongresszust, amelyen Lenin, betegsége miatt, nem vehetett részt. Ezt kihasználva, Trockij Lenin álláspontjával teljesen ellentétes téziseket terjesztett elő. Itt akarta a pártpolitika rangjára emelni az „ipari diktatúra” koncepcióját, vagyis azt, hogy az ipart a parasztság kizsákmányolása révén kell fejleszteni. Így festett a valóságban Lenin „összeesküvése” Trockijjal.

Trockij kihasználta Lenin betegségét, és támadást indított a párt egysége ellen. Először (1923. február) levelet intézett a Központi Bizottsághoz, amelyben visszautasította a személyét ért bírálatot, és védte a kongresszuson visszautasított téziseit. Októberben újabb levelet írt, amelyben a „pártapparátus elbü-rokratizálódását” vetette föl, majd összeállt különféle, már korábban elítélt csoportok maradványaival és közösen megfogalmazták a „46-ok nyilatkozatát”. Ebben követelték a frakciózás szabadságát, tehát a X. pártkongresszuson Lenin javaslatára elfogadott határozat semmibe vevését. A Központi Bizottság többsége nem akarta élezni a vitát, ezért december

⁵⁴ Leninről. Magyar Helikon 1959. 132. old.

5-én megegyezés jött létre; egyhangú határozatot hoztak a bürokratikus jelenségek ellen, a pártszerű vita kibontakoztatására.

Trockij azonban nem ezt akarta, hanem a hatalmat. Megfogalmazta az „Új irányvonal” című írását, amely már a nyílt harcot jelentette. Rágalmazta a kommunisták régi nemzedékét, mondván, hogy maguk döntenek mindenről, figyelmen kívül hagyják a párttagság egészét. Meg kell jegyezni, hogy ez a vád teljesen ellentétes Trockij későbbi vádjával, amikor is azt állította, hogy Sztálin „a régi bolsevikokat eltávolította a vezetésből” és megteremtette az „epigonok uralmát”.

Trockij fő vádja az volt, hogy az apparátus elbürokratizálódik. Az „Új irányvonal”-ban megkísérli elemezni a szocialista elvek megvalósulásának feltételeit a Szovjetunióban, a forradalom belső ellentmondásait, az ellenforradalmi veszélyt és különféle hipotéziseket állít föl a szovjethatalom jövőjét illetően. Írásában fölveti a kérdést, hogy milyen politikai utak vezethetnek az ellenforradalom győzelméhez, és a következő választ adja: „Többféle út lehetséges: a munkáspárt megdöntése, fokozatos elfajulása, végül a szakadásokkal és ellenforradalmi felforgatással párosuló részleges elkorcsosulás.

Főleg a gazdasági fejlődés alakulásától függne, hogy az említett eshetőségek közül melyik valósul meg. Ha a magántőkének sikerülne lassan, lépésről lépésre úrrá lenni a szovjet tőkén, a szovjet apparátus minden valószínűség szerint nem maradna mentes a burzsoá elfajulástól és ennek a pártot érintő következményeitől. Ha a magántőke gyorsan növekednék és sikerülne kapcsolatot létesítenie, összeforrasztania a parasztsággal, valószínűleg felülkerekednének

a párt ellen irányuló aktív ellenforradalmi tendenciák.”⁵⁵

Ezek után leszögezi, hogy a marxisták feladata észrevenni az új tendenciákat, a veszélyeket, és mindenekelőtt ellensúlyozni azoknak a tendenciáknak a megerősödését, amelyek a proletárdiktatúra ellen irányulnak. De mi a fő veszély Trockij szerint 1923-ban? „Az államapparátus a bürokratizmus fő forrása. Egyrészt óriási mennyiségben szívja fel a párt legaktívabb elemeit, és a legalkalmasabbakat közülük megtanítja az emberek és a dolgok igazgatásának módszereire, de nem tanítja meg a tömegek politikai vezetésére. Másrészt nagymértékben magára vonja a pártapparátus figyelmét, és adminisztratív módszereivel befolyásolja ezt az apparátust.

Innen az apparátus széles körű bürokratizálódása, amely azzal fenyeget, hogy elszakítja a pártot a tömegektől. Ma ez a veszély az, amely a legvilágosabb, a legközvetlenebb. Az egyéb veszélyek elleni harcnak a jelenlegi körülmények között a bürokratizmus elleni harccal kell kezdődnie.”⁵⁶ És hozzáteszi: „Más szóval, az államapparátusban és a pártban meglevő bürokratizmus a helyzetünkben benne rejlő legkedvezőtlenebb tendenciákat, munkánk fogyatékosságait és kisiklásait fejezi ki, amelyek bizonyos társadalmi körülmények között aláaknázhatják a forradalom alapjait.”⁵⁷

Joggal vetődik föl a kérdés: minthogy Lenin már korábban, de utolsó írásaiban különösen élesen hadakozott a bürokratikus jelenségek ellen, vajon eb-

⁵⁵ L. Trockij: Der neue Kurs. Hamburg 1924.

⁵⁶ Ugyanott.

⁵⁷ Ugyanott.

ből az következik, hogy álláspontja azonos volt Trockij álláspontjával? Talán igaza volt Trockijnak, amikor a „Lenin—Trockij bürokráciaellenes összeesküvésről” írt?

Lenin utolsó írásaiban valójában a szocializmus építésének legfontosabb problémáit tárta föl. A fő politikai kérdésnek, a „forradalmunk szempontjából döntő jelentőségű” kérdésnek a városnak a faluhoz való viszonyát, a munkás-paraszt szövetséget tartotta. Mint láttuk, Trockij egész koncepciója a munkás-paraszt szövetség semmibe vevését mutatja. Lenin ezekben az írásokban tanácsokat ad a „békés szervező” munkára, a szövetkezetek építésére, a kulturális elmaradottság leküzdésére, és végül, de nem utolsósorban „apparátusunk átalakítására”. De erről egész más véleménye volt, mint Trockijnak. Lenin szerint: „Ez az apparátus, amelyet mindenestől az előző korszaktól vettünk át, teljesen hasznavehetetlen; az elmúlt öt harcos év alatt ezen a téren semmit sem sikerült és nem is sikerülhetett komolyan megváltoztatnunk.”⁵⁸ Hogyan akarta megváltoztatni Lenin ezt az apparátust? „... Ha módot akarunk keresni rá, hogy valóban megújítsuk, azt hiszem, a polgárháború tapasztalataihoz kell fordulnunk.”⁵⁹ S hozzátette: „Pártunk legjobb erőit a Vörös Hadseregben összpontosítottuk; mozgósítottuk munkásaink legjobbait; új erőket ott kerestünk, ahol diktatúránknak legmélyebb a gyökere.”⁶⁰ Lenin ugyanakkor türelemre intett: „Államapparátusunk megújítása érdekében a következő feladatot kell mindenáron magunk elé tűz-

⁵⁸ *Lenin Művei*, 33. köt. 474. old.

⁵⁹ Ugyanott.

⁶⁰ Ugyanott, 482. old.

nünk: először — tanulni, másodszor — tanulni és harmadszor — tanulni.”⁶¹ Ilyen módszerrel el lehet érni, hogy „néhány év múlva olyan intézményünk lesz, amely el tudja végezni a feladatát, nevezetesen rendszeresen és állhatatosan tud majd munkálkodni... államapparátusunk megjavításán”⁶².

A Trockij által követelt megoldás egészen más. Ő az ifjúságot mint „a párt barométerét” hívja harcba a bolsevikok régi gárdája ellen, mondván, hogy az ifjúság feladata megakadályozni a „párt elfajulását”. Hogy Trockij bürokrácia elleni fellépésének semmi köze nem volt Leninhez, azt Lenin írásai mellett többek között az is bizonyítja, hogy a XIII. pártkonferencián — amely éppen Trockij frakciós tevékenységével foglalkozott — felszólalt Lenin felesége, Krupszkaja is, aki ugyancsak élesen elítélte Trockij téziseit.

Trockij harca a hatalomért

Lenin halála után Trockij újult erővel támadt a leninizmus ellen. Kidolgozta, és „Október tanulságai” címmel nyilvánosságra hozta a saját párttörténetét, amelyben, többek között, azt állította, hogy a leninizmus csak azóta következetesen forradalmi irányzat, amióta Lenin „elfogadta” az ő eszméjét a permanens forradalomról. Önmagát és az általa vezetett petrográdi szovjetet úgy állította be, mint a forradalom vezérkarát. A párt Központi Bizottsága 1925 januárjában Trockij hamisításáról megállapította, hogy

⁶¹ Ugyanott, 490. old.

⁶² Ugyanott, 493—494. old.

az kísérlet „a leninizmusnak trockizmussal való felcserélésére”.

A trockizmus elleni harcban ekkor a párt minden vezetője részt vett, azok is, akik később csatlakoztak a trockistákhoz. Ebben a harcban nagy szerepe volt Sztálinnak, aki mint a párt főtitkára vezette a vitát Lenin és a leninizmus védelmében. Sztálin valójában ebben az eszmei-politikai harcban tett szert nagy tekintélyre a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjában és a nemzetközi kommunista mozgalomban. Ebben az időszakban tartott beszédei és írásai — „Trockizmus, vagy leninizmus”, „Az októberi forradalom és az orosz kommunisták taktikája”, „A leninizmus kérdéseihez” — nagymértékben hozzájárultak a leninizmus megvédéséhez. A tényekhez tartozik az is, hogy Trockij későbbi elvbarátai, Kamenyev és Zinovjev, a legkeményebb fellépést, Trockijnak a pártból való kizárását követelték, és Sztálin volt az, aki ezt helytelenítette.

1925-ben új fejezete kezdődött a trockizmus elleni harcnak. A Politikai Bizottság két tagja, Zinovjev (a Kommunista Internacionálé elnöke és a leningrádi pártszervezet vezetője) és Kamenyev (a Népbiztosok Tanácsának elnöke) vezetésével kialakult az „új ellenzék”. Elfogadták Trockij álláspontját a legdöntőbb kérdésben, nevezetesen, hogy a nyugati országok szocialista forradalma nélkül lehetetlen felépíteni a szocializmust a Szovjetunióban. Az „új ellenzék” frakciós fellépése odáig fajult, hogy a XIV. kongresszuson (1925. december) a Központi Bizottság Sztálin által tartott referátumával szemben Zinovjev külön korreferátumot terjesztett elő és külön zárszót is mondott.

Trockij előtt egész életében ismeretlen fogalom

volt az önbírálat, de amikor pártellenes harcához ilyen tekintélyes emberek csatlakoztak, elismerte, hogy helytelenül értékelte Kamenyev és Zinovjev korábbi politikáját. Hibáját azzal magyarázta, hogy úgy látta, a múltbeli politika kialakításában nekik is szerepük volt, holott az „egyedül Sztálin műve”. Figyelemre méltó, hogy az ellenzéki blokk létrejöttétől Zinovjev és Kamenyev gyors győzelmet reméltek, Trockij viszont óvatosabb volt. „A pártapparátusban mindinkább érvényre jutott a jobboldal politikai felfogása. Ilyen körülmények között gyerekes dolog lett volna abban hinnünk, hogy elegendő lesz a nyilvánosság előtt megfognunk egymás kezét és a győzelem úgy hull majd lábunk elé, mint az érett gyümölcs. »Távolabbra kell néznünk« ... »hosszú és kemény küzdelemre kell felkészülnünk« — ismételttem talán tucatszor is Kamenyevnek és Zinovjevnek.”⁶³

Az ellenzékiek megpróbálták tömegbefolyást szerezni. A bérek emelését, a paraszti adók csökkentését követelték. A Szovjetunió külpolitikáját opportunistának bélyegezték, és olyan kalandor külpolitikai követeléseket hangoztattak, amelyek — megvalósulásuk esetén — kiélezték volna a nemzetközi helyzetet. Itt helyénvaló megemlíteni, hogy a mai trockisták a szocialista országok minden olyan lépését, amely a feszültség csökkentését, a különböző rendszerű országok békés egymás mellett élését, a normális államközi kapcsolatok megeremtését célozza, opportunistának, „az igazi proletárérdek elárulásának” bélyegzik. A kommunista pártok munkásegység- és népfrontpolitikáját is támadják, mert szerintük az a burzsoáziának és a szociáldemokráciának

⁶³ L. Trockij: *Mein Leben*. 505. old.

kedvez. Hasonló problémák vetődtek föl a húszas évek közepén. 1924-ben kapcsolat jött létre a szovjet és az angol szakszervezetek között, és 1925-ben megalkult a szakszervezetek Angol—Orosz Bizottsága. „Sztálin. Buharin és az első időszakban még Zinovjev is — írta Trockij —, politikai fejlődésük koronájának azt tekintették, hogy diplomáciai blokkba tömörült a szovjet szakszervezetek legfelső irányító csoportja és a Brit Szakszervezeti Főtanács.”⁶⁴

Az angol szakszervezetek jobboldali vezetői az 1926. májusi általános sztrájk idején és utána megakarták szüntetni a bizottságot, és ebben nagy segítséget nyújtott nekik a trockista—zinovjevista blokk. A trockisták azt követelték, hogy a szovjet szakszervezetek lépjenek ki a bizottságból. „Moszkvába történt visszatérésem után azt követeltem — írta Trockij —, hogy haladéktalanul szakítsuk meg a Brit Szakszervezeti Főtanáccsal kialakított közös blokkot... Sztálin továbbra is ragaszkodott a blokk fenntartásához.”⁶⁵

A trockisták azzal indokolták követelésüket, hogy a tőkés rendszer a forradalmi válság időszakába lépett, és ilyen körülmények között nincs szükség a „reformistákkal való egységfrontra”. A trockisták megtagadták a munkásegységfrontot, arra hivatkozva, hogy az angol szakszervezetek vezetői árulók. A Komintern elnöksége is foglalkozott a problémával az angliai sztrájk tapasztalatai alapján. A Kominternnek is az volt a véleménye az angol szakszervezetek vezetőiről, hogy elárulták a munkásosztályt, mégis politikailag célszerűtlennek tartotta az Angol—Orosz

⁶⁴ Ugyanott, 506. old.

⁶⁵ Ugyanott.

Bizottságból való kilépést. Az SZK(b)P Központi Bizottságának azon az ülésén, amelyen ez a kérdés szerepelt napirenden, részt vettek a Komintern elnökségének tagjai. Palmiro Togliatti így érvelt: „Mi az Angol—Orosz Bizottság? Egységfront-taktikánk eszköze, olyan eszköz, amelyet a tömegekkel való kapcsolataink építésére használunk... Nemcsak alulról kell alkalmaznunk az egységfront-taktikát, hanem felülről is; a tömegek megnyerése érdekében kénytelenek vagyunk egy sorban állni a vezérekkel.”⁶⁶ A trockisták követelésének elfogadása az egységfront-taktika felszámolását jelentette volna.

A trockisták minden olyan politikai lépést helytelenítettek, amely az egységfront-politikát szolgáltatta. A Kínai Kommunista Pártnak a Kuomintanggal kapcsolatos politikáját úgy értékelték, hogy az a forradalmi mozgalom felszámolásának az irányvonala. „1925 óta követeltem a kommunisták visszavonását a Kuomintangból” — írta Trockij, és azzal rágalmazta az SZK(b)P Központi Bizottságát, hogy „előkészítette és megkönnyítette a forradalom leverését”⁶⁷. (A trockisták és Kína kapcsolatáról külön fejezetben foglalkozunk.)

A trockista ellenzék már nemcsak a Szovjetunióon belüli ellenzékét jelentette, hanem szembekerült a kommunista pártok politikájával, a Kommunista Internacionáléval is. Egyrészt tagadták annak politikáját, másrészt eszmei háttérül szolgáltak az egyes kommunista pártokban fellépő ultrabaloldali, álforradalmi elemeknek.

⁶⁶ Idézve A Kommunista Internacionálé története. Kosuth Könyvkiadó 1971. 225—226. old.

⁶⁷ L. Trockij: Mein Leben. 514. old.

Látva azt, hogy fellépésük eredménytelen, a nyílt politikai harc útjára léptek, abban reménykedve, hogy így tömegbefolyásra tudnak szert tenni. A pártfegyelmet megsértve nyíltan felléptek a pártszervezetek gyűlésein, de nem tudták megszerezni a tömegek támogatását. Időnyerés céljából 1926 októberében (ezt megismételték 1927 augusztusában) manőverhez folyamodtak; nyilatkozatban elítélték a maguk frakciós tevékenységét, és kijelentették, hogy — álláspontjukat fenntartva — a szervezeti szabályzat-hoz tartják magukat. Trockij magatartására jellemző: míg egyfelől a párt XV. konferenciáján (1926. november) tartott felszólalásában elismerte, hogy nézeteiből lényegileg egy másik párt politikája következik, addig másfelől már hozzá is kezdett egy másik párt szervezéséhez.

A pártkonferencia résztvevőit Trockij nem tudta félrevezetni, visszahívták őt a Politikai Bizottságból, és egyben javasolták a Komintern Végrehajtó Bizottságának, hogy Zinovjevet váltsák le az elnöki tisztségből. A trockistáknak már csak az illegális szervezkedés maradt. Úgy látták, hogy a döntő összecsapás a XV. pártkongresszuson fog megtörténni. A Központi Bizottság 1927 decemberére hívta össze a kongresszust, és az októberben közzétett kongresszusi tézisekről vitát nyitott.

A vitában az ellenzék megsemmisítő vereséget szenvedett. A párttagságnak kevesebb mint egy százaléka (4120 párttag) helyeselte az ellenzék platformját. A trockistákat ez megzavarta, és most már nyílt szovjetellenes fellépésre vetemedtek, ami lehetővé és szükségessé tette, hogy már a kongresszus előtt szervezeti intézkedéseket hozzanak ellenük. November

7-én, az októberi forradalom 10. évfordulóján a hivatalos tömegfelvonulással szemben maroknyi csoportjukkal ellentüntetést szerveztek.

Trockij a maga sajátos módján — vagyis: ha a tömegek nem őt támogatják, akkor az ellenforradalmi fordulat, sőt a trockisták ellen fellépőket fasisztáknak bélyegzi — így „emlékszik” a szovjetellenes tüntetésre: „A tömegek a nyugtalanság és a zavar jeleit mutatták. Úgy kapcsolódtak be a tüntetésbe, hogy tele voltak bizonytalansággal, és a megriasztott, zavarba hozott tömeg fölött két aktív csoport állt szemben egymással: az ellenzék és a pártapparátus szervezett csoportjai. Mint a trockizmus elleni harc önkéntesei, notóriusan forradalomellenes és nemritkán tisztán fasiszta elemek jelentek meg Moszkva utcáin és ezek siettek az apparátus segítségére.”⁶⁸ Tekintettel arra, hogy a tömegek nem őt támogatták, a saját logikája szerint csak ezt a következtetést vonhatta le: „Az egyetlen dolog, amit megállapíthattam, az volt, hogy 1927. november 7-én Moszkva utcáin szemmelláthatóan megtartották a thermidor főpróbáját.”⁶⁹

A Központi Bizottság és a Központi Ellenőrző Bizottság november 14-én Trockijt, Zinovjevet és Kamenyevet kizárta a pártból. (Zinovjev később „elismerete” hibáját és 1928-ban újra felvették a pártba, 1929-ben ismét kizárták. 1933-ban újra párttag lett, majd 1934-ben végleg kizárták a pártból. Hasonló utat tett meg Kamenyev is.)

A XV. kongresszus (1927. december 2—19.) jóváhagyta a pártellenes blokk vezetőinek kizárását, és rajtuk kívül még 75 aktív trockistát távolított el a

⁶⁸ Ugyanott, 518. old.

⁶⁹ Ugyanott, 519. old.

pártból. Trockijnak el kellett hagynia Moszkvát; Alma-Atába száműzték. Itt is folytatta pártellenes tevékenységét. Kapcsolatot tartott elvbarátaival, és tulajdonképpen egy új párt létrehozását szorgalmazta. Illegális tevékenységéről maga írta a következőket: „Itt közlök néhány statisztikai adatot a fiam feljegyzéseiből: 1928 áprilisa és októbere között Alma-Atából 800 politikai tartalmú levelet menesztettünk szerzetsejjel, s volt közöttük néhány igazán nagynak mondható munka is. Az elküldött táviratok száma 500 körül mozgott. Körülbelül 1000 db politikai tartalmú levelet kaptunk — ezek között voltak hosszabbak és rövidebbek, és érkezett címünkre legalább 700 távirat. Ezek a legtöbb esetben politikai csoportoktól jöttek... Az elmondottakon kívül még kaptunk Moszkvából 8 vagy 9 esetben titkos postát is, amikor is a titkos anyagot és leveleket külön futárral juttatták el hozzánk. Hozzávetőlegesen ugyanilyen mennyiségben küldtünk mi is titkos postát Moszkvába.”⁷⁰

Trockijnak esze ágában sem volt belenyugodni a politikai vereségbe. 1928 decemberében levelet küldött a Kommunista Internacionálé elnökségének, s ebben nem kevés önbizalommal úgy tünteti fel az ellenzéket és önmagát, mint a jövő hordozóját. „Látható gyengesége ellenére — írta — az ellenzék nagyobb történelmi ereje abban a tényben van, hogy rajta tartja az ujját a világtörténelem folyamatának a pulzusán, s ebből világosan meg tudja állapítani az osztályerőkben érvényesülő dinamizmust; prognózist tud készíteni a jövőre vonatkozólag, és gondosan elő is tud készülni a bekövetkező eseményekre.

A politikai élettől való tartózkodásom azt jelente-

⁷⁰ Ugyanott, 541. old.

né, hogy elzárom magamat és magunkat attól a lehetőségtől, amellyel a holnap számára felkészülhetünk.”⁷¹

Trockijt 1929. január 28-án kiutasították az országból és Törökországba szállították, ahová magával vihetette egész irattárát.⁷² Törökországban négy évig tartózkodott, Prinkipo szigetén egy villát bocsátottak a rendelkezésére. Innen aktív kapcsolatokat épített ki a különböző országokban működő trockista csoportokkal, és megkezdte a nyílt szovjetellenes írások közzétételét. Első cikksorozata amerikai polgári lapokban jelent meg. Itt írta meg „Életem” című főművét. Az ő eszmei irányításával szerkesztették Berlinben, majd Párizsban és New Yorkban az „Ellenzéki Bulletin”-t. 1933 júliusában Trockij Franciaországba költözött, ahol két évig tartózkodott. 1935-ben a francia kormány távozásra szólította fel; ekkor Norvégiában telepedett le. 1937. január 9-én Mexikóba költözött. México City elővárosában, Coycacanban élt.

Ezekben az években minden írásában, beszédében „a szovjet kommunisták nevében” lépett fel, s különösen a IV. Internacionálé megalakítása után, a valóságban nem létező és általa is gyengének nevezett „IV. Internacionálé szovjet szekciója” vezetőjének nevezte magát. Ennek a „szekciónak” szánta azt a feladatot, hogy „forradalommal távolítsa el a bürokráciát” a Szovjetunió éléről. „Bárhogy álljon is a dolog — írta —, a bürokráciát egyedül a forradalom tá-

⁷¹ Ugyanott, 544. old.

⁷² Trockij irattára a Harvard Egyetem houghtoni könyvtárában van. A Trockij-archívum tartalmáról tájékoztatót készítettek „Guide to the Trotsky Archive” (Útmutató a Trockij-archívum részére) címmel.

volíthatja el, s ez, mint mindig, annnyival kevesebb áldozatot fog követelni, amennyivel energikusabban és merészebben látnak hozzá. A IV. Internacionálé szovjet szekciójának — amely ma még gyenge és illegálisba kényszerül — az a feladata, hogy ezt az akciót előkészítse, és kedvező történelmi helyzetben a tömegek élére álljon.”⁷³

Trockij természetesen leszögezte, hogy a szocialista rendszer alapjait, a társadalmi tulajdont nem szándékozik megdönteni, csak a „bürokratikus kaszt” hatalmát akarja eltávolítani. „A bonapartista kaszt megdöntésének természetesen mélyreható társadalmi következményei lesznek — írta —, de megmarad a politikai átalakulás kereteiben.”⁷⁴

A trockizmus vereségének okai

A trockizmus elleni harcokra visszaemlékezve írta Togliatti: „Amikor ma, oly sok év után, felidézem a múltat, nem találok egyetlen olyan esetet sem, amikor valamelyik kis trockista csoporttal való szakítás ne lett volna hasznos. Ezekben a kis csoportokban olyan emberek találták meg egymást, akiktől előbb vagy utóbb mindenképpen meg kellett szabadulnunk: irányt vesztett kispolgárok, önhitt álteoretikusok, doktrinerek, javíthatatlan opportunisták, vagy még ezeknél is rosszabb elemek.”⁷⁵

A trockizmus elleni harc nélkülözhetetlen volt a Szovjetunió Kommunista Pártjában, de az egész

⁷³ L. Trockij: Verratene Revolution.

⁷⁴ Ugyanott.

⁷⁵ Palmiro Togliatti: A Kommunista Internacionálé történetének néhány kérdése. A demokrácia és a szocializmus problémái. Kossuth Könyvkiadó 1965. 298. old.

kommunista világmozgalomban is. A Szovjetunióban nem kevesebbről volt szó, mint a rendszer létéről, amit csak a lenini eszmék érvényesítésével lehetett megvédeni. Lenin szerint a munkásosztály csak úgy maradhat hatalmon, ha helyes viszonyt alakít ki a társadalom többi csoportjával. Trockij „...elhanyagolta a nem proletár osztályokhoz fűződő viszonyt, s ezzel magának a proletárdiktatúrának az alapjait tette kérdésessé” — írta Togliatti.⁷⁶ S hozzátette: „Trockij ki akarta emelni sarkaiból a pártnak a nem leninista áramlatok elleni harcokban történelmileg kialakult egész ideológiáját és szervezetét.”⁷⁷

A trockizmus elleni harcban nagy szerepe volt Sztálinnak. Amikor ezt leszögezzük, természetesen nem arról van szó, mintha indokoltak lettek volna a harmincas évek második felében alkalmazott sztálini módszerek. A húszas években zajló vita a különböző pártellenes csoportokkal, a párton belüli demokrácia szabályainak megfelelően folyt a Központi Bizottság többségének részéről. Trockij volt az, aki semmibe vette a pártélet normáit, szabályait. A vita egyes szakaszaiban éppen Sztálin volt az, aki mérséklő szerepet töltött be. A furcsa az, hogy a tömeges megtorlások akkor kezdődtek, amikor a pártellenes csoportok már régen eszmei vereséget szenvedtek, amikor nézeteiket már az élet is megcáfolta, amikor már győzött a szocializmus, az ellenséges osztályokat likvidálták.

A szocialista törvényesség megsértése összefüggött Sztálin 1937-ben megfogalmazott tételével, miszerint a szocializmus megszilárdulásával párhuzamosan

⁷⁶ Ugyanott, 243. old.

⁷⁷ Ugyanott.

egyre éleződik az osztályharc. A tömeges represszió, a szocialista törvényesség megsértése súlyos károkat okozott a Szovjetunió Kommunista Pártjának és az egész kommunista mozgalomnak. Mindazonáltal ezek az antileninista, a szocialista rendszertől távol álló módszerek nem változtatták meg a szocialista rendszer lényegét, természetét. A Lenin által kidolgozott fő irányvonal érvényesült a szocializmus építésében.

Azok a torzulások, amelyek Sztálin tevékenységével kapcsolatosak, nem Trockijt igazolták, hiába nevezték őt egyes hívei „prófétának”. Az „Életem” című könyv amerikai kiadásának előszavában a kiadók (Grosset & Dunlap Inc. 1960.) ezt írják: „Trockij párját ritkítja. Intellektuális éleselméjűsége szokatlan éleslátással áldotta meg. Meglepő pontossággal jósolta meg az új szovjet bürokrácia kialakulását, és 15 évvel hamarabb sorolta fel Sztálin bűneit, mint ahogy Hruscsov 1956-ban elmondta szenzációs beszédét.” Azt természetesen elhallgatják, hogy ugyanabban a beszédben, és az SZKP Központi Bizottságának „A személyi kultusznak és következményeinek leküzdéséről” 1956. június 30-án hozott határozatában Sztálin pozitívumaként van megemlítve, hogy élére állt a trockisták és más elhajlók elleni harcnak, és hogy ez elősegítette tekintélyének növekedését. Lukács György, aki pedig igen élesen bírálta a sztálini torzításokat, a Trockijjal folytatott vitáról ezt írta 1967-ben: „Lenin halálától 1928-ig dőlt el Sztálin javára a hatalomért vívott harc. Az ideológiai küzdelem középpontjában az a kérdés állott: életképes-e a szocializmus, ha csak egy államban valósítható meg? Ebben a harcban Sztálin győzött, és meg kell állapítani — bármilyen erőszakos organizatorikus rendszabályt alkalmazott is a konkrét pártharcokban —,

hogy elsősorban mégis azért, mert egyedül az ő felfogása volt alkalmas arra, hogy a világforradalmi hullám végeztével irányt és perspektívát adjon a szocializmus felépítésének (itt most nem a konkrét felépítés elméleti és gyakorlati hibáiról van szó, hanem az egész korszak elméleti indításáról).⁷⁸

Miért bukott meg és szenvedett vereséget a trockizmus a húszas években? Nem azért, mert valamiféle „ármány” és „cselszövés” ellenforradalmi fordulatot eredményezett „az igazi forradalmárok” ellen. Nem azért, mert az „epigonok bürokratikus diktatúrája” megtagadta a forradalmi örökséget és félreállította a forradalom vezetésére „egyedül hivatott személyt”: Trockijt.

A trockizmus azért bukott meg a Szovjetunióban, mert a szocializmus építésével megváltozott az a társadalmi talaj, amelyből kisarjadnak a kispolgári áramlatok. A társadalmi rendszer szilárd gazdasági alapja a termelési eszközök szocialista tulajdona lett. Megváltozott a lakosság osztályösszetétele. Likvidálták a kizsákmányoló osztályokat, gyökeresen megváltoztak a kistulajdonosi rétegek, ezek is kollektív gazdaságokban dolgoztak, kialakult az új népi értelmiség. A szocializmus építésével megerősödött a szovjet nép társadalmi, politikai és ideológiai egysége. A szocialista társadalom érdekeivel ellentétes irányzatok számára tehát megszűnt a társadalmi alap.

A trockizmus azért bukott meg, mert nem fejezte ki a kor követelményeit, mert megtagadta a lenini tételket, amelyek a győztes proletárállam szerepére, a

⁷⁸ Lukács György: Művészet és társadalom. Gondolat Könyvkiadó 1968. 9. old.

világforradalmi folyamattal való kapcsolatára vonatkoznak, mert megtagadta a szocializmus építésének egyedül helyes lenini koncepcióját.

Az eredeti trockizmus lényege az a nézet, hogy az októberi forradalom önmagában még nem szocialista forradalom, szerepe csak abban van, hogy lökést ad a nyugati országok szocialista forradalmának, kiindulópontja a világforradalomnak. És ha ez a világforradalom késik, akkor a forradalom Oroszországban is elbukik. A gazdasági elmaradottság miatt a Szovjetunióban csak úgy válik lehetővé a szocializmus építése, ha a nyugati országok győztes forradalmi mozgalmai azonnali támogatást nyújtanak. A trockisták lebecsülték a szovjethatalmat, nem ismerték fel a szocializmus építésének szerepét a világforradalmi folyamatban, nem hittek a békés építőmunka lehetőségében. Következésképpen nem helyeselték a Szovjetunió békepolitikáját, úgy vélték, hogy a nemzetközi helyzet élezésével kell elősegíteni a világforradalmat. Ez az álláspont hasonló volt a Buharin vezette „baloldali kommunistáknak” a forradalom győzelme után kialakított álláspontjához, amiről Lenin a következőket írta: „Talán úgy vélik a szerzők, hogy a nemzetközi forradalom érdekei a nemzetközi forradalom *előrelökését* követelik, ilyen előrelökés pedig csakis a háború lehet, semmi esetre sem a béke, mert az a tömegekben az imperializmus »legalizálódásának« benyomását keltené? Az efféle »elmélet« teljes szakítás volna a marxizmussal, amely mindig tagadta a forradalmak »előrelökését«, mert a forradalmak olyan mértékben fejlődnek, amilyen mértékben a forradalmakat előidéző osztályellentétek élesednek. Az efféle elmélet egyértelmű volna azzal a nézettel, hogy a fegyveres felkelés mindig és minden körülmények

között kötelező harci forma. A valóságban a nemzetközi forradalom érdekei azt követelik, hogy a szovjethatalom, amely megdöntötte az országban a burzsoáziát, *segítse* ezt a forradalmat, de a segítség *formáját* saját erejéhez mérten válassza meg. Még a forradalom előrelökésének elméletéből sem következik olyan nézet, hogy a szocialista forradalmat nemzetközi méretekben úgy kell segíteni, hogy megkockáztatjuk a forradalom vereségének a lehetőségét az *adott országban*.”⁷⁹

Trockij véleménye más volt. „A proletárforradalom — írta — csak ideiglenes rendszerként tartható fenn nemzeti keretekben, még ha ez a rendszer elég hosszú ideig tart is, ahogy a Szovjetunió példája bizonyítja. Egy elszigetelt proletárdiktatúra esetén a sikerekkel egyidőben a belső és külső ellentmondások is elkerülhetetlenül növekednek. Ha a proletárállam továbbra is elszigetelt marad, végül áldozatul esik a saját ellentmondásainak és elbukik. Űdve kizárólag a fejlett országok proletariátusának győzelmében rejlik.”⁸⁰

Miközben a szocialista világforradalom folyamatával foglalkozott, Trockij tagadta az egyes országok sajátos fejlődését, nevezetesen azt, amit a kommunista pártok döntő fontosságúnak tartottak: az országok bizonyos osztályozását a forradalom szempontjából. Trockij élesen fellepett a Kommunista Internacionálé VI. kongresszusán (1928. július 17—szeptember 1.) elfogadott program ellen. A programot Trockij a kongresszusnak küldött levelében „revizionista doku-

⁷⁹ *Lenin* Összes Művei. 35. köt. Kossuth Könyvkiadó 1972. 404—405. old.

⁸⁰ *L. Trockij: The Permanent Revolution.*

mentumnak" nevezte, és azt javasolta, hogy a programban szögezzék le: a szocializmus győzelme lehetetlen egy országban a világforradalom győzelme nélkül.

A Komintern elleni harcában fontos helyet foglalt el a programnak az a tétele, miszerint az egyes országok fejlettsége elkerülhetetlenné teszi a szocialista forradalom különböző útjait, az átmenet sokféleségét. A fejlettségnek megfelelően a program az országokat három típusba sorolta: 1. Magasan fejlett tőkésországok, ahol megvalósítható a proletárdiktatúrára való közvetlen átmenet; 2. közepesen fejlett tőkésországok, amelyekben még nem fejeződött be a polgári demokratikus átalakulás, s így előbb azt kell befejezni illetve kivívni, és harcolni kell a polgári demokratikus forradalomnak a szocialista forradalomba való gyors átnövéséért; 3. gyarmati, félgyarmati és függő országok, ahol egy hosszú időszakra van szükség, hogy a polgári demokratikus forradalom átfejlődjön szocialista forradalomba, és a szocializmus építéséhez szükség van más országok győztes proletariátusának segítségére.

Trockij a Komintern programja ellen így érvelt: „A szocialista forradalom nemzeti talajon kezdődik, nemzetközi porondon bontakozik ki, és világméretekben fejeződik be. Ily módon a szocialista forradalom a szó új és tágabb értelmében lesz permanenssé: csak akkor fejeződik be, ha az új társadalom egész bolygónkon végső győzelmet arat.

A világforradalom fentebb vázolt fejlődési sémája kiküszöböli a szocializmusra »megérett« vagy »meg nem érett« országok kérdését, azt a szőrszálhasogató és merev osztályozást, amelyet a Kommunista Inter-

nacionálé jelenlegi programja szerkesztett meg. Amilyen mértékben megteremtette a kapitalizmus a világpiacon, a világméretű munkamegosztást és termelőerőket, úgy készítette elő az egész világgazdaságot a szocialista rekonstrukcióra.”⁸¹

Trockij és követői a proletárhatalmat nem úgy értékelték, mint a szocializmushoz való átmenet feltételét, és nem is a szocializmus építését tekintették az állam fő feladatának, hanem a világforradalom közvetlen felélénkítését. Trockij maga élesen szembeállította az általa permanens forradalomnak nevezett világforradalmi folyamatot a szocializmus egy országban való építésével. „Permanens forradalom, vagy szocializmus egyetlen országban — ez az alternatíva felöleli a Szovjetunió belső problémáit, a keleti forradalmak távlatait, és végül az egész Kommunista Internacionálé sorsát.”⁸²

Trockij képtelen volt elfogadni azt a helyzetet, ami a húszas évek elején kialakult a világban, azt, hogy nemcsak a szovjethatalom maradt fenn, hanem emellett a kapitalizmus is stabilizálódott.

Trockijjal szemben a bolsevik párt és az egész kommunista világmozgalom ebből a tényből indult ki. Nem lehetett arra számítani, hogy a nyugati országokban rövidesen forradalom lesz. Ilyen körülmények között a Szovjetunió fő nemzetközi feladata a szocializmus pozícióinak erősítése volt, hogy szilárd bázisa legyen a társadalmi haladásért vívott harcnak. Ahhoz, hogy ilyen bázis legyen, vagyis hogy sikeresen építsék a szocializmust, olyan politikát kellett kialakítani, amely számol a parasztság nagy számával,

⁸¹ L. Trockij: A szocializmus egy országban.

⁸² L. Trockij: The Permanent Revolution.

erősíti az ipar és a kisárutermelő parasztság összefogását, a munkás-paraszt szövetséget. A trockisták egész más politikát javasoltak, olyan gazdasági és pénzügyi intézkedéseket, amelyek csak felboríthaták volna a munkás-paraszt szövetséget. A szocializmus építésének külső és belső körülményei szilárd, egységes, a demokratikus centralizmus alapján épülő pártot követeltek. A trockisták viszont frakciószabadságot akartak és frakcióharcot folytattak. A párttagságot szembe akarták állítani az apparátussal.

Bukásra volt ítélve a trockisták nemzetközi politikája is. Álforradalmi szólamokkal ellenezték az egységfront-politikát a tőkésországokban, a nemzeti burzsoáziával való szövetséget a gyarmati és félgyarmati országokban.

A trockizmus tehát azért szenvedett vereséget, mert rossz választ adott egy sor kérdésre: Olyan viszonyok közepette, amelyekben a Szovjetunió élt, hogyan kell építeni és egyáltalán kell-e építeni a szocializmust? Milyen kapcsolat legyen az egy országban épülő szocializmus és a világforradalmi folyamat között? És végül: mi a feladatuk a kommunista pártoknak akkor, amikor nincs közvetlen forradalmi helyzet?

A trockizmus és a vele folytatott vita lényegével Antonio Gramsci is foglalkozott, megmutatva ezzel kapcsolatban a munkásosztály nemzeti feladatai megoldásának összefüggését a nemzetköziséggel. „A fejlődés kétségtől a nemzetköziség felé tart, a kiindulópont azonban »nemzeti« jellegű, és ebből a kiindulópontból kell előrehaladnunk. De a távlat nemzetközi jellegű, és nem is lehet más. Pontosan meg kell tehát vizsgálni a nemzeti erők ama kombi-

nációját, amelyet a nemzetközi osztálynak majd irányítania kell s a nemzetközi távlatok és irányelvek szerint kifejleszteni. Az uralkodó osztály csak akkor az, ha pontosan értelmezi azt a kombinációt, amelynek maga is egyik alkotóeleme, és éppen mint ilyen, szabhat bizonyos irányt a mozgalomnak bizonyos távlatok alapján. Azt hiszem, ez a fő vitapont Leone Davidovicsi (Troickij) és Bessarione (Sztálin) — mint a többségi mozgalom szószólója — között. A nacionalizmus vádja jogosulatlan, ha a kérdés lényegére vonatkozik. Ha megvizsgáljuk a többségiek részéről 1902-től 1917-ig kifejtett erőfeszítéseket, láthatjuk, miben áll az eredetiségük: abban, hogy megtisztították a nemzetköziséget minden homályos és (a szó szoros értelmében vett) tisztán ideologikus elemtől, s realiztikus politikai tartalommal töltötték meg.”⁸³ Gramsci egyszersmind, Lenin nyomdokain haladva, rámutatott arra, hogy mi egy nemzetközi jellegű győztes osztálynak, a munkásosztálynak a feladata a nemzeti keretek között, amíg kialakulnak a szocializmus világméretű győzelmének feltételei.

„Egy nemzetközi jellegű osztálynak, amennyiben korlátozottan nemzeti társadalmi rétegeket (értelmiségieket) vezet, sőt, gyakran még csak nem is nemzetieket, hanem partikularistákat és municipalistákat (parasztokat), bizonyos értelemben el kell »nemzetiesednie«, méghozzá nem is túlságosan szűk értelemben, mert amíg ki nem alakulnak a világméretű tervgazdaság feltételei, a szakaszok egész során kell áthaladni, amelyekben a regionális (nemzetek csoportjaiból álló) kombinációk különbözők lehetnek.”⁸⁴

⁸³ Antonio Gramsci: Filozofiai írások. 336—337. old.

⁸⁴ Ugyanott, 337. old.

A történelmi igazsághoz tartozik, hogy Gramsci, miközben elméletileg elítélte a trockizmust, a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja Központi Bizottságához 1926 októberében írt levelében óva int a szakadástól, mert az „a legsúlyosabb következményekkel járhat, nemcsak akkor, ha az ellenzéki kisebbség nem fogadja el a leglojálisabban a forradalmi pártfegyelem alapelveit, hanem akkor is, ha harcában túlmegy bizonyos határokon, amelyek minden formális demokrácia fölött állnak”. Felhívja a figyelmet arra a veszélyre, hogy „a burzsoá és a szociáldemokrata pártok . . . kihasználják a Szovjetunió Kommunista Pártja belső vitáit”. S hozzáteszi: „Úgy rémlik nekünk, hogy önök az orosz kérdések tárgyalásának szenvedélyes vitája során szem elől tévesztik az említett orosz kérdések nemzetközi szempontjait: elfelejtik, hogy az orosz aktivisták kötelességeit csak a nemzetközi proletariátus érdekeinek keretei között lehet és kell teljesíteni.”

Gramsci levelére Togliatti válaszolt, aki akkor Moszkvában tartózkodott, mint az Olasz Kommunista Párt képviselője a Kommunista Internacionáléban.⁸⁵ Togliatti a kiindulópontot tartotta helytelennek, azt, hogy „megkülönböztetés nélkül szóltok valamennyi orosz elvtársról, tehát nem teszték különbséget a Központi Bizottság élén, illetve az ellenzék élén állók között”. Ebből az következne — írta Togliatti —, hogy „mindenki egyképpen felelős”, márpedig az ellenzék frakciózik és ő élezi a válságot. Rámutat arra, hogy „az SZK(b)P életében kétségtelenül érvényesül

⁸⁵ Gramsci levelét az SZK(b)P Központi Bizottságához és Togliatti levelét Gramscihoz a „Rinascita” 1960. május 30-i száma közölte.

a szigor. Ennek azonban így is kell lennie. Ha a nyugati pártok közben akarnak járni a vezető csoportnál a szigor megszüntetése érdekében, ezzel bizony súlyos hibát követnek el. Valójában az ilyen eljárással egyenesen a proletariátus diktatúráját kockáztatják”.⁸⁶

Időnként — különösen akkor, amikor megerősödnek vagy felülkerekednek bizonyos jobboldali irányzatok — egyes országokban vannak olyan törekvések, hogy Trockijról és a trockizmusról „objektív elemzéseket” adjanak. Nemcsak ultrabaloldali irányzatok törekvéséről van szó, hanem kivált a hatvanas években a jobboldali revizionisták között is divatba jött Trockij, és felhasználták írásait az egyes szocialista országokban jelentkező problémákkal kapcsolatban. Csehszlovákiában például 1968 tavaszán és nyarán a jobboldali revizionisták felhasználták a trockisták „érveit”, és a nyugati országokban működő trockista szervezetek rendszeresen ismertették a csendes ellenforradalmi folyamat eseményeit, amit ők az „igazi szocializmus” megszületésének neveztek.

Trockij és nézetei „objektív” értékelésének egyik példája Vranicki „A marxizmus története” című, Jugoszláviában két kiadásban megjelent könyve és Trockij válogatott műveinek kiadásához írt előszava. Az értékelés lényege: Az ellentét csak Sztálin és Trockij ellentéte. Sztálin volt az „antihumanista”, az „antidemokratikus”, az „állami irányítású szocializ-

⁸⁶ Megjegyzés: Gramscinak és az OKP többi vezetőjének állásfoglalásában közrejátszott az, hogy abban az időben a pártellenes ellenzék formálisan éppen elismerte a hibáit és ígéretet tett a frakciózás megszüntetésére.

mus” fő védelmezője, Trockij viszont mindennek az ellenkezője. Trockij a „sztálini módszerek áldozata”, hiányzott belőle a „reálpolitikusi szemlélet” és a „tudományos előrelátás”, amellet a magatartása arrogáns és türelmetlen volt. Az ellentétet tehát módszerbeli, magatartásbeli kérdésekkel indokolja. És mit mond az elvi kérdésekről? Szerinte Sztálin elmélete a „szocializmus egy országban” volt, amit a trockiji permanens forradalom elvével állított szembe. Az „objektivitás” jegyében pedig hozzáteszi — meg sem említve, hogy ez az elv Lenintől származik —, hogy a „szocializmus egy országban” elvének meghirdetése volt a „nagyhatalmi politika kezdő lépése, amely a kommunizmust nemzeti határok közé szorította”. Trockij ezzel szemben azt akarta, hogy a szocializmus a Szovjetunióban „a világforradalmi folyamat kere-teiben fejlődjék”.

Az ilyen analízist Jugoszláviában is bírálták, bár ott egyesek értékelése Trockijról eltér a kommunista pártok többségének értékelésétől, amennyiben azt „sztálinizmusnak” nevezik. Érdekes idézni a „Savremonost” című Novi Sad-i folyóirat 1973/3. számában megjelent, „Trockij jelentkezése új körülmények között” című cikkből. A szerző, Vaszilije Kalezics szerint a trockizmust úgy kell kezelni, mint „a marxizmusnak egy változatát”, mint „a munkásmozgalmon belüli eszmei koncepciót”.

A trockizmus egyáltalán nem a marxizmusnak egy változata. A pontos, már idézett jellemzést Lenin adta meg, és ez határozza meg a kommunista pártok álláspontját a trockizmusról. Az SZKP 1924 januárjában megtartott XIII. konferenciája így jellemezte a trockizmust: „...nemcsak a bolsevizmus revíziójára

irányuló kísérlettel, nemcsak a leninizmustól való nyílt eltávolodással, hanem világosan kifejezett kispolgári elhajlással van dolgunk. Semmi kétség nem fér ahhoz, hogy az ellenzék objektíve a kispolgárságnak a proletárpárti hadállásaira és politikájára gyakorolt nyomását tükrözi.”⁸⁷

⁸⁷ Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai. I. rész. 911. old.

A IV. INTERNACIONÁLÉ MEGALAKÍTÁSA

A húszas évek végén és a harmincas években számos kommunista pártból kizárták a trockistákat, mert lelepleződött politikájuk szovjet-ellenes lényege. Sok trockista — és főleg Trockij — nem nyugodott bele abba, hogy megszűnt számára a lehetőség a kommunista mozgalom belső bomlasztására. Csoportokat szerveztek, mondván, hogy ezek képezik a jövő „igazi kommunista pártjainak a csíráit”. Ezek a csoportok nagy károkat okoztak az illető országok kommunista pártjainak, provokáltak, denunciáltak, hátba támadtak munkásmegmozdulásokat.

Trockij és közvetlen munkatársai kiadták „A nemzetközi opposíció dokumentumait”, és ezekben szinte szó sem volt a kapitalizmus, a fasizmus elleni harcról, hanem elsősorban a Szovjetunió „leleplezésével” és a kommunista pártok rágalmozgásával foglalkoztak. A különféle trockista csoportok rendszeres levelező kapcsolatot tartottak vezérükkel. Trockij leveleiben tanácsokat adott a kommunista pártokba való beépülésre, a pártok bomlasztására, a Szovjetunióhoz és a Kommunista Internacionáléhoz hű vezetők lejáratá-

sára. Trockijnak és híveinek azonban nem sikerült szakadást előidézni a kommunista pártokban és trockista pártokat létrehozni, nem sikerült gyengíteni a kommunista pártok és a munkásosztály kapcsolatát, bármennyire törekedtek is erre.

A trockista csoportok — bár esetenként súlyos nehézségeket okoztak — nem tudtak jelentős szerephez jutni, és politikai befolyásuk a legtöbb országban rövid idő alatt semmivé lett.

Csakhogy a trockizmusnak volt és van egy olyan sajátossága, hogy csoportok alakulnak, majd szétesnek, de egy idő után újra aktivizálódnak. Előfordul, hogy egyesek, „csalódva a Szovjetunióba”, „csalódva a kommunista pártba”, a trockizmusban vélik megtalálni az „igazi forradalmiságot”. Kispolgári forradalmárok, akik nem tartják elég következeteseknek a kommunista pártokat, mert azok az objektív és a szubjektív körülményeket figyelembe véve nem hajlandók kalandor lépésekre, olyanok, akik tényleges vagy vélt hibákból, tényleges vagy vélt sérelmekből likvidátori következtetést vonnak le — bázisát képezik a trockista eszméknek, hiszen azokban látnak „igazolást”. Így vált lehetségessé, hogy újra meg újra felütötték fejüket e csoportok.

Trockij már a húszas évek végén úgy tervezte, hogy ezekből a csoportokból „nemzetközi szervezet” hoz létre. A terv igen nagyvonalú volt: egy új internacionálét akart, amelyet szembe lehet állítani a Kommunista Internacionáléval. Már 1930-ban összeültek Párizsban néhány európai ország trockistái, és „nemzetközi baloldali ellenzéknek” nevezték magukat. Ez a csoport 1931-ben már „felvételi feltételeket” is kidolgozott. Ezek között szerepelt a permanens forradalom trockista elméletének elismerése, a

szocializmus egy országban való győzelmének tagadása, a Szovjetunió politikájának elítélése. Még létre sem hozták a Trockij által tervbe vett IV. Internacionálét, amikor ő maga már „a IV. Internacionálé szovjet szekciója” nevében nyilatkozott.

1938-ban 22 trockista részvételével Párizsban összeült a „IV. Internacionálé alapító konferenciája”. Az Internacionálé megalakítását a trockisták a következőkkel „indokolták”: A Szovjetunióban létrejött a bürokrácia hatalma, s így „a Szovjetunió és az általa vezetett III. Internacionálé elfajult”. Amikor „Sztálin és a Komintern áruló politikája következtében Hitler harc nélkül hatalomra jutott” és a német munkásosztály vereséget szenvedett, Trockij és a többi „igazi bolsevik” levonta a tanulságot: tekintettel arra, hogy „a sztálinista bürokrácia végleg átállt a nemzetközi burzsoázia oldalára, szó sem lehet már a Komintern és a kommunista pártok belső megújulásáról”, helyette új „munkás Internacionálét” kell létrehozni. Az új nemzetközi szervezet vezetésével a munkásosztálynak nemcsak a kapitalizmus ellen kell harcolnia, hanem „a forradalmat eláruló sztálinista rezsim ellen is”. Ezt a koncepciót fejti ki Trockij a IV. Internacionálé programjában.

Később a IV. Internacionálé V. kongresszusa nem kevesebbel, mint a következőkkel „indokolja” a szervezet létrehozását: A IV. Internacionálé... abból a harcból született, amelyet a szocializmus felépítésének csiga lassúságú koncepciója ellen, a reformista bürokráciával, valamint a parasztpártokkal, a gyarmatokon pedig a nemzeti burzsoáziával kötött elvtelen szövetség opportunistá taktikája ellen vívtak...”

Meg kell jegyezni, hogy a IV. Internacionálé elnevezés teljesen hamis, mert ez feltételezi, hogy valamiféle folytonosság van a korábbi nemzetközi munkásszervezetek és a trockisták szervezete között. Valójában semmilyen folytonosság nincsen, a IV. Internacionálé a forradalmi mozgalmak hagyományainak a tagadása, a munkásmozgalom peremén helyezkedik el, a lenini forradalmi mozgalommal szembenálló csoportok szervezete volt már megalakulásának idején.

A IV. Internacionálé programját Trockij dolgozta ki, és a trockisták többsége ma is arra esküszik, az egymással vívott harcukban arra hivatkoznak. Persze a mai trockisták időnként elhagyják vezérüknek egyik-másik „alaptételét”, hogy azt egy másik anti-marxista tétellel helyettesítsék. Arra számítanak, hogy az előnyösebb számukra, az közelebb hozza őket a tömegekhez, illetve a többi álforradalmi irányzathoz.

Az „Átmeneti program”

Külön fejezetet jelent Trockij nézeteinek fejlődésében és a mai trockizmus eszmerendszerében a konferencián elfogadott „Átmeneti program”. A Trockij által megfogalmazott program „A kapitalizmus haldoklása és a IV. Internacionálé feladatai (Átmeneti program)” hangzatos címet viseli. A programban a kapitalizmus közeli megdöntésére irányuló felhívás párosul a legélesebb szovjetellenességgel, a Kommunista Internacionálé és a kommunista pártok elleni harcra szólító felhívással.¹

¹ A Párizsban működő maroknyi magyar trockista 1966-ban az ellenforradalom 10. évfordulója alkalmából jelentet-

Milyennek látta Trockij a harmincas évek második felében a világhelyzetet a proletárforradalom szempontjából akkor, amikor a fasiszta hatalmak erősödtek, a munkásmozgalmat számos országban visszaszorították és az emberiséget a harmadik világháború fenyegette? A „proletárforradalom gazdasági feltétele már régóta létrejött, amennyire ez a kapitalizmusban lehetséges. Az emberiség termelőerőinek növekedése megszűnt. Az új találmányok és az új technikai fejlődés nem eredményezi többé az anyagi javak növekedését. A kapitalista rendszer társadalmi válságának talaján fellépő időszakos válságok a tömegek egyre nagyobb nélkülözésével és szenvedésével járnak.”²

A termelőerők növekedése természetesen nem

te meg magyar nyelven a IV. Internacionálé programját. A „Szocialista forradalomért” című Párizsban kiadott magyar nyelvű trockista lap 1966. novemberi száma a megjelenést méltató cikkében azt írta, hogy „a program már 1938-ban összefoglalta azokat a követeléseket, amelyekért 1956-ban ösztönösen harcba indultak a magyar dolgozók”. A cikk egyúttal megemlíti, hogy bár Magyarországon erős trockista szervezet volt a húszas évek végén és a harmincas évek elején, mégsem jelenhetett meg a program magyar nyelven. A cikk trockista szervezetnek jelöli meg Hartstein Iván csoportját, a „Jövő” című lapot, és megjegyzi, hogy sok trockista volt Kassák Lajos és a „Munka” című lap köré csoportosult avantgardista művészek között. Említésre méltó, hogy a lap két személyt említ, mint olyanokat, akiknek jelentős szerepük volt a magyar trockista szervezetek elleni harcban: Gerő Ernőt, aki „a párizsi magyar munkások trockista szervezetét számolta föl”, és Lukács Györgyöt, akinek „döntő szerepe volt a trockizmus elleni elméleti küzdelemben... Sztálinra és a sztálini tételekre támaszkodva”.

² L. Trockij: A kapitalizmus haldoklása és a IV. Internacionálé feladatai (Átmeneti program).

szűnt meg, és az új technika fejlődéséről sem mondható az, hogy „nem eredményezi többé az anyagi javak növekedését”. Itt csak megjegyezzük, hogy Trockij nem véletlenül beszélt az „emberiség” termelőerőiről, meg sem említve, hogy az emberiségnek már van szocialista része, és a szocialista rendszernek is vannak termelőerői, hiszen ő a szovjet rendszer elleni forradalmat is szükségesnek tartotta.

A programban vannak a legtömörebben összefoglalva a trockista nézetek. Mindenekelőtt az az „eszmé”, hogy nem szükséges figyelembe venni a forradalom objektív és szubjektív feltételeit. A trockisták úgy vélik, elég kijelenteni, hogy a forradalom feltételei megértek, és máris forradalomra lehet vezetni a munkásosztályt. És ha a kommunista pártoknak más az álláspontjuk, ha ők az objektív helyzetet mérlegetlik és annak alapján alakítják ki politikájukat, akkor „árulók”, illetve „a forradalmi vezetőség válságba került”. „Azok a szóbeszéddek, melyek szerint a szocializmus történelmi feltételei még nem volnának eléggé »érettek«, tudatlanságból vagy tudatos csalásból származnak — írta Trockij. — A proletárforradalom objektív feltételei nemcsak megértek, hanem a bomlásuk is megkezdődött. Ha a következő történelmi szakaszban nem kerül sor szocialista forradalomra, az emberiség egész civilizációja katasztrófába sodródik. Minden a munkásosztálytól, azaz elsősorban forradalmi élcsapatától függ. Így az emberiség történelmi válsága azonosul a forradalmi vezetőség válságával.”³

A programban kifejtett tételek nemcsak a forradalmi élcsapat, a kommunista pártok elleni fellépésre

³ Ugyanott.

biztatnak, hanem mintegy „elméleti” megalapozásául szolgálnak a forradalmi kalandorságnak, a meggon-
dolatlan akcióknak, a provokációknak.

A trockisták és a népfront

A trockisták áruló szerepét mi sem bizonyítja jobban, mint a népfront kérdésében elfoglalt álláspontjuk. Trockij a maga programját 1938-ban fogalmazta meg, amikor nyilvánvaló volt a fasizmus támadása a munkásosztály, a demokratikus jogok ellen, amikor „a burzsoázia egyre inkább a fasizmusban keres kiutat, hogy megvalósíthassa a dolgozók határtalan kifosztására irányuló intézkedéseit, előkészíthessen egy imperialista rablőháborút, előkészíthesse a Szovjetunió megtámadását”.⁴ A fasizmus arra törekedett, hogy megsemmisítse a harcokban kivívott szabadságjogokat, lehetetlenné tegye a munkásosztály szervezkedését. A fasizmus azonban nemcsak a munkásosztály ellen lépett föl, hanem valamennyi haladó erő ellen is, megsemmisítette a demokratikus jogokat, a demokratikus intézményeket. A fasizmus veszélyeztette a Szovjetuniót, a nemzetközi munkásmozgalmat, a demokratikus szabadságjogokat, és háborús politikájával sok nemzet pusztta létét is. Ez a helyzet lehetővé és szükségessé tette valamennyi demokratikus politikai erő összefogását a fasizmus ellen.

A Kommunista Internacionálé 1935-ben megtartott VII. kongresszusa kidolgozta a kommunista pártok új irányvonalát: munkásegységfrontra, népfontra van szükség a fasizmus elleni harc sikere érdekében. Eb-

⁴ G. M. Dimitrov: Válogatott cikkek és beszédek. Szikra 1952. 40. old.

ben a helyzetben — mutatott rá Georgi Dimitrov — a munkásosztálynak nem a proletárdiktatúra és a burzsoá demokrácia között kell választania, hanem a demokrácia és a fasizmus között. A kongresszus bebizonyította, hogy a tőkésországok dolgozóinak fő feladata az általános demokratikus jogok kivívása, megvédése, és a demokratikus feladatok megoldásán keresztül vezet az út a szocializmus felé. A kommunista pártok legfőbb kötelessége lett az antifasiszta zászló alatt egyesíteni a fasizmus elleni harcban érdekelt valamennyi osztályt, réteget, politikai csoportot. A szövetségi politikát tehát ki kellett terjeszteni azokra a társadalmi csoportokra is, amelyek nem voltak hívei a proletárdiktatúrának, de hívei voltak a demokratikus szabadságjogoknak. Ez volt akkor a népfrontpolitika lényege.

A kommunista pártok számára nem közömbös, hogy milyen körülmények között harcolhatnak: fasiszta, terrorista diktatúrában, vagy burzsoá demokráciában. Éppen ezért a kommunista pártok olyan népfront-platformot dolgoztak ki, amelyik kifejezte a lakosság széles rétegeinek törekvéseit, elsősorban a fasizmus visszaverésének, a demokratikus jogok védelmének, a béke védelmének követeléseit. Ilyen politikával a kommunisták minden országban igazi nemzeti erővé váltak, a legkövetkezetesebben ők védtek az igazi nemzeti érdekeket.

A Kommunista Internacionálé VII. kongresszusán elfogadott antifasiszta népfrontpolitika célja nem egyszerűen a polgári demokrácia visszaállítása volt. Ez a politika a demokráciáért és a szocializmusért vívott harc összekapcsolásáról szóló lenini tanítások alkalmazását jelentette az új helyzetre. A népfrontban az osztályok, rétegek és politikai csoportok olyan for-

mában egyesülhetnek, amelynek keretei között érvényesülhet a munkásosztály vezető szerepe az általános demokratikus célokért vívott harcban. Ezzel a munkásosztály és pártja döntő befolyást gyakorolhat a politikai fejlődésre, az antifasiszta harc győzelme után kialakuló hatalmi viszonyokra. Egy új típusú demokrácia jön tehát létre, amelyben a népfrontkormányzat a proletárhatalomra való átmenet sajátos formája lehet. „A kommunisták azért akartak részt venni a hatalomban, hogy megsemmisítsék a fasizmust és megmentsek a demokráciát — írta Togliatti. — Nyíltan kijelentették azonban azt is, hogy a demokratikus rendszerek nem menekülhetnek meg és nem fejlődhetnek, ha nem telítődnek új tartalommal, amit a néptömegek csatlakozása és olyan politikai és gazdasági reformok nyújthatnak számukra, amelyek elvágják a reakció és a fasizmus gyökereit.”⁵

Milyen álláspontra helyezkedtek a trockisták a népfrontpolitikával kapcsolatban?

„Az imperializmus végső politikai erőforrása a proletárforradalom elleni harcában egyrészt a »népfront«, másrészt a fasizmus”... — így Trockij. „A népfrontok békülékeny politikája, amelyet az októberi forradalom jegyében folytatnak, tehetetlenségre kárhoztatja a munkásosztályt és utat nyit a fasizmusnak.” Amikor a kommunista pártok arra törekedtek, hogy valamennyi antifasiszta erőt összefogjanak, Trockij úgy jellemezte az összefogásra irányuló törekvést, mint amely „lényegében a nem létező liberális burzsoáziával való koalíció utáni erőtlenség vágyakozással egyenlő. Ha ennek némi sikere

⁵ *Palmiro Togliatti*: A Kommunista Internacionálé történetének néhány kérdése. A demokrácia és a szocializmus problémái. 307. old.

lenne, akkor az csak a munkásság új vereségeinek a sorozatát készítené elő, hasonlóan a spanyolországihoz. Ezért a »népfront« elméletének és gyakorlatának könyörtelen leleplezése a fasizmus elleni forradalmi harc első feltétele.”⁶ Tehát a trockisták még csak semlegesek sem lehetnek a népfrontpolitikával kapcsolatban, hanem egyenesen az antifasiszta összefogás elleni „könyörtelen” fellépést tekintik a fasizmus elleni harc legfőbb feltételének.

Trockij nagyjából helyesen jellemezte a fasizmust. „A fasizmus történelmi értelme — írta — a munkásosztály leverése, szervezeteinek szétrombolása, a politikai szabadság elfojtása abban az órában, amikor a kapitalisták nincsenek már abban a helyzetben, hogy a demokratikus mechanizmus segítségével kormányozni és uralkodni tudjanak.”⁷ És hozzáteszi: „Csak ilyen gengszter módszerekkel képes még magát a polgári rezsim fenntartani. Mennyi ideig? Ameddig a proletárforradalom meg nem dönti.”⁸

Trockij tehát a fasizmus alternatívájának a proletárforradalmat tartotta, és elvetette a polgári demokrácia visszaállításáért, illetve megvédéséért vívandó harcot. A fasizmus előretöréséből ő azt a következtetést vonta le, hogy ezzel közvetlen proletárforradalom előtti helyzet alakult ki. Szerinte „... a Kommunista Internacionálé diagnózisa (a VII. kongresszus értékeléséről van szó — *F. L.*) alapvetően hamis. A szituáció annyira forradalmi, amennyire csak a

⁶ *L. Trockij: A kapitalizmus haldoklása és a IV. Internacionálé feladatai (Átmeneti program).*

⁷ *L. Trockij: Merre tart Franciaország? La Vérité, 1934. 226. sz. Könyvalakban megjelent 1936-ban. Leon de Lee, Antwerpen kiadásában.*

⁸ Ugyanott.

munkáspártok nem forradalmi politikája mellett egyáltalán lehetséges. Pontosabban: a szituáció forradalom előtti. Annak érdekében, hogy ez a szituáció megérjen, a tömegek azonnali, merész és fáradhatatlan mozgósítására van szükség a hatalom meghódításának jelszavával, a szocializmus nevében. Egyedül ezen feltételek mellett válik a forradalmat megelőző helyzet forradalmivá.”⁹

Trockij szerint csak egy út van: „Egész korszakunk, és mindenekelőtt a jelenlegi válság azt parancsolja a proletariátusnak: ragadjátok meg a hatalmat.”¹⁰ Minden más politikai célról gúnyosan beszélt, az egész antifasiszta politikát és az annak jegyében történő összefogást pedig „sztálini találmánynak”, „elméleti lerongyolódásnak” titulálta. „Az »antifasizmus« és a »fasizmus« a sztálinisták számára nem konkrét fogalom, hanem két nagy zsák, amibe mindent beletömnek, ami az ujjaik közé került.”¹¹

Trockij és hívei különösen akkor léptek föl élesen az egységfront-politika ellen, amikor az sikerrel kecsegtetett. „Az egységfront és mindenekelőtt az ennek jobbszárnyává vált sztálinisták rövidlátó, paszszív, opportunista politikája képezi a fő akadályt a proletárforradalomhoz vezető úton Franciaországban.”¹²

A munkásegységfront és a népfrontpolitika elleni harcában Trockij még Leninre is hivatkozott, meghamisítva az oroszországi forradalmi mozgalom történetét és a leninizmus lényegét. Így érvelt: „Lenin a cári Oroszországban kezdte el működését, ahol nemcsak a proletariátus és a parasztság, nemcsak az ér-

⁹ Ugyanott.

¹⁰ Ugyanott.

¹¹ Ugyanott.

¹² Ugyanott.

telmiség, hanem a burzsoázia széles körei is a régi rendszer ellenzékét alkották. Ha a népfrontpolitika egyáltalán valahol jogos lehetett, akkor mindenkéltől egy olyan országban lehetett az, ahol a polgári forradalom még nem zajlott le. A hamisító urak jól tennék, ha megmutatnák azt, hogy milyen korszakban és milyen körülmények között alkotott a bolsevik párt Oroszországban olyasvalamit, mint a népfront... A bolsevikok forradalmi kispolgári szervezetekkel gyakorlati megállapodásokat kötöttek, pl. a forradalmi irodalom közös illegális szállítására vonatkozóan, vagy egy utcai tüntetés közös megszervezésére, továbbá a Fekete Százak elleni közös ellenállásra. Az Állami Duma választásai folyamán bizonyos körülmények között választási blokkot alkottak a mensevikekkel vagy a szociálforradalmárokkal. És ez minden! Sem közös »programjaik«, sem állandó szervezeti kereteik nem voltak, és az időleges szövetségek bírálatáról sem mondtak le. Az ilyen epizodikus, körülhatárolt, szigorúan konkrét célt szolgáló megállapodásoknak és kompromisszumoknak — ezekről és csak ezekről beszélt Lenin! — semmi közük sincs a népfronthoz, amelyik a különféle szervezetek konglomerátumát jelenti, amelyik különböző osztályok tartós szövetsége egy egész periódusra — és micsoda periódusra! A közös program és a közös politika — a parádék, a deklarációk és a porhintés politikája. Az első komoly próbánál a népfront darabokra fog törni és valamennyi alkotórészében mély szakadás fog mutatkozni. A népfront politikája az árulás politikája.”¹³

¹³ L. Trockij: Franciaország válaszüton. 1936. A „Terro-
rizmus és kommunizmus” című könyv második kiadásának
előszava.

Trockij meghamisította a történelmet. Igaz, hogy nem népfrontpolitikának nevezték 1917-ben a bolsevik párt politikáját, de Lenin éppen a helyzet elemzéséből jutott arra a következtetésre, hogy olyan jelszavakat kell megfogalmazni, amelyek kifejezik a legnagyobb tömegek érdekeit. A párt jelszavai a forradalom menetében — föld, béke, szabadság — jelleükben demokratikus forradalmi jelszavak voltak, s ennek következtében tömörülhetett minden elnyomott osztály és réteg a bolsevik párt köré, azok is, akiknek nem volt céljuk a társadalom gyökeres átalakítása, hanem csak a háború poklából szerettek volna kikerülni. Tehát ez a lenini politika egyfelől a legkövetkezetesebb proletárérdekeket képviselte, másfelől arra törekedett — és sikerrel —, hogy a lakosság széles rétegei támogassák.

Ami pedig az egységfront-politikát illeti: a Kommunista Internacionálé III. kongresszusán (1921. június) Lenin javaslatára elfogadták az egységfront-taktikát. Ennek a taktikának a lényege az volt, hogy a tömegeket érintő napi követelésekért vívott harcban létrejöjjön a munkások akcióegysége azokkal a dolgozókkal is, akik az opportunisták pártok befolyása alatt álltak. E politika jegyében a Komintern javaslatokat tett a többi nemzetközi szervezetnek (a II. és a két és feles Internacionálénak) az akcióegységére. A Kommunista Internacionálé IV. kongresszusa (1922. november) pedig foglalkozott a nemzeti felszabadító mozgalmak helyzetével, meghirdette az anti-imperialista egységfrontot. Nem a kommunista pártokon múltott, hogy ezeket a fontos célkitűzéseket akkor még nem lehetett maradéktalanul elérni.

A kommunista mozgalomban is voltak ellenzői e lenini politikának, akik nem voltak hajlandók elis-

merni, hogy a forradalmi hullámnak vége szakadt, hogy az „offenzíva-elmélet” helyett már másra van szükség. Lenin éppen a forradalmi harc érdekében rugalmas, óvatos taktikát javasolt, és határozottan fellépett a „baloldali” nézetek ellen. „Ha a kongresszus nem fog határozott offenzívát folytatni ilyen hibák, ilyen »baloldali« ostobaságok ellen, akkor az egész mozgalom pusztulásra van ítélve” — mondta¹⁴. A lenini politika azt jelentette, hogy egy általános demokratikus front létrehozása érdekében meg kell nyerni a félproletár és kispolgári rétegeket, mindenekelőtt a kisparasztságot, az alkalmazottak és az értelmiség csoportjait.

Trockij tehát hamisított, amikor kalandorpolitikájához Leninnél keresett támaszt és elméleti háttérrel.

Trockij fellépése a népfrontpolitika ellen nagy károkat okozott a munkásmozgalomban, annál is inkább, mert sok kommunistát amúgy is nehéz volt meggyőzni e politika szükségességéről. A Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa után időbe telt, amíg a kommunista mozgalom minden osztaga alkalmazni tudta ezt az egyedül helyes politikát. A trockisták tevékenysége minden országban gyengítette az antifasiszta harcot. Franciaországban például, amikor a kommunista párt politikája sikerre vezetett és létrejött a népfront, a trockisták élesen támadták a népfrontot és „árulásnak” bélyegezték az összefogást. A kommunista pártot azzal vádolták, hogy letéríti a munkásosztályt a forradalmi útról. De túl a rágalmazáson, a provokációktól sem riadtak vissza. Kiadták a jelszót: „Azonnali szocializmust!” Ezzel az ultraforra-

¹⁴ *Lenin Művei*. 32. kot. 503. old.

dalmi jelszóval egyrészt meg akarták zavarni a munkástömegeket, másrészt el akarták ijeszteni a középrétegeket a kommunista párt népfrontpolitikájától, ami megkönnyítette volna a fasizmus győzelmét.

A trockisták természetesen nem érhettek el sikereket, mert a népfrontpolitika kifejezte nemcsak a munkásosztály érdekeit, hanem a nemzet függetlenségét féltő valamennyi társadalmi és politikai csoport érdekeit is. Nem véletlen, hogy a trockisták — Franciaországban és mindenütt Európában — felmorzsolódtak. Szembekerültek a kor követelményeivel, a nemzet többségével. Amikor minden haladó erő a nemzeti függetlenséget, a demokratikus jogokat akarta, amikor a népek és nemzetek pusztá létéről volt szó, akkor ők szembefordultak a fő áramlattal.

Súlyos károkat okoztak a trockisták Spanyolországban. A Marxista Egyesülés Munkáspártja (POUM) nevű trockista párt, bár egy időre csatlakozott a népfronthoz, fő ellenségének a Spanyol Kommunista Pártot tartotta, és uszított a Szovjetunió ellen. A népfrontkormányt burzsoá kormánynak tekintette és megdöntésére szólította föl a népet, akkor, amikor Franco fasiszta csapatai a német és az olasz fasisztáktól támogatva fenyegették a köztársaságot. A trockisták részt vettek a köztársasági kormány elleni puccskísérletben, olyan intézkedéseket követeltek és hajtottak végre, amelyek eltávolították a középrétegeket a köztársaságtól, és az irányításuk alatt álló fegyveres csoportok hátba támadták a köztársasági csapatokat. Tulajdonképpen a fasiszta támadók kezére játszottak. A POUM újságja a polgárháború nehéz napjaiban nem Francót és a többi lázadó fasiszta tábornokot, nem a fasiszta Németországot és Olaszországot támadta, hanem a Szovjetuniót és a

népfrontot. Azt a képtelenséget állította, hogy „a népfront politikája következtében a francia és a szovjet imperialisták felosztják Spanyolországot egymás között...”

Trockisták a háború alatt

Még szégyenletesebb lett a trockisták szerepe a világháború idején. Nem véletlen, hogy ezekben az években szétszakadtak a trockista csoportok. Voltak közöttük olyanok, akik felismerték a fasizmus elleni harc szükségességét, sőt, szakítva a trockizmussal, részt vettek az ellenállási mozgalmakban. Ez teljesen ellentétes volt Trockij álláspontjával.

A háború előtt, 1938-ban, látva a világháború közeledtét, Trockij az „Átmeneti program”-ban így fogalmazta meg „elméletét”: „De a világnak nem minden országa imperialista. Ellenkezőleg, az országok többsége az imperializmus áldozata. Némely gyarmati vagy félgyarmati ország kétségkívül meg fogja kísérelni, hogy kihasználva a háborút, lerázza magáról a rabszolgaság jármát. Részükről a háború felszabadító és nem imperialista. A nemzetközi munkásosztály kötelessége, hogy segítse az elnyomott népek háborúját az elnyomók ellen. Ez a kötelessége kiterjed a Szovjetunióra, illetve minden más munkásállamra, amely megszülethet a háború előtt vagy a háború alatt. Minden imperialista kormánynak egy munkásállam vagy egy gyarmati ország elleni harcban szenvedett veresége a kisebbik rossz.”¹⁵

¹⁵ L. Trockij: A kapitalizmus haldoklása és a IV. Internacionálé feladatai (Átmeneti program).

Látható, hogy háború esetén Trockij taktikából még a Szovjetunió támogatását is a munkásosztály kötelességének tartja, de nem tudja megtagadni önmagát. A munkásállam győzelme is rossz, de a kisebbik rossz az imperialista ország győzelméhez képest. „A munkásosztály támogatja a gyarmati országokat vagy a Szovjetuniót a háborúban — írja —, de a legcsekélyebb mértékben sem vállal szolidaritást sem a gyarmati országok tőkés kormányaival, sem a Szovjetunió thermidori bürokráciájával. Ellenkezőleg, megőrzi teljes politikai függetlenségét mind az egyikkel, mind a másikkal szemben. A forradalmi munkásság az igazságos és haladó háború támogatásával megnyeri a gyarmatok és a Szovjetunió dolgozóinak a rokonszenvét. Így megszilárdítja a IV. Internacionálé tekintélyét és befolyását, s annál inkább segítheti a tőkés kormány megbuktatását a gyarmati országokban, és a reakciós bürokrácia megbuktatását a Szovjetunióban.”¹⁶

Teljes zűrzavar. Támogatni kell a gyarmati országokat az imperializmus elleni harcban, de nem szabad támogatni azokat a kormányokat, amelyek vezetik a harcot. Ez tulajdonképpen Trockij régi álláspontjának alkalmazása az új, háborús viszonyokra. Sohasem értette meg azt a lenini politikát, amely különbséget tesz a burzsoázia különböző csoportjai között. Már a húszas években tagadta, hogy a gyarmati és félgyarmati országokban kialakul a burzsoáziának egy olyan csoportja, amely érdekelt az imperializmus elleni fellépésben: a nemzeti burzsoázia. Ami pedig a Szovjetuniót illeti — Trockij még ilyen helyzetben sem tudja véka alá rejteni, hogy számára a fő ellen-

¹⁶ Ugyanott.

ség a Szovjetunió. Nemcsak szolidaritást nem vállal az általa thermidori bürokráciának nevezett szovjet kormánnyal, amely egy esetleges háborúban vezeti a harcot, hanem a „támogatással” véli elérhetőnek a szovjet kormány bukását.

Amikor a Szovjetunió és a kommunista pártok — látva a fasiszta agresszió veszélyét — az összes demokratikus erők összefogását szorgalmazták, Trockij véleménye ez volt: „Minden olyan kísérlet, amely a küszöbönálló háborút úgy akarja beállítani, mint a demokrácia és a fasizmus közötti összeütközést, a bárgyúság vagy a sarlatánkodás birodalmába tartozik.”¹⁷

Trockij követőinek tevékenysége a háború éveiben híven kifejezte vezérük politikáját. A fasiszták által megszállt egyes országokban a trockisták felleptek az ellenállási mozgalmak ellen, sőt a megszállók elleni harcot a proletár internacionalizmussal ellentétesnek nyilvánították. Különösen élesen szálltak szembe a nemzeti függetlenségért vívott harccal. Francia és belga trockisták például „valamennyi proletár érdekében” elutasították a német megszálló katonák elleni fegyveres akciókat. A háború éveiben Trockij elment a végletekig: a Szovjetuniót azonosította a fasiszmussal, mitsem törődve azzal a hősi harccal, amit a Szovjetunió a fasizmus ellen folytatott.

A háború előtt Trockij a Szovjetunió vereségére spekulált, nem beszélve arról, hogy egyáltalán nem ismerte föl az antifasiszta koalíció létrejöttének lehetőségét. Ő csak az imperializmus és a Szovjetunió összecsapásának lehetőségét látta: „Várhatjuk-e —

¹⁷ L. Trockij: Les pages immortelles de Marx (Marx írásainak halhatatlan lapjaiból.) Correa 1938.

írta 1939-ben —, hogy a Szovjetunió a mostani nagy háborúból győztesen kerül ki? Erre a kérdésre nyíltan válaszolunk. Ha a háború csak háború marad, akkor a Szovjetunió veresége elkerülhetetlen. Technikai, gazdasági és katonai vonatkozásban az imperializmus összehasonlíthatatlanul erősebb. Ha az imperializmust nem bénítja meg a forradalom Nyugaton, akkor elsőpri az októberi forradalom által született társadalmi rendet.”

A második világháború elején a IV. Internacionálé elítélte a fasizmus elleni összefogást. Az „Ellenzéki bulletin” című lap 1941-ben így írt: „A hazafiság — hamis jelszó” ... „az antifasiszta harc nem más, mint csalás”; az antifasiszta koalícióról pedig az volt a véleményük, hogy az „ellentétes a világforradalom érdekeivel”. A IV. Internacionálé 1941-ben megfogalmazott manifesztuma elutasít minden közös fellépést a fasizmus ellen. Sőt, 1943-ban, amikor a világ haladó erői követelték a nyugati hatalmaktól a második front megnyitását, a IV. Internacionálé kiáltványt adott ki, amelyben leszögezte, hogy a második front megnyitása „késlelteti a forradalmi harcot Európában”.

Ez volt a trockisták politikája a világháború alatt, pedig Trockij az „Átmeneti program”-ban nem kis magabiztossággal állította: „Az egész világ élenjáró munkásai már most határozottan meg vannak győződve arról, hogy Mussolininak, Hitlernek, ügynökeiknek és utánzóiknak a megdöntése csak a IV. Internacionálé vezetésével fog megtörténni.”¹⁸ E nagy igényű terv sikerének a feltétele Trockij szerint az,

¹⁸ L. Trockij: A kapitalizmus haldoklása és a IV. Internacionálé feladatai (Átmeneti program).

hogy a munkásosztály megszabaduljon régi vezetőitől, akiknek „konzervativizmusa teljes ellentétben áll a hanyatló kapitalizmus katasztrofális helyzetével, és a történelmi haladás legnagyobb gátját képezi”¹⁹. És hozzáteszi: „A IV. Internacionálé fő vádja a munkásosztály hagyományos szervezetei ellen, hogy nem akarják elhatárolni magukat a politikailag félhalott burzsoáziától.” Szerinte a Kommunista Internacionálé „áruló jellegének a leleplezése” érdekében állandóan követelni kell: „Szakítsanak a burzsoáziával, vegyék át a hatalmat!”

Tehát nem antifasiszta összefogás, amely magában foglalhatja a fasiszta rendszer fenntartásában nem érdekelt kis- és középburzsoáziát is, nem népfront a háború és a fasizmus ellen. nem államok közti szövetség a fasiszta agresszió ellen, hanem elszigetelt „forradalmi” akció, amely nyilvánvalóan a fasizmusnak kedvez.

Ilyen körülmények között nem véletlen, hogy a világháború évei alatt az amúgy sem jelentős trockista csoportok szétestek, egymással acsarkodó alfrakciókra bomlottak. A trockisták szembekerültek a munkás- és demokratikus mozgalmak fő sodrával. Az általuk eltemetésre ítélt kommunista pártok viszont éppen az antifasiszta népfrontpolitika eredményeként hatalmas politikai erővé fejlődtek. Taglétszámuk megsokszorozódott, politikai befolyásuk pedig addig soha nem tapasztalt színvonalra emelkedett.

¹⁹ Ugyanott.

NAPJAINK TROCKISTÁI

A második világháború befejezése után a trockista csoportok gyakorlatilag eltűntek. Latin-Amerika kivételével — ahol egyes országokban működtek kisebb trockista szervezetek — alig volt érezhető az aktivitásuk. Ennek oka mindenképp előtt abban rejlett, hogy a világháború évei alatt, mint arról már szólottunk, teljesen elszigetelődtek minden haladó mozgalomtól. Távol voltak az antifasiszta harctól, a nemzeti függetlenségért vívott küzdelemtől, tehát a haladó mozgalmak áramlatától. Azokban az években a Szovjetunió tekintélye, a kommunista pártok növekvő befolyása eleve lehetetlenné és reménytelenné tett minden trockista propagandát. Eltűntek a politikai életből azok a személyek is, akik még Trockijjal együtt megalakították a IV. Internacionálét. A mai trockisták túlnyomó többsége sohasem volt kommunista, csak egyes idősebb vezetők voltak valamikor tagjai a kommunista pártoknak. Például Pierre Franck a húszas években a Francia Kommunista Párt tagja volt, és már 1929-ben tárgyalt az Isztambulban száműzetésben élő Trockijjal.

E tárgyalás után alakult meg Franciaországban az első trockista szervezet.

Újjászervezés, bomlás és eszmei alap

A negyvenes évek végén lassan magukhoz térő trockisták megkísérelték rendezni soraikat. Az 1948-ban összeülő II. kongresszusukon „világpártnak” nevezték ki magukat, és szervezeti szabályzatot fogadtak el. Terveik igen merészek voltak, és semmiképpen sem egyeztek tényleges befolyásukkal és lehetőségeikkel. 1951-ben tartották III. „világkongresszusukat”, aminek érdekességét az adja, hogy nem sokkal utána szakadás következett be.

A kongresszus arra a következtetésre jutott, hogy a harmadik világháború elkerülhetetlen. A világimperializmus rövidesen megtámadja a Szovjetuniót és a többi szocialista országot, és erőszakkal leveri a forradalom minden formáját. Valóban, akkor a tetőpontján volt a hidegháború, az imperialisták meghirdették a „felszabadítási politikát”, támaszpontok százaival vették körül és katonai szövetségrendszerük kiépítésével állandóan fenyegették a szocialista országokat. Ilyen helyzetben természetesen a trockistáknak ki kellett jelenteniük, hogy „a konfliktusban támogatni fogják a Szovjetuniót”, hacsak nem akartak teljesen lelepleződni és még a reményét is elveszíteni a szervezeti megerősödésnek. De mit jelentett ez a „támogatás”? Ugyanazt, amit a második világháború előtt Trockij javasolt. A IV. Internacionálé „folytatja majd a támadást a szovjet kormány és politikája ellen, törekedni fog a megbuktatására”. És ha

a Szovjetunióban „valóban forradalmi vezetést hoznak létre”, akkor minden feltétel megvan ahhoz, hogy győzelmet arasson az imperializmus fölött. De ennek a „forradalmi vezetésnek a létrehozása a IV. Internacionáléra vár”¹.

A kongresszus a következőképpen értékelte a világhelyzetet, megjelölve egyben a trockisták feladatait:

1. A Szovjetunió kiállta a második világháború próbáját, és azóta a világ második legnagyobb ipari hatalmává fejlődött. Elismerték, hogy ez azért vált lehetővé, mert a Szovjetunió rendszere a kapitalista rendszer felett áll és mert az új termelési viszonyok erősebbek és rugalmasabbak, mint a tőkés viszonyok. A Szovjetunió fejlődését ugyanakkor „egy bürokratikus osztály vezeti”, s az egyben „akadályozza is a fejlődést”. Ennek ellenére a szovjet rendszert úgy értékelték, hogy az „elősegítheti a szocializmust”.

2. A harmadik világháború rövid időn belül kirobban, és az nem az imperialisták egymás közti háborúja lesz, hanem a háborút az Egyesült Államok fogja irányítani a haladás minden ereje ellen.

3. A szocializmus világméretű győzelmének minden feltétele megvan, csak egy hiányzik: „a nemzetközi forradalmi vezetőség”. Ugyanakkor számos reményt keltő jel van: vannak már tapasztalt káderek (a képzett trockisták) és léteznek olyan erők, melyek kedveznek az „új forradalmi vezetőség” kialakulásának.

4. A trockista káderek feladata, hogy beolvadjanak a tömegmozgalmakba és szervezetekbe. Azokban az országokban, ahol a mozgalmak függetlenek mind a

¹ International Bulletin of the Fourth International. 1952.

reformizmustól, mind a sztálinizmustól, létre kell hozni a forradalmi pártot. Ahol erős kommunista pártok vannak (Franciaország, Olaszország stb.), ott ezekbe kell belépniük.

A IV. Internacionálé következő kongresszusa módosította álláspontját a közvetlen perspektívát illetően, bár egyes trockista szervezetek — pl. az angliai Forradalmi Munkáspárt — még egy ideig a régi nótát fújták. Lapjuk, a „Red Flag” arra buzdított, hogy „minden bolsevik készüljön a végső harcra, hogy a szocializmus kiemelkedhessék a konfliktus kátyújából”.

A szakadás 1952—1953-ban következett be, és azóta is tart. Különböző csoportok jöttek létre és alcsoportok alakultak. A csoportok tényleges erejét nehéz megállapítani, mert egyrészt adataikat titokban tartják, másrészt — erősen eltúlozva szerepüket — magukat a munkásosztály vezetőinek nevezik ki, még olyan esetben is, amikor az illető országban senki sem vesz tudomást róluk. A IV. Internacionálénak időnként működik a tájékoztató szolgálata, de ennek tevékenységére rányomja bélyegét a csoportok harca, adataira és tényközlésére nem lehet támaszkodni. Ezért nehéz is nyomon követni a csoportok tevékenységét, s kiváltképpen nehéz a mai trockizmusról mint egységes eszmerendszerről beszélni, mert a különféle csoportok egy és ugyanazon kérdésről ellentétes álláspontot fejtegetnek, miközben mindegyik Trockijra hivatkozik és a trockizmus árulójának nevezi a másikat. Mi az azonosság valamennyi trockista csoportban?

1. Minden árnyalata a leghevesebben szovjetellenes, a szocialista országok és a kommunista pártok

elleni harcot tekintí elsőrendű feladatának. 2. Tekintettel arra, hogy a trockista csoportok egyfelől munkások között akarnak befolyásra szert tenni, de osztálybázisuk a kispolgárság, másfelől egész világképük a szubjektív idealizmuson alapszik, s ezért mindig szembekerülnek az objektív valósággal — természetes, hogy elszigetelődnek, állandóan bomlanak, újabb és újabb egymással harcoló szektákra hullanak szét. 3. Propagandafegyvereket szolgáltatnak a szocializmus ellenfeleinek. Érveiket, a szocialista országok bel- és külpolitikájáról szóló „elveiket” széles körben fölhasználják. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a kimagasló burzsoá teoretikusok komolyan vennék a trockisták érveit.

A sikertelenséget látva, időnként megpróbálnak magyarázatot adni a gyengeségre, de azt is úgy, mintha ők lennének az igazi forradalmárok, ők hordoznák a jövőt, és gyengeségük csak átmeneti volna. Íme, az „önkritikus” magyarázat:

„A IV. Internacionálé 1938-ban, a nemzetközi munkásosztály legnagyobb vereségeinek, általános visszavonulásának és letörésének idején jött létre. A közeli világháború betetőzte a munkásosztály vereségeit. A munkásmozgalmon belül a sztálinisták és a reformisták szinte kizárólagos uralkodó szerepet nyertek. Mindig így volt a munkásmozgalom történetében: amikor a mozgalom visszavonulóban van, vagy különösen ha vereségek érik, a forradalmárok nem találhatják meg az osztály többségét. Sőt kirekesztődnek onnan, kicsiny csoportokra zsugorodnak. A forradalmi politika nem mozgathatja meg a tömegeket, amikor ugyanezek a tömegek visszavonulóban vannak s mozgalmaikat sorozatos vereségek érik. Ez a mély történelmi igazság a IV. Internacionáléra is

érvényes: megalakulásakor és az utána következő években a munkásmozgalom perifériájára szorult és egy igen kisszámú csoportot tömörített... A világreakció minden ereje összpontosultan a még gyenge IV. Internacionálé ellen fordult, hogy megsemmisítse és kiirtsa a bolsevizmus folytatását. Nem sikerült. De ilyen körülmények között a IV. Internacionálé nem tudott beágyazódni a munkástömegekbe..."²

Milyen világot látnak maguk előtt a trockisták? Mi a véleményük a kapitalizmusról, a szocializmusról, a nemzeti felszabadító harcokról? Előre kell bocsátani, hogy bármelyik országról van szó, bármilyen problémát vetnek föl és bármilyen „forradalmi” nézetet hirdetnek, minden esetben a létező szocialista országok ellen, a létező és harcoló kommunista pártok ellen lépnek föl. Számukra minden probléma megoldásának a kulcsa: a kommunista pártok likvidálása vagy „átalakítása”, a szocialista országok „megváltoztatása politikai forradalom útján”.

A mai trockizmus vizsgálatához a legcélszerűbb a IV. Internacionálé kongresszusaira hivatkozni. Ezen fejtik ki a legátfogóbban politikájukat. Ugyanakkor ez mégis nehezíti nézetük ismertetését, mert számos megnyilvánulásuk, értekezleteik, dokumentumaik és sajtójuk többsége főleg az egymással folytatott vitákat tükrözi.

A trockisták minden „világkongresszusukon” — függetlenül attól, hogy nő-e vagy csökken a befolyásuk, egységesek-e vagy egymást szidják — nagy magabiztossággal kijelentik, hogy a IV. Internacionálé

² A IV. Internacionálé történetének néhány kérdése. Szocialista forradalomért, 1970. június.

politikája „nem csupán kritikai tagadása a sztálinizmusnak, hanem egyszersmind a kommunista vonal pozitív alternatívája”.

Az V. világkongresszuson Michel Pablo, az Internacionálé akkori főtitkára leszögezte, hogy „a IV. Internacionálé a tapasztalatok alapján jobban, mint valaha, meg van győződve arról, hogy a következő évek elkerülhetetlenül meghozzák alapvető eszméinek győzelmét, és teljes mértékben igazolni fogják a több mint harminc év óta folytatott makacs és egyenlőtlen harcait”³.

Saját helyükről a nemzetközi munkásmozgalomban ugyancsak nem kevés önbizalommal jelenti ki a kongresszus határozata: „A IV. Internacionálé a Szovjetunió Kommunista Pártjának baloldali ellenzékéből és a III. Internacionálé bolsevista-leninista frakciójából ered. Keletkezése összekapcsolódik a leninista program, a leninista stratégia és taktika, valamint Október legfontosabb tanulságainak megvédésével, az európai és ázsiai forradalmak veresége legfontosabb tanulságainak megvédésével a sztálinista revizionizmussal szemben.”⁴

Mi is valójában ez a nagy igényű program? És egyáltalán: ha a trockisták — mint mondják — összekapcsolják a leninista stratégiát és taktikát a munkásmozgalom tapasztalataival, akkor miért nincs nagyobb befolyásuk, miért vannak elszigetelődve a tényleges munkásmozgalom fő áramlatától?

A trockista világkép és helyzetértékelés a következő: 1. A kapitalizmusból a szocializmusba való átmenetet úgy tekintik, mintha az egész világon köz-

³ A IV. Internacionálé V. kongresszusa.

⁴ Ugyanott.

vetlenül napirenden volna a szocialista forradalom. és hogy az nem valósul meg, annak oka a szocialista országok és a kommunista pártok opportunizmusa. konzervativizmusa. 2. A létező szocialista országok nem szocialisták, mert nem a trockiji elvek szerint rendezik be életüket. Ezeket az országokat nem is szocialista országoknak, hanem „bürokratikus munkásállamoknak” nevezik. 3. Sajátosan értékelik az osztályviszonyokat. A diákság és az értelmiség szerepét túlbecsülik. E tekintetben átveszik az „új baloldal” teoretikusainak számos tételét.

A mai trockisták szerint napjainkban az imperialiszmus megérett a pusztulásra, de ezt lehetetlenné teszi az, hogy a Szovjetunió és őt követve a kommunista pártok „elárulták a nemzetközi proletariátust”, az „októberi forradalom vívmányait”.

A trockisták „világforradalma” minden eseménynél előtérbe kerül. Bármilyen történik bárhol — ők mindenképp világforradalmi következtetést vonnak le. Amikor például Lengyelországban 1970 decemberében tüntetésekre és zavargásokra került sor, akkor ezt egyrészt politikai forradalomnak nevezték, másrészt összekapcsolták a spanyol munkások akkori felépülésével, és máris egy „európai forradalmat” véltek fölfedezni.

Nem jönnek zavarba, ha mégsem jön a megjósolt „európai forradalom”, mert alkalmazni lehet a sztereotip magyarázatot: „a burzsoázia és a bürokrácia megerősítette az ellenforradalmi szentszövetséget”. Szinte hihetetlen, hogy mire képesek egyes nemzetközi események megítélésében. Nézzünk két olyan nemzetközi problémát, amely az utóbbi években az érdeklődés homlokterében állt, s amelynek a megoldásáért vívott harcban kikristályosodtak a világpoli-

tika pozitív és negatív erői: az európai békéért és biztonságért, valamint a vietnami nép elleni amerikai agresszió befejezéséért folytatott küzdelmet.

Köztudott, hogy a két német állam teljesen el-
lentétes társadalmi rendszerben él. Az NDK-ban a
szocializmust építik, az NSZK-ban állammonopolista
kapitalizmus van — tehát a német egység kérdése
ilyen helyzetben lekerült a napirendről. Nem az
egyesítés, hanem a két német állam normális kapcsola-
ta van előtérben.

A trockisták erről nem vesznek tudomást, és a né-
met egység megteremtését tekintik „forradalmi” fel-
adatnak. Furcsa logikájuk van: az NSZK-ban „forra-
dalom van napirenden”, ennek megakadályozására a
német burzsoázia segítségére sietett a „szovjet bü-
rokrácia” és az „NDK bürokráciája”. Ezt demonstrál-
ta — szerintük — a Szovjetunió és az NSZK, az NDK
és az NSZK tárgyalása és megállapodása. A német
monopóliumok és a bürokrácia összeesküvését a for-
radalom ellen tehát csak úgy lehet megakadályozni,
ha megteremtik a német egységet. Az egyik trockista
lap szerint „a burzsoázia, a sztálinista és reformista
bürokrácia tudatában van a nyugatnémet politikai
helyzetben levő robbanásszerű feszültségnek. Minden
erővel azon dolgoznak, hogy a német munkásosztály
kezdemenyezése ne zavarja meg a terveiket. Retteg-
nek attól, hogy a német nép megosztását fenntartó
erőfeszítéseik, a jelenlegi munkás kezdeményezések
hatására, éppen ellenkezőleg, a német egység irányá-
ba hathatnak . . . A német trockista forradalmárok és
a fiatalok nemcsak szavakban, hanem tettekkel küz-
denek azért, hogy bebizonyítsák: a nemzetközi és fő-
leg az európai osztályharc egyik legdöntőbb kérdése
a német egység kérdése. A német egység kérdését

csakis olyan forradalmi nemzetközi szocialista perspektíva alapján lehet megoldani, melynek során a német proletariátus vezetésével, a mesterségesen megosztott német dolgozók társadalmi és politikai forradalom útján felszámolják a burzsoá és a bürokratikus elnyomó rezsimeket; és ennek egyetlen kerete csakis az Európai Szocialista Egyesült Államok lehet.”⁵

Tehát nemcsak egységes szocialista Németországot látnak, hanem Európai Szocialista Egyesült Államokról álmodnak. És ha ez nincsen, akkor ezért a „sztálinista bürokrácia a felelős”, amely „görcsösen ragaszkodik a status quóhoz, Németország megosztásának mint a hatalom alapjának az elismeréséhez. A sztálinista bürokrácia és a nyugatnémet burzsoázia csak egy megosztott Németország fenntartásával őrizheti meg a hatalmát.”⁶

Mit lehet szólni az olyan értékeléshez, amit a nyugatnémet trockisták lapja adott Brezsnyev bonni látogatásáról? Már a cikk címe is sokatmondó: „Brezsnyev látogatása az NSZK-ban a kapitalista világrendszer felbomlásának kifejezője.” Az értékelés lényege a következő: A közvetlen világforradalom szakaszában vagyunk, a német burzsoázia ennek megakadályozására hívta meg Brezsnyevet, és „a szovjet bürokráciának” inkább érdeke a tőkéssekkel való gazdasági kapcsolat, mint a forradalom, ezért kész különböző gesztusokkal a burzsoáziát támogatni.⁷ Ebben az „értékelésben” is benne van az egész trockista koncepció a békés egymás mellett élésről, valamint annak a forradalmi mozgalommal való kapcsolatáról.

⁵ Szocialista forradalomért, 1970. július—augusztus.

⁶ A német trockisták és fiatal forradalmárok 1970. május 21-i gyűlésének felhívása.

⁷ Lásd Arbeiter Stimme, 1973. június 20.

Hasonló álláspontra jutottak a lengyel—nyugatnémet megállapodásról is. „... Varsóban aláírták — külügyminiszteri, illetve miniszterelnöki szinten — a lengyel—nyugatnémet egyezményt. Ez a jelentős politikai esemény annak a közeledésnek a második konkrét lépése volt, ami a moszkvai bürokrácia és a nemzetközi, főleg nyugat-európai burzsoázia között létrejött és a nyár végén megkötött szovjet—nyugatnémet egyezménnyel a megvalósulás útjára lépett.”⁸ Ennek az általuk kitalált „burzsoázia—bürokrácia egységfrontnak” a kezdetét a Karlovy Vary-i értekezlettől számítják.

Ismeretes, hogy 1967. április 26-án az európai kommunista és munkáspártok Karlovy Varyban programot fogadtak el az európai kollektív biztonsági rendszer megteremtésére, Európa békéjének biztosítására, és összefogásra szólították fel a haladó erőket. A trockistáknak erről a világjelentőségű kezdeményezésről az a véleményük, hogy „jogosan beszélhetünk »Karlovy Vary szelleméről«, amelyen itt elsősorban azt a moszkvai politikát értjük, amelynek a célja, hogy az imperializmushoz való közeledésben, jelesen a nyugatnémet burzsoáziával való összefogásban biztosítsa a kelet-európai országok bürokráciájának egységét... A Karlovy Varyt követő nagy európai forradalmi munkásmozgalmi fellendülés — Keleten és Nyugaton egyaránt — világosan mutatja, hogy miért van olyan nagy szüksége egymásra mindkét szerződő félnek... Éppen az európai, s főleg a német munkásosztály megfékezésére törekednek, amelynek a közeledő forradalma hozhatja egyedül létre ezt az egységet, szemben a burzsoáziával és a bürokráciá-

⁸ La Vérité, 1970. november.

val... A német egység annyira veszélyes a számukra, annyira egyenlő az össznémet forradalommal, hogy inkább megegyeznek az egységről való lemondás árán is.”⁹

A német kérdésben korábban akadt még különösebb nézet is. Az angol Forradalmi Szocialista Liga (ezt egyébként éles ellentét választja el a többi trockista csoporttól) folyóiratában — előbb a „Socialist Fight”-ban, majd a „Socialist Current”-ben — furcsa álláspontot fejtett ki annak idején. Ismeretes, hogy 1954—1955-ben a haladó erők nagy kampányt kezdtek az akkor Adenauer vezetése alatt álló NSZK felfegyverzése ellen. Ezt a mozgalmat az említett trockista csoport „nacionalista képmutatásnak és németellenes sovinizmusnak” titulálta. „Ez nem a »nemzet nemzet ellen«, hanem a »munkásosztály a tőkésosztály ellen« kérdése” — írta Ted Grant. Szerinte ebben a kérdésben is abból kell kiindulni, hogy „egy felfegyverzett Németország se nem nagyobb, se nem kisebb veszély a békére, mint egy felfegyverzett Franciaország, egy felfegyverzett Anglia vagy egy felfegyverzett Amerika, s hogy az angol munkás fő feladata az, hogy támogassa a szocializmus erőit Németországban, hogy előmozdítsa az Európai Szocialista Egyesült Államok megvalósítását, ahelyett, hogy nacionalista és sovinszta jelszavakat kiáltozna.” Ez az okfejtés kiváló példája annak, hogy frázisokkal akarják elterelni a figyelmet és a haladó mozgalmak erőfeszítéseit az adott időpontbeli konkrét feladatról. Ez azonos azzal a második világháború előtti trockista politikával, amely tagadta a fasizmussal szembeni összefogás szükségességét; vagy azzal a tá-

⁹ Ugyanott.

madással, amit a haladó erők ellen intéztek, amikor azok szankciókat követeltek az Abesszíniát megtámadó fasiszta Olaszország ellen. A trockisták arra hívtak, hogy Abesszíniában elmaradott reakciós, feudális rendszer van, s ezért nem voltak hajlandók elítélni a fasiszta Olaszországot.

Furcsa helyzetbe kerültek a trockisták a vietnami háborúval kapcsolatban. Az Egyesült Államok agressziója kiváltotta az egész világ felháborodását, és az amerikai imperialisták még a szövetségeseiktől is elszigetelődtek. A vietnami nép támogatására akcióegység jött létre, és a tőkésországokban fellendülő baloldali mozgalmaknak — ultraforradalmi mozgalmaknak is — az imperialista agresszió felismerése adott lökést. Ilyen helyzetben a trockisták sem hallgathattak.

Érdemes szemügyre venni a trockista csoportok álláspontját, mert bár elítélték az agressziót, „harcuk” megfelelt általános elveiknek. Fő tevékenységük ebben a kérdésben is mindenekelőtt a szocialista országok külpolitikájának rágalmazása volt. A IV. Internacionálé Nemzetközi Bizottsága 1970. május 8-án nyilatkozatot adott ki „Le az imperialista háborúval” címmel. A nyilatkozat szerint: „Az ellenforradalmi háború kiterjesztése ismét bizonyítja, hogy a háború és a béke nem azoktól a tárgyalásoktól függ, amelyeket az úgynevezett békés egymás mellett élés keretében folytatnak.”¹⁰ Miközben a kommunista pártok az imperialisták ellen a legszélesebb társadalmi rétegek összefogását szorgalmazták, a trockisták az imperializmus elleni harcot leszűkítették a proletariátus osz-

¹⁰ Szocialista forradalomért, 1970. május.

tályharcára. „Ha a világ proletariátusának osztályharca nem fogja le az imperializmus gyilkos kezét — írták —, a Pentagon és Nixon maradéktalanul végre fogják hajtani tervüket; el fognak menni egészen a Kína, a Szovjetunió és az imperializmus ellenőrzése alól kikerült összes többi ország elleni háborúig.”¹¹

De ennek az osztályharcnak a feltétele a szokásos. „A Nemzetközi Bizottság forradalmi program alapján küzd a munkásosztály mozgósításáért, hogy leleplezze a sztálinista és a szociáldemokrata bürokrácia szerepét. Az indokínai háború kiterjesztése elleni küzdelem egyetlen eszköze az osztályakció.”¹² Sőt az indokínai népek támogatásának ügyét összekapcsolták a proletárforradalomért vívott közvetlen harccal. „Az indokínai népek és az amerikai proletariátus ügye találkozik minden ország proletariátusának a saját burzsoáziája elleni, a proletárforradalomért vívott osztályküzdelmével. Ezenkívül csak egy út van, a békés egymás mellett élés ösvénye, amely lehetővé teszi a világimperializmus számára, hogy előkészítse alattomos csapásait a népek ellen.”¹³

Az idézetekből kiderül, hogy a trockisták egyrészt reménytelen szektarianizmusra kárhoznának a munkásmozgalmat, másrészt hiábavalónak tartanak minden tárgyalást. Ha a szocialista országok olyan külpolitikát folytatnának, amit a trockisták tanácsolnak, akkor az tartósítaná a hidegháborút és olyan kalandor lépések követnék egymást, amelyek a legagresszívabb imperialista csoportoknak kedveznének.

A vietnami nép győzelmei és a szocialista országok

¹¹ Ugyanott.

¹² Ugyanott.

¹³ Ugyanott.

külpolitikája tárgyalóasztalhoz kényszerítették az amerikai kormányt. És amikor Párizsban létrejött a megegyezés a háború befejezéséről, a trockisták nem tudtak mást tenni, mint „a vietnami nép elárulásával” rágalmazni a Szovjetuniót. Az igazsághoz tartozik, hogy a trockisták — csakúgy, mint a különféle „új baloldali” csoportok — a vietnami nép elleni amerikai agresszió keltette felháborodást felhasználták tömegbefolyásuk erősítésére. Szinte nem volt és ma sincs olyan megnyilvánulásuk, amelyben ne szerepelne az agresszió elleni tiltakozás. De ezt is a szokásos módon teszik: az imperialista agresszió áldozatát úgy akarják „támogatni”, hogy harcot hirdetnek az áldozatot segítő és védő szocialista országok ellen.

De volt olyan trockista csoport is, amelyik még csak nem is tiltakozott az agresszió ellen. A már említett angol trockista csoport megtagadott minden közösséget az olyan kampányokkal, amelyek Vietnam megsegítésére irányultak, arra hivatkozva, hogy azok elvonják a figyelmet a kapitalizmus elleni közvetlen harctól. Sőt támadták a vietnami nép iránti szolidaritási kampányban részt vevő egyes trockistákat, mert azok a kampánnyal egyidejűleg nem támadták a vietnami kommunistákat.

Megjegyzendő, hogy a trockisták egyik csoportja — a pablista csoport — támogatta a vietnami nép megsegítését. Emiatt a másik csoport — a lambertista — azzal vádolta őket, hogy „elvtelen egységre léptek a burzsoáziával és a bürokrácia képviselőivel”. A pablista csoportok részt vettek a vietnami szolidaritási akciókban. Az amerikai „Militant” című trockista folyóirat például felszólította az amerikai katonákat, hogy alakítsanak ellenállási csoportokat.

Mint az eddigiekből is kitűnik, a trockisták mindenben „világforradalmat” látnak és szavakban ők a „legkövetkezetesebb forradalmárok”. Mintha csak az akarat hiányozna a forradalom győzelméhez. A mai trockistákra is vonatkoznak Leninnek 1918 júniusában a moszkvai szakszervezetek és üzemi bizottságok IV. konferenciáján mondott szavai: „Persze vannak emberek, akik azt hiszik, hogy a forradalom egy idegen országban rendelésre, megegyezés alapján megszülethet. Ezek az emberek vagy esztelenek, vagy provokátorok... forradalmak akkor törnek ki, amikor tízmilliók eljutnak arra a következtetésre, hogy így tovább élni nem lehet.”¹⁴

A forradalom nem a kommunisták elhatározásától függ, hiszen ez az elhatározás a kommunista pártok megalakulásától kezdve megvan. Éppen ezért munkálkodnak azon, hogy felkészítsék a tömegeket a forradalmi harcra, hogy elősegítsék a forradalom szubjektív feltételeinek megérését. Az álforradalmi nézetek elleni harc is a forradalom előkészítését szolgálja, hiszen az ilyen „eszmék” csak kalandorkodásra és nem a tényleges forradalmi harcra ösztönzik az embereket. A forradalom nem egy kis csoport elhatározását jelenti, még ha azt tetszetős és igen radikális jelszavakkal hirdetik is, hanem a néptömegek tevékeny részvételét. A tömegeket pedig pusztá felhívásokkal nem lehet bevonni a forradalmi harcba.

Akár fellendülőben, akár hanyatlóban van a munkásmozgalom, a trockisták a kommunista pártokat tartják legfőbb ellenségüknek. A francia trockisták szerint „az új forradalmi szervezetnek meg kell sza-

¹⁴ *Lenin Összes Művei*. 36. köt. Kossuth Könyvkiadó 1972. 435. old.

badítania a munkásokat az ellenforradalmi Francia Kommunista Párttól". Az angol trockisták azt hangoztatják, hogy „kell találni egy új forradalmi szervezetet, amely megszabadítja a munkásokat a jelenlegi szervezeteiktől és főleg a kommunista párttól". Ez a szervezet aztán felfegyverzi és „vezetni fogja az angol munkásokat a hatalomhoz", akkor, amikor majd „a döntő osztálycsatákban a fegyvereké lesz az utolsó szó"¹⁵.

A kommunista pártokat azonosítják a szociáldemokrata pártokkal, és egyformán vádolják őket azal, hogy gátolják a forradalom elterjedését az egész világon. Szerintük „nemzeti és nemzetközi méretekben egyaránt kedvezőek maradtak az erőviszonyok a proletariátus és a forradalom számára, az itt-ott észlelhető bizonyos visszaesések ellenére is. Csak a tömegek élén álló reformista és sztálinista vezetők megléte akadályozta meg mindeddig, hogy kihasználhassák a számukra alapjaiban oly kedvező objektív feltételeket, hogy visszaszoríthassák a kapitalizmust és a világnak nagyobb részére terjesszék ki a forradalmi vívmányokat... Soha az első világháború óta nem voltak ennyire kedvezőek az objektív feltételek ilyen követelések számára. Csak a tömegek forradalmi vezetésének hiánya vezetett ahhoz, hogy a munkások morzsákkal is megelégedtek."¹⁶

A trockisták általában elítélik a kommunista pártokat, amikor azok a reális erőviszonyokat felmérve alakítják ki álláspontjukat az egyes akciókat illetően. Kiváltképpen akkor gerjednek haragra, amikor a

¹⁵ Monthly Review, 1968. szeptember.

¹⁶ A sztálinizmus felemelkedése és bukása. A IV. Internacionálé VII. kongresszusának dokumentuma.

kommunisták egy-egy tömegdemonstráció során felhívják a figyelmet a provokációra. A trockisták igen leegyszerűsítik a megmozdulások résztvevőinek megítélését. A franciaországi diáktüntetések idején kijelentették, hogy „a diáktüntetéseken bárkit, aki kész utcakövet ragadni a kezébe, elvtársunknak tekintünk”.

A IV. Internacionálénak soha nem volt olyan pozitív programja, amely megfelelt volna az objektív helyzetnek. Programjának és egész koncepciójának csak egy célja van: bizalmatlanságot kelteni a nemzetközi kommunista mozgalom stratégiájával és taktikájával szemben, a szocialista világrendszerrel szemben. A trockisták, hogy megmaradjanak a politikai küzdőtéren, azoknak a szélsőséges, kispolgári elemeknek a hangulatához alkalmazkodnak, amelyek szavakban elítélik a kapitalizmust, de ugyanakkor nem folytatnak reális forradalmi tevékenységet, mert a szocializmushoz vezető utakat, a társadalmi és politikai kérdéseket nem proletár módon értelmezik. Azt állítják, hogy a szocialista világrendszer érdekei elmentésbe kerültek a tőkésországok munkásmozgalma és a nemzeti felszabadító mozgalom érdekeivel. Azzal vádolják a szocialista országokat, hogy „nem ösztönzik a forradalmat a többi országban”, és hogy „kitérnek a forradalmi megrázkódtatások elől”.

A IV. Internacionálé nem tartja forradalminak az antimonopolista front megteremtésére irányuló törekvést. Az antimonopolista összefogást úgy értékeli, mint aminek az a célja, hogy „tompítsa az osztályharc élességét”. A demokráciáért folytatott harcot a trockisták nem tekintik a szocializmusért folyó

harc részének. Azzal vádolják a kommunista pártokat, hogy a forradalmi mozgalmat „a burzsoá demokrácia medrébe akarják terelni”. Vannak trockista csoportok, amelyek arra szólítják föl az embereket, hogy ne vegyenek részt a választási küzdelemben. Mondani sem kell, hogy ez csak a burzsoáziát segíti.

A trockisták egészen másképp látják a nemzeti felszabadító mozgalmakat, mint amilyenek a valóságban. A IV. Internacionálé a „permanens forradalom” elméletét kiterjeszti a gyarmati és a volt gyarmati országokra. A felszabadult országokat szocialista forradalomra, proletárdiktatúra „létesítésére” hívja fel, mit sem törődve a valóságos politikai és osztályviszonyokkal. A fő ellenségnek a nemzeti burzsoáziát tartják, s kijelentik, hogy „ki kell küszöbölni a nemzeti burzsoázia hatalmát”, mert ez az „egyetlen lehetőség annak, hogy az imperializmusra vereséget mérjenek”.¹⁷

A trockisták nem ismerik el a különbséget azok között az országok között, amelyek már az önálló fejlődés útjára léptek, és amelyek még csak harcolnak felszabadulásukért. Általánosítva azt hirdetik, hogy az új, független országokban „neokolonialista erők uralkodnak”, és azzal vádolják ezeknek az országoknak a kommunista pártjait, hogy „meg akarják állítani a forradalom fejlődését a burzsoá demokratikus szakaszban”. A szocialista országoknak felróják, hogy „nem ösztönzik a szocialista forradalmat a gyarmati és félgyarmati országokban”, sőt azt állítják, hogy a szocialista országok által nyújtott gazdasági segítség a fiatal, független államok burzsoáziáját erősíti. A trockisták nem ismerik el, hogy a szocialista országok

¹⁷ International Socialist Review. 1962. 4. sz.

egyrészt segítik az új, független országokat, hogy szakítsanak az imperializmussal, másrészt megkönnyítik olyan körülmények létrejöttét, amelyek lehetővé teszik, hogy ezek az országok a nem kapitalista fejlődés útjára lépjenek.

Különösen ellenségesen állnak szemben a trockisták a szocialista országok külpolitikájával. A békés egymás mellett élésre irányuló politikáról, bár más előjellel, ugyanazt mondják, amit a burzsoá propaganda. Az imperialisták azt szeretnék, hogy a békés egymás mellett élést az országokon belüli osztályharcra is alkalmazzák, hogy e politika jegyében a kommunista pártok szüntessék be az osztályharcot. A trockisták viszont ezt már tényként tüntetik fel.

„A »békés egymás mellett élés« hazug politikájának védelmezői — hangoztatja az Internacionálé határozata — azt állítják, hogy jobb lenne a forradalom fejlődését fékezni, mert hiszen a forradalmi mozgalom minden új eredménye a háború felé hajtja az imperializmust, amely háború az egész emberi civilizáció elpusztításával fenyeget.”

A IV. Internacionálé V. kongresszusának kiáltványára szerint „a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élése lehetetlen, és káros valamennyi ország munkásosztálya számára, mert a kapitalizmus hadállásainak megerősödésére, a szocializmus hadállásainak gyengülésére vezet és gátolja a proletár világforradalom fejlődését”. Pablo szerint „nem egymás mellett élésre, hanem a közvetlen forradalmi akciókra való áttérésre van szükségünk”.

A IV. Internacionálé Nemzetközi Titkárságának 1963. januári nyilatkozatában ez állt: „... a békés egymás mellett élés és a békés verseny nem az az út,

amelyen haladnunk kell... Meg kell vitatni a világháború elkerülhetetlenségének kérdését és a preventív háború kérdését úgy, ahogy a Kínai Kommunista Párt és a IV. Internacionálé felvetette ezeket a kérdéseket.”

A trockistáknak tehát nincs pozitív programjuk, de a társadalmi fejlődés valamennyi problémájáról van álláspontjuk. Még hozzá nem is szerény ez az álláspont, mert nem kevesebbet állítanak róla, mint hogy az „a mai marxizmus”. Ennek a színjátéknak érdekes mozzanata volt 1970-ben Trockij halálának 30. évfordulója (1940. augusztus 2-án környezetének egyik tagja merényletet követett el ellene). A csoportok mindegyike Trockij örökösének nevezte magát és árulónak a többi. De valamennyi olyan szerepet tulajdonított a IV. Internacionálénak, mely a valóságtól igen messze állt és olyan jövőt jósolt neki, amit sohasem fog elérni. Például a Párizsban élő maroknyi magyar trockista lapja szinte nevetségesen eltúlozta a IV. Internacionálé szerepét. „Az 1938-ban megalapított IV. Internacionálé — írták —, a III. Internacionálé árulására válaszolva, megteremtette a kapcsolatot Trockijon keresztül a lenini bolsevik párttal és a nemzetközi proletárforradalom perspektívájával.” És mi az, ami a nemzetközi proletárforradalom perspektíváját adja? „Az 1953-as berlini felkelés, az 1956-os lengyel és magyar forradalom, a csehszlovák dolgozók 1968-as küzdelme a forradalom előjelei. Trockij örökségének letéteményese a IV. Internacionálé és rajta keresztül az egész nemzetközi munkásosztály, hiszen a trockizmus nem egy ideológia, nem egy »izmus« a sok közül, nem is valami elvont filozófiai

elemzés, hanem a bürokrácia és a burzsoázia elleni proletár küzdelem stratégiája; a mai marxizmus.”¹⁸

Mit lehet hozzáfűzni az olyan mondatokhoz, amelyek a magyar munkások „megemlékezéséről” szólnak, imígyen:

„A proletariátushoz hű kommunisták nem beszédekkel vagy koszorúzásokkal emlékeznek. Nem ünneplik a trockizmust, hanem az osztályharcban fegyverként alkalmazzák... A munkásosztály egyre szélesebb rétegei ismerik fel Keleten és Nyugaton, hogy a Trockij által kidolgozott »Átmeneti program« a proletariátus programja, és hogy e program szervezeti formákba öntése a munkásosztály felszabadításának az eszköze.”¹⁹ Tulajdonképpen a vágyaikat tényként tüntetik föl, bizonyára azért, hogy erejüket bizonyítsák a többi trockista csoport előtt.

A mai trockisták „Lenin ügye folytatóinak” tartják magukat. De még e tekintetben is volt közöttük nézeteltérés. A hatvanas évek közepén találkozni lehetett olyan trockista okfejtéssel, amelyben Lenint is élesen bírálták. Ez a „bíráló” rövid ideig tartott, mert ha Lenint szavakban is kikezdi, akkor propagandavonaluk alapját vetik el, azt, hogy „Trockij Lenin egyedüli követője” volt, és „a mai trockisták az igazi leninisták”, illetve hogy „csak trockista lehet igazi leninista”. Mégis akadt ilyen csoport.

Nézetük a következő volt: Az októberi forradalom nem tekinthető szocialista forradalomnak, hanem az értelmiség első kísérletének a hatalom megszerzésére. Lenin a kommunista pártban az értelmiségiek roham-

¹⁸ Szocialista forradalomért, 1970. július—augusztus.

¹⁹ Ugyanott.

csapatát látta, amely csinálja a forradalmat, és számára a proletariátus a párt eszközévé vált. Lenin nem az ipari proletariátus ideológiáját vallotta, hanem egy gazdaságilag elmaradott ország értelmisége egy részének volt a szószólója. A trockisták e csoportja szerint képtelenség az, hogy a kommunista párt átvegye a hatalmat egy iparilag fejletlen országban; ez összeegyeztethetetlen a marxizmussal. Lenin megsértette a marxizmust, amikor Oroszországban a forradalom kivívását jelölte meg célul. „Elismerik”, hogy Lenin hű maradt a tiszta marxizmushoz, amikor az orosz forradalom fennmaradását a nyugati forradalmaktól tette függővé, de türelmetlensége oda vezette őt, hogy visszamenjen az utópista szocialisták eszméjéhez. Szerintük Lenin a szocializmus megvalósítását nem a történelmi feltételektől tette függővé. És mert nem a munkásosztályt képviselte, egyre inkább csak az imperializmust tekintette ellenségnek. A kommunista pártok ezt a politikát még inkább elmélyítették. A kommunista mozgalomban jelenleg a leninizmus, illetve annak logikus utóda, az új-maoizmus uralkodik. Ezt kifejezi a kommunista pártok új stratégiája. Legfőbb ellenségnek nem a kapitalizmust, hanem az imperializmust tekintik. Ebből következik, hogy nem a proletariátusra támaszkodnak, hanem keresik a más osztályokkal való együttműködést.

A különféle trockista csoportok között van olyan is, amely „hűen az eredeti trockista programhoz”, módosítani, „korszerűsíteni” akarja Trockij 1938-ban közzétett „Átmeneti program”-ját. Joseph Hansen, az egyesült államokbeli trockista párt, a Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottságának tagja (Trockij titkára volt Mexikóban) ennek szükségességét így in-

dokolja: „Mi a helyzet 1972-ben? Még mindig az átmeneti korszakban élünk, amelyben keveredik a kapitalizmus világméretű haláltusa a jövő osztály nélküli társadalmának szülési fájdalmaival. 1938 óta mindazonáltal nem csekély változások történtek.”²⁰

Milyen változásokat tart szükségesnek megemlíteni?

A mérleg egyik serpenyőjébe a következőket helyezi: A Szovjetunió győzött a második világháborúban; Kelet-Európában megdöntötték a kapitalizmust; győzött a forradalom Kínában; megrázkódott a gyarmati és félgyarmati világ, és ezek a megrázkódtatások még ma is tartanak; „felbomlott a sztálinista monolit egység; lezajlottak a politikai forradalomra irányuló első kísérletek Kelet-Németországban, Magyarországon, Lengyelországban és Csehszlovákiában; új baloldali ellenzék kezd kialakulni a Szovjetunióban”; győzött a kubai forradalom, amely a szocialista forradalom kezdetét jelezte a nyugati féltekén; 1965-ben elkezdődött az ifjúság világméretű radikalizálódása; megújhódott a nyugat-európai munkásosztály, amit egyéb jelek mellett az 1968. május—júniusi franciaországi események mutattak; megerősödött a nemzetközi háborúellenes mozgalom, különösen az Egyesült Államokban „kibontakozott a forradalmi nacionalizmus, akkora területen, amely Bangladestől Közel-Keleten és Afrikán át Írorszáig, Quebecig, az egyesült államokbeli négerekig, a chicánókig és az őshonos amerikaiakig, a szovjet blokkban élő elnyomott nemzetiségekig terjed”; az egész világra kiterjed a nők szabadságmozgalma.

A mérleg másik serpenyőjében — Hansen szerint

²⁰ International Socialist Review, New York 1973. február.

— a következők vannak: 1. Az Egyesült Államok ellenforradalmi szuperhatalom státusára emelkedett, és „sikerült neki súlyos vereségeket mérni a világforradalomra olyan kulcsterületeken, mint Kongó, Brazília és Indonézia”. Az Egyesült Államok agressziókat követett el, támogatta az Irántól Guatemaláig és Bolíviáig terjedő övezet országaiban a puccsokat, katonai támaszpontjai vannak szerte a világon, s atombombákkal felszerelt tengeralattjárói róják a tengereket. Felhalmozott atomfegyverkészlete elegendő ahhoz, hogy több százszor elpusztítsa az emberiséget; 2. „1938 óta jelentős eredményei vannak a sztálinizmus elleni harcnak. Bár a sztálinizmus még erős, ami abból is látható, hogy a Kreml ki tudott lábalni a Csehszlovákia előzőnlése miatti kátyúból, s hogy Kínában a maoista rendszer el tudott fojtani a proletárdemokrácia megvalósítására irányuló minden törekvést. A sztálinista mozgalomban fennálló nézeteltérések, melyek egybekapcsolódnak az ellenzékiesség erősödésével a deformált munkásállamokban, mutatják a növekvő nehézségeket, amelyekkel a bürokratikus kaszt szembekerült azáltal, hogy halogatja a tömegekkel való konfliktus rendezését politikai forradalom formájában.”²¹

A trockista Hansen ezekben látja a második világháború óta bekövetkezett változások lényegét, meg sem említve az erőviszonyoknak a szocializmus javára történő eltolódását, ami merőben másképpen veti föl a világpolitika és a nemzetközi munkásmozgalom valamennyi kérdését. Hansen szerint az általa felismert folyamatokat, az „internacionális forradalmi folyamatokat” számításba kell venni az átmeneti jel-

²¹ Ugyanott.

szavak kialakításához. A Trockij által kidolgozott „Átmeneti program”-ot ki kell egészíteni azokkal a dokumentumokkal, amelyeket egyes — természetesen az ő frakciójához tartozó — trockista csoportok kidolgoztak.

Két fő irányzat kialakulása és harca

Az ötvenes évek elején felbomló IV. Internacionálé lényegileg két csoportra szakadt. Amennyiben napjainkban több „központjuk” is van, tulajdonképpen mindegyik csoport kisebb eltérésekkel a két irányzat valamelyikét vallja magáénak. Az egyik csoport azt tartotta, hogy nincs szükség külön trockista szervezetekre, hanem be kell épülni a kommunista pártokba és az egyéb munkásszervezetekbe. Ennek az irányzatnak Michel Pablo (Rapsis)²², Pierre Franck és Ernest Mandel (Germain)²³ voltak a vezetői. A másik csoport a bomlasztási taktika mellett fontosnak tartotta az önálló trockista szervezetek létét. Ennek vezetője Pierre Lambert²⁴ lett. Az előbbi csoportból később kiváltak Pablo hívei. Ugyancsak külön irányzat-

²² Pablo a második világháború befejezése után a IV. Internacionálé titkára volt. Algéria függetlenné válása után egy ideig ott dolgozott.

²³ Mandel az antrizmus taktikájának megfelelően a Belga Szocialista Párt tagja lett, de 1960-ban híveivel együtt kilépett belőle és külön szervezetet hozott létre. 1970 végén kinevezték a brüsszeli szabadegyetem közgazdász professzorává.

²⁴ Lambertot az ötvenes évek elején ellenséges magatartása miatt kizárták a CGT-ből. Napjainkban a Force Ouvrière reformista szakszervezet keretében működő biztosítási szövetség egyik vezetője.

tá vált a hatvanas évek végén a főleg Latin-Amerikában, de napjainkban már majdnem mindegyik európai tőkésországban működő, Posadas vezette csoport.

Mindegyik csoportnak van „nemzetközi központja”, még ha csak egy-két országban vannak is hívei. Az egész „nemzetközi” csoportosulás sok esetben csak a Franciaországban tevékenykedő trockista csoportok egymás közti harcát jelenti. Franck és hívei „a IV. Internacionálé nemzetközi titkársága” néven működnek, Lambert vezeti a „IV. Internacionálé Nemzetközi Bizottságát”, Pablo vezeti a „IV. Internacionálé marxista forradalmi irányzata” nevű központot. A Posadas vezette központ a nevében is szerepelteti vezérének nevét: a „IV. Internacionálé Nemzetközi Titkársága (posadasisták)”, sőt az egyes országokban működő csoportjaikat is így nevezik. Például az NSZK-ban ilyen hangzatos neve van a maroknyi csoportnak: „Forradalmi Kommunisták Csoportja (trockisták), a IV. Internacionálé német szekciója (posadasisták)”.

A négy „központ” tovább bomlott. 1972—1973-ban igen aktív tevékenységbe kezdett a „IV. Internacionálé átszervezéséért” elnevezésű központ Párizsban, és a „Nemzetközi szocializmus” nevű „központ” Londonban, sőt az egyik egyesült államokbeli csoport már az V. Internacionálé megalakításáról beszél.

A két fő csoport — a pablista és a lambertista — teljesen eltérően értékeli az Internacionálé második világháború utáni történetét.

1. A Nemzetközi Bizottság értékelése: A sztálinizmus és a nemzetközi burzsoázia egyesült nyomása alatt az Internacionálé fokozatosan gyengült, és ugyanakkor egyre nagyobb erővel léptek fel a szervezetben belül olyanok, akik tagadták Trockij eredeti

programját. Ezek a „revizionisták haladó elemeket is láttak a sztálinizmusban és elvetették a politikai forradalom szükségességét a Szovjetunióban”, lemondtak az önálló pártok szervezéséről és helyette a kommunista pártokat „belülről akarták megreformálni”.

2. A trockisták Pablo vezette csoportja, pontosabban az Internacionálé akkori vezetői arra az álláspontra jutottak, hogy nem kell külön pártot szervezni, hanem a meglevő kommunista pártokban kell tevékenykedni. Azokat, akik szembehelyezkedtek ezzel az állásponttal, kizárták az Internacionáléból (a francia és angol szervezeteket 1952—1953-ban). E szervezetek hozták létre az Internacionálé Nemzetközi Bizottságát, és célul tűzték ki az „Internacionálé újjáépítését”. A bizottság revizionizmussal vádolta a IV. Internacionálé vezetőit, mondván, hogy „a sztálinista bürokrácia ellenforradalmi, munkásellenes jellegét vonták kétségbe, és azt hirdették, hogy ez a bürokrácia még haladó szerepet tölt be. Ennek megfelelően reményüket a bürokrácia pártjaiba, az úgynevezett kommunista pártokba helyezték, lemondtak az önálló pártok szervezéséről . . . , a sztálinistákat óhajtották meggyőzni . . .”²⁵

A Nemzetközi Bizottságot azok a csoportok hozták létre, amelyek nem értettek egyet az Internacionálé titkárságával. (A titkárság tagjai közé az akkori legnevesebb trockisták tartoztak: Michel Pablo, Pierre Franck, Ernest Germain-Mandel stb.) Ennél az eseménynél is lejátszódott a szokásos trockista színjáték: a titkárság tagjait azzal vádolták, hogy „visszaélnék az Internacionálé nevével”, „feladták a IV. Internacionálé programját”, „megtagadták Trockijt”

²⁵ Szocialista forradalomért, 1966. 3. sz.

stb. A pablisták ugyanezt mondták a másik csoportra. De a fő vád a pablisták ellen azóta is az, hogy lehetőséget látnak a meglevő kommunista pártok „forradalmasítására”.

Időnként ők maguk is érzik ennek a frakcióharcnak a nevetségességét, de akkor még furcsább nézeteket fejtegetnek. Trockij hagyományainak megfelelően a világ közepének tekintik magukat és kijelentik: „Nem a IV. Internacionálé belügyeiről van szó. Ugyanis a nemzetközi munkásmozgalom stratégiája és taktikája, azaz a proletariátus politikai vezetése válságának a megoldása minden forradalmárnak, öntudatos munkásnak, sőt valamennyi dolgozónak is az ügye. S mivel a helyes válasz a trockista program, a trockista szervezet válsága nem a trockisták belügye.”²⁶

A teljes szakadásban közrejátszott egy világpolitikai jelentőségű esemény is. 1953. június 17-én Berlinben és az NDK más városaiban az NSZK-ból át-dobott szélsőjobbboldali csoportok puccsal meg akarták dönteni a népi demokratikus államhatalmat, és ennek visszaveréséhez jelentős segítséget nyújtottak az NDK területén állomásozó szovjet csapatok. A pablista csoportok — nem azért, mintha letértek volna a trockizmus útjáról — helyeselték a fasiszta puccskísérlet leverését.

A lambertisták ezen felháborodva határozatukban leszögezték, hogy „a pablizmus mint irányzat az el-lenség ügynöksége, és nem a trockizmus hibás értelmezése, vagy annak egyik válfaja”. Ekkor határozták el a IV. Internacionálé „újjáépítését”.

A Nemzetközi Bizottság ettől persze nem lett egy-

²⁶ Ugyanott, 1971. november.

ségesebb, és azóta is az „újjáépítéssel” foglalkozik, ami a gyakorlatban további bomlást jelent. 1962-ben kilépett a Nemzetközi Bizottságból az egyesült államokbeli Szocialista Munkáspárt (Socialist Worker's Party) nevű trockista csoport, mert a többi trockista csoport nem állt ki Kuba mellett az 1962-es válság idején. Az amerikai trockisták újra egyesültek a pablista ún. Nemzetközi Titkársággal. Ezt az aktust 1963-ban „Egyesülési Világkongresszuson” bonyolították le. Ezen hozták létre a IV. Internacionálé Egyesített Titkárságát. A többi trockista csoport szerint a titkárság „a IV. Internacionálé nevével visszaélve, élvezi a burzsoázia és a sztálinizmus rokonszenvét”.

A pablisták és a lambertisták vitájának van egy olyan vonatkozása, amely érinti a szocialista országokat. A Nemzetközi Bizottság szerint a pablisták „hajbókolnak a sztálinizmus előtt”, nem tekintik a legfontosabb kötelességüknek a „munkásállamokban szükséges forradalom elősegítését”, ezért „tevékenységüket a kapitalista országokra akarják korlátozni”. Szerintük ezzel az állásponttal a pablisták „elismerik a sztálinista bürokrácia találmányát, azt, hogy a világban két tábor van”. A Nemzetközi Bizottság szerint egyszerre kell harcolni a kapitalizmus és a bürokrácia (értsd: a szocialista országok) ellen.

A Nemzetközi Bizottság fő szervezete a francia Nemzetközi Kommunista Szervezet (OCI), amelynek főtitkára Pierre Lambert. 1973-ig ezt a szervezetet mindenben támogatta az úgynevezett Kelet-európai Kommunisták (Trockisták) Szervező Bizottsága és a néhány disszidensből álló úgynevezett Magyar Forradalmi Szocialisták Szövetsége. A Nemzetközi Bizottság 1966. évi III. konferenciája szerint ezek a szervezetek „képviselik a trockista mozgalom törté-

neti folytonosságát”. A bizottságnak más tagszervezetei is voltak, de azok vitatták az Internacionálé újjászervezésének szükségességét. A bizottság ezért azzal vádolta őket, hogy csak a saját szervezetük építésével törődnek. A Nemzetközi Bizottság összetételében 1970-ben változás következett be. Otthagyva a pablistákat, csatlakozott hozzá egy viszonylag erős bolíviai trockista csoport, a Forradalmi Munkáspárt. Ugyancsak csatlakoztak hozzá nyugati országokban élő egyes lengyel, jugoszláv, csehszlovák trockisták, illetve tulajdonképpen nem is eredeti trockisták, hanem a szocializmus Nyugatra menekült ellenségei, akik itt kerestek politikai érvényesülési lehetőséget (pl. a cseh Jiří Pelikan). De csatlakoztak a bizottsághoz NSZK-beli, mexikói, spanyol csoportok is és egyes ifjúsági csoportok.

Roppant nehéz nyomon követni a trockista csoportok, pártok tevékenységét, fejlődését. Előfordul, hogy valamilyen néven megalakul egy trockista „párt” és a szakadás után a kivált csoport is megtartja az eredeti nevet, vagy más néven szerepel, és amikor újra egyesülnek, akkor az új nevet veszi föl a régi elnevezésű csoport, de a politikája az új „pártnak” a régi marad. Így azután egy-egy párt nevéhez kapcsolódó politika nem mindig ugyanaz.²⁷

²⁷ Találónan jellemezte az anarchista Cohn-Bendit 1968-ban az egymással harcoló trockista csoportokat, amelyek a a május—júniusi mozgalmakban vezető szerepet akartak betölteni. Könyvében ezt olvassuk.

„Ezeknek a csoportoknak már régen le kellett volna küzdeniük nézeteltéréseiket, gyűlést kellett volna szervezniük és nagy példányszámú újságokban a következő apróhirdetést közzétenniük:

Forradalmi vezető csoportok keresnek kizsákmányolt

munkásszótlyt vagy vele rokon osztályt. Leveleket a IV. Internacionálé alábbi számos szekciójának egyikébe kérünk:

1. Organisation Communiste Internationaliste (OCI) — Hulladéktermék diákok számára (CLER, jelenleg FER); Lambert.

2. Parti Communiste Internationaliste (PCI) — Ifjúsági osztály, Jeunesse Communiste Revolutionnaire (JCR); Franck.

3. Parti Communiste Revolutionnaire Trotskyste (PCRT) — Csak felnőtteknek; Posadas.

4. Pablisták avagy a IV. Internacionáléhoz nem csatlakozott csoport.

5. Union Communiste Internationaliste (UCI).

P. S. Hogy az érdeklődő kiigazodjék a zűrzavarban, utalunk az egyetlen programra (az „Átmeneti program”-ra), amelyet e csoportok mindegyike más-más borítólappal ad ki.

6. Union Communiste Marxiste—Leniniste (PCML).

7. Union des Jeunesses Marxistes—Leninistes (UJML); ezt nem szabad összetéveszteni az előző csoporttal, amelytől a Mao-biblia szétosztásának a módjában különbözik.

8. A bordigista (a harmincas évek egyik baloldali radikális bolsevikja) ultrabolsevik szervezet (PCI).” (Cohn-Bendit: *Le gauchisme — remède à la maladie sénile du communisme.*)

Cohn-Bendit természetesen a maga alapállásáról gúnyolta ki a trockistákat. Ő is a trockistákkal együtt szidta a tőkés- és a bürokratikus (szocialista) országokat, mindkettővel szemben forradalmat tartott szükségesnek, és a meglevő munkásszervezeteket „opportunistá bürokratikus képződményeknek” nevezte, amelyek ellen harconi kell. A forradalmi mozgalom azonban Cohn-Bendit szerint csakis spontán lehet, mindenféle vezetés, program csak elbürokratizálja a forradalmat. Márpedig Trockij és a mai trockisták szükségesnek tartják a „forradalmi” párt megteremtését és vezető szerepét.

Cohn-Bendit „forradalmi vonulatába” csak azok az események férnek bele, amelyekben „a tömegek spontaneitása létrehozta az önigazgatást”: a párizsi kommün, az 1905-ös és 1917-es szovjetek, a kronstadti felkelés, Mahno lázadása a szovjethatalom ellen, az önigazgatás szerveinek létrehozása 1936-ban Spanyolországban, a második világháború után Jugoszláviában, Algériában. 1956 októberében Magyarországon, 1968 május, Párizs. (E könyvnek nem az a célja, hogy cá-

AZ ANTRIZMUS

Ahhoz, hogy a behatolási taktika sikeres legyen, a trockistáknak bizonyos kérdésekben látszólag pozitív álláspontot kellett elfoglalniuk. De ezt a saját logikájuk szerint tették, és ezért ezek az állásfoglalások igen ellentmondásosak voltak. Egyes megnyilvánulásaikban például elismerték ugyan, hogy a Szovjetunió és a népi demokratikus országok szocialista típusúak, de rögtön hozzátették, hogy az ezen országokban folytatott gyakorlat „deformálódáshoz vezet”. Még olyasmi is előfordult, hogy „szolidaritást” vállaltak a Szovjetunióval, persze tipikus trockista módon. Amikor például a Szovjetunióban atomkísérleteket

folja a történelmi események Cohn-Bendit féle zavaros, a valóságtól távol álló „osztályozását”, hanem csak a trockizmussal való kapcsolatát akarja megmutatni.) Álláspontja egyes kérdésekben tehát azonos a trockistákeval: például a magyarországi ellenforradalmat ő is szocialista forradalomnak tartja, de elítéli a trockistákat, mert azok minden eseményből, így 1956-ból, az 1968-as franciaországi eseményekből azt a következtetést vonják le, hogy a spontaneitás helyett szervezeti párt vezetésére van szükség. Cohn-Bendit elítélte Trockijt — pontosan azokat a nézeteit és cselekedeteit, amelyek helyesek voltak —. amiért a párizsi kommuneréségét többek között azzal indokolta, hogy nem volt szervezett vezető mag, s amiért részt vett a kronstadti felkelés és a Mahno-lázadás leverésében. A trockistákkal való ellentéte abból adódik, hogy míg a trockisták a szovjethatalom és a kommunista mozgalom „elfajulását” a húszas évekre teszik, amikor Trockijt eltávolítják a vezetésből, Cohn-Bendit és a többi anarchista a kommunista párt létéből vezeti le az elfajulást, mert az „megakadályozza a tömegek spontán mozgalmait”. (*Cohn-Bendit: Le gauchisme — remède à la maladie sénile du communisme.*)

folytattak, a „IV. Internacionálé” című lap ezt írta: „A Szovjetunióban a munkások bombáját tökéletesítik, és a munkásoknak még egy deformálódott államban is joguk van az önvédelemre.”

A trockistáknak az a csoportja, amely az előbb említett nézeteket hirdette — és akkor ez volt az Internacionálé hivatalos állásfoglalása —, a következő „elméletet” vallotta: Nem ért egyet azokkal, akik szerint „a Szovjetunióban a kapitalista rendszer egyik válfaja uralkodik, és a magántőkések szerepét az állam tölti be”. Az állam és a párt valóban „elkorcsosult”, és van egy olyan réteg, amely „gazdasági privilégiumot élvez, és a kezében tartja a politikai hatalmat, de a termelési eszközök nincsenek e réteg tulajdonában, hanem az állam tulajdonában vannak”. Ezért a privilégium nem vezethet egyéni kizsákmányoláshoz, a termelők fölötti uralomhoz, új uralkodó osztály kialakulásához, a kizsákmányoló társadalom új formájához.²⁸ Így a trockistáknak ez a csoportja nem ment olyan messzire a szocialista országok tekintetében, mint Gyilas és mint a maoisták a hetvenes évek elején.

A IV. Internacionálénak tehát az ötvenes évek elején az volt a taktikája, hogy be kell hatolni a kommunista pártokba.

Pierre Franck, az antrizmus egyik vezéralakja, „A forradalmi párt felépítése” című írásában így fejtegeti a kommunista pártok belső bomlasztásának taktikáját: „Az »antrista« szektort a Francia Kommunista Pártban és csatlós szervezeteiben tevékenykedő erőink java része képezi, azon a szinten, amelyre lehetőség nyílik ebben a pártban, vagyis anélkül, hogy

²⁸ Labour Review, 1962. június.

kibontanák a trockizmus zászlaját, de olyan álláspontokat juttatva kifejezésre, amelyek a legelőrehaladottabbak, és amelyekre az FKP-tagok — vagy legalábbis egy részük — érzékenyek lehetnek. Az olyan kommunista tömegpártok tevékenységében, amilyen az FKP, az ott végbemenő politikai fejlődési ütemtől függően kell beavatkozni, anélkül hogy frontális támadást intéznénk a vezetés és az apparátus ellen, amikor a körülmények erre nem alkalmasak. Ellenkezőleg, úgy kell cselekedni, ahogyan ezt Lenin »A ,baloldaliság' — a kommunizmus gyermekbetegsége« című munkájában tanította a kommunistáknak, vagyis hogy tevékenykedjenek minden közegben, beleértve a legreakciósabbakat is, tudjanak egy közegnek megfelelő nyelvet használni, de olyat, ami nem von maga után kizárást, és a legkiválóbb kommunista aktivisták politikai fejlődésére támaszkodjanak, saját tapasztalataik alapján.”

Franck tehát nem zavartatja magát, és Leninnek a reakciós szervezetekben végzendő munka fontosságáról szóló tanításával indokolja a kommunista pártokba való beépülést. Sőt, a beépülés konspirációs szabályaira is oktatja híveit. „Az antrista munka feltételezi, hogy nem mondunk meg mindent, hogy minden pillanatban tudnunk kell meghatározni, mit kell és mit nem kell mondani.”²⁹

A kommunista pártokba való beépülés híve volt a francia trockisták egyik vezetője, Alain Krivine is. Krivine-ről érdemes megjegyezni, hogy indult az 1968. évi elnökválasztáson, ahol 236 263 szavazatot kapott, a leadott szavazatok 1,06 százalékát (a választási listán szereplők 0,82 százaléka). Krivine, a gaz-

²⁹ P. Franck: A forradalmi párt felépítése. Párizs 1965.

dag orvos fia, igen „forradalmi” programmal lépett fel. Hogy a burzsoázia mennyire megijedt ettől a forradalmiságtól, arra mi sem jellemzőbb, mint az, hogy Krivine, aki éppen katonaidejét töltötte, szabadságot kapott a választási kampány idejére. Sőt, a jelöléshez szükséges aláírások között gaulle-ista képviselő is szerepelt. Krivine így fogalmazta meg az antrizmus lényegét: „Számunkra a lényeg továbbra is a kommunista pártok fejlődéséhez kapcsolódik. Ezt kell majd megvitatnunk egymás között, valamint azt, hogy miképpen szándékozunk ott munkálkodni... Valóban, igen sok elvtárs többé-kevésbé még mindig abban a hiú reményben ringatja magát, hogy végül is valamit tehetünk a kommunista párton »kívül«, és ez lelkesítőbbnek tűnik, de hányan törték már bele a fogukat?”³⁰

A Kommunista Liga 1969-ben megtartott első kongresszusának határozata pontosan körvonalazza a szakszervezetekbe való beépülés taktikáját. „Semmiféle forradalmi munkát nem végezhetünk eredményesen az üzemekben, ha nincs folytatása a munkásmozgalom szervezeteiben. Az elvtársak csak abban az esetben irányíthatják a munkások küzdelmeit és nyerhetik el bizalmukat, ha bizonyosságot tettek vezetői képességükről. Ez pedig csak a mindennapi szakszervezeti munkában lehetséges, amelyet a vállalaton belül természetesen politikai munkának, a vállalaton kívül pedig forradalmi propagandamunkának kell támogatnia. Ez a politikai munka általában megindult, de munkás elvtársaink behatolása a szakszervezetekbe még gyöngye, mivel csak most kezdtük el a toborzást. Alapvető fontosságú tehát, hogy ezeket a szak-

³⁰ La Vérité, 1968. 1. sz.

szervezeti gyakorlattal nem rendelkező aktivistákat megtanítsuk az alapfogalmakra, amelyeknek ismerete nélkül nem tudnak részt venni az illető szervezet munkájában... A szakszervezetekben végzett munkánk célja egy vörös frakció létrehozása..."³¹

Elismerik, hogy ez a tevékenység „egy olyan élcsoporthoz az üzemi dolgozók irányában kifejtett tevékenysége, amelynek nincsenek gyökerei a munkásosztályban. Végső célkitűzése a csoportnak a pártba való átnövése, más szóval: meg akar nyerni a szervezetnek bizonyos számú »munkáskádert«, munkásvezetőt, akik nélkül lehetetlen gyakorlatilag bebizonyítani a munkásosztály előtt, hogy a mi vonalunkon harcolni eredményesebb, mint bármilyen egyéb reformista vagy ultrabal vonalon.

Ha sikerre akarjuk vinni ezt az átnövést a proletariátus erős aktivitásának jelenlegi szakaszában, akkor nem érhetjük be azzal, hogy megvárjuk, mikor emelkedik ki az új vezetők új munkás élcsapata, amely most bukkan fel az üzemekben. Hasonlóképpen nem állíthatunk kívülről jött vezetőket sem ama kádernemzedék helyébe, amelyik ma még mindig a sztálinisták ideológiai vagy szervezeti befolyása alatt áll. Mindkét megoldás rendkívül soká tartó behatolási folyamatot igényelne..."³²

Miközben igen nagyvonalú terveik vannak, aggódnak amiatt, hogy bár sok képzett kommunista aktivista „megrendült a sztálinizmus miatt”, mégis, „még nem értek meg rá, hogy megszakítsanak minden szervezeti kapcsolatot a Francia Kommunista Párttal

³¹ Débat et résolutions du Ier congrès de la Ligue Communiste. Cahiers „Rouge”, 1969. 10—11. sz. Idézte Kópeczi Béla: Az „új baloldal” kritikája. Kossuth Könyvkiadó 1974.

³² Ugyanott.

(akár tagjai ennek a pártnak, akár nem), mindaddig, amíg az avantgardista csoportok nem úgy mutatkoznak előttük, mint országosan és helyileg szervezett munkáserő”.³³

Ennek az országosan szervezett erőnek a kiépítését így képzelik el: „Ezt a munkát elsősorban helyi bulletinek, üzemi újságok és olyan különféle lapok segítségével kell végeznünk, amelyek a helyi és országos eseményekből, alkalmi vagy általánosabb jellegű küzdelmekből vagy akár a napi eseményekből kiindulva, világos politikai helyzetismertetést adnak és a burzsoázia, valamint a Francia Kommunista Párt konzervatív eszméinek és magyarázatainak forradalmi ellenmérgeként hatnak.

Távolabbi célunk üzemi pártszervezetek alakítása. Evégett azonnal átmeneti szervezeti struktúrákat kell mindenütt létesítenünk („Vörös vakondok”, „Üzemközi bizottság” stb.) . . . Ezek a harcos struktúrák nem egy párhuzamos szervezet kezdeti formái; bárhogyan gondolkodnak is az azokban részt vevő elvtársak, úgy kell őket felfogni egyrészt, mint a szervezet egyfajta előszobáját, másrészt mint eszközt, amely alkalmas rá, hogy a szervezetet és aktíváit megeddze egy másfajta tömegmunka feladatára . . . Az ilyen struktúrák sikerének az a feltétele, hogy a mi irányzatunk politikai hegemoniája érvényesüljön bennük, és hogy képesek legyenek megvalósítani egy egész sereg olyan feladatot, amelyeket a szervezet egyedül nem tudna elvégezni.

Végző elemzésben tekintve, az ilyen struktúrák léte annak a következménye, hogy a munkásosztályban még nem vertünk eléggé gyökeret, s hogy a legtöbb

³³ Ugyanott.

városban nem munkásszervezetként jelenünk meg, hanem forradalmi diákcsoportként. Ezért az élcsapathoz tartozó dolgozók bizonyos bizalmatlansággal tekintenek ránk. Ezek az átmeneti struktúrák akkor érik el a céljukat, ha a dolgozók részt vesznek bennük, ha az eszméinkkel szimpatizálókból aktivisták lesznek ...”³⁴

Az antrizmus módszereit alkalmazta az angol trockisták egy csoportja. Illegális csoportokat szerveztek a tömegszervezetekben és a Munkáspárton belül.

1944-ben az angliai trockisták nyilvános pártot alakítottak Forradalmi Kommunista Párt néven, ezt az akciót azonban a IV. Internacionálé akkori vezetősége bírálta, és a Munkáspártba való belépést támogatta. Az antrizmust magáénak valló vezetőség így foglalt állást: „Mozgalmunk, amely jelenleg Angliában stagnál, megélénkülhetne és megerősödhetne, ha rendszeres munkát folytatna, mint irányzat a Munkáspárton belül.”³⁵

A trockisták 1949-ben elfogadták a IV. Internacionálé álláspontját, feloszlatták pártjukat és tagjait beküldték a különböző szervezetekbe, ahol titkos csoportként tevékenykedtek. Természetesen az angol trockistáknak azóta többször változott az álláspontja, illetve ahogyan a IV. Internacionálé egymással harcoló csoportokra szakadt szét, a maroknyi angol trockista is csoportokra bomlott; egyesek közülük az antrizmus hívei, mások a külön szervezet létrehozása mellett vannak. Ez a törekvésük azonban messze van a realitásoktól. A munkástömegek nemigen vesznek tudomást erről az „eszmei harcról” és szervezeti törekvésről.

³⁴ Ugyanott.

³⁵ International Bulletin of the Fourth International, 1947. 16. sz.

A beépülés taktikájának hirdetése időnként összekapcsolódik a gyengeség elismerésével is. A VI. kongresszus határozata — amelyben ez utóbbi is fölfedezhető — a következőkben jelöli meg a beépüléssel kapcsolatos teendőket: „A munkásmozgalom történetében első ízben alakult meg egy nemzetközi szervezet (a IV. Internacionálé) csakis abból az alapból kiindulva, hogy káderei egyetértenek a konkrét program, a pontos stratégia és taktika tekintetében. Ez az erő azonban egyszersmind a nagy gyengeség veszélyét is magában rejti. A munkásmozgalomtól való elzártság oda vezethet, hogy a trockista szervezet átalakul vitaklubba és a valóságtól idegen szektává... A IV. Internacionálé nem hódíthatja meg programjával és szervezetével a munkásosztály élcsapatát és a tömegeket, ha szembehelyezkedik az igazi tömegmozgalommal. Csak akkor teheti meg, ha behatol ebbe a szervezetbe, szorosan összekapcsolódik vele, és így, politikai és gyakorlati működésével mozdítja elő ennek fokozatos fejlődését, új vezető káderek kiválogatását.”

Napjainkban már nincs olyan trockista csoport, amelyik csak az antrizmus taktikáját vallaná. Mind-egyik arra törekszik, hogy külön szervezetet hozzon létre. A beépülés taktikáját a legvilágosabban megfogalmazó Franck és Krivine a francia trockista Kommunista Ligának a vezetői, és minden erővel azon vannak, hogy tekintélyesebb párttá fejlődjenek.

PABLO ÉS FRANCK HIVEI

Pablo nevéhez egy egész trockista irányzat kapcsolódik, és a többi frakció a pablistákat valósággal eretnekeknek, „a kommunista pártok ügynökeinek”, „a bürokrácia védelmezőinek” titulálja. Ez a csoport is

a IV. Internacionálé nevében végzi munkáját, és kezében van az úgynevezett Nemzetközi Titkárság (ma ezt a „központot” inkább Egyesített Titkárságnak hívják).

1951-ben már teljesen nyilvánvaló volt a szakadás, ami formailag később be is következett. A nézeteltérés — mint láttuk — egyrészt fontos politikai kérdésekben alakult ki, másrészt szervezeti kérdésekben: különszervezés legyen, vagy beépülés? De vitát váltott ki a trockisták soraiban az az általuk hangoztatott tétel is, miszerint a közeljövőben elkerülhetetlen a harmadik világháború az imperializmus erői és a Szovjetunió között.

A IV. Internacionálé vezetőinek nagy része amellett volt, hogy új, árnyaltabb és hajlékonyabb politikára van szükség. Világossá vált számukra, hogy eddigi politikájuk elszigeteli őket a tömegektől. A kongresszuson „önkritikusan” leszögezték, hogy „belénk oltódott a szűk látókörű csoportgondolkodás”, és „semmi jelentőséget nem tulajdonítunk a létező munkásmozgalomnak”. Sőt, azt is megállapították: „a legkevésbé sem kísérelhetnénk meg elfogadtatni az emberekkel, hogy szükség van a mi sajátos hagyományainkra”.³⁶

Pablo — saját állítása szerint — azért szakított a IV. Internacionáléval, mert azt vallotta (és ebben az akkori trockista vezetők nagy része nem értett egyet), hogy „a proletárhatalomért és a szocializmusért vívott forradalmi harc fő epicentrumai a harmadik világ gazdaságilag elmaradott országai”. A többi csoport nem fogadta el ezt az elemzést, és a fejlett tőkésországokban vívott harcokat tekinti a fő centrumnak.

³⁶ Ugyanott, 1952.

A pablisták nézete a „harmadik világ” szerepéről nem különbözött a Kínai Kommunista Párt vezetőinek valamivel később kifejtett álláspontjától. Legfeljebb annyi a különbség, hogy a kínaiak a fejlett tőkésországok munkásmozgalmát teljes egészében revizionistának tartják.

Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy Pablo nem értett egyet a IV. Internacionálé álláspontjával a kínai politikát illetően. Akkor az Internacionálé „haladó tendenciájúnak” tartotta a maoisták politikáját. A IV. Internacionálé kongresszusa 1965-ben leszögezte, hogy „kritikailag támogatja a kínai szembezállást a hruscsovista opportunizmus olyan alapvető fontosságú megnyilvánulásaival, mint például bizonyos kommunista pártok sodródása a szociáldemokrata nézetek felé, az államra és a pártra vonatkozó lenini elmélet elvetése, a »békés egymás mellett élésnek« a nemzetközi kommunista mozgalom fő stratégiai irányvonalává nyilvánítása, illúziók keltése »a szocializmushoz vezető békés út lehetőségéről«, miközben durván bírálják a pekingi politika »opportunistá és ultrabaloldali jellegét«”³⁷.

Természetesen a pablista csoport is „az eredeti trockizmus védelmezője”, és a trockizmust sajátosan beleágyazza a marxista elmélet fejlődésébe. Szerintük a marxista elmélet fejlődési vonala a következő: Marx—Engels—Luxemburg—Lenin—Trockij. Nem kis logikai bukfencre van szükség ahhoz, hogy például Rosa Luxemburnak az imperializmus automatikus összeomlásáról szóló elméletét vagy a spontaneitás túlbecsülését a trockizmussal rokonítsák. Nem

³⁷ Documents of 1965. World Congress. International Socialist Review 1966.

könnyű Trockijjal rokonítani azt a Rosa Luxemburgot, aki végül is felismerte Lenin igazságát, vagy Lenin és Trockij között fejlődési vonalat húzni.

E csoport szerint a hatvanas évek végén napirendre került — kivált Európában — a tőkés rendszer felszámolása, de erre azért nem került sor, mert „nincsenek forradalmi pártok”. Tekintettel arra, hogy nem sikerült a kommunista pártok belső bomlasztása (amit ők a párt forradalmasításának neveztek), változtattak taktikájukon. A diákmozgalmakat tekintik olyan „önálló forradalmi erőnek”, amelynek aktivitása létrehozhatja a munkásosztállyal való kapcsolatot, és ez az egység „egy új forradalmi párt megalakítását eredményezhetné”.

Hogyan képzei el ez a csoport a „társadalmi haladást” a fejlett tőkésországokban? A mai trockistáknak kedvelt témája a kettős hatalom, persze az ő sajátos értelmezésükben. Pierre Franck szerint a kettős hatalom legfejlettebb formája Franciaországban alakult ki 1968 májusában a Sorbonne egyetemen.

„A Sorbonne-on — írta — a továbbiak során nem vették figyelembe a kormány oktatásügyi rendelkezéseit, és nemcsak azokat... A Sorbonne úgyszólván a Francia Szocialista Köztársaság első szabad területe lett... Nem megérteni a Sorbonne kivételes helyzetét a világszocializmus ügye szempontjából, megbotcsáthatatlan vakságra vallana... A Sorbonne megvédelése napjaink forradalmainak elsőrendű feladata.”³⁸

Tipikus trockista túlzás: a Sorbonne mint szocialista szabad terület a gaulle-ista Franciaországban, amelynek rendőri szervei kegyetlenül leverték a diá-

³⁸ International Socialist Review, 1968. szeptember.

kok megmozdulásait; egy egyetem kivételes szerepe a világforradalomban! Ha a trockisták ilyen szerepet szánnak az egyetemnek, akkor természetes, hogy elutasítják az egyetemek demokratizálását követelő jelszavakat, mert azoknak — szerintük — semmi közük sincs a sztrájkoló diákok és tanárok követeléseihhez. „A diákok nem azért harcoltak, hogy foltozgas-sák a fennálló rendszert; le akarták rombolni a régi egyetemi rendszert, és újat akartak létrehozni.”

A kettős hatalomról szóló teóriát nemcsak Franciaországban hirdetik a trockisták. Angliában, Olaszországban és az NSZK-ban is azt hangoztatják, hogy „vörös támaszpontokat” kell létrehozni az egyetemeken, majd ezt a folyamatot ki kell terjeszteni az üzemekre is. A „vörös támaszpont” azt jelenti, hogy „az egyetemet kiemelik a tőkés rendszerből”, s ezzel rá lehet térni a szocialista forradalom útjára ezekben az országokban.

Franck szerint ahhoz, hogy ezek a támaszpontok létrejöjjenek, különféle bizottságokra van szükség. Ennek érdekében ki kell dolgozni egy programot, amely a tömegeket a létrehozandó helyi bizottságok köré tömörítené, és „bázisul szolgálna a nemzetgyűlés és a szovjet hatalom számára”. A következő programot javasolja: Az életszínvonal emelése, a munkaidő csökkentése, az üzemek és a kulcsiparágak kártalanítás nélküli államosítása, az üzleti titkok megszüntetése, a külkereskedelmi monopóliumok bevezetése, munkásellenőrzés megvalósítása abból a célból, hogy előkészítsék a gyáraknak az ott dolgozó munkások általi igazgatását, tervgazdaság a tömegek demokratikus ellenőrzésével, az erőszakszervezetek feloszlatása, a hivatásos hadsereg milícia-rendszerrel való helyettesítése és a munkások felfegyverzése, kilépés

mindennemű katonai szövetségből, szolidaritás a forradalmi mozgalmakkal, „azzal a távlati célkitűzéssel, hogy létrehozzák az európai országok szocialista föderációját”³⁹.

Más trockisták kiegészítik ezt a programot. Tonny Cliff és Ian Brichell angol trockisták „Franciaország, a harc folytatódik” című írásukban a franciaországi tapasztalatokat elemezve arra a következtetésre jutnak, hogy napirendre került a munkáshatalom megvalósítása. Ehhez a következő lépéseket kell tenni: megalakítani a dolgozók bizottságait az üzemekben, s ezeket helyi, kerületi s végül országos munkásküldött-tanácsokban (szovjetekben) egyesíteni; felfegyverezni előbb az élharcosokat, majd a munkások tömegeit a rendőrség és a sztrájkőrök ellen; a gyárakat a munkástanácsok ellenőrzése alá helyezni; szétzúzni, lefegyverezni a kapitalisták fegyveres erőit.

Nyilvánvaló, hogy ezek is olyasfajta követelések, amelyek távol állnak a valóságtól. Hogy mégis reálissá tegyék őket, kitalálnak tényeket, arra hivatkoznak például, hogy „a rendőrség demoralizálódott”. S ebből aztán levonják a következtetést: „az idő megértett”, és „szükség van a tömegek haladéktalan mozgósítására azzal a jelszóval, hogy a szocializmus nevében ki kell vívni a hatalmat”.

A Franck által megfogalmazott programban több olyan pont van, ami a nyugat-európai kommunista pártok programjaiban is szerepel. Az egyéb programpontok azonban nyilvánvalóan kalandor jellegűek. Franck ezt „átmeneti programnak” nevezi, de olyan célkitűzések vannak benne, mint a hadsereg és az erőszakszervezetek feloszlata, a munkások felfegy-

³⁹ Ugyanott.

verzése és az európai szocialista országok (értsd: nyugat-európai országok) föderációja. És mindezeket a programpontokat Franck a mozgalom spontán fejlődésével véli elérhetőnek. Ebből is következik, hogy támadják a kommunista pártokat, amelyek a tudatos mozgalom hívei. Pierre Franck is, hasonlóan a többi trockistához, „a permanens árulás pártjainak” nevezi a kommunista pártokat, és Trockij régi állítását ismétli, miszerint „nincs forradalmi vezetés”.

Ez a csoport sajátosan „nagylelkű” a szocialista országok tekintetében. Az Egyesített Titkárság leszögezi: „A IV. Internacionálé híve minden munkásállam védelmének — még a bürokratikus államokénak is — az imperializmussal szemben, elismeri ezen államok kormányainak jogát, hogy diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatokat létesítsenek a kapitalista államokkal.” De azonnal hozzáteszi, hogy „nem fogadja el a szocialista forradalom és a nemzeti felszabadító harcok alárendelését a moszkvai vagy pekingi bürokrácia diplomáciai manőverei szükségleteinek”⁴⁰.

A trockisták tehát a Szovjetuniót azonosítják Kínával, amely az utóbbi években — különösen amióta megkezdte a kapcsolatok rendezését az imperialistákkal — valóban alárendeli a felszabadító harcok támogatását a diplomáciai manővereknek. Elég itt utalni a maoisták változó politikájára az afrikai felszabadító mozgalmakkal és a reakciós rezsimekkel kapcsolatban.

Igen jellemző a trockista csoportok marakodására a Pablo elleni „eszmei harc”. Pablo véleménye valóban az volt, amivel ma vádolják: forradalmi föllen-

⁴⁰ Quatrième Internationale. 29e année. No. 51.

dülés van, a tömegek radikalizálódnak, és ez a helyzet „a bürokratikus, kispolgári, reformista pártokat és vezetőket forradalmivá változtatja”. A magát ortodox trockistának nevező csoport a pablistákat vádolja a IV. Internacionálé szétszakításával. A pablista irányzat, úgymond, „behódolt az elbürokratizálódott tömegszervezetek vezetőinek... Európában a pablizmus kapitulált a sztálinista pártok előtt, Latin-Amerikában pedig a nacionalista tömegmozgalmak (a peronizmus, a bolíviai MNR stb.) vezetői előtt.”⁴¹

Az eszmei és szervezeti zűrzavarra jellemző, ahogy a csoportcskák egymást vádolják pablizmussal és az antipablizmussal. Főként Latin-Amerika egyes országaiban folytatnak ennek jegyében „eszmei harcot” egymással. Az „International Socialist Review” című trockista lap például nagy teret szentelt Lora és Altamira trockista vezetőknek. A pablizmus képviselőinek nevezte őket, akik „valamikor a pablizmus elleni harc bajnokai voltak”. A lap mindenekelőtt leszögezte, hogy mit is ért pablizmuson. „Úgy véljük, hogy volt és némely országban még van is pablizmus, de más néven, néha pedig éppen antipablizmus néven. A pablista álláspont lényege egyszerű: az objektív helyzet, párosulva a propagandával és a nyomással, az opportunista szervezeteket forradalmiakká fogja változtatni, amelyek képesek ténylegesen harcolni a munkásosztály hatalmáért.”⁴²

Természetesen a pablisták álláspontja egyetlen lényeges kérdésben sem különbözik a többi trockista irányzatétól. Ők is opportunistáknak tartják a kommunista és munkáspártokat, azzal a különbséggel,

⁴¹ International Socialist Review, 1973. február.

⁴² Ugyanott.

hogy ők „reménykednek azok forradalmi párttá fejlődésében”, és egyes latin-amerikai országokban elismerik bizonyos antiimperialista front lehetőségét, sőt közös program kidolgozásának a lehetőségét is, persze a kommunista pártok elleni éllel. Lorát és Altamirát azzal támadják, hogy „évekkel ezelőtt Lamberttel együtt szent hadjáratot indítottak Pablo és a pablizmus ellen. Minden elszenvedett vereségért a pablizmust okolták. Mindazokat, akik nem értettek velük egyet, még azokat is, akik harcoltak a pablizmus ellen, megrögzött pablistáknak nevezték, akik megérdemlik, hogy keresztre feszítsék őket.” Ma pedig „Latin-Amerika legkövetkezetesebb pablistái éppen Lora és Altamira”. A bizonyítékuk Lora nemrég megjelent könyve, amelyben olyan „antitrockista” véleményt hangoztatott, hogy Bolíviában „az Antiimperialista Forradalmi Front osztagait forradalmi pártokká vagy irányzatokká lehet változtatni”⁴³.

Érdemes idézni a lap megállapításait az „igazi trockizmusról”, mert itt ismét igen világosan megfogalmazódott a trockizmus lényege, a kommunista pártok elleni harc: „Az ortodox trockisták egy meghatározott időben pontosan azért egyesültek, hogy harcoljanak az efféle, Lora által használt fogalmazások ellen. A trockizmus létezésének értelme, miként a maga idejében a bolsevizmusé is, pontosan abból a felismerésből fakad, hogy az objektív helyzet, függetlenül attól, hogy ez mennyire forradalmi, nem változtatja és nem változtathatja meg az opportunistá pártokat, s még kevésbé a burzsoá és kispolgári pártokat. Éppen azért van szükség forradalmi párt létrehozására, mert ha kialakul a forradalmi helyzet, a forra-

⁴³ Ugyanott.

dalmi párton kívül semmilyen párt sem lesz képes a szükséges feladatok végrehajtására. Az opportunisták még akkor is opportunisták maradnak, ha a körülményeknek megfelelően megváltoztatják terminológiájukat. Ez a trockizmus ábécéje.”⁴⁴

POSADASISTÁK

Felvetődik a kérdés: vajon azok a trockista csoportok, amelyek fölöttébb „harcos” antiimperialista szölamokat hangoztatnak, és más csoportoknál mérsékeltebben lépnek föl a szocialista országok ellen, nem lehetnek-e szövetségeseink az antiimperialista harcban. A IV. Internacionálé Nemzetközi Titkárságának (posadasisták) nevezett irányzathoz tartozó, különböző országokban működő csoportok sajtóját olvasva esetleg arra a következtetésre lehet jutni, hogy itt következetes antiimperialistákról van szó, akik a tömegek érdekében akarnak cselekedni. Sajtójuknak csak kis hányadát foglalják el a szocialista országok és a kommunista pártok elleni direkt támadások, és az is esetenként más jellegű, mint a többi trockista csoporté. Miért nem képezhetik akkor részét az antiimperialista frontnak?

Hogy erre választ adhassunk, érdemes foglalkozni a posadasisták egész politikai koncepciójával. Ezt a koncepciót részletesen megfogalmazták 1973. május 1-i kiáltványukban. (A kiáltványnak igen hangzatos címe van: A IV. Internacionálé Nemzetközi Titkárságának [posadasisták] 1973. május 1-i kiáltványa a proletariátushoz; a kizsákmányolt munkás-, paraszt- és kispolgári tömegekhez; a forradalmi nemzeti mozgalomhoz; a baloldali kereszténydemokrata mozga-

⁴⁴ Ugyanott.

lomhoz; a baloldali nacionalista katonai irányzatokhoz; a munkásállamokhoz; az olyan forradalmi államokhoz, mint Chile, Algéria; a kommunista és a szocialista pártokhoz.) A felhívás, persze tipikus trockista túlzásokkal, nagyjából helyesen jellemzi a tőkés világ helyzetét: „A kapitalista rendszer velejárói az állandó válságok, a dollárválságok, a valutaválságok, az állandó válságok az Európai Gazdasági Közösségben. Éleződik a kapitalizmuson belüli harc és konkurrencia, éleződik az amerikai imperializmus és a tőkés világ többi része közötti konkurrenciaharc; éleződik a kapitalista rendszer részleges és általános válsága... A nagy tőkésországokban ez a válság a köztük fennálló szüntelen viszályban és konkurrenciaharcban, továbbá valutájuk elértéktelenedésében, például dollárválságban jut kifejezésre... A tőkés apparátus a teljes dekadencia, az erkölcstelenség és a korrupció állapotában leledzik. Az egyesült államokbeli Watergate-ügy csak egy példa a sok közül.”

Hogyan jellemzik a poszadasisták a tőkés világ belső nehézségeit?

„A nagy tőkésországokban a tömegek a munka, a bér, a munkaütem minden kérdésében harcban állnak a vállalkozókkal. Összefognak és egész sor vívmányt harcoltak ki. A munkás-, paraszt- és diáktömegek egyesülnek a harcban... Nagy tömegek, még 14—16 éves ifjak is csatlakoznak a mozgalomhoz. Tanárok és tanulók tömörülnek egyetlen mozgalomban. Az egyetemeken kibontakozóban van a munkás- és diákkormányok létesítése. 14, 16 és 18 éves ifjak tömegesen vesznek részt iskolai, diák- és egyetemi harcokban, s ezeket antikapitalista jelleggel ruházzák fel. Harcolnak a tőkés törvények ellen, amelyek a diákmozgalmat elnyomják, s amelyek meg akarják

akadályozni, hogy a diákmozgalom egyesüljön a munkásmozgalommal, a kommunista és munkáspártokkal.

Az imperializmus és a tőkés rendszer szüntelenül vereséget szenved... A kapitalizmus bomlásnak indul. Mint a forradalom e fejlődési folyamatának a következménye, növekszik a kapitalista rendszeren belül a válság, a konkurrenciaharc, ami a Közös Piacon belüli ellentétben, a dollár kétszeri leértékelésében és az értékesítési piacokért folytatott állandó harcban fejeződik ki... A kapitalista rendszer a hanyatlás és a felbomlás teljes kialakulásának állapotában van.”

Érdemes idézni megállapításait néhány nemzetközi eseményről, mert ezek olyan látszatot keltenek, mintha hasonlóak lennének a kommunista pártok álláspontjához.

Vietnamról: „A győzelem megmutatja a vietnami tömegek és a kormány hősi erőfeszítését, a Vietnami Kommunista Párt elszántságát, amely a munkásállamok és a világ tömegeinek támogatásával szervezte a harcot, szembeszállt az amerikai imperializmussal és diadalt aratott fölötte. Példa és útmutatás ez a világ tömegeinek további harcához az imperializmus, a kapitalista rendszer ellen. Vietnam példa arra, hogy a tömegek legyőzhetetlenek, és arra, hogy ezt az utat kell követnünk, ilyen elszántságra kell szert tennünk, ha le akarjuk győzni az imperializmust...”

A Közel-Keletről, az arab országok elleni agreszióról: „Az imperializmus Izrael segítségével fenntartja a közel-keleti tüzfészket... Az amerikai imperializmus fenntartja a háborús akciók és a katonai intervenciók gócait, állandóan kész a beavatkozásra annak érdekében, hogy a forradalom világméretű kibontakozását meggátolja és elfojtsa.”

A trockistáknak ez a csoportja sajátosan foglalkozik a szocialista országokkal. Abban azonos az álláspontja a többi trockista csoportéval, hogy ezeket az országokat nem tekinti szocialista jellegűnek, és csak munkásállamnak nevezi őket. Az eltérés abban van, hogy a posadasisták elismerik a munkásállamok eredményeit, szerepüket az imperializmus elleni harcban, és a szocialista országokat nagylelkűen a világforradalom részének tekintik. „Fokozódik a munkásállamok részvétele a világeseményekben — írják. — Feltartóztathatatlanul és szüntelenul növekszik a Szovjetunió, Kína, Lengyelország, Kuba, Csehszlovákia, Magyarország, Románia részvétele az egész világ gazdasági folyamatában, társadalmi és politikai életében. Állandóan növekszik a munkásállamok befolyása, tekintélye és súlya. Ez a jelenlegi történelmi szakasz fő központja . . . Súlyuk jelentős tényező volt abban, hogy az amerikai imperializmust a Vietnamból való kivonulásra kényszerítsék.”

Ezek a szavak nem egyeznek a szokásos trockista antikommunista szólamokkal, amelyekben ismeretlen bármilyen, akárcsak semleges megállapítás is a szocialista országokról. A posadasisták azonban „aggódnak” a szocialista országok egységének felbomlása miatt, mert ez „csökkenti a befolyásukat”, és „egységre hívják fel” a szocialista országokat, a kommunista pártokat. Egyszersmind „semlegességet” mutatnak a kommunista mozgalmon belüli vitákban. Felhívásukban a következőket írják: „De ezt a folyamatot egy óriási negatívum hátráltatja . . ., súlyosbodik a munkásállamok közötti szakadás . . . A tömegek látják, hogy a munkásállamok között szakadás keletkezett, látják, hogy a Szovjetunió és Kína nyílt vitát folytat, látják, hogy Kína szüntelenül támadja, impe-

rialistának tekinti s szüntelenül vádolja a Szovjetuniót. Nem látják megnyilvánulni a munkásállamok és a Szovjetunió részéről a kellő és logikus gondolkodásmódot... A kapitalizmus cselfogásokhoz folyamosodik, hogy fennmaradhasson; az egyik munkásállammal szemben a másikra támaszkodik. Kereskedelmi kapcsolatok létesítésére törekszik, hogy rétegeket és tendenciákat fejlesszen ki azokban a munkásállamokban, amelyek a kapitalizmussal való kereskedelemben érdekeltek, s hogy meggyengítse a munkásállamok forradalmi osztályvédelmét, valamint a munkásállamoknak és a világ tömegeinek a kapitalizmussal szembeni egységét és harcát... A munkásállamok közötti szakadás nagy előny a tőkés rendszer számára. Ez a szakadás manőverezési teret, támpontot nyújt a kapitalizmusnak... Miközben gazdasági és politikai megbeszéléseket folytat a munkásállamokkal, a Szovjetunióval és Kínával, tovább szövi az elnyomás terrortervét, és arra törekszik, hogy megállítsa a nemzetközi forradalom kibontakozását Ázsiában, Afrikában és Latin-Amerikában.”⁴⁵

Látszólag valamiféle objektív álláspontról van szó. A nézeteltéréseket és a szakadást károsnak tartják. Sőt, bírálják Kínát amiatt, hogy a Szovjetuniót imperialistának tekinti, bár a Szovjetuniót is elmarasztalják, amiért „nem logikusan gondolkodik”. Lényegileg azonban a nézeteltérésekről kifejtett álláspontjukban is benne van a trockizmus egész eszmerendszere, kiváltképpen, ami a különböző rendszerű országok békés egymás mellett élésére vonatkozik. Az a vélemény-

⁴⁵ Manifest des 1 Mai. 1973. der Internationalen Sekretariats der IV. Internationale (Posadasisten). Frankfurt am Main.

nyük, hogy a tőkésországokkal való kereskedelem burzsoá tendenciákat fejleszt ki a Szovjetunióban, amely a tőkésországokkal való kapcsolat érdekében lemond a forradalmi mozgalmak támogatásáról.

Miben látják a poszadasisták a szocialista országok feladatát? „Szükséges, hogy a munkásállamok közvetlen, állandó és permanens formában beavatkozzanak a világ tömegei harcának alakításába. Szükséges, hogy koordinálják és összehangolják az imperialistaellenes és a kapitalistaellenes harcot, valamint a munkásállamok harcát a kapitalista országok tömegeivel.”

Nem kevesebbről van tehát szó, mint a forradalom exportjáról.

A trockizmus megítélése szempontjából fontos megemlíteni, hogy mi mindent tekintenek a kapitalizmus megdöntésére irányuló mozgalom részének. Tulajdonképpen annak tekintenek minden gazdasági és politikai megmozdulást, ami arról tanúskodik, hogy tagadják a marxista helyzetelemzés alapkövetelményeit: az egyes osztályok, rétegek helyzetének, érdekeinek ismeretét és ennek alapján a mozgalomban való részvételük lehetőségeit és feltételeit. Felhívásaik és sajtójuk a tőkés rendszer megdöntéséért indított közvetlen harc részének tekinti az alábbi megmozdulásokat: Argentínában a peronisták győzelmét, amely „az emelkedőben levő szocialista világforradalom nyomását tükrözi”; a latin-amerikai szakszervezetek aktivitását; a rendőrök sztrájkját Európa és Latin-Amerika egyes országaiban; a diákság, a parasztság szervezkedését, „amely mindenütt előretör és koncentrálódni igyekszik, hogy megdöntse a kapitalizmust”.

A posadasisták „egységfrontra hívnak” mindenkit. Már az is furcsa, hogy a maroknyi emberből álló csoport egységre hívja fel a milliós taglétszámú kommunista pártokat. „A IV. Internacionálé (posadasisták) antiimperialista és antikapitalista világegységfrontra hívja fel a kommunista és szocialista pártokat, a nemzetközi szakszervezeti mozgalmat, valamint az összes nemzeti-forradalmi áramlatokat és irányzatokat, továbbá a baloldali kereszténydemokrata mozgalmat... A kommunista világmozgalomnak egyesülnie kell. Szükség van a kommunista, a szocialista és a trockista mozgalom, valamint a szakszervezeti mozgalom egyesítésére, hogy egységfrontot hozhassunk létre a kapitalista rendszer ellen... A kapitalizmus körül van zárva... Szervezzük meg világszerte a közös akciót, hogy megszüntessük azt, ami a kapitalista rendszerből még fennmaradt.”

Elég nagyigényű felhívásról van tehát szó. Mindenkit „harcba akarnak hívni az imperializmus, a kapitalizmus ellen”. Ugyanakkor szót sem ejtenek a kommunista és munkáspártok antiimperialista egységpolitikájáról, amihez csatlakozhat minden valóban haladó erő. A trockisták úgy állítják be az imperializmus elleni küzdelmet, mintha ők volnának annak egyedüli következetes harcosai, és így hivatva lennének mások harcba hívására. Ha valóban az imperializmus ellen akarnának föllépni a posadasisták, akkor nem támadnák — még ilyen „mérsékeltebb” formában sem — a legkövetkezetesebb antiimperialista erőket: a szocialista országokat és a kommunista pártokat.

Hasonló felhívást adott ki a posadasista IV. Internacionálé titkársága 1974. május 1-ére is. Ebben a felhívásban a „világforradalmi” elképzelésükben még

messzebb mennek, és azt állítják, hogy a forradalmi válság jele egyfelől az Egyesült Államokban a Watergate ügy, másfelől a Szovjetunióban „a bürokrácia tisztogató akciója, aminek egyik tényezője Szolzsenyicin kiutasítása”.

Világos, hogy a trockista csoportok, bármilyen árnyalatúak legyenek is, nem lehetnek részei az anti-imperialista frontnak. A posadasisták is „ügynevezett szocialista országoknak” nevezik a szocialista országokat; a tömegek akcióitól elszakadt szervezeteknek a kommunista pártokat; „semlegesnek” tüntetik fel magukat a kommunista pártok és a szocialista országok közti nézeteltérésekben, ugyanakkor forradalmi frázisaik azonosak a maoisták álláspontjával, vagy hasonlóak ahhoz; a szocialista országok és mindenekelőtt a Szovjetunió külpolitikájáról és a gazdasági kapcsolatokra irányuló törekvéseiről az a véleményük, hogy azok erősítik a kapitalista tendenciákat, és gyengítik a munkásállamok védelmét. Amikor a Szovjetunió a vezető tőkésországokkal a békés egymás mellett élés jegyében igyekezett javítani a kapcsolatokat, Posadas így érvelt: „Véleményünk szerint ez a politika helytelen, mert az imperializmust feltartóztatni nem tudja, viszont növelni fogja az imperializmus politikai tekintélyét az észak-amerikai tömegek szemében.”⁴⁶

Tehát a trockisták nem tekintik az imperializmus feltartóztatásának azt, ha agresszív politikájának a feladására, illetve megváltoztatására kényszerítik. Szerintük ez a politika „lehetővé teszi az imperializ-

⁴⁶ Arbeiter Stimme. Organ der Gruppe Revolutionärer der Kommunisten (trotskisten). Deutsche Sektion der IV. Internationale-Posadasisten. 1973. május 22.

mus számára, hogy történelmi időt nyerjen”⁴⁷. Mint a többi politikai probléma fölvetésnél láttuk, itt is megkísérelnek „tárgyilagosa” lenni. Úgy tesznek, mintha a forradalmat minél előbbre akarnák hozni, és ezt a szovjet külpolitika akadályozná. A posadasisták, hasonlóan a többi trockista csoporthoz, nem ismerik el azt a politikát, amely sikere esetén valóban kedvezőbb körülményeket teremt minden forradalmi mozgalom számára.

A posadasisták politikai arcukat nagyon szemléletesen mutatta meg az 1973 szeptemberében tartott IV. világkonferenciájuk, amelyen — kommunikéjük szerint — 18 országból érkezett delegátusok vettek részt. A konferencia fő vitatémája természetesen a „világforradalom” volt. Véleményük szerint a történelmi fejlődésnek egy új szakaszában vagyunk, mert a permanens forradalom kombinálódik a „munkásállamok politikai forradalmával”. Így lehet „behozni azt a történelmi késést, amelyben a munkásmozgalom jelenleg van”.

Újra leszögezték, hogy „a kommunista mozgalom világválságából kivezető út” az, ha a munkásállamok visszatérnek az „igazi” szovjet rendszerhez. A kiadott kommuniké szerint „a konferencia elemezte, hogyan lehetne ösztönzést adni a forradalmi folyamatnak a munkásállamokban”; tehát ismételten bebizonyosodott, hogy támogatnak minden ellenséges aknamunkát a szocialista országokban. Ennek leleplezésére kijelentették: üdvözik a munkásállamok gazdasági fejlődését, persze rögtön hozzátették, hogy „vigyázni kell, nehogy a kapitalizmus felé fejlődjenek”.

⁴⁷ Ugyanott.

E trockista csoport arculatának bemutatásához hadd utaljunk Chilére. Ismeretes, hogy Chilében a Népi Egység kormánya, relatív parlamenti többséggel rendelkezve, egy polgári alkotmány keretei között vezette az országot. Arra törekedett, hogy következetes politikával fokozatosan, a polgárháborút elkerülve, gyökeresen átalakítsa az ország gazdasági és politikai struktúráját, és alkotmányos úton, a néptömegek támogatásával megtalálja a szocializmushoz vezető utat.

A Népi Egység kormánya igen nehéz körülmények között dolgozott. Széles jobboldali front alakult ki vele szemben. A jobboldal egyfelől élve parlamenti többségével, másfelől kihasználva azt az elégedetlenséget, amelyet az általa teremtetett nehézségek keltettek a lakosság egy részében, a legkegyetlenebb eszközökkel megdöntötte a Népi Egységet. A jobboldal kezére játszottak az ultrabaloldali csoportok kalandorakciói.

Mi volt a trockisták politikája ebben a helyzetben? Látszólag a Népi Egység mellett álltak, sőt helytelepítették az ultrabaloldali MIR (Forradalmi Baloldali Mozgalom) ellenzékiiségét, de amire ők akarták ösztönözni a Népi Egységet, az sem volt más, mint a legveszedelmesebb kalandorpolitika. Posadas így jellemezte a chilei helyzetet: „Chilében igen nagy az előrehaladás, és ez jelentős hatással van a diákságra, az értelmiségiekre. Ez megmutatkozik abban a tényben, hogy a kereszténydemokraták vezető csoportja felbomlik.”⁴⁸

⁴⁸ J. Posadas: Das scheitern der Konterrevolution in Chile und die Notwendigkeit, Machtorgane der Massen zu errichten, um die Revolution zum Arbeiterstaat voranzubringen. Edition Marxistische Zeitschrift 1972.

Sajnos a kereszténydemokraták soraiban nem volt tapasztalható jelentős bomlás. Posadas elmarasztalta a Népi Egységet, mondván, hogy „a munkásokat és a parasztokat nem hívja fel szervezett föllépésre”, és mindjárt javaslatot is tett erre. Ez „azt jelenti, hogy szerveket, bizottságokat, vezetőségeket kell létrehozni, amelyek minden kérdést megvitatnak, megoldanak és átvisznek a gyakorlatba. Ezek a szervek a kapitalista rendszer elemeit és hatalmi szerveit, például a polgári jogszolgáltatást, a perrendtartást és a polgári hadsereget helyettesítik.”⁴⁹

Tehát arról van szó, hogy a népi kormány mellett új hatalmi szerveket kellett volna létrehozni, és a hadsereget is más fegyveres erővel kellett volna helyettesíteni. A hadseregről különben az volt a véleményük, hogy azt meg kell és meg lehet nyerni, de nem mint intézményt, hanem annak egy részét. „Nem lehet egy ilyen súlyú, ilyen hatalommal rendelkező apparátus létezését figyelmen kívül hagyni — írja Posadas —, hanem a tömegekkel együtt részt kell venni abban. A hadseregnek látnia kell, hogy a tömegek az irányítók, ők azok, akik képesek a döntésre, mert a tömegek azoknak az eszméknek a hordozói, amelyek összhangban állnak a szükségszerűséggel. A hadseregnek van katonai ereje, de nincs képessége arra, hogy kormányozzon és megszervezze a gazdaságot. A hadsereg nem képes arra, hogy olyan formákat, szabályokat és szerveket hozzon létre, amelyek a társadalmi gazdaságot, az elosztást fejlesztik. Erre csak a proletariátus képes. A hadseregnek a proletariátusra kell tekintenie. Ha nem ezt teszi, akkor ellentét támad a társadalmi és a katonai erők

⁴⁹ Ugyanott.

között. A hadsereggel éreztetni kell, hogy a proletariátus fölötte áll, hogy birtokában van az objektív igazságnak, hogy fejleszti a társadalmat és a szükségyszerűségnek megfelelően vezeti az országot.”⁵⁰

Milyen kiutat láttak a posadasisták? Szerintük szélsőjobboldali, fasiszta fordulat nem lehetséges Chilében, mert a burzsoázia „arra már nem képes”. Az a kiút a válságból, amit a trockisták javasoltak, látszólag a forradalmi folyamat meggyorsítását jelentette, a valóságban még inkább megnehezítette volna a Népi Egység helyzetét. „A chilei válság szükségessé teszi az állam egész kapitalista struktúrájának, a jogi, politikai, katonai, rendőri struktúrájának a megváltoztatását... Ameddig a magántulajdon létezik, addig az határozza meg a magatartást. A chilei tapasztalatok azt mutatják, hogy rögtön a hatalomra jutás után szét kell törni a kapitalista rendszer szerkezetét. Kétségtelen, hogy ez újabb problémákat vet föl, amit súlyosbít az ország gyengesége, a függőség a réz világpiaci árától, a külföldi reakció és az ellenforradalom lehetősége. Ez igaz. De mit bizonyít Chile? Azt, hogy még a legreakciósabb brazilai és argentinai polgári rétegek sem merészkedtek beavatkozásra.”⁵¹

Természetesen bizonyos változtatásokra valóban szükség lett volna. A kérdés az, hogy a forradalmi folyamat bizonyos szakaszában mi kerül napirendre, és milyen módon kell megoldani a megérett problémákat. A Népi Egység 1973 júniusában tartott kongresszusán Salvador Allende is hangsúlyozta, hogy a törvényhozás, a bírói apparátus, a gazdasági élet nagy

⁵⁰ Ugyanott.

⁵¹ Ugyanott.

területei a burzsoázia kezében vannak, de a népi erőknél a polgári alkotmányosság keretei között kell harcolniuk — és erre akkor még volt lehetőség — a gazdasági és társadalmi szerkezet átalakításáért. A trockisták ezt a politikai irányvonalat támadták, és Allendét „szociálkapitalistának” nevezték.

Jóllehet maguk is „előreszaladásra” akarták ösztökélni a Népi Egységet, ez nem zavarta őket abban, hogy a népi kormányt „balról” támadó MIR-t is bírálják. „Egyidejűleg felhívást kell intézni a MIR-hez — írta Posadas —, hogy megértse: nem tudja a kormány ellenében, vele harcolva érvényre juttatni javaslatait, miszerint a tömegekre kell támaszkodni, aktivizálni kell a tömegeket, példát kell mutatni a magasabb rendű emberi kapcsolatok és funkciók megvalósítására.”⁵² Posadas sem a MIR politikáját tartotta a követendő útnak, helyette ő is azt javasolta, hogy „termelni kell, exportálni kell, árukereskedelmet kell folytatni”.

Ez a javaslat feltételezi, hogy a trockisták szövetségesei vagy támogatói voltak a Népi Egységnek. De hogyan akarták „támogatni” a kormányt? Szerintük a kommunista párt „nem készítette föl a tömegeket” a polgári intézmények szétverésére. „Erre fel kell készülni a tömegekhez intézett felhívásokkal, szervek létesítésével, a kormány támogatásával és bíráló ösztönzésével egyidejűleg... Követelni kell, hogy egész Chilében rendezzenek nyilvános vitát minden problémáról, s ezen valamennyi irányzat vegyen részt. A kormányban is minden irányzatnak részt kell vennie — a MIR-nek is és nekünk is.”⁵³

⁵² Ugyanott.

⁵³ Ugyanott.

És itt következik a tipikusan trockista okfejtés, amely összekeveri a forradalmi folyamat különböző szakaszait. „A kormányalakítás módja, s maga a chilei kormány még a polgári normákat követi az erőviszonyokkal összhangban... Törekedni kell a parlament felszámolására. Különb szervezeti formákat kell keresni, és rá kell mutatni arra, hogy a parlament polgári szervezet. Lehetséges olyan parlament — s ilyet akar a chilei kormány is —, amelyben a munkások alkotják a többséget. De ha más a parlament, ha szembeszáll a kormánnyal, akkor az semmire sem jó. Miért nem létesítenek szovjeteket? A szovjet sokkal fejlettebb forma... Ez óriási ösztönzőként hat majd Latin-Amerikában, s benne a tömegek megtalálják azt az eszközt, melynek segítségével saját kormányukkal szembeszállhatnak. Még ha a parlament olyan volna is, amilyennek szeretnék, ez csekélyebb értékű, mint a szovjetek és a munkásosztály báziszervezetei.”⁵⁴

A posadasisták végül azt a következtetést vonták le, hogy „egyetlen párt kell”, mert „a proletariátus pártokra szakadása a kispolgárság és a parasztság maradiságának tényezője”. Természetesen itt nem arról van szó, ami 1973 júniusában történt, amikor is a Népi Egység szövetséges pártjai kongresszust tartottak, amelyet azért hívtak össze, hogy a forradalmi folyamatnak egységesebb politikai irányítást adjanak. A kongresszuson Allende hangsúlyozta, hogy nem valamiféle egységes pártot akarnak létrehozni, hanem egy szorosabb pártszövetséget, amelyben a saját programjuk és ideológiájuk alapján működő önálló pártokat a közös stratégia egyesíti.

⁵⁴ Ugyanott.

A chilei példa is bizonyítja, hogy a trockisták, még ha bizonyos kérdésekben szavakban támogatnak is egy politikai folyamatot, nem tudnak kibújni a bőrrükből. A posadasisták ugyanolyan kalandorpolitikát hirdetnek, mint a többi trockista csoport. (Ez a csoport rendelkezik viszont a legtöbb sajtótermékkel, számos latin-amerikai és európai országban ad ki napi- és hetilapokat.) 1967-ben tartott kongresszusuk felhívásában arra szólították föl a szocialista országokat, hogy kezdjenek „preventív háborút”.

„Kezükbe kell venniük a kezdeményezést — írták —, és támadásba kell lendülniük, nem szabad megvárni, amíg a kapitalizmus maga megy át támadásba és maga dönti el, mikor és hogyan indítja el az atomháborút.” Posadas szerint ez „történelmi időnyereséget jelentene”. Álláspontja hasonló a maoista vezetőknek a hatvanas évek elején hangoztatott tételéhez. Posadasnak is az a véleménye, hogy a háború mindössze néhány napig tart és nem is lesz olyan borzalmas csapás az emberiségre, „ha történelmi kategóriákban gondolkodunk”.

Nem véletlen, hogy Posadas nagyra értékelte a maoisták politikáját. Véleménye szerint a maoizmusban „a trockizmus elméleti következtetései jutnak kifejezésre”. A kínai vezetőkhez 1964-ben írott levelében ezt olvashatjuk: „Önök nem állíthatják, hogy mindazok a forradalmi következtetések, amelyeket levonnak, csupán az önök elméleti és gyakorlati munkájának eredményei. Ezek a IV. Internacionálé következtetései.”

A lambertisták azzal vádolják a pablistákat, hogy nem harcolnak elég következetesen a Szovjetunió és a többi szocialista ország ellen.

A Nemzetközi Bizottságba tömörült trockisták szerint a második világháború után a IV. Internacionálén belül „sokan meghajoltak a sztálinizmus előtt”. A kapitulációval mindenekelőtt Pablót vádolják. „A sztálinizmus előtti kapituláció irányzata, a pablizmus 1950—1952-ben megpróbálta szétrombolni a IV. Internacionálét mint szervezetet” — írják.⁵⁵

Természetesen saját magukat tartják az „igazi trockistáknak”, akik a Trockij által 1938-ban kidolgozott „Átmeneti program” alapján állnak. A lambertisták nemcsak azzal vádolják a pablistákat, hogy revízió alá vették a Trockij által kidolgozott programot, hanem azzal is, hogy „különböző apparátusok politikájához (főleg a sztálinizmushoz, de a szociáldemokráciához is), valamint a sztálinizmust »megújítók« különféle mozgalmaihoz szabják álláspontjukat”⁵⁶. Azzal vádolják őket, hogy „1948-ban Titóban, 1956-ban Gomulkában reménykedtek” és mindenütt „együttműködnek a polgári és kispolgári pártokkal”. Mindez szerintük árulás, mert „helytelen a meglevő apparátusokban reménykedni”, helyette „új forradalmi pártot kell létrehozni”.

A Nemzetközi Bizottság azzal is vádolja a pablistákat, hogy nem elég következetesek a kommunista pártok elleni harcban. Hivatkoznak például a francia-

⁵⁵ Szocialista forradalomért, 1970. június.

⁵⁶ A IV. Internacionálé történetének néhány kérdése. Szocialista forradalomért, 1971. június.

országi Kommunista Liga „Rouge” című lapjának cikkeire. A lap 1970/53. számának vezércikkében ez állt: „A Francia Kommunista Pártot az imperializmus ügynökének minősíteni ahhoz a logikai következtetéshez vezet, hogy a szembenállás elkerülhetetlen, hogy az FKP veszedelmesebb, mint a burzsoázia, mivel a dolgozókat a burzsoázia javára igyekszik megszervezni.” A lambertisták szerint ez a feltételezés főbenjáró bűn, a trockizmus alapelveinek a megsértése. Nem mintha a pablisták elismernék a kommunista párt szerepét, ellenkezőleg, az idézett megállapítást azzal indokolják, hogy a „pártbürokrácia” a fennmaradása érdekében kényszerül olyan lépésekre, amelyek esetleg kedveznek a munkásosztálynak. A francia trockisták „elvi vitája” a kommunista pártról — és ebben tulajdonképpen benne van a trockisták éles szembenállása minden haladó mozgalommal, mert számukra a legfőbb rossz a Szovjetunióval való szolidaritás — a következőkben foglalható össze: A pablisták szerint az FKP olyan párt, amelyik „a burzsoázia érdekeit szolgálja, de van munkásbázisa”; a lambertisták szerint az FKP „nem közvetlenül szolgálja a burzsoáziát, hanem elsősorban a szovjet bürokráciát, és ezen keresztül a francia burzsoáziát is”. Tehát amennyiben az FKP antiimperialista, akkor „csak azért, mert a francia burzsoáziának vannak Amerika-ellenes lépései, és ez a Szovjetunió diplomáciai érdekeivel egyezik”.

A lambertisták is „kétfrontos” harcot hirdetnek, abból kiindulva, hogy „a tőkés rendszer két mankón nyugszik: a burzsoá államon és a sztálinista kommunista pártokon”, így egyszerre kell harcolni mindkettő ellen. Hogyan fest valójában ez a „kétfrontos” harc? A lambertisták minden baloldali erővel szem-

ben állnak. Az eredeti trockista elveknek megfelelően harcolnak mindenfajta népfrontpolitika ellen. Szemben a többi trockista szervezettel, még a Dél-vietnami Nemzeti Felszabadítási Frontot is elítélik, mert az széles népi-nemzeti összefogást hirdet.

Amennyiben egyáltalán lehet osztályozni a különféle trockista csoportokat, a lambertistákról az állapítható meg, hogy ők állnak szemben a legnyíltabban minden haladó mozgalommal. Tevékenységük elsősorban a szocialista országok ellen irányul, és minden reakciós erőt potenciális szövetségesüknek tekintenek. A Nemzetközi Bizottsághoz tartozó csoportok a legvadabb jelzőkkel illetnek mindenkit, aki valamilyen más módszerrel akar fellépni, mint ők, még ha a célokban egyetértenek is velük. Például, amikor akciót akartak szervezni a csehszlovákiai szocialistaellenes erők védelmére, a legélesebben elítélték azt az ultrabaloldali csoportot, amely egy vietnami szolidaritási akció „ürügyén” nem akart abban részt venni. Elítélték egy olasz ultrabaloldali csoportot, amely egy sztrájk miatt ugyancsak nem akart részt venni az akcióban. Szerintük bármilyen harc céltalan, ha nem kapcsolják össze a „bürokrácia elleni harccal”, illetve minden akció és eredmény legfőbb feltételének éppen ezt tartják. Ők karolták fel a csehszlovákiai csendes ellenforradalmi folyamat egyik Nyugatra szökött vezéralakját, Pelikant is.

A Nemzetközi Bizottság 1971 májusában Párizsban tartott gyűlésén Pelikan így kezdte el beszédét, mintegy bizonyítva, hogy a szocialistaellenes erők, bárhol is indulnak el, egységfrontra lépnek. „Miért veszek részt egy olyan nagygyűlésen, amit a trockisták szerveznek? — kérdezték az aggódó barátok. Elő-

ször is azért, mert meghívtak és ez megtiszteltetés számomra. A gyűlés szervezői trockista kommunisták, akik a forradalmi mozgalom szerves részét alkotják... Azután főleg azért, mert ez a nagygyűlés konkrét segítséget nyújt népünknek akkor, amikor a konzervatív erők elfogadják a »normalizálást«⁵⁷.

A trockisták nem válogatósak: aki bármilyen indítékból, bármilyen formában fellép a szocialista országok vagy a kommunista pártok ellen, azt felkarolják, annak sajtójukban helyet adnak. Példa erre, hogy milyen reklámot csapnak azok mellett, akiket a Szovjetunióban szocialistaellenes cselekedet miatt bírálnak, vagy akik ellen bírósági eljárás folyik. Úgy aposztrofálják őket, mint a trockista eszmék „igazolóit”, akik valamiféle „új kommunista ellenzéket” alkotnának és akiknek „hatalmas befolyásuk van”. A trockisták adják ki nyomtatásban a nyugati országokban az állítólagos szovjet „illegális irodalmat”. Különösen a francia lambertista szervezet, az OCI igen aktív e tekintetben. Ők adták ki 1969-ben „La Voix de l'opposition communiste en URSS” címmel az állítólag a Szovjetunióban készült „irodalmat”. Azóta újabb és újabb kiadványokat jelentettek meg, azzal a mottóval, hogy „ez mutatja a szovjet politikai forradalom érlelődését”.

A polgári sajtóorgánumok mellett ennek a trockista csoportnak a lapjai fűjték föl Szaharov és Szolzsenyicin szovjetellenes nyilatkozatait, úgy állítva be őket, mint akik azt mondják, amit ők már jóval korábban hangsúlyoztak. Persze furcsa helyzetbe kerültek a trockisták 1973 őszén, amikor Szaharov (akit ők „az új kommunista ellenzék vezéralakjának” ne-

⁵⁷ Szocialista forradalomért, 1971. május.

veznek) a chilei Népi Egység kormányát megdöntő fasiszta juntát olyan kormánynak nevezte, amely „az újjászületés és a konszolidáció korszakát hirdette meg”; a trockisták ugyanis elítélték a fasiszta katonai juntát. Sajátos — bár a trockista logikából következő — álláspontot fejtett ki Posadas a Szolzszenyicin ügyről. 1974. február 1-én brosúrárt írt „Szolzszenyicin, a Szovjetunió és a harc a szocializmusért” címmel. Ebben elismeri, hogy Szolzszenyicin nem az igazságot írta a „Gulag-szigetcsoport” című könyvében. Szerinte a szovjet börtönökben „igazi bolsevikok”, trockisták ültek, de Szolzszenyicin nem ezeket védte a könyvében, mert ő is „a szovjet bürokrácia egyik rétegének” a képviselője, annak a rétegnek, „amely közeledik a kapitalizmushoz”.

A Nemzetközi Bizottság 1970-ben „Lenin—Trockij nemzetközi alapítványt” hozott létre, hogy „segítse az üldözött trockistákat”. Vajon kiket sorolnak ezek közé? Az 1956-os magyar ellenforradalmárok ugyan csak csodálkoznának azon, hogy kinevezték őket trockistáknak. De ide sorolják a Szovjetunióban az utóbbi években fellépő néhány, a szocialista rendszert megtagadó személyt is. Felhívásukban nem kevesebbet állítanak a magyar ellenforradalmárokról (és másokról), mint hogy a Szovjetunióban is elindítottak egy folyamatot „a szocialista vívmányok védelméért”.

1956-ban Magyarországon — írják — a dolgozók és a fiatalok a munkástanácsok zászlaja alatt megmutatták azt az utat, amelyet „a szovjet proletariátus követni fog a Pavel Litvinovokkal, a Jurij és Larissza Danielekkel, a Grigorenkókkal, a Jakirokkal, Jakimovicsokkal, Marcsenkókkal és Szolzszenyicinekkel...”⁵⁸

⁵⁸ Ugyanott, 1970. június.

Az említett trockista irányzatok és alirányzatok főleg a fejlett tőkésországokban jelentkeznek. Valamennyi trockista csoport ultraforradalmi jelszavaival gyengíti azt az antimonopolista összefogást, amelyet a kommunista pártok akarnak megvalósítani, gyengíti a tömegek egységes fellépését a tőkés kizsákmányolás ellen.

A kommunista pártok, elemezve az állammonopolista kapitalizmus jelenségeit, a monopolista állam politikáját, kidolgozták a jelenlegi helyzetnek megfelelő politikai irányvonalukat. Abból indulnak ki, hogy a fejlett tőkésországokban napjainkban nincs közvetlen forradalmi helyzet, amikor is — Lenin szavaival — a burzsoázia már nem tud a régi módon uralkodni, a munkásosztály pedig már nem akar a régi módon élni, és kész harcba szállni a tőkés rendszer azonnali megdöntéséért.

A monopolista állam támadása a demokratikus jogok ellen előtérbe állította a demokrácia védelméért és továbbfejlesztéséért vívott harcot. A kommunista pártok stratégiájának és taktikájának kulcskérdése a demokráciáért és a szocializmusért folytatott harc kapcsolata, a demokratikus reformoknak a szocialista célokkal való összefüggése. Az álforradalmárok azzal rágalmazzák a kommunista pártokat, hogy a reformokért indított harcuk sérti a forradalmiságot. Márpedig Lenin szerint nem minden reform egyforma. A reformisták csak a kapitalizmus keretei között végrehajtott reformot akarnak, ami nem érinti a rendszer lényegét. A kommunista pártok olyan általános demokratikus reformokért harcolnak, amelyek erősí-

tik a munkásosztály pozícióit, aláássák a monopóliumok uralmát, s megingatják a monopolkapitalizmus gazdasági és politikai alapjait. A kommunista és munkáspártok 1969. évi moszkvai nemzetközi tanácskozásán elfogadott dokumentum leszögezte: „A kommunista és munkáspártok a jobboldali és »baloldali« opportunistáktól eltérően, a mélyreható gazdasági és szociális követelésekért, a fejlett demokráciáért vívott harcot nem állítják szembe a szocializmusért vívott harccal, hanem e harc részének tekintik. A monopóliumok gazdasági uralma és politikai hatalma ellen vívott harcban elérendő mélyreható demokratikus átalakulások elő fogják segíteni, hogy még szélesebb tömegek ismerjék fel a szocializmus szükségszerűségét.”⁵⁹

A fejlett tőkésországok kommunista pártjainak ez a politikája, illetve e politika sikere, megnyitja az utat a szocialista átalakításhoz. Az állammonopolista kapitalizmus azáltal, hogy fokozta a reakciós tendenciákat, kiszélesítette a demokratikus erők összefogásának bázisát. Lehetőség nyílt a legszélesebb összefogásra, arra, hogy különböző rétegek a munkásosztály köré tömörüljenek. A mélyreható demokratikus gazdasági, társadalmi és politikai reformok megvalósítása fontos részét képezi a társadalom szocialista átalakításának. A demokráciáért vívott harc folyamán mind nagyobb tömegek aktivizálódnak, és kialakulnak a szocialista forradalom győzelméért vívott döntő összeecsapás feltételei. A forradalmi folyamat sajátossága, hogy a szocializmus felé haladó mozgalom felöleli a demokratikus és a szocialista politikai erőket.

⁵⁹ A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozása, Moszkva 1969. Kossuth Könyvkiadó 1969. 18—19. old.

A tőkésországokban működő trockisták, az eredeti trockizmushoz híven, szemben állnak mindenfajta antimonopolista összefogással, tagadják a demokráciáért vívott harc szükségességét. Tekintettel arra, hogy napjainkban a monopoltóke uralmát a legkövetlenebbül az antiimperialista, antimonopolista összefogás fenyegeti, a trockisták tevékenysége, forradalmi frázisokkal átszőtt, az összefogás ellen irányuló politikájuk nagy szolgálatot tesz a burzsoáziának. Nem véletlen, hogy a burzsoá sajtó nagy teret szentel a kommunista pártok elleni rágalmaiknak.

A mai trockista politika talán a legélesebben Franciaországban mutatkozott meg. Ismeretes, hogy 1968. május—júniusában tízmillió munkás sztrájkolt a jobb életfeltételekért, és hatalmas diákmegmozdulások voltak.

Mi volt a trockisták fő gondja a viharos franciaországi események idején? Vajon a munkásegységet akarták erősíteni az általános sztrájk érdekében? Szó sincs róla. Egészen mással voltak elfoglalva. Május 25-én megalakították „a Munkásszövetségi Bizottságokat avégett, hogy ezek tömörítsék mindazokat, akik a sztálinista és reformista pártok árulását felismerve, választ kerestek a legégetőbb kérdésre: hogyan építse a munkásosztály új, forradalmi pártját”.⁶⁰

A fő gondjuk tehát egy új párt létrehozása, a kommunista és a szocialista párt elleni harc volt.

Az általuk szervezett bizottságok 1970. június 20—21-én — de Gaulle bukása után — kongresszust tartottak. A realitások és az objektív helyzet teljes figyelmen kívül hagyásával, de Gaulle bukásából a

⁶⁰ Szocialista forradalomért, 1970. június.

kongresszus, amelynek referátumát Pierre Lambert tartotta, az alábbi következtetést vonta le:

„De Gaulle bukásával — amely az általános sztrájknak volt az utólagos következménye — új történelmi korszak nyílt meg: az európai szinten küszöbönálló forradalom korszaka.”⁶¹

A sztrájk idején különben sztrájkbizottságok alakultak, és ezeknek az országos bizottsága is létrejött. A trockisták ezt a szervezetet megfelelőnek tartották a burzsoá kormány felváltására, és azzal vádolták a munkásszervezeteket, mindenekelőtt a kommunista párt vezetőit, hogy ezt a lehetőséget nem ismerik föl. „Franciaországban azok, akik a munkásosztályt vezetik, nem hajlandók a de Gaulle—Pompidou-kormányt az általános sztrájk erejére támaszkodó munkásszervezetek kormányával felváltani.”⁶²

Az említett kongresszuson megállapították, hogy a forradalom nem töretlen, csakis felfelé ívelő folyamat, hanem vannak benne előretörések és visszavonulások. Ez igaz, a problémát azonban a forradalom trockista felfogása okozza. Tudniillik ők az ellenforradalmi folyamatot a forradalmi fellendülés tényei közé sorolják, és a szocialista erők konszolidálódását a forradalmi erők vereségének tartják. Íme, a trockista „helyzetértékelés”: „A küszöbönálló forradalom korszakának első hullámát — amit elsősorban a francia munkásosztálynak de Gaulle feletti győzelme, a csehszlovák politikai forradalom előrenyomulása, az olasz munkások hatalmas megmozdulásai, a skandináv és a spanyolországi sztrájkhullámok, a német munkásosztálynak Hitler győzelme óta nem látott első nagymé-

⁶¹ Ugyanott.

⁶² International Socialist Review, 1969, szeptember

retű sztrájkjai jellemeztek a legjobban — egy látszólagos visszavonulás követi. Ezt igazolni látszik az úgynevezett kollektív felelősség törvényének a megszavazása Franciaországban, a konzervatívok választási győzelme Angliában, a csehszlovákiai »normalizálás«, amelyekkel a burzsoázia és szövetségese, a sztálinista bürokrácia, megpróbálják a maguk javára módosítani a de Gaulle bukása nyomán kialakult új osztály-erőviszonyokat.”⁶³

Nem csoda, hogy az ilyen „platformmal” fellépő szervezet nem lehet hosszú életű. Pedig a trockisták nem kevés önbizalommal úgy értékelték kongresszusukat, hogy az „döntő állomás mind a franciaországi, mind a nemzetközi osztályharcban. Megalapozta és kibontakoztatta a forradalmi párt létrehozásának első konkrét elemeit. Azét a forradalmi pártét, mely a francia munkásosztály győzelmének a legfőbb feltétele. Márpedig ez a győzelem egész Európa sorsára kihat, hiszen a nemzetközi munkásosztály harcaira legalább olyan hatással lesz, mint annak idején az októberi forradalom. Nem túlzás tehát azt mondani, hogy a csehszlovákiai politikai forradalom sorsa, így a magyar dolgozók forradalmáé is, nem kis mértékben függ attól, hogyan sikerül a franciaországi Munkásszövetség nagyszabású harca a forradalmi pártért, hogyan halad előre Franciaországban és másutt a IV. Internacionálé újjászervezéséért vívott küzdelem.”⁶⁴

Milyen eredményt érhet el egy olyan „forradalmi párt”, amelyik felhívásában a kapitalizmus és a szocialista országok elleni harcot hirdeti? Nem véletlen,

⁶³ Szocialista forradalomért, 1970. június

⁶⁴ Ugyanott.

hogy azóta ez a szervezet is egymással acsarkodó csoportokra bomlott.

A másik irányzathoz tartozó Kommunista Liga álláspontja is hasonló volt. „A régi szélsőbaloldal haladoklik — mondta Krivine a kommunista pártokról —; azt várjuk, hogy egy új forradalmi erő lépjen a helyébe.” És mi lett e nagy igényű törekvésből? A kommunista párt befolyása egyre erősebb, az ultrabaloldali csoportok pedig széthullanak. Az 1973. évi parlamenti választáson csupán egy ultrabaloldali jelszavakat hangoztató képviselő jutott a parlamentbe (plusz az ugyancsak „baloldali” Egyesült Szocialista Párt két képviselője). Az is Martinique szigetéről, és inkább franciaellenessége, mint ultraradikális nézetei miatt. A trockisták — sem a Franck-, sem a Lambert-csoport — nem tudtak közös jelöltet állítani.

A tömegmozgalom lebecsülését és a kis csoportok harcának túlbecsülését jól illusztrálja a franciaországi Kommunista Liga kongresszusának (1969) határozata, miszerint „néhány száz munkás tökéletesen megbéníthat egy egész gyárat, sőt egy egész iparágat is, de harcukat a bürokrata munkásvezetők elszigetelik: ezért minden ilyen megmozdulás elbukott”. Bár hozzáteszik, hogy „ezek a megmozdulások csak akkor járhatnak eredménnyel, ha sikerül az egész munkásosztályra kiterjeszteni a küzdelmet, és ha az egység jelszavaival irányítjuk őket”, mégis az általuk szervezett akciók azt bizonyítják, hogy képtelenek felmérni a munkásmozgalom tényleges állapotát. Ezek az akciók a kispolgári türelmetlenség tipikus példái. És mert a munkásosztály nem őket követi, megállapítják, hogy „a munkásság egyelőre mégis rabja marad a Francia Kommunista Párt által átvett reformista felfogásnak, a minimális program (követe-

lések a kapitalizmus keretein belül) és a maximális program (hatalomátvétel) szembeállításának”.⁶⁵

A Kommunista Liga alapállása — mint a többi trockista szervezeté — kommunista párt ellenes, szovjetellenes, és akcióival gyengíti az antimonopolista összefogást. Mégis előfordult, hogy egyes követelésekért együtt lépett föl a tényleges baloldali szervezetekkel, aláírt például olyan röpcédulát, amin a kommunista párt aláírása is szerepelt. Sőt, a Francia Kommunista Párt a többi baloldali párttal és szervezettel együtt tiltakozott a Kommunista Liga betiltása, és vezetőjének, Alain Krivine-nek a letartóztatása ellen. (A francia kormány egyszerre tiltotta be a Kommunista Ligát és az „Új Rend” nevű fasiszta szervezetet, hivatkozva az 1973. június 21-i összeadásokra. Ezen a napon az „Új Rend” provokatív gyűlést tartott, és az ez ellen tiltakozó trockista csoportok összeütköztek a fasisztákat védő rendőrséggel.) A tiltakozás oka, hogy a kormány, a provokációt felhasználva, meg akarta nyirbálni a demokratikus szabadságjogokat. A kommunista párt lapja 1973. július 2-án így érvelt: „A párt ugyan elhatárolja magát a »Kommunista Ligá«-tól, s nem ért egyet sem céljaival, sem módszereivel, a június 21-én kirobbant nagyszabású zavargásokat azonban szándékos provokáció idézte elő. A rendőrség kiprovokálta magatartásával az összeütközéseket, hogy azután a kormány, »a rend fenntartására« hivatkozva, a szabadságjogok ellen léphessen föl.”

⁶⁵ Débat et résolutions du Ier congrès de la Ligue Communiste. Cahiers „Rouge”, 1969. 10—11. sz. Idézve Köpeczi Béla: Az „új baloldal” ideológiája.

A trockisták mindenütt fellépnek a békemozgalom ellen is. Az antiimperialista összefogás helyett tértől, időtől, a valóságos helyzettől igen távol álló jelszót hangoztatnak: „Meg kell teremteni az Európai Szocialista Egyesült Államokat . . . , meg kell teremteni a szocializmust!” Mintha már csak az lenne hátra, hogy az európai szocialista országoknak egyesülniük kell.

Még a párizsi kommün évfordulóját is arra használták fel, hogy egyrészt támadják a szocialista országokat, másrészt irreális álbaloldali jelszavakat hangoztassanak. A kommün évfordulójára kiadott felhívásukban ilyen jelszavak szerepeltek: „Éljenek az 1956-os magyar munkástanácsok! Le a szocialista bürokráciával!” A francia trockisták a kommün ürügyén „munkáskormányt” követeltek, amikor a kommunista párt az összes demokratikus erők összefogásáért harcolt a gaulle-ista rezsimmel szemben.

Az antiimperialista harcot, illetve a legagresszívabb csoportok elleni harcot szembeállítják az osztályharccal. A kommunista pártokat azzal rágalmazta az Internacionálé, hogy csak más országok imperialistái ellen képesek mozgósítani, saját imperialistáik előtt leteszik a fegyvert. A Francia Kommunista Pártot például azzal vádolták, hogy „hosszú időn át csak ahhoz értett, hogy harcosait Ridgway amerikai tábornok vagy Speidel német tábornok ellen mozgósítsa”.⁶⁶

Mondják ezt arról a kommunista pártról, amely hatalmas osztálycsatákban edződött, nagy tömegbefolyással rendelkezik, és élén áll a demokráciáért és a szocializmusért vívott harcnak.

⁶⁶ A IV. Internacionálé V. kongresszusa.

Milyen szervezett erejük van a trockistáknak a fejlett tőkésországokban? A hetvenes években egyes országokban megszorodott a trockista szervezetek száma. Szinte lehetetlen számon tartani a csoportokat, azok szakadását, „pártalakítását”. Egyes tőkésországokban nemcsak a főbb irányzatokhoz tartozó csoportok találhatók, hanem ezeknek alcsoportjai is, s vannak „álcázott pablisták”, „álcázott lambertisták” stb. A hetvenes évek elején pedig a posadasisták is csoportokat hoztak létre. Mindez az esetek többségében vihar egy pohár vízben, mert a legnagyobb „párt” tagsága a legjobb esetben sem több néhány száz, de a legtöbbször néhány tucat embernél.

Néhány ország példája megmutatja, hogy milyen is valójában a trockisták „szervezettsége”.

Különösen Franciaországban buzgólkodnak már hosszabb idő óta. Már a IV. Internacionálé megalakulása előtt is tevékenykedtek a kommunista párt és a Szovjetunió ellen. De az Internacionálé megalakulása után szakadás következett be soraikban, és megalakult az Internacionálétól független Lutte Ouvrière (Munkásharc) nevű csoport.

Franciaországban alakultak ki a különféle trockista irányzatok, többnyire ehhez az országhoz kötődnek az egyes frakciók: Pierre Lambert, Michel Raptis (Pablo), Pierre Franck. Csak az utóbbi években feltűnt nemzetközi trockista vezér, Posadas nem francia.

1952-ben, amikor szakadás állt be az Internacionáléban, Lambert kivált az úgynevezett Nemzetközi Kommunista Pártból, és megalakította a Nemzetközi Kommunista Szervezetet (Organisation Communiste Internationaliste), Franck vezetésével működött tovább a Nemzetközi Kommunista Párt (Parti Commu-

niste Internationaliste). Ennek a szervezetnek az volt a fő törekvése, hogy bomlassza a Kommunista Diákszövetséget. A diákszövetségből kivált trockisták 1966-ban újabb szervezetet alakítottak Forradalmi Kommunista Ifjúság (Jeunesse Communiste Révolutionnaire) néven. 1969-ben ez a csoport egyesült Franck volt pártjával, és megalakult a Kommunista Liga (Ligue Communiste) Alain Krivine és Pierre Franck vezetésével. (A Kommunista Liga jelentős propagandaeszközökkel rendelkezik. Hetilapja, folyóirata jelenik meg, és övé a Maspero könyvkiadó.) A Kommunista Ligával együttműködik a Lutte Ouvrière nevű csoport, amely minden igyekezetével azon van, hogy az üzemekben próbáljon befolyást szerezni. Vezetői azzal kérkednek, hogy az ő csoportjuk az egyetlen, amelyben munkások vannak, és bírálják az összes többi trockista szervezetet, mondván, hogy azok csak a diákok és az értelmiség szervezetei.

A lambertisták szervezete a már említett Organisation Communiste Internationalista — OCI. Ennek ifjúsági szövetsége a Charles Berg vezette Alliance des Jeunes pour le Socialisme — AJS (Ifjúsági Szövetség a Szocializmusért). A Lambert vezette OCI támadja a legélesebben a szocialista országokat és a kommunista pártokat, de hasonlóképpen támadja és revizionizmussal vádolja Mandel, Krivine és Franck párizsi „titkárságát” is. Nem vesz részt semmilyen akcióban, amelyet a Kommunista Liga szervez. Főleg az egyetemi hallgatók és a fiatal tisztviselők között akar befolyást szerezni.

Franciaországban még két kisebb trockista csoport tevékenykedik. Az egyik a Pablo vezette Forradalmi Marxista Szövetség, a másik a Posadas irányzatához tartozó Forradalmi (trockista) Munkáspárt. De ezeken

kívül más csoportok is vannak. Egyes források szerint Franciaországban körülbelül tucatnyi olyan trockista csoport van, amelyben csak vezetők vannak, tagok pedig elenyésző számban.

Olaszországban is vannak trockista csoportok — így pablisták, lambertisták és posadasisták —, bár ezek szerényebb keretek között működnek, mint a franciaországiak, aminek az az oka, hogy más ultrabaloldali irányzatok befolyása erősebb.

Angliában a trockisták 1944-ben alakítottak pártot, de azt 1949-ben feloszlatták, és beléptek a Munkáspártba. 1959-ben egy csoport megalakította a Szocialista Munkás Ligát (Socialist Labour League). A Munkáspártban maradt trockisták Nemzetközi Marxista Csoport (International Marxist Group) néven működnek. Ez a Mandel és Franck eszméit valló csoport a IV. Internacionálé párizsi titkárságához tartozik. Az évek során a csoport változtatott a módszerein, és ennek megfelelően tagjai kiléptek a Munkáspártból. Ezeken kívül Angliában vannak más trockista csoportok is: a mindössze néhány tagból álló pablista Forradalmi Marxista Áramlat (Revolutionary Marxist Tendency), a posadasista Forradalmi Munkások Pártja (Revolutionary Worker's Party) és a Forradalmi Szocialista Liga (Revolutionist Socialist League).

Az NSZK-ban is négy különböző trockista csoport működik. Franck hívei így nevezik magukat: Internacionalista Marxisták — a IV. Internacionálé Német Csoportja. Ebben nemcsak Franck régi hívei, hanem új trockisták is találhatók. Jellemző, hogy az egyik vezető, Jacob Moneta, korábban kultúrattasé volt az NSZK párizsi követségén. Ott épített ki szoros kapcsolatot a francia trockistákkal. Ebből a szervezetből

1969-ben kivált egy csoport és megalakította a Németország Internacionalista Kommunistái nevű szervezetet. Az ellentét a más szervezetekbe való behatolás kérdésében támadt. A Németország Internacionalista Kommunistái nevű csoportnak az volt a véleménye, hogy a behatolás taktikája vereséget szenvedett. A harmadik trockista csoportot Lambert hívei alkotják, akik Baloldali Trockistáknak nevezik magukat. A negyedik szervezetet Posadas hívei alakították, a már említett igen hangzatos névvel: Forradalmi Kommunisták (trockisták) Csoportja, a IV. Internacionálé (posadasisták) Szekciója.

Belgiumban — annak ellenére, hogy itt tevékenykedik az egyik legtekintélyesebb trockista teoretikus, Ernest Mandel — igen gyöngye a trockisták befolyása. A legnagyobb csoportot maga Mandel vezeti. Az antirizmus taktikájának megfelelően Mandel és hívei a Belga Szocialista Párt tagjai lettek, de 1960-ban kiléptek onnan és külön szervezetet hoztak létre Szocialista Ifjúsági Gárda néven. 1971. júniusa óta a csoport neve Munkások Forradalmi Ligája. Az 1960-ban lezajlott általános sztrájk a trockisták szerint „a forradalmi helyzet kulminációs pontja” volt. A forradalom csak azért nem tört ki, mert a dolgozóknak „nem volt olyan forradalmi vezetésük, amely képes lett volna a mozgalmat a hatalom kivívásához vezetni”. A belga trockisták szemében is minden esemény világforradalmi: az 1968-as franciaországi események, vagy a belga bányászok 1970-es sztrájkja, mind-mind a kitörő „világforradalom része”. Mandel szervezeten kívül Belgiumban van még egy Posadast követő csoport, amelynek tagjai többnyire külföldi munkások.

Mandel nézeteinek fejlődésével kapcsolatban rá

kell mutatni egy érdekes jelenségre. Mint láttuk Mandel és csoportja az antrizmus taktikájának megfelelően a szocialista pártban akart befolyásra szert tenni. Ugyanakkor a szociáldemokrata reformista nézetek rá is hatottak. Mandel a „Marxistische Wirtschaftstheorie” (Frankfurt am Main 1968) című könyvében tulajdonképpen egyes szociáldemokrata teoretikusok nézetét tette magáévá, nevezetesen azt, hogy napjainkban a kapitalizmus egy olyan új szakaszba lépett, amely eltér a monopolkapitalizmustól, az imperializmustól, amelyet az jellemez, hogy tervek, programok vannak, és nincsenek válságok.

Belgiumban rendeztek meg 1972-ben egy nemzetközi értekezletet „A vörös Európáért, az Európai Szocialista Egyesült Államokért” jelszó jegyében. Az értekezlet Franck és Mandel híveinek a találkozója volt. Részt vettek rajta a franciaországi Kommunista Liga, az angliai Nemzetközi Marxista Csoport, az osztrák Kommunista Liga, a dán Forradalmi Szocialisták, az olasz Kommunista Forradalmárok Csoportja, a svéd Marxista Forradalmárok, a görög Nemzetközi Kommunista Pártja, a svájci Marxista Forradalmi Csoport és a luxemburgi Forradalmi Liga képviselői.

Az Egyesült Államokban már régen működik egy kis befolyású trockista szervezet, a Szocialista Munkáspárt (Socialist Workers Party — SWP). A hatvanas évek végén ez a csoport aktivizálódott, és más kisebb csoportok is alakultak, főleg az egyetemeken. A legjelentősebb közülük az Ifjú Szocialisták Szövetsége (Young Socialist Alliance).

Az amerikai trockisták így képzelik el a szocializmushoz vezető utat az Egyesült Államokban: az országban észlelhető radikalizálódás a radikalizálódási

világfolyamat része; a radikális mozgalom kétségbe vonja a kapitalista társadalom értékeit, tehát objektíve antikapitalista elemeket tartalmaz; olyan követelésekkel kell fellépni, amelyek nem férnek bele a burzsoá társadalom morális kereteibe; ily módon meg lehet valósítani a szocialista forradalomra való áttérést. Ehhez szükség van egy forradalmi pártra — természetesen trockista pártra —, amelynek vezetésével a szocialista forradalom győzelme nincs messze.⁶⁷

Japánban a hatvanas években több kisebb, egymással szemben álló trockista csoport működött: a Forradalmi Kommunista Liga, a IV. Internacionálé Japán Bizottsága, az Antisztálinista Szövetség.

Hasonló a trockista csoportok képlete más tőkés-országokban is — ahol egyáltalán vannak. A csoportok újabb meg újabb bomlása természetesen nagy „eszmei harcban”, szitok-átok hadjárat közepette megy végbe. Mindegyik azt állítja a másikról, hogy „elárulta a forradalom ügyét”, és magáról, hogy ő „az igazi forradalmár”. Meg kell jegyezni, hogy ezek a csoportok e könyv megjelenésekor talán már nem is működnek, felbomlottak, megszűntek, vagy egyszerű osztódással újak alakultak. Ez a trockizmus belső, frakciós lényegéből adódik.

Jellemző példája a trockista csoportok „eszmei” harcának Stéphane Just francia trockista vezető vitája a „Budapest, Prága, Varsó, holnap Moszkva” című lappal, ahogy ő nevezi: „a IV. Internacionálé renegátjaival”. Arról van szó, hogy az egyik, főleg a szocialista országok helyzetével foglalkozó francia trockista csoport úgy véli: az 1956-os magyarországi

⁶⁷ International Socialist Review, 1973. július.

ellenforradalom, az 1968-ban kibontakozó csehszlovákiai ellenforradalmi folyamat és az 1970. decemberi lengyelországi események összefüggő „forradalmi fejlődést” jelentenek, és ezeknek végkifejlete „a Szovjetunióban lezajló forradalom” lesz. Mindennek eredményeként létrejön majd „az igazi szocializmus”. A tőkésországok munkásmozgalmában jelenleg nem látnak másra lehetőséget, mint a gazdasági harcra.

„Az igazi internacionalizmus a honi burzsoázia elleni harccal kezdődik” — állapítja meg Just, és hozzáteszi: „a francia forradalmárok, kommunista aktivisták számára a legrövidebb forradalmi út Varsó és Moszkva között Párizson át vezet.”⁶⁸ És mert az említett trockista csoport nem ezt vallja, a másik, „Trockijhoz hű” csoport... „megtagadja az internacionalista címet azoktól, akik a »Budapest, Prága, Varsó, holnap Moszkva« című lapot kiadják”. Az ő „perspektívájuk” a következő: „a világimperializmus, a szovjet bürokrácia, a kommunista pártok apparátusa felbomlik, a proletariátus pedig előretör”.

Ahhoz, hogy ez bekövetkezzék, „egységes munkásfrontra és az osztályfrontért harcoló pártra van szükség”. Tehát csak szigorúan elszigetelt „munkásokciókra”, nem a munkáspártok együttműködésére, nem antiimperialista, antimonopolista összefogásra, nehogy a munkásosztály feloldódjék a „burzsoáziával való együttműködésben”. Nyugat-Európában győznie kell a forradalomnak — hirdeti ez a csoport. De miért van szükség a forradalom győzelmére? Azért — és Trockij szavait idézik —, mert ez a győzelem „áramütésként fog hatni a szovjet tömegekre, felébreszti őket, újra feltámasztja bennük a függet-

⁶⁸ Information ouvrières, 1971. január 27.

lenség szellemét, életre kelti az 1905-ös és az 1917-es hagyományokat, meggyengíti a bürokrácia hadállásait, és jelentősége nem lesz csekélyebb a IV. Internacionáléra nézve, mint az októberi forradalom győzelméé volt a III. Internacionálé számára”.⁶⁹

E két csoport vitáját azért érdemes idézni, mert nyilvánvalóvá válik belőle az egyetértés az alapkérdésben, a szovjetellenességben. Vita csak arról folyik, hogyan lehet a leghamarabb elérni a szovjet rendszer pusztulását. Az „osztályharcos” követelések tulajdonképpen csak arra kellenek, hogy hangzatos jelszavakkal elvonják a tömegek figyelmét a tényleges osztályharctól, a kommunista pártoktól, és felhasználják őket szovjetellenes céljaikra. Akármilyen kérdés vetődik is fel, akármiről vitatkoznak is egymással „Trockij védelmében”, „az igazi trockizmus jegyében”, csak egy célt látnak maguk előtt: a Szovjetunió pusztulását. Ez azonban nem sikerült 1918 és 1921 között 14 ország intervenciós hadseregének, nem sikerült 1941 és 1945 között a hitleri hadigépezetnek, és minden jel arra mutat, hogy a trockista csoportok is inkább csak önmagukat fogják elpusztítani.

A trockisták a fiatalok megnyeréséért

A hatvanas évek végén a trockistáknak egyes fejlett tőkésországokban sikerült befolyásuk alá vonni a fiatalok kisebb-nagyobb csoportjait. Az ifjúság megnyerését mindig különösen fontosnak tartották. Trockij maga, amikor harcot kezdett a párt ellen, nagy reményeket fűzött az ifjúsághoz, annak erős (lelkesedés,

⁶⁹ L. Trockij: Verratene Revolution.

aktivitás) és gyenge (tapasztalatlanság, járatlanság a politikai tevékenységben) oldalaihoz. 1919-ben a „munkásosztály élcsapatának” nevezte az ifjúságot, támogatta a mozgalom életkor szerinti megosztását és az ifjúsági avantgardizmust. A húszas évek elején a párt idősebb tagjait elkorcsosodással, a forradalmi állásponttól való eltávolodással vádolta, a fiatalokat pedig arra buzdította, hogy „frissítsék föl a pártot”; így akarta őket szembeállítani az idősebb kommunista generációval. Amikor kiderült, hogy az ifjúságot nem sikerült maga mellé állítani, a Komszomolt is „elfajulással”, bürokratizmussal vádolta.

A trockisták ma ugyanúgy hízelegnek az ifjúságnak, mint annak idején Trockij. Mandel 1970 januárjában a göttingeni egyetemen tartott előadásában arról beszélt, hogy „a diákok objektíve a kapitalizmus ellen vannak”, és célul tűzte ki az egyetemisták és a munkások kormányának létrehozását. Krivine szerint is az egyetemistákra kell építeni, mert a kommunista párt „tartós kapcsolatot épített ki a munkásosztállyal”, az egyetemista viszont „úgy cserélheti a pártot, mint az ingét, ennek nincs komoly következménye tanulmányaira, tevékenységére”.

A kommunista mozgalom mindig számol azzal, hogy bizonyos társadalmi rétegek, kivált az értelmiségiek és a diákok, vonzódnak a forradalmi harchoz, és mindent megtesz, hogy ezek a munkásmozgalomhoz kapcsolódjanak. Különösen olyan embereket kell közel hozni a kommunista pártokhoz, akik cselekvésre készek, harcolni akarnak az imperializmus ellen, de valamilyen okból másutt — esetleg a trockistáknál — keresik a harc lehetőségét.

Az ifjúságért folytatott harc az egyes fejlett tőkésországokban igen bonyolult feladat. A szociáldemok-

rata pártokhoz tartozó fiatalok például, látva vezetőik opportunistá magatartását, forradalmi politikát akarnak, és fellépnek a monopóliumok érdekeit védelmező pártjuk ellen. Ezt a törekvést a kommunista pártok természetesen támogatják, egyszersmind föllépnek az e mozgalmakban jelentkező antikommunista tendenciák ellen.

Lenin idejében, főként az első világháború éveiben, sajátosan jelentkezett az ifjúsági avantgardizmus. A szociáldemokrata pártok, elárulva a munkáosztály érdekeit, támogatták a burzsoázia háborús politikáját, szociálsoviniszták lettek. Több országban a szocialista ifjúság szembefordult a szociáldemokrata pártok vezetőivel, a forradalmi harc útjára lépett és szervezeti függetlenséget követelt. Ebben a harcban jelentkeztek avantgardista törekvések, de Lenin akkor ezt pozitívnak jellemezte, hiszen még nem voltak kommunista pártok, és a fiatalok az opportunistá szociáldemokrata pártokkal szakítottak. Más a helyzet, ha már léteznek kommunista pártok. Lenin álláspontja akkor az volt, hogy a szervezeti önálló kommunista ifjúsági mozgalmat a pártnak kell vezetnie.

A trockisták az ifjúság forradalmiságára hivatkozva nemcsak a fiatalok — különösen az egyetemi hallgatók — szervezésére tesznek kísérletet, hanem propagandájukat kifejezetten a kommunista ifjúsági szervezetek ellen irányítják. Nem a fiatalok tényleges problémáira hivatkoznak, sőt gúnyolják a kommunista szervezeteket, ha azok az ifjúság életét közvetlenül érintő kérdésekkel (munkaviszony, oktatási reform, ösztöndíj, kollégium, szabad idő stb.) foglalkoznak. Egész propagandájuk arra irányul, hogy elvonják a fiatalokat a kommunista pártoktól. Ez a célkitűzés azonban többnyire nem jár tartós eredmény-

nyel. Franciaországban például 1968-ban, amikor a trockisták a leghangosabbak voltak és értek is el bizonyos időleges eredményt, a kommunista párthoz tartozó ifjúsági szervezet taglétszáma jelentősen megnőtt.

Az ifjúság megnyerésének trockista módszereit jól szemlélteti az 1966. október 15-i liège-i (Belgium) tüntetés. A Belga Szocialista Párt ifjúsági szervezete, az Ifjú Gárda felhívással fordult különböző nyugati szocialista ifjúsági szövetségekhez, hogy szervezzenek közös tüntetést a vietnami nép támogatására. Az angol és a francia trockista szervezetek azzal a feltétellel vettek részt a tüntetésen, hogy saját jelszavukat hangoztathatják. Az előbbi csoport „Békét Vietnamban!”, „Vissza az 1954-es genfi egyezményhez!”, „Vonuljanak ki Vietnamból az amerikai csapatok!”, „Ki a NATO-ból!” jelszavaival szemben a Nemzetközi Bizottság irányítása alatt álló csoportok jelszavai a következők voltak: „A vietnami munkások és parasztok győzelméért!”, „Le a genfi egyezményekkel!”, „Éljenek az 1956-os magyar tanácsok!”, „Szabadságot a lengyel trockistáknak!”, „A békés egymás mellett élés egyenlő az indonéz munkások és parasztok lemészárlásával!”, „Éljen az 56-os lengyel—magyar október, 1917 októberének folytatója!”

A francia trockista ifjúsági lap, a „Révolter” 1966. novemberi száma így indokolta meg a jelszavak közötti különbségeket:

„1. A mi fiataljaink a vietnami küzdelmet összekötik a munkások és a dolgozók egész nemzetközi harcával. Nem szigetelik el a vietnami munkásokat és parasztokat, és nem úgy tekintik a vietnami háborút, mintha csak Vietnamból volna szó.

2. Ebből következően rámutatnak arra, hogy a vietnami dolgozók akkor győzhetnek, ha az iparilag fejlett országok munkásosztálya megdönti a kapitalizmust a saját országában.

3. Ugyanakkor a vietnami győzelemnek az ellenforradalmi bürokrácia elkergetése is a feltétele... Ezért kötötték össze a vietnami dolgozókért folytatott tüntetést az 1956-os magyar forradalom 10. évfordulójának megünneplésével... Szemben a bégető pacifizmussal, a mi álláspontunk az osztályharc nemzetközi egységét fejezi ki."

Furcsa logika. A vietnami nép harcát összekapcsolják a magyarországi ellenforradalommal, sőt — szerintük — a vietnami nép győzelmének a feltétele nem más, mint az ellenforradalom győzelme.

A régi trockiji tételt, miszerint az ifjúság a „barométer”, a mai trockisták egyik szószólója, a francia Kommunista Liga így fogalmazza meg: „... az egyetemi diákmozgalom forradalmi hivatása és a diákság objektív korlátai, tömegjellege és élcsapathelyettesi, taktikai szerepe között vergődik egy olyan korszakban, amikor pedig a politikai rendszer gyöngye láncszemeként ő vált a harcok előőrsévé mind a polgársággal, mind a sztálinista mozgalommal szemben.” És hozzáteszi: „... amikor a munkásság küzdelmeiben viszonylagos nyugalom állt be, a diákmozgalom válik a munkásmozgalom rossz lelkiismeretévé”⁷⁰.

A trockisták fölismerik, hogy a diákmozgalom „egyedül semmivel sem oldhatja fel azt az ellentmondást, amely a kapitalizmus alapjait érinti”, és

⁷⁰ Débat et résolutions du 1er congrès de la Ligue Communiste. Cahiers „Rouge”, 1969. 10—11. sz.

hogy „a diákság képtelen a munkásosztállyal szembeni politikai autonómiára”. De hogyan képzelik el a munkásmozgalommal való kapcsolatot? „A diákmozgalom — állapítja meg a Kommunista Liga határozata — nem tarthatta fenn örökké ezt a kockázatos játékot, nem maradhatott a sztálinizmus fennhatósága alatt levő munkásmozgalom uszályában. Két megoldás közül választhatott: vagy aláveti magát és visszatér a demokratikus erők kebelébe, vagy pedig a diákságra támaszkodva egyedül vállalja a küzdelmet és megpróbálja megtörni az osztályharc status quóját... A diákmozgalom módot talál arra, hogy az osztályharc taktikai élcsapatának, a robbantófejnek, a meggyorsítónak a szerepét játssza, s ezt nem annyira harcának programatikus tartalma, mint inkább példás harcmodora teszi lehetővé számára.”

Ugyanakkor azt is látják, hogy ez a harcmodor „már nem elégséges ahhoz, hogy a diákmozgalom a taktikai élcsapat szerepét játsz hassa... ahhoz, hogy a dolgozók valami értelmet találjanak ezekben az akciókban, programatikus tartalommal bíró alternatív stratégia elemeit kell felmutatniuk a Francia Kommunista Pártnak. Jelenlegi formájában a mozgalom nem képes ennek a szerepnek a betöltésére. Nincsenek meg hozzá sem a szükséges politikai képességei, sem a szervezeti eszközei. Politikai téren a jelszavakat nem lehet magából a diákmozgalomból kiindulva kidolgozni, hanem csak az osztályharcnak és a munkásosztály mozgósítási fokának globális felfogásából.” És hozzáteszik: „Ebből következik, hogy a diákmozgalom egyre nehezebben tudja vállalni az élcsapat helyettesének a szerepét. Mostantól fogva félre kell állnia, amilyen mértékben a stratégiai élcsapat meg-

erősödik és teljesen át tudja venni ezt a szerepet a diákság körében.”

A megoldást egy olyan „forradalmi élcsapat” szervezetben látják, amely egyrészt alternatíva a kommunista párttal szemben, másrészt képes irányítani a diák- és munkásszervezeteket egyaránt. A franciaországi Kommunista Liga kongresszusa ezt a feladatot így fogalmazta meg: „... a Liga ne a diákok élcsapataként jelenjen meg, hanem mint olyan avantgarde szervezet, amelyik politikai munkát fejt ki az egyetemisták között. A Liga feladata főleg az, hogy egy olyan vörös hálózatot létesítsen és ellenőrizzen, amelyik mind az egyetemen, mind az egyetemen kívül (a nagy lakótelepeken és üzemekben) működik, alternatívát ad a diákmozgalom latens narodnyikságával szemben, és a szükséges harcok erőket az elsőrendű feladatra fordítja: arra, hogy mélyebben gyökeret verjen a munkásosztályban.

A vörös köröknek és a Liga alapszerveinek a dolga, hogy megszabják a diákmozgalom taktikai, politikai kezdeményezéseit az általános — országos és nemzetközi — politikai helyzetből kiindulva.”⁷¹

A trockisták, látva elszigeteltségüket, fontos feladatuknak tartják a diákok „nevelését”, illetve olyan akciók szervezését, amelyeknek nevelő szerepük is van. Az angol trockisták egyik lapja („Black Dwarf”) erről így ír: „Az angol diákok közötti nevelőmunka a mozgalom számára elsődleges fontosságú, mert egy politikailag képzett diáktestület képes lenne felülmúlni a hadosztályokat, és létre tudna hozni a mostani egyetemen egy sokoldalú ellenzéket.” A francia trockisták más módszerrel akarnak nevelni. A lam-

⁷¹ Ugyanott.

bertisták ifjúsági szervezete az 1968-as kiélezett harcok idején verekedésre kiképzett alakulatot szervezett. A verekedést számos esetben nem a reakció ellen, hanem a kommunista fiatalok ellen kezdeményezték.

A trockista szervezetek számos kísérletet tettek abbeli törekvésükben, hogy a fiatalokat megnyerjék, illetve elvonják a kommunista pártoktól. Különösen nagy igényű, de sikertelen kísérletet tett 1970-ben a IV. Internacionálé Nemzetközi Bizottsága: meg akarta alakítani a IV. Internacionálé részeként a Forradalmi Ifjúsági Internacionálét. Francia és angol trockista ifjúsági csoportok nemzetközi találkozókat kezdeményeztek, felhívásokat intéztek a „világ ifjúságához”, értekezleteket, gyűléseket szerveztek, és az NSZK-ban megrendezték a „kelet-európai egyetemisták” konferenciáját. A konferencián természetesen egyetlen kelet-európai országból sem vettek részt fiatalok, ez azonban nem zavarta a trockistákat abban, hogy megalakítsák a Kelet-európai Egyetemisták Összekötő Bizottságát. Mindezekben az értekezleteken „állást foglaltak az ifjúsági internacionálé mellett”. Legnagyobb akciójuk 1971 júliusában az NSZK-beli Essenben megtartott „nemzetközi ifjúsági találkozó” volt. Ezen megalakították az Összekötő Bizottság az Ifjúsági Internacionáléért nevű szervet.

A trockisták és a nemzeti felszabadító harc

A második világháborút követő első években, miközben az európai országokban eltűntek a trockista szervezetek, a IV. Internacionálé egyes latin-amerikai és ázsiai országokban megpróbálta növelni befolyását.

Mindenekelőtt olyan országokban tudott bizonyos befolyásra szert tenni, amelyekben megvolt a talaj a szélsőséges kispolgári nézetek számára. Nagy reményeket fűzött azokhoz a gyarmati vagy volt gyarmati országokhoz, amelyekben nem volt sem kommunista, sem szocialista párt, vagy ha volt is, gyengén funkcionált.

A trockisták igyekezete jelentéktelen eredményt hozott. Csupán néhány latin-amerikai országban, Ázsiában pedig csak Ceylonban tudtak befolyást szerezni. Afrikában lényegileg nincs trockista csoport. Csak a Dél-afrikai Köztársaságban működött korábban egy szervezetük. A földrészen elsősorban az európai trockisták igyekeztek szervezkedni.

A IV. Internacionálé vezetői 1960-ban kijelentették, hogy ha nem képesek behatolni a gyarmati országokba, az Internacionálé elveszti minden jelentőségét és „Trockij szövegeinek egyszerű őrzője lesz”. Volt egy olyan elképzelésük is, hogy át kell csoportosítani a IV. Internacionálé erőit, és a nemzeti felszabadító mozgalom körzeteibe kell vezényelni a trockizmus képviselőit, át kell térni a „helyről helyre vándorló Internacionálé rendszerére”⁷².

A trockista csoportok, ha úgy látják szükségét, elfelejtik vezérük „tanítását” a nemzeti felszabadító harcokról, vitáját a kommunista pártokkal a gyarmati kérdésről. Kijelentik, hogy „elméleti téren a gyarmati forradalom ragyogó bizonyítékát adja a permanens forradalom elméletének... A gyarmati forradalom gazdagabbá tette a permanens forradalom elméletét, és ezzel a marxizmust is” — állapította meg az V. kongresszuson elfogadott határozat.

⁷² A Nemzetközi Titkárság Bulletinja, 1960. december.

Sajátos logikával, a történelmi tényektől nem zavartatva magukat, a nemzeti felszabadító harcok sikerét függetlenítik a nemzetközi erőviszonyokban bekövetkezett változásoktól. Sőt, a gyarmati forradalmakat mintegy válasznak tekintik a kommunista pártok „árulására”. „A második világháború után — írják — a sztálinistáknak és a reformistáknak az európai proletárforradalom ellen elkövetett árulása következtében a gyarmati forradalom uralkodó tényévé vált a világforradalom fejlődésében.”

A gyarmati kérdés megítélésében, a nemzeti felszabadító harcok világforradalmi helyének és szerepének meghatározásában bizonyos hasonlóság van a maoista és a trockista nézetek között. A trockisták is, azt hirdetik, hogy a gyarmati forradalom „a második világháború befejezése óta a világforradalom legfontosabb elemévé vált”. A trockisták azonban tovább mennek, mint a maoisták, és a szocialista országokban szerintük jelentkező „válság” okát is a felszabadító harcok sikereiben látják. „A gyarmati forradalom vezetett a tömegek és a bürokraták közötti erőviszonyok megváltozásához is, tekintet nélkül arra, hogy a Kreml bürokratikus vezetőiről és kíséretükről, vagy a reformista bürokratákról van-e szó. Döntő módon hozzájárult a munkásállamokban a bürokratikus uralom válságához, az egész világon pedig a régi munkásvezetés válságához.”⁷³

A trockista logika szerint a gyarmati forradalmak a következőképpen foglalták el döntő helyüket a világforradalmi folyamatban: Az 1917 és 1923 közötti forradalmi hullám után a világforradalom menete Nyugaton megállt, mert egyrészt a tőkéseknek sike-

⁷³ A IV. Internacionálé V. kongresszusa.

rült együttműködniük a reformistákkal, másrészt „a szovjet bürokrácia győzött a kommunista mozgalomban”. A világforradalom újbóli föllendülése Keleten kezdődött, a kínai gyarmati forradalom győzelmével. A kelet-európai társadalmi átalakulásokat, Jugoszláviát kivéve, „mindenekelőtt a szovjet hadsereg katonai és rendőri akciója mozdította elő. A Szovjetunió semmiféle ösztönzést nem adott a nyugat-európai tömegek forradalmi akcióihoz, sőt ezeket állandóan fékezték a szociáldemokrata és a sztálinista vezetők.” Ezzel szemben a forradalmi fellendülést ugyanezek az erők Keleten nem tudták megakadályozni. Ez az áttörés megváltoztatta az erőviszonyokat, és döntő mértékben hozzájárult a sztálinizmus válságához, meggyorsította a forradalmi föllendülés kezdetét az általuk munkásállamoknak nevezett szocialista országokban. Ez a győzelem azonban nem oldotta meg a forradalmi vezetés kérdését, mert „arra a kínai vezetés sem képes”. A forradalmi fellendülés, amibe a trockisták beleértik a nemzeti felszabadító harcokat és „a szocialista országokban kibontakozó politikai forradalmakat”, napirendre tűzte tehát „a forradalmi világvezetést, a IV. Internacionálé kérdését”. Ezzel egyidejűleg, illetve a IV. Internacionálé megerősödésével, „napirendre kerül az európai forradalom kérdése is”.

Így lett a trockisták szerint a gyarmati forradalom „összekötő láncszem az októberi forradalom és a világforradalom győzelme között”.

A trockista nézetek lényege igen szemléletesen mutatkozik meg a gyarmati kérdésben elfoglalt álláspontjukban. A séma itt is ugyanaz, mint más kérdés-csoportoknál: az objektív helyzettől teljesen függet-

lenül felrajzolják a gyarmati és félgyarmati országok társadalmi struktúráját, kijelentik, hogy proletárdiktatúrára van szükség, és minden más politikát árulásnak minősítenek. A nemzeti burzsoázia szerepét — hasonlóan az eredeti trockiji állásponthoz — nem hajlandók elismerni. A IV. Internacionálé V. kongresszusán elfogadott határozatban a következőket olvashatjuk: „A gyarmati és félgyarmati országok társadalmi szerkezete, a proletariátus számszerű gyengesége, az anyaországok nagy munkáspártjainak áru-lása a gyarmati forradalom kérdésében, a Kreml oportunistá politikája és az a fenntartás nélküli támogatás, melyet a gyarmati burzsoáziának ad, s amely-lyel arra készíti az összes kommunista pártokat, hogy rabszolga módjára vessék alá magukat ennek a gyarmati burzsoáziának — mindez elősegíti, hogy a forradalom egyik első szakaszában polgári vagy kis-polgári politikusok jussanak vezető szerephez.”

A gyarmati országok függetlenné válásának nem tulajdonítanak nagy jelentőséget, mert „az imperia-lizmusnak sikerült fontos gazdasági pozíciókat meg-őriznie ezekben az országokban”. Az imperialisták valóban sok fontos pozíciót megtartottak, sőt a neo-kolonialista politikával sok esetben még fokozták is az új, független országok kizsákmányolását, mind-azonáltal nélkülöz minden realitást az a trockista ok-fejtés, hogy „a gyarmatok elvesztése csak akkor hat az imperializmusra, ha a függetlenség társadalmi forradalommal kombinálva, tehát a proletariátus dikta-túrája alatt valósul meg, és így ezeket az országokat szerkezetük szerint szakítja el a kapitalista világtól...” Hogyan lehet proletárdiktatúra olyan orszá-gokban, amelyekben nincs, vagy alig van proletariátus? A trockisták teljesen figyelmen kívül hagyják a

nem kapitalista fejlődés lehetőségét, és a szocialista átalakítás megközelítésének különböző útjait. Elemzés helyett „tudományos” magyarázatot adnak. Nagy büszkén kijelentik, hogy „a IV. Internacionálé, a szocialista forradalom világpártja, függetlenül jelenlegi vezetésüktől, feltétel nélkül támogatja a gyarmati népek mindenfajta, az imperializmus ellen vívott harcát...”, de az általuk elképzelt forradalom elmaradásáért a Szovjetuniót teszik felelőssé. A „fejlődés ritmusában meglevő különbségek ellenére — írják — ...mindenekelőtt a szovjet kormány és pártvezetés az oka annak, hogy az egész világon nincs valódi megoldás a polgári vezetés alatti gyarmati forradalom problémáira. E forradalom győzelmét csak proletárvezetéssel lehet biztosítani.”

Azzal rágalmazzák a kommunistákat, hogy a néptömegek érdekeit alárendelik a burzsoázia érdekeinek, és ezért felelőssé teszik az SZKP XX. kongresszusát is, amelynek mondanivalóját teljesen elferdítik. Szerintük a kommunista vezetők az SZKP XX. kongresszusából ilyen végkövetkeztetéseket vontak le: „Békés egymás mellett élés, új utak keresése... a belső burzsoáziával való együttműködésre törekedve, az utóbbi programjának alapján, a munkásosztály és a szegényparaszti tömegek legsajátosabb érdekeinek rovására... Ilyen feltételek mellett — jósolták — a gyarmati országok kommunista pártjai egyre súlyosabb válságokba fognak jutni, amelyekben létük fog kérdésessé válni.”

Ez a jóslatuk sem vált be. Egyszerűen azért, mert nem vették figyelembe a gyarmati országok tényleges osztályviszonyait, az antiimperialista erők összefogásának szükségességét, a kommunista pártok szerepét a nemzeti felszabadító harcokban.

Más trockista csoportok, híven az eredeti trockizmushoz, internacionalizmusra hivatkozva szemben állnak mindenfajta nemzeti törekvéssel, és nacionalistának bélyegeznek minden olyan forradalmárt, aki valamilyen felelősséget vállal a nemzeti célokért vívott harcban. Szerintük a nemzeti államnak mindig reakciós szerepe van. A nemzet érdekeinek szem előtt tartását az „idejétmúlt nacionalizmus bűzlő ócskaságának” nevezik, és helyette csakis a világforradalmat ismerik el.

Ezeknek az „elveknek” megfelelően a trockisták fellépnek az antiimperialista megmozdulások ellen. A IV. Internacionálé támadta például az 1965 végén tartott trikontinentális értekezletet, mondván, hogy azon a néptömegek megmozdulása révén hatalomra jutott kispolgárság hallatta a hangját. Az említett értekezleten Fidel Castro joggal jelentette ki: „A IV. Internacionálé valóságos büntettet követett el a forradalmi mozgalom ellen, hogy elszigetelje ezt a mozgalmat a néptől, a tömegektől, lejárassa, megfertőzze meggondolatlansággal és azzal, ami a legundorítóbb és legvisszataszítóbb jelenleg a politika területén — a trockizmussal. Az az igazság, hogy míg annak idején a trockizmus hibás, de mégiscsak a politikai eszmék szférájához tartozott, az utóbbi időben az imperializmus és a reakció közönséges eszközévé vált.”

A trockisták a nemzeti felszabadító mozgalommal kapcsolatos álláspontjukkal valójában közös nevezőre jutnak a legagresszívabb imperialista csoportokkal, amelyek zavartalan beavatkozásuk érdekében „elavult nacionalizmusnak” neveznek minden, a függetlenség erősítésére irányuló nemzeti törekvést. A kommunista pártok befolyását éppen az erősítette meg, hogy a válságos időkben a nemzeti függetlenség

legkövetkezetesebb harcosainak bizonyultak. Ez történt a második világháború előtt és alatt, amikor a kommunisták álltak az élére az antifasiszta nemzeti függetlenségi harcnak. És ez történt az ötvenes-hatvanas években, amikor a kommunista pártok mozgósították a tömegeket az amerikai imperialistáknak a más nemzetek függetlenségét semmibe vevő politikája ellen. De a trockisták e politikájának más oka is van. Lehetetlennek tartják, hogy valamilyen tömegmozgalom nyomása haladóbb politikára készítessen egy polgári kormányt. Ennek a trockista okfejtésnek a cáfolatára talán elegendő arra hivatkozni, hogy a vietnami háború elleni tömegmozgalom hatására több burzsoá kormány megtagadta az amerikai imperialisták támogatását.

A trockista politikát jól illusztrálja néhány ország belső problémáival kapcsolatos álláspontjuk és magatartásuk. A posadasistákról szólva már említettük latin-amerikai tevékenységüket, mégis vissza kell térnünk erre, mert az ottani országok társadalmi-politikai problémáinak megítélése kitűnően rávilágít a mai trockizmus lényegére.

A trockisták a legnagyobb jelentőséget a bolíviai eseményeknek tulajdonították. A Nemzetközi Bizottság a IV. Internacionálé Újjáalakítására és a hozzá tartozó szervezetek 1971. októberi nyilatkozata szerint „a munkásosztály előretörése a hatalomért Bolíviában érte el a legmagasabb szintet...” Bolíviában valóban kiéleződött az osztályharc. Az eseményekben fontos szerepet játszottak az akkor féllégális helyzetben levő kommunista párt, a szakszervezetek és egyéb szervezetek. A trockisták azonban nem ennek tulajdonítottak jelentőséget, hanem a saját szerveze-

tüket, a maroknyi tagsággal és igen csekély befolyással rendelkező Forradalmi Munkáspártot kiáltották ki a harc vezetőjének. „A bolíviai dolgozók élén a IV. Internacionálé programjával fellépő, felfegyverzett Forradalmi Munkáspárt áll — írták —, amelyet megedzettek az évtizedes ádáz küzdelmek a proletár forradalomért, a nacionalizmus ellen, a sztálinizmus ellen, a pablista revizionizmus ellen és a kispolgárság valamennyi változata ellen...”⁷⁴

A nyilatkozat szerint a bolíviai harcok döntő tapasztalattal szolgálnak a tekintetben, „hogyan küzd egy trockista párt a munkás-paraszt hatalomért”. A problémát csak az okozta, hogy a harcot nem a trockista párt vezette, a haladó erők közvetlen feladata pedig az volt, hogy támogassák a kormány haladó, antiimperialista intézkedéseit, egyesítsék a népi erőket a reakció és az őt támogató imperialisták visszaverésére.

Bolíviában a Torres-kormány idején megalakított népi gyűlésben a trockisták is részt vettek. Így hát kijelentették, hogy a népi gyűlés Latin-Amerika első szovjetje, és hogy Bolívia lesz rövidesen az első trockista állam.

Ismeretes, hogy 1971 nyarán a hadsereg reakciós tiszti csoportja megdöntötte Torres tábornok haladó kormányát, és azóta Banzer tábornok van hatalmon. Figyelemre méltó, hogyan jellemzik a trockisták azt az időszakot, amikor Torres volt hatalmon. „Az 1971. évi bolíviai államcsíny, amelyet Hugo Banzer Suarez tábornok vezetett, véget vetett annak a forradalmi fellendülésnek, amely a munkásosztály előtt fölvetette az államhatalom kérdését. Juan José Torres tábornok előző reformista katonai rendszere alatt népi

⁷⁴ La Vérité, 1971. október.

gyűlést létesítettek, amely egyesítette a főbb tömegszervezeteket és baloldali pártokat egy kezdeti szovjet típusú szervezetbe.”⁷⁵

Vitathatatlan, hogy Tórres kormánya haladóbb volt az előző kormányoknál, de gyöngesége éppen abban rejlett — és ez közrejátszott a bukásában —, hogy nem mert következetesen a néptömegekre támaszkodni. A trockisták itt is vágyaikból és nem a tényekből indulnak ki, amikor szovjet típusú szervezetről írnak. A Bolíviában működő trockista szervezet, miközben a katonai diktatúra azonnali megdöntésére szólít fel, ellenzi a baloldali erők összefogását, és harcot hirdet a kommunista párt ellen.

Természetesen ebben az országban is viták vannak a különféle trockista csoportok között. A már említett Guillermo Lora vezette „párt” trockistának nevezi magát, de nem lépett be a IV. Internacionáléba, egy másik csoport — a IV. Internacionálé Hugo Gonzáles Moscoso vezette bolíviai szekciója — emiatt renegátnak nevezi az előbbi csoportot. Manuel Moreno argentin trockista vezető „Lora hűtlen a trockizmus-hoz” címmel 1972 augusztusában a „Revista de America” című trockista folyóiratban élesen elítéli őket, de egyben a Brazíliában tevékenykedő trockista csoportot is, amely ugyancsak nem csatlakozott a IV. Internacionáléhoz.

Chilében — mint már említettük —, amikor a legfontosabb feladat a Népi Egység pártjainak összefogása volt, Posadas azt követelte, hogy „egy párt legyen, amely nem szünteti meg a politikai és elméleti életet, a belső polémiát . . . Az, hogy egy munkáspárt

⁷⁵ Combate, 1972. augusztus.

van, magával ragadja a kispolgárságot és a parasztságot.”⁷⁶

Amikor az ellenforradalom támadt, sőt jelentős tömegbázissal megerősödve válságos helyzetbe sodorta a Népi Egység kormányát, a trockisták ultrabaloldali követelésekkel álltak elő. A válságos helyzethez, illetve ahhoz, hogy a jobboldal — kivált a középrétegekben — bizonyos tömegbázisra tett szert, nagymértékben hozzájárultak az ultrabaloldali csoportok akciói. A trockisták követelései és akciói még inkább a jobboldal kezére játszottak. Mit követelt a Chilében tartózkodó Posadas? „Olyan szerveket kell teremteni, amelyek az üzemekből, a bányákból, a falvakból, a lakónegyedekből, a szakszervezetekből indulnak ki, és a tömegek akaratát fejezik ki... Ha a tömegek akcióba lépnek és mindenről döntenek, be fogják bizonyítani, hogy képesek az éhséget, a nyomort és a nélkülözést elviselni, de meg fogják szüntetni a javak elosztásában és kisajátításában fennálló igazságtalanságok egész sorát, meg fogják szüntetni a kilátástalanságot és a létbizonytalanságot.”⁷⁷

Tehát az Allende-kormány helyett külön hatalmi szerveket akartak létrehozni akkor, amikor minden haladó erőt a népi kormány köré kellett volna tömöríteni. Sőt, közvetlenül a fasiszta puccs előtt a chilei trockisták lapja, a *Lucha Obrera* a népi egység kormányának leváltására szólított föl.

A különféle trockista csoportok közti „elvi” vitára jó példa egyes latin-amerikai csoportok egymással való hadakozása Trockij „Átmeneti program”-jának

⁷⁶ J. Posadas: *Die Konterrevolution in Chile* 1972. november.

⁷⁷ Ugyanott.

továbbfejlesztéséről. A trockista csoportok igyekeznek új programokat kidolgozni, mert mint mondják, „alkalmazkodni kell az új valósághoz”. 1969-ben például az Egyesített Titkárság nevű pablista frakció kidolgozta „Az ifjúság világméretű radikalizálódása és a IV. Internacionálé feladatai (Stratégia a forradalmi ifjúság számára)” című dokumentumokat. De a vitát nemcsak ez váltotta ki, hanem például, hogy milyen legyen a trockisták viszonya a bolíviai jobboldal győzelme után megalakult baloldali fronthoz, az argentin helyzet értékelése stb. Ebben a vitában is „a magát trockistának nevező csoportnak” titulálták egymást, Nahuel Moreno argentin trockista pedig a Bolíviai Forradalmi Munkáspárt egyik vezetője, Guiller-mor Lora ellen írt cikkének ezt a címet adta: „Lora, a trockizmus renegátja”⁷⁸.

Az összes országok közül Ceylonhoz fűzték a trockisták a legnagyobb reményeket. Itt már a harmincas években kialakult egy trockista csoport. Az első ceyloni szocialista pártban, az 1935-ben alakult Szociális Egyenlőség Pártjában (Sama Samaja Party) működő csoport 1939-ben keresztülvitte, hogy a párt szembe-forduljon a Kominternnel, mondván, hogy annak egységfront-politikája osztály-együtműködést jelent. Azokat a kommunistákat, akik nem értettek egyet ezzel az antimarxista állásponttal, kizárták a pártból. (A kommunisták 1940-ben új pártot alakítottak.) A trockisták tagadták a burzsoázia haladó rétegeivel való antiimperialista összefogás lehetőségét, és „munkáskormány” alakítását követelték.

Az ország függetlenségének elnyerése után a troc-

⁷⁸ Revista de America, 1972. május—augusztus.

kista párt felbomlott, kivált belőle a Bolsevik Leninista Párt nevű csoport, amely egyes kérdésekben támogatta a kommunista párt akcióit. A Szociális Egyenlőség Pártja 1953-ban maga is akcióegységre lépett a kommunista párttal, de ez az együttműködés 1955-ben megszűnt. A trockisták 1956-ban beléptek Bandaranaike kormányába. A miniszterelnök meggyilkolása után Ceylonban a jobboldal kerekedett felül, és ez a baloldali erők összefogását sürgette. A nemzeti burzsoázia pártja, a Szabadság Párt, a Ceyloni Kommunista Párt és a Szociális Egyenlőség Pártja 1960-ban győzelmet aratott a választásokon. A trockisták támogatták Bandaranaike asszony kormányát, majd 1964-ben beléptek a kormányba. Miután a jobboldal 1965-ben megbuktatta ezt a kormányt, a baloldali erők megalakították a Demokratikus Erők Egyesült Frontját, és ebben a Szociális Egyenlőség Pártja is részt vesz. 1970-ben ez a front alakított kormányt. A többi trockista csoport mindezt pablista árulónak tartja a ceyloniakat, akik „a trockizmus mezében tetszelegnek”.

A trockisták fő célpontja a szocialista világrendszer

Láthattuk, hogy bármilyen trockista csoportról — akár a legnyíltabb ellenséges nézeteket, a szocialista rendszerek megdöntését hirdető csoportról, akár a szocializmus bizonyos eredményeit elismerő, de a „politikai forradalom” szükségességét hirdető csoportról — van szó, a fő célpontjuk a Szovjetunió és a többi szocialista ország.

A trockizmus jellemző vonása, hogy tagadja a munkásosztály vívmányait, amelyeket éppen azért

ért el, mert nem a trockista, hanem a lenini elveket vette figyelembe. Ahogy Trockij első fellépése a politikai életben Lenin ellen irányult, úgy a trockisták mai célpontja a Lenin vezetésével létrejött és a leninizmus alkalmazásával fejlődő szovjet állam. Tagadják a Szovjetunió szocialista jellegét, szerepét a világforradalmi folyamatban. Ez abból az alapvető nézetükből ered, hogy egy országban nem építhető fel a szocializmus, csak akkor, ha a szocialista forradalom az egész világon, vagy legalábbis az országok többségében győzelmet arat. A trockisták ezt az álláspontjukat ma már nemcsak a Szovjetunióra, hanem az egész szocialista közösségre vonatkoztatják. A legdühödtebb támadást és rágalomhadjáratot azonban a Szovjetunió ellen intézik. Tudják, hogy a Szovjetunió fejlődése, szerepe a világpolitikában és a társadalmi fejlődésben eleven cáfolata minden trockista „eszmének”.

A Szovjetunióhoz való viszony a munkásmozgalomban nem egyszerűen érzelmi kérdés, nem attól függ, hogy valami tetszik vagy nem tetszik a Szovjetunió belső életében, külpolitikájában. Az októberi forradalom óta az első munkásállamhoz való viszony a kommunista mozgalom alapvető stratégiai kérdése. A szocialista forradalomért vívott harc 1917 óta más, kedvezőbb körülmények között folyik. A munkásosztály harca számára nem mindegy, hogy létezik egy szocialista nagyhatalom, amely a maga gazdasági, politikai és katonai erejével, államhatalmi eszközeivel része a nemzetközi kommunista mozgalomnak.

A trockisták megpróbálnak „elméleti alapot” adni a szovjetellenességnek, illetve annak, hogy elvetik a proletár internacionalizmus olyan értelmezését, ami a Szovjetunióhoz való viszonyt tekinti választóvíz-

nek. A IV. Internacionálé elveti azt a tételt (ezt ők sztálini tételnek nevezik), amely szerint „a proletár internacionalizmus kritériuma a világproletariátus érdekeinek a Kreml-bürokrácia érdekei alá rendelése lenne” — olvashatjuk az V. kongresszus határozatában. Meglehetősen leegyszerűsítik a problémát, és a Szovjetunióval együttműködő szocialista országokat és kommunista pártokat valamiféle hatalmi központ elvtelen kiszolgálóinak nevezik. És hogy miről van szó valójában, az kiderül a dokumentum további soraiból. „Noha teljességgel magasra emeli (a IV. Internacionálé) a proletárok nemzetközi szolidaritásának zászlaját, mégis különbséget tesz a feltétlenül reakciós nagyorosz (vagy nagykínai) sovinizmus és a bürokrácia által elnyomott kis népek nacionalizmusa között, amely utóbbi gyakran csak a nemzeti elnyomás elleni jogos tömegfelháborodás eltorzult formája; torzulás ez, amely nem befolyásolhatja felszabadulási harcunk objektíve haladó jellegét.”

Tehát „törvényszerű” a Szovjetunió elleni fellépés, és a nacionalizmus is „jogos”. És, hogy a soknemzetiségű szovjetállam egységének szétesését szeretnék, az kiviláglik felhívásukból: „A IV. Internacionálé síkra száll az önálló és szuverén, független . . . ukrán, grúz, litván, lett és észt szocialista tanácsköztársaságok jelszaváért.”

A trockisták tagadják azokat a világtörténelmi változásokat, amelyek a Szovjetunióban a szocializmus felépítésével végbementek. Nem vesznek tudomást azokról az eredményekről, amelyeket a Szovjetunió a kommunizmus anyagi-műszaki bázisának megteremtésében, a nép jólétének emelésében, az ország erejének gyarapításában elért. A Szovjetunióban felépült a fejlett szocialista társadalom, erős gazdaság

jött létre, amelyben tág tere van a tudományos és technikai vívmányok alkalmazásának. A Szovjetunió az első helyen áll a világon a szén- és vasérctermelésben, a traktorgyártásban, a Diesel- és villanymozdony-gyártásban, a cement, a vaj, a cukor termelésében és számítások szerint 1975-re első helyre kerül a kőolaj- és acéltermelésben is.

Az SZKP 1971-ben tartott XXIV. kongresszusa elemezte az utóbbi évek hatalmas eredményeit, és megállapította, hogy ma sokkal nagyobbak az ország lehetőségei, mint korábban bármikor. A szovjet népgazdaság ma ott tart, hogy sikeresen oldhat meg egyszerre több fontos feladatot, és nagyobb erőt fordíthat a népjólét emelésére. A kongresszuson elfogadott 1971—1975. évi népgazdaságfejlesztési terv irányelvei leszögezik: „Az ötéves terv feladata az, hogy a szocialista termelés gyors fejlődési üteme, hatékonyságának növelése, a tudományos-technikai haladás és a munka termelékenységének gyorsabb növekedése alapján biztosítsa a nép anyagi és kulturális színvonalának jelentős emelését.”⁷⁹

A kilencedik ötéves terv időszakára a kongresszus a szociális intézkedések nagyszabású programját fogadta el, mely szerint emelni kell a lakosság valamennyi rétegének életszínvonalát, javítani kell a dolgozók munkakörülményeit és pihenési feltételeit.

Milyen képet festenek a Szovjetunióról a trockisták? Ez a kép nemcsak a valóságtól áll távol, hanem még a burzsoá propagandától is, amely ma már az objektív tények elismerésére kényszerül. A trockista

⁷⁹ Az SZKP XXIV. kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó 1971. 353. old.

propaganda ezzel szemben az alábbi képet adja a Szovjetunió belső fejlődéséről: A terveket nem teljesítik, az iparágak között nincs összhang, lelassult a termelés és a munkatermelékenység növekedési üteme, csökkent a nemzeti jövedelem növekedése. A mezőgazdaság fejlődése különösen elmaradt, az életszínvonal nem emelkedik, stagnál a lakásépítkezés.

Szerintük tehát igen siralmas a helyzet. A valóság azonban egészen más. E könyvnek nem feladata a Szovjetunió fejlődésének bemutatása, de egy-két tény megemlítése is cáfolja a trockista propagandát. A terveket általában mindig túlteljesítették, így érhetett el a Szovjetunió, hogy ipari termelése a cári Oroszország termelésének 65-szörösére emelkedett, és az egy főre jutó ipari termelésben megközelítette az Egyesült Államokat. A trockisták különösen siralmasnak tartják a lakásépítkezést. Mik a tények? A legutóbbi ötéves tervidőszakban évenként 2,3 millió lakást építettek, és évente 10—11 millió ember lakáskörülményei javultak meg. A tények tehát nem zavarják a trockistákat.

Mivel magyarázzák az általuk ecsetelt nehézségeket? Valójában helyesebb megfordítani a sorrendet: inkább arról van szó, hogy tényeket találnak ki a trockizmus igazolására. Minden baj „oka” természetesen „a szocializmus egy országban való építése”. „Amikor az ellenforradalmi szovjet bürokrácia kitűzte utopikus és reakciós célját, a szocializmus egy országban való fölépítését — írja a „Szocialista forradalomért” című lap VIII. évf. 2. száma —, azaz a kapitalista országok túlszárnyalását, azt képzelte, hogy az acél, a szén, a traktor stb. termelésének mennyiségi növelésével ezt megteheti... A Szovjetunió, ahelyett hogy behozta volna viszonylagos elmaradá-

sát, még függőbb helyzetbe került.” És hogyan magyarázzák ezt a „függő helyzetet”? — ami elég furcsán hangzik olyan időszakban, amikor az Egyesült Államok kénytelen energiaszükségletének egy részét a Szovjetunióból fedezni.

A trockisták logikája a következő: mivel 1917 után az európai politikai forradalmak elbuktak, az egyedül maradt és elszigetelt fiatal szovjethatalom a kapitalizmus elleni védekezésül bevezette a külkereskedelmi monopóliumot. Ez a monopólium azonban nemcsak védte, hanem egyben el is szigetelte a nemzetközi munkamegosztástól. Ilyen körülmények között a Szovjetunió csak óriási áldozatok árán tudott fennmaradni. Azaz beigazolódtott: „a nemzetközi munkamegosztásból kiszakadva, egy országban nem lehet felépíteni a szocializmust... Amikor mégis sikerült... befejezni az iparosítás első szakaszát, a nemzetközi munkamegosztásból való kiszakadás kétszeresen ütött vissza.”⁸⁰

Ebből az következne, hogy a trockisták helyeslik a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódást. De nem ezt teszik, hanem — mint láttuk — a szocialista és a tőkésországok erősödő gazdasági kapcsolatait úgy értelmezik, mint a kapitalizmusnak való alárendelést. Szerintük a nemzetközi munkamegosztás kizárólag a tőkés világpiac kereteiben mehet végbe, és „ez teljes mértékben a kapitalizmus törvényeinek van alárendelve”. A trockista okfejtés szerint a Szovjetunió „minél erősebben bekapcsolódik a világpiacba, annál jobban függ a világimperializmustól”⁸¹.

De nemcsak a Szovjetunió függ az imperializmus-

⁸⁰ Szocialista forradalomért, 1966. április.

⁸¹ Ugyanott.

tól, hanem ez a bekapcsolódás a trockisták szerint leszereli a kommunista pártokat is. „A világimperializmus nem adja ingyen a »támogatását« — írják. — A »békés együttműködés« politikája volt az első nagy ár, amellyel a »kommunista« pártok leszerelik a nyugati munkásságot és a parlamenti egyezkedő politika felé terelik. A tőkések azonban nem elégszenek meg ezzel. Áruikkal közvetlenül is be akarnak törni a szovjet piacra, ami az októberi forradalom vívmányainak felszámolásával lenne egyértelmű. Az úgynevezett kelet—nyugati kereskedelemnek ez az óriási tétje. S míg a szovjet bürokrácia hovatovább ennek a kereskedelemnek a fejlesztésére kényszerül, a nyugati tőkések mindent elkövetnek, hogy véglegesen hatalmukba kerítsék ezt a piacot.”⁸²

A trockisták, szokásukhoz híven, prognózist adnak és „elemzik” a lehetőségeket. Nagylelkűen elismerik, hogy „a szovjet bürokrácia nem akarja feladni az októberi forradalom vívmányait, mert a hatalma is azoktól függ”. De felszabadítja azokat az erőket, amelyek „tudatosan keresik a szerves kapcsolatot az imperializmussal”.

A szovjet valóságtól igen távol álló „helyzetelemzés” alapján a trockistáknak ez a (lambertista) csoportja fölvezet a „perspektívát” is. Érdemes idézni a Szovjetuniónak a trockisták által megjósolt jövőjét, annál is inkább, mert ez rávilágít a teljes eszmei zűrzavarra. Tulajdonképpen a permanens forradalom elvének „alkalmazásáról” van szó, nevezetesen arról, hogy a Szovjetunióban „szükséges forradalom” (értsd: ellenforradalom) elindítja majd a szocialista

⁸² Ugyanott.

forradalmakat (amelyek valójában ellenforradalmak).

„Egyetlen megoldás van: a szovjet munkásosztály, a dolgozók forradalma, amelyben elűzik a bürokráciát, helyreállítják az 1917-es tanácshatalmat, s nemcsak megálljt parancsolnak a restaurációs erőknek, hanem . . . elindítják a nyugati szocialista forradalmakat is. Ez . . . a jelenlegi helyzet fejlődésének alapvető tendenciája.”⁸³

Trockijnak a harmincas években megfogalmazott álláspontját alkalmazva a mai trockisták szerint „a bonapartista diktatúra egy politikai ellenforradalom terméke, megdöntéséhez tehát politikai forradalomra lesz szükség”. Elismerik, hogy a szovjetállam az októberi forradalom, tehát egy társadalmi forradalom eredménye. „Társadalmi ellenforradalomra lenne szükség ahhoz, hogy megdöntsék október vívmányait, és hogy ismét visszaállítsák a tőke és a magántulajdon uralmát a termelési eszközök fölött.” Ezért hirdetnek a trockisták „politikai forradalmat”, a vezető párt- és államapparátus elleni fellépést, ami valójában ellenforradalom, hiszen ez az apparátus védi és vezeti a szocialista államot. A „politikai forradalom szükségességének” indokolásánál nem marad el a magabiztosság, a IV. Internacionálé „hívatásába” vetett hit. „A IV. Internacionálénak, amely azért alakult meg, hogy biztosítsa a forradalmi marxista program és forradalmi szervezet folyamatosságát a világproletariátus új, forradalmi vezetésének felépítéséhez, az a feladata, hogy beavatkozzék ebbe a felbomlási folyamatba, azzal a céllal, hogy a maga zászlaja köré gyűjtse azokat a romlatlan kommunista erőket,

⁸³ Ugyanott.

amelyeket mindmáig a sztálinizmus befolyásolt” — szögezte le a kongresszusi határozat.

A trockistákat nem zavarja, hogy ezt a „forradalmat” vezérük már 1930-ban megjövendölte — azóta is várják. Időnként ennek a forradalomnak a jeleit vélik fölfedezni különféle általuk kitalált eseményekben. Ilyen jelek azonban nincsenek. A szovjet munkásosztály megy a maga útján, és már el is felejtette Trockij jóslatait, melyeket annak idején sem vett komolyan.

A trockisták kedvelt témája a „demokrácia”. Úgy tüntetik fel, mintha Trockij a demokrácia bajnoka lett volna. Pedig Trockij, amíg szerepet játszott a pártban és az államapparátusban, ellene volt minden demokratizálásnak, és militarizálni akarta a tömegek vezetését, hívei pedig, amikor napjainkban demokráciát követelnek, nem vesznek tudomást a szocialista demokrácia valóságáról és rágalmazzák a Szovjetuniót.

A mai trockisták ugyanazt vallják, amit vezérük 1932-ben állított, hogy a Szovjetunióban létrejött „a dolgozók felsőbb rétegeiből egy hatalmas bürokratikus apparátus, amely felülemelkedik a tömegeken, parancsol nekik, amely óriási kiváltságokkal rendelkezik, szorosan összefonódik és a munkásállam politikájába beleviszi sajátos érdekeit...”⁸⁴

A demokrácia nemcsak a trockisták kedvelt témája. Az SZKP XXIV. kongresszusán Leonyid Brezsnyev rámutatott arra, hogy „a demokrácia kérdései, mint ismeretes, ma a szocializmus világa és a kapita-

⁸⁴ L. Trockij: Nyemeckaja revoljucija i sztalinszkaja bjurokracija. Bjuletin oppozicii, Berlin 1932.

lizmus világa közötti ideológiai és politikai harc középpontjában állnak. A burzsoá ideológusok, a revizionisták képmutatóan amiatt panaszkodnak, hogy, úgymond, nálunk hiányzik a demokrácia. Mindenféle »tanácsokat« adnak nekünk a szocializmus »megjavítását«, »demokratizálását« illetően. Természetesen azonban nem a szocializmus miatt aggódnak.”⁸⁵

A trockisták és a szocializmus egyéb ellenségei egészen mást értenek demokrácián. Számukra akkor volna demokrácia a szocialista országokban, ha a társadalmi rendszer ellenfelei szabadon garázdálkodhatnának. „A szocialista demokrácia értelmét és tartalmát abban látjuk — hangsúlyozza Brezsnyev az SZKP XXIV. kongresszusán —, hogy mind szélesebb tömegek vesznek részt az ország igazgatásában, a közügyek intézésében. A társadalom egész politikai rendszere, a dolgozók állandóan növekvő kezdeményező készsége nálunk a kommunizmus építésének szolgálatában áll. Az ilyen demokrácia számunkra a szocialista társadalmi viszonyok fejlődésének és megszilárdulásának létfontosságú követelménye, elengedhetetlen feltétele.”⁸⁶

A trockisták valamiféle „igazi szovjethatalmat” követelnek. A valóságban a Szovjetunióban a szocialista állam alapját a dolgozók képviselőinek szovjetjei alkotják. A szovjetekben megtestesül a szocialista állam demokratizmusának lényege. A dolgozók kétmillió képviselője tagja a szovjeteknek, és mellettük 25 millió aktivista dolgozik. Az utóbbi években jelentősen növelték a helyi szovjetek szerepét: bővítették jogaikat, megszilárdították anyagi bázisukat. A töme-

⁸⁵ Az SZKP XXIV. kongresszusa, 98. old.

⁸⁶ Ugyanott, 98—99. old.

gek bevonását az ellenőrzésbe bizonyítja többek között, hogy 1970-ben 900 000 népi ellenőrző csoport működött az országban, s ezek munkájában több mint 7 millió népi ellenőr vett részt.

A trockisták ellenséges magatartást tanúsítanak a többi szocialista országgal szemben is. Elismerik, hogy a második világháború után új „nem kapitalista országok” jöttek létre. De többségükről az a véleményük, hogy nem a belső társadalmi harcok eredményeként, hanem „a szovjet terjeszkedés menetében jöttek létre”. A Szovjetunió elleni rágalmakat a trockisták kiterjesztik a többi szocialista országra is, kivált a Szovjetunióval azonos állásponton levő országokra. A trockisták bármilyen előjelű nehézségben a politikai forradalom előjelét vélik fölfedezni.

A trockisták nemcsak a Szovjetunióban tartják szükségesnek a „politikai forradalmat a bürokrácia ellen”, hanem a többi szocialista országban is. Ehhez szerintük arra van szükség, hogy „új pártok jöjjenek létre”, illetve, hogy a kommunista pártok belső harcok következtében átalakuljanak. És itt következik a szocialista országok vonatkozásában is az antrizmus taktikája: „Ezért a mi erőink feladataik megoldását abban a taktikában fogják keresni, hogy belépjenek a kommunista pártokba... erőinknek azonban ugyanakkor állandóan készen kell lenniük arra is, hogy bármely más tömegszervezettel is összeolvadjanak.” Végül, hogy az álmuk teljes legyen, a szocialista országok számára készített program így fejeződik be: „Ez a fellendülés ahhoz fog vezetni, hogy létrejöjjenek a valóban független lengyel, magyar, román, csehszlovák, bulgár stb. szocialista köztársaságok,

amelyek majd önként fognak egyesülni a Szocialista Köztársaságok Balkáni-Dunai Föderációjában.”⁸⁷

A trockista logika a gyakorlatban azt jelenti, hogy a szocialista országokban időnként jelentkező bármiféle reakciós törekvést és irányzatot az áhított politikai forradalom előfutárának tartanak. Erre a forradalomra, mondják, annál is inkább szükség van, mert „a kapitalizmus visszaállítása gyors ütemben folyik”. Szerintük a „hatalmon levő bürokrácia ma már antikommunista”, a gazdasági reformokkal a kapitalizmus visszaállítására törekszik. Ebben a rágálomban a trockisták megegyeznek a maoista kínai vezetőkkel. „Ez egy olyan bürokrácia antikommunizmusa — írják —, amely ... nem lát más menedéket, mint a visszatérést a magántulajdonhoz, és egyezkedést az imperializmussal a dolgozók ellen. Ezért »gazdasági reformokat« kényszerít ki ...”⁸⁸

A teoretikus Mandel ugyanakkor „óva int” a gazdaságirányítási reformokkal kapcsolatban. „A munkásdemokrácia, a tanácshatalom visszahódítását a Szovjetunióban és Kelet-Európában csak politikai forradalommal érhetjük el, és ezt nem szabad összekeverni az úgynevezett gazdasági liberalizációval.”⁸⁹

Mandel a politikai forradalom szükségességét indokolva, mindenekelőtt vitába száll azokkal, akik a „szovjet bürokrácia” kialakulását másképpen értékelik, mint ő. Szerinte létezik egy szubjektivista felfogás, amelyet „a sztálinisták vagy volt sztálinisták dolgoztak ki. Számukra a bürokrácia lélektani, morá-

⁸⁷ A IV. Internacionálé VII. kongresszusa.

⁸⁸ Informations ouvrières, 1971. január 6—13.

⁸⁹ E. Mandel: Zur Kriese der Sowjetkommunismus. Neues Forum, 1972. január.

lis, nem pedig szociológiai jelenségek eredménye.” Ezt az álláspontot vallják a kínai vezetők, akik „az ilyen bűnöknek egész katalógusát állították össze” és az ellenük való harcot a kapitalista jelenségek elleni harcnak nevezik. Ugyanakkor létezik egy „téves objektivista magyarázat”, miszerint Oroszország elmaradott ország volt: a proletariátust gyengése, képzetlensége, kulturálatlansága képtelenné tette a vezetésre, ezért azt egy bürokráciának kellett kezébe vennie. Mivel az iparosítás nagy áldozatokat követelt, ezáltal az életszínvonal romlott. „A munkások nem akarták elfogadni az életszínvonal romlását, ezért rájuk kellett kényszeríteni. Ebből ered a bürokratikus diktatúra objektív szükségessége...”

Ezzel a két nézettel áll szemben Mandel szerint az „igazi” trockista elemzés: A bürokratizmus — mint megszokás, mint nem demokratikus munkastílus — mindenütt megvan, de „csak akkor válik súlyos bajjára, ha társadalmi előnyökkel kapcsolódik egybe a személyi hiányosság, más szóval, ha a pszichológia területéről a szociológia területére lép...”⁹⁰

Ezt a trockista okfejtést fejlesztette tovább a végletekig Milovan Gyilas, amikor így jellemezte a szocialista társadalmat: „A birtoklás nem egyéb, mint a nyereség élvezetének és ellenőrzésének a joga. Ha egy társadalmi osztály helyzetét ennek alapján határozzuk meg, akkor végső elemzésben megállapíthatjuk, hogy a kommunista állam egy új birtoklási formát, illetve egy új uralkodó és kizsákmányoló osztályt hívott életre... Ez az új osztály, a bürokrácia — vagy helyesebben a politikai bürokrácia —, a régebbi osztályok minden jellegzetességével bír, sőt azt

⁹⁰ E. Germain (Mandel) beszámolója a IV. Internacionálé VII. kongresszusán.

megtoldja saját új jellemvonásaival is... Az új osztály egy különleges bolsevik típusú pártból sarjadt.”⁹¹

A maoista kínai vezetők is felhasználják ezeket a trockista és gyilaszi teóriákat. Sőt, szerintük a Szovjetunióban visszaállítják a kapitalizmust, és „egy privilegizált réteg a burzsoázia leglényegesebb alkotóeleme ma a Szovjetunióban”⁹² Szovjetellenességükben nem kevesebbet állítanak, mint hogy „az SZKP vezetői a »kommunizmus« építésének jelszavával tovább viszik a Szovjetuniót a kapitalista elfajulás útján... lerombolják a proletariátus diktatúráját, s így módon a szovjetállam elfajul olyan eszközzé, amely egy kiváltságos burzsoá rétegnek a szovjet nép fölötti uralmát szolgálja”⁹³. A maoisták szerint „a gyárigazgatók és az állami vezetők ugyanolyan kapitalisták, mint a cári időkben” és „a burzsoá réteg uralmát megdönti a második forradalom”⁹⁴. Ebben a kérdésben tehát teljes eszmei rokonság van a trockisták és a maoisták között.

A „szovjet bürokrácia” és ma már a többi szocialista ország „bürokráciája”, valamint az „új osztály”, de valójában a néphatalom, állandó és kedvenc témája valamennyi antimarxista propagandistának.⁹⁵

Valójában a marxizmus különböző rendű és rangú ellenfelei már a szocialista forradalom előtt felvázol-

⁹¹ M. Gyilaszi: A társadalom szerkezetének változása a kommunizmushoz vezető úton.

⁹² Peking Review, 1964. július 19.

⁹³ Új Kína, 1965. november 10.

⁹⁴ Peking Review, 1968. február 9.

⁹⁵ Az „új osztály” trockista és gyilaszi teóriájának részletes bírálatát lásd Kiss Artúr: Az „új osztály” — fantázia vagy valóság? Kossuth Könyvkiadó 1971.

ták ezeket a nézeteket. Bakunyin, Marxszal és Engelsszel szemben már a múlt század hatvanas éveiben azt állította, hogy a proletárhatalom a néptömegek fölötti zsarnok uralom lesz. Bernstein, a revizionizmus atyja, a munkáshatalmat központi abszolutizmusnak nevezte. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után Kautskytól kezdve a különböző szovjetológusokon és jobboldali szociáldemokratákon keresztül a mai ultrabaloldali csoportokig, a revizionistákig, a marxizmus ellenfelei mind-mind „leleplezik a bürokráciát”. A „bürokráciát”, az „új osztályt” akarták megszüntetni, a szocializmust akarták „jobbá tenni” a csehszlovákiai csendes ellenforradalom „teoretikusai”, Ernst Fischer, a magyarországi revizionisták, ezt „leplezte le” Cohn-Bendit és a mai „új baloldal” számos ideológusa. A trockista nézetek tehát meglehetősen nagy visszhangot keltettek, az esetek többségében azonban a „leleplezők” nem hivatkoznak Trockijra. Így modernebbnek, újszerűbbnek tűnnek ezek az álláspontok, holott nagyon is régi anti-marxista nézetekről van szó. Ellenforradalmi nézetek ezek, még akkor is, ha forradalmi frázisokkal álcázzák őket.

Nem is mindig álcázzák. 1969 tavaszán tartották a IV. Internacionálé IX. kongresszusát Ausztriában. Bár ezen is a belső harc dominált, a szocialista országokról szóló határozatukban leszögezték, hogy „amennyiben a bürokrácia vonakodik átadni a hatalmat az új tanácsoknak, a politikai forradalom a fegyveres felkelést is szükségessé teszi”⁹⁶.

Minden eszközt megfelelőnek tartanak tehát. Így lesz a legszélsőségesebb ellenforradalmárból „a bürokrácia forradalmi ellenzéke”. Aki leleplezi a troc-

⁹⁶ IV. Internacionálé, 1969. 4. sz.

kisták szocialistaellenes lényegét, az az ő szótárukban „sztálinista”, „bürokrata” stb. De az esetleges ellenzékieket sem tartják sokra. Azokat is rágalmazták, akik saját szocialista országukban fölvetnek bizonyos problémákat. Míg a burzsoá propaganda, felkapva a bíráló megjegyzéseket, ellenzéket vél felfedezni a szocialista országokban, illetve a kommunista pártokban, addig a trockisták — kiváltképpen legszélsőségesebb csoportjaik — „valódi ellenzéknek” csak azokat tartják, akik az ő álláspontjukat hirdetik. Ilyenek pedig nemigen vannak. Azokat, akik bírálják valamilyen, de a trockisták álláspontját helytelennek tartják, vagy tudomást sem vesznek róla, ugyanúgy „bürokratáknak” vagy „látszatellenzékinek” titulálják. Jellemző, hogy például Lukács Györgynek sem felejtik el, hogy szembeszállt a trockizmussal, és több esetben visszatérnek rá. A trockizmus elleni hadjáratban — írta a „Szocialista forradalomért” 1971. júniusi száma — „egymásra talál az apparátus és a látszatellenzék, amelynek fő képviselője Lukács György, a Trockij és a trockizmus elleni gyűlölködő, sanda mészáros támadások immár évtizedek óta gyakorlott szakértője”.

A trockistáknak a szocialista országok elleni érveit mindig felhasználta a burzsoá antikommunista propaganda. Napjainkban a burzsoá teoretikusok és kivált az „új baloldal” ideológusai széles körben felhasználják a legjelentősebb trockista teoretikusnak, Ernest Mandelnek a már idézett „Marxista gazdaságmélet” című könyvét. Miért ad Mandel ideológiai muníciót minden szovjetellenes irányzatnak? Könyvében átértelmezi Marx politikai gazdaságtanát, majd az általa kreált Marxra hivatkozva kijelenti,

hogy „a létező szocializmus ellentétes Marx gazdasági tanaival” és „a szovjet gazdaság marxi értelemben nem szocialista”. Ezt az állítást a „gazdasági kategóriák” létezésével indokolja. „A hivatalos szovjet tétel, miszerint a Szovjetunióban a szocialista építés 1936-ban befejeződött, bár még az »áru, érték, pénz« kategóriákat alkalmazták, a szocializmus marxi elméletének revízióját bizonyítja” — írja Mandel. A szovjet gazdaságot így jellemzi: „Ténylegesen a szovjet gazdaságot a termelés nem kapitalista módjának és az elosztás lényegében burzsoá módjának egyesítéséből fakadó ellentmondás jellemzi.” Ennek az ellentmondásnak a kiéleződését csak „bürokratikus irányítással” lehet megakadályozni, ez azonban újabb ellentmondásokat és torzulásokat szül.

A trockisták az állami tulajdont nem tartják szocialista tulajdonnak. Ők „közvetlen népi tulajdont” hirdetnek, és szocialista tulajdonnak csak azt tartják, ami az üzemi kollektívák tulajdonában van. Ez az álláspont szöges ellentétben áll Lenin álláspontjával, aki az összes termelési eszközök társadalmi tulajdonát tartotta célszerűnek, s e társadalmi tulajdon megtestesítőjének a népi államot tekintette. De a mai trockisták átvették a Szovjetunióban 1921-ben fellépő anarcho-szindikalisták álláspontját is, nevezetesen azt, hogy a termelés irányítását át kell adni a „Termelők Összoroszországi Kongresszusának”. Mandel szerint a szocialista demokrácia feltétele az, „ha a gazdasági hatalmat a nemzetgazdaság szintjén... a munkástanácsok kongresszusa gyakorolja”⁹⁷.

Trockista szemszögből az a tény, hogy a termelési eszközöket állami tulajdonba veszik, még nem jelenti a szocialista termelési viszonyok kialakulását, mert

⁹⁷ London Bulletin, 1969. 9. sz.

nem következik be lényeges változás a termelők helyzetében. Szerintük azok, akik döntenek, lényegileg kizsákmányolók, hiszen rendelkeznek mindazzal az eszközzel, amivel a tőkés kizsákmányolók rendelkeztek. A trockisták nem tartják elegendőnek azt a „liberalizálódást”, amely „a szocialista országok gazdaságában végbe megy”. A rendszer megváltoztatására — ahogy Mandel fogalmazta —, a munkásdemokrácia, a tanács hatalom visszahódítására van szükség, és ezt „csak politikai forradalommal érhetjük el”⁹⁸.

Ezek az álláspontok rávilágítanak arra, hogy miért reménykedtek a trockisták a ötvenes évek elején Jugoszláviában, főként akkor, amikor megromlott Jugoszlávia viszonya a többi szocialista országgal. Évekig úgy beszéltek Jugoszláviáról, mint a szocializmus mintaországáról. De már 1957-ben az volt a véleményük, hogy „a Jugoszláv Kommunista Párt vezető szerepet játszhatott volna ennek az új felfelé fejlődésnek a megindításában; ma azonban gátló tényezőként hat kapituláns magatartása”⁹⁹.

Véleményük megváltoztatását mindenekelőtt az váltotta ki, hogy Jugoszláviában fölléptek bizonyos anarchikus jelenségek ellen, amit a trockisták „a demokrácia csorbításának” tartottak. Ilyen körülmények között Jugoszlávia „nemcsak szubjektíve, hanem objektíve is akadállyá vált a kelet-európai forradalmi erők teljes kibontakozásában. Míg a jugoszláv példa továbbra is ösztönző erőt jelent az üzemek munkásvezetésére mindenütt, ahol a bürokratikus vezetés csorbíthatatlanul fennáll, a széles politikai de-

⁹⁸ E. Mandel: Zur Kriese des Sowjetkommunismus. 1969.

⁹⁹ A IV. Internacionálé VII. kongresszusa.

mokrácia hiánya a jugoszláv államban és pártban mélységes csalódást okozott a többi kelet-európai ország kommunista pártjaiban levő baloldali ellenzékieknek, akik a munkásmozgalom teljes demokratizálódását keresték.”¹⁰⁰

Mi volt az alapja annak, hogy a trockisták az ötvenes években Jugoszláviát tekintették igazi munkásállamnak? Félreértve és félremagyarázva a jugoszláv öngazgatás elveit és gyakorlatát, úgy látták, hogy az megfelel az ő elképzeléseiknek. Miután rájöttek arra, hogy a szocialista építés jugoszláv koncepciója nem az ő szájuk íze szerint való, ellenséges álláspontra helyezkedtek Jugoszláviával szemben is. Ma már Jugoszlávia is „etatista”, „bürokratikus” ország, már nem tekintik a szocialista rendszer példaképének. Ma már ugyanúgy szidalmazzák és rágalmazzák a Jugoszláv Kommunista Szövetséget, mint a többi kommunista pártot. „A történelem Jugoszlávia példáján azt is megmutatta, hogy egy pragmatista, opportunista politika, amely egyik napról a másikra gyűjti rövid életű »sikereit«, történelmileg hirtelen negatív tényezővé válhat, ha a forradalmi előrehaladás rendkívül merész és elvi döntéseket kíván” — jelentették ki a IX. kongresszuson.

Itt kell megemlíteni, hogy Jugoszláviában a hatvanas évek végén és a hetvenes évek elején — kihasználva az átmeneti nehézségeket — felütötte a fejét a trockistáknak egy maroknyi csoportja (vezetőit 1972-ben államellenes cselekedet miatt elítélték). A belgrádi egyetemen szervezkedő csoport a IV. Internacionálé platformjáról harcra szólította a munkásokat a „bürokrácia ellen”, és egy „új forradalmi munkáspárt” megalakításának szükségességét hirdette,

trockista sejtek megalakítását szorgalmazta. Röplapjaikon azt állította, hogy Jugoszláviában és a többi szocialista országban nem létezik a dolgozó nép hatalma, és nem kevesebbet követeltek, mint hogy alakítsák meg a „nemzetközi munkásmozgalom vizsgálóbizottságát” a szocialista országok társadalmi rendszerének felülbírálására. A csoport szigorú konspirációs szabályok szerint szervezkedett: álneveket használtak, és külföldi trockistákkal is fölvtették a kapcsolatot. (Nyugati források szerint 1971 novemberében a belgrádi egyetemen titokban előadást tartott Ernest Mandel „A trockizmus szerepe a világméretű felszabadítási mozgalomban” címmel.) A felelősségrevonáskor a bíróság előtt megpróbálták bagatellizálni szervezkedésüket, pedig mint kiderült, odáig mentek, hogy felhívást adtak ki fegyveres csoportok szervezésére, és követelték a pártok alakításának szabadságát. A csoport tagjai titokban részt vettek az essen nemzetközi trockista találkozón.

Ez a maroknyi trockista túlment a korábbi években hirdetett trockista „perspektíván”. A IV. Internacionálénak 1957-ben még ez volt az álláspontja: „Mivel a . . . JKP is valójában centrista-bürokratikus, de még a forradalom nyomása alatt álló párt, ezért nem arra hívjuk fel ezekben az országokban a proletariátust, hogy új forradalmi pártokat alakítson, vagy hogy politikai forradalmat készítsen elő. Azon dolgozunk, hogy a JKP-n belül egy baloldali áramlat jöjjön létre, olyan áramlat, amelyik a nemzetközi forradalom felfelé fejlődésével kapcsolatban képes arra, hogy . . . biztosítsa a forradalom új előrehaladását.”¹⁰¹

Ez akkor a pablisták álláspontja volt. A lambertis-

¹⁰¹ A IV. Internacionálé V. kongresszusa.

ták elvetették a munkástanácsokat, mondván, hogy azok „a kormányzat erőtlen függelékei csupán”. A trockisták napjainkban Jugoszlávia vonatkozásában is ugyanarra törekszenek, amire a többi szocialista országban. „Ebben a küzdelemben a jugoszláv munkásosztálynak be kell hoznia mai elmaradását — írták —, azaz meg kell kezdenie önálló szervezkedését. Ha az élenjáró jugoszláv munkások és forradalmárok képesek létrehozni az önálló marxista munkáspártot, illetve megkezdeni az ehhez vezető szervezkedést, akkor a jugoszláv osztályharc kimenetele a szocializmus irányába dől el. A forradalmi erőknek le kell számolniuk azzal az illúzióval, hogy a Jugoszláv Kommunisták Szövetsége a munkásosztály pártja, vagy azzá válhat.”¹⁰²

A trockisták időnként igyekeznek más szocialista országokban is valamilyen befolyásra szert tenni. Ez a törekvésük azonban reménytelen, mert álláspontjuk a szocialista országok bel- és külpolitikájáról merőben eltér a tényleges helyzettől, távol áll a valódi problémáktól. Lengyelországban például 1956-ban behatolási kísérletet tettek a trockisták. A „Monopol-szocializmus” című illegális röpiratban a következő célokat fogalmazták meg: „politikai forradalom”, „új tanácshatalom”, „több munkáspárt”. Megkíséreltek valamilyen befolyást szerezni a munkások között, de eredménytelenül. Ezért az egyetemisták között próbálkoztak, de ez nem hozott sikert, bár időlegesen sikerült létrehozniuk a varsói egyetemen egy kis csoportot, amely a trockista nézetek propagálására törekedett. Amikor megvilágították a trockizmus igazi arcát, a csoport lelepleződött.

¹⁰² Szocialista forradalomért, 1967. március.

Csehszlovákiában az 1968. évi csendes ellenforradalmi folyamat idején egy maroknyi trockista még szervezet létrehozására is kísérletet tett, sőt a szocialistaellenes erők visszaverése után is megpróbálták akadályozni a normalizálást. Röplapokat adtak ki „Bürokrácia nem — forradalom igen” címmel. A „Literárni Listy” című irodalmi hetilap 1968 nyarán tíz folytatásban közölte Isac Deutscher „A befejezetlen forradalom” című szovjetellenes könyvét. De nemcsak közölték, hanem kommentálták is, és rágalmazták a szocializmus „szovjet modelljét”. A csendes ellenforradalom eseményeit pedig az igazi csehszlovák szocializmus megteremtésének nevezték. Az már magától értetődik, hogy az öt szocialista ország internacionalista segítségét intervenciónak bélyegezték.

A nyugati országok trockista szervezetei természetesen sokat foglalkoztak Csehszlovákiával, beleágyazták az ottani eseményeket az általuk felvázolt „világforradalmi folyamatba”, amelynek egyik oldala a „munkásállamok bürokráciája elleni harc”. Nekik persze Dubček sem felelt meg, „jobboldali opportunistának, a bürokrácia emberének” tartották őt is, aki nem tudta elképzelni, hogy „a bürokrácia hatalmát a munkástanácsok hatalma váltsa fel”. A csehszlovákiai csendes ellenforradalmi folyamat egyes külföldre menekült vezéralakjai is megtalálták a kapcsolatot a trockistákkal. A már említett Jiří Pelikannak például írásai jelentek meg a trockista lapokban.

A kudarcok ellenére a trockisták úgy tesznek, mintha befolyásuk volna a szocialista országokban. Különösen a Nemzetközi Bizottsághoz tartozó csoportok aktívak e tekintetben. A Nemzetközi Bizottság megrendezte a „kelet-európai trockisták I. konferenciáját” (1969. december 27—1970. január 3.). Ezen

különféle nyugati országokból összeszedett trockisták vettek részt, akiket ők „Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország és Jugoszlávia öntudatos kommunistáinak” neveztek. A „konferencia” a népi demokratikus országok rendszerének szokásos szidásán kívül elsősorban a trockisták belső harcával foglalkozott. Elítélték az Internacionálé titkárságát, „Pablo, Mandel és Franck revizionizmusát”, és már nemcsak a trockizmus elárulásával vádolták, hanem „a sztálinizmus segédcapatának” bélyegezték őket. A lambertista francia trockista csoport folyóirata, a „La Vérité” különkiadásban jelentette meg a konferencia anyagát.¹⁰³

„Magyar” trockisták

Köztudott, hogy a magyarországi ellenforradalom előkészítése idején és az ellenforradalom napjaiban a szocializmus ellenségei, éppen mert tömegbefolyásra akartak szert tenni, nem léptek föl nyílt ellenforradalmi jelszavakkal. „A szocializmus jobbátételéről”, „igazi szocializmusról”, „magyar szocializmusról” beszéltek, miközben gyilkolták a szocializmus legkövetkezetesebb híveit, és hozzákezdték a fehérterrorhoz. A trockisták ezt az ellenforradalmat klasszikus proletárforradalomnak nevezik.

„A magyarországi politikai forradalomnak — így a IV. Internacionálé határozata — a harci és szervezési eszközök tekintetében megnyilvánuló spontán jellege klasszikus proletárformát kölcsönzött: utcai tüntetések, üzemek elfoglalása, a hadsereg átállása a

¹⁰³ Les militants de l'Europe de l'Est et la IV. Internationale. (A kelet-európai mozgalmi munkások és a IV. Internacionálé.)

nép oldalára, a munkások általános felfegyverzése, munkás-, katona- és diáktanácsok alakulása az egész országban”... Alig tört ki a forradalom, a magyar proletárok, megújítva az összes proletárforradalmak hagyományait, megalkották tanácsaikat, munkástanácsaikat, amelyek az országban az egész hatalmat követelték.

A trockisták ezt az általuk forradalomnak nevezett ellenforradalmat „világtörténelmi jelentőségűnek” minősítették. Még a legvadabb magyar nacionalistákat is kielégítheti a trockistáknak az az értékelése, amellyel Magyarországot a világesemények középpontjába állítják. Szerintük a fegyveres felkeléssel „adva volt minden objektív elem egy gyors és átütő forradalmi győzelemhez, amely képes lett volna arra, hogy az egész világon magasabb színvonalra emelje az egész forradalmi mozgalmat”. A trockisták nem kevesebbet állítottak, mint hogy 1956 hatására az összes szocialista országokban „fellendül a politikai forradalom”, mert minden ország munkásai „szolidárisak a magyar forradalommal”. A „magyar forradalom” — írták — láncreakciót vált ki az egész munkásmozgalomban, mert a „bürokrácia ellen irányul”. Szerintük „a szovjetunióbeli és a népi demokráciákban meglevő bürokrácia elleni politikai forradalom ma a világforradalom egyik legfőbb hajtóereje”.¹⁰⁴

Nem kell túlságosan elmélyedni a kommunista mozgalom történetében, hogy megállapíthassuk: e trockista jóslatból semmi sem vált be.

Mivel indokolják a trockisták a „magyar forradalom” vereségét, és milyen tanulságot vonnak le belőle? A lényeg szerintük az, hogy „nem volt kész for-

¹⁰⁴ A IV. Internacionálé VII. kongresszusa.

radalmi párt, amelyik képes lett volna vezetni a forradalmat”, s ebből adódik számukra a feladat, hogy „ilyen pártot — trockista pártot — kell létrehozni . . . Az október 23-i felkelés lényegében spontán jellege, és egy olyan forradalmi vezetés hiánya, amely képes lett volna arra, hogy összehangolja a forradalmi erőket és gyorsan egy demokratikus és független tanácsköztársaság megalakításához vezesse őket, lehetővé tette a lakosság valamennyi irányzatának szabad kibontakozását, kispolgári és polgári pártok újjáéledését, sőt ellenforradalmi tevékenység kezdetét is . . .”.¹⁰⁵

Tehát elismerik, hogy ellenforradalmi akciók kezdődtek. Veszélyt azonban nem láttak ebben, mert „a felfegyverzett forradalmi nép, amely felkelt, hogy elragadja a bürokratáktól az üzemeket és a hatalmat, sohasem engedte volna meg, hogy e kettőt visszaadják a régi kapitalista uraknak és a nagybirtokosoknak. Elég erős volt ahhoz, hogy az ellenforradalom minden győzelmét megakadályozza. De minél kevésbé volt forradalmi vezetés, amely feladatai magaslatán állt volna, annál hosszabb ideig kellett tartania a zűrzavar átmeneti idejének, amely alatt a reakció szervezkedni tudott és akcióba léphetett . . . Nagy Imre és barátai, akik elsősorban azzal törődtek, hogy a mozgalom vezetését a maguk kezében tartsák meg, nem tehettek egyebet, mint hogy alkalmazkodtak a nép érzelmeinek ilyen fejlődéséhez.”¹⁰⁶

Vezetésre van tehát szükség — vonják le a tanulságot —, és az „csakis a IV. Internacionálé lehet”. A trockisták ezzel bevallják, hogy kísérletet tesznek illegális szervezkedésre. „A IV. Internacionálé arra

¹⁰⁵ A sztálinizmus felemelkedése és bukása. A IV. Internacionálé tézisei. 1957.

¹⁰⁶ Ugyanott.

fog törekedni, hogy lehetőleg rövid időn belül alakuljanak ezekben az országokban valóban trockista szervezetek. A IV. Internacionálé segít ezeknek a csoportoknak a bürokratikus diktatúra elemzésében és a politikai forradalom programjának teljes tisztázásában azzal, hogy megmutatja nekik az utat a tömegekkel való eleven kapcsolathoz, megmutatja, hogyan ágyazódhatnak be a kommunista ellenzék széles áramlatába ...”¹⁰⁷

Ebből az okfejtésből egyenesen következik a Nagy Imre csoport emigrációban élő néhány hívének átállása a trockistákhoz, s egy magyar trockista „párt” megalakítása Párizsban.

1963-ban néhány, 1956-ban disszidált magyar revizionista kísérletet tett egy „magyar” trockista csoport megalakítására. Ehhez támogatást kaptak a francia trockistáktól. E törekvés akkor vett nagyobb lendületet, amikor szétesett a Brüsszelben működő Nagy Imre Intézet és annak egyik vezető munkatársa, Nagy Balázs, magához véve az intézet dokumentumanyagának nagy részét, Párizsba költözött.¹⁰⁸

1962-ben Strassbourg-ban, 1963 elején Párizsban több előkészítő értekezletet tartottak, majd 1963 áprilisában megalakították a Magyar Forradalmi Szocialisták Szövetsége — Külföldi Csoport elnevezésű szervezetet. Vezetője Nagy Balázs lett. A csoport csatlakozott a IV. Internacionáléhoz.

A Nagy Imre Intézet felbomlása után az intézet

¹⁰⁷ Ugyanott.

¹⁰⁸ Nagy Balázs 1945 után a NÉKOSZ, majd a MEFESZ funkcionáriusa volt, 1956-ban a Petőfi-kör egyik szervezője; az ellenforradalom idején fegyveres csoportban tevékenykedett.

volt munkatársai élesen támadták egymást. A trockista csoport azzal vádolta az intézet többi volt munkatársát (Heltai, Kende, Mérai), hogy pénzt fogadtak el az amerikaiaktól, és az imperializmust szolgálva „elárulták a magyar forradalmat”; a trockistákat viszont azzal vádolta a másik csoport, hogy elrabolták az intézet pénzét és megszöktek vele. Az intézet valóban — nem is titokban — különböző amerikai segélyszervezetektől kapott rendszeres anyagi támogatást, de ezt — felismerve, hogy az intézet már nem tud semmiféle politikai hatást elérni Magyarországon — az amerikaiak megszüntették, és a pénzt más, a fel lazítást jobban szolgáló eszközökre fordították.

Milyen körülmények között született a „magyar” trockista szervezet? A legcélszerűbb, ha ismertetjük a Nagy Imre Intézet felszámolása után kialakult helyzetet, a trockista Nagy Balázsnak és az intézet volt igazgatójának, Heltai Györgynek az írásait. Nagy Balázs — miután egy-két elvbarátjával „pártot alapított” — a következőket írta: „A magyar marxista munkáspárt létrehozását történelmi feladatnak tartjuk. Ez a Magyar Forradalmi Szocialisták Szövetségének legfontosabb célja. A Nagy Imre Intézet története mutatja, hogy a tőkésék segítsége csak a bürokrácia szocializmusának leleplezéséig terjed, de ellenségesek, mihelyt az 56-os szocializmus kibontakoztatásáról lenne szó. A tőkésék éppen azt akarták, hogy Nagy Imre nevének hitelével üzenek szovjetellenes propagandát. Ezen a ponton találkoztak azokkal, akik remélték, hogy a kapitalistákkal együttműködve is lehet küzdeni a szocialista magyar forradalom továbbviteléért.”¹⁰⁹

¹⁰⁹ Szocialista forradalomért, 1964. június.

Heltai György a Bécsben megjelenő „Magyar Híradó”-ban válaszolt Nagy Balázsnak. Írásában beszámolt a Nagy Imre Intézet felszámolásáról. Szerinte „az emigráció közömbössé válása nagyban hozzájárult 1956 és Nagy Imre eszméinek elhomályosulásához. Nagy Balázs is részben ezért vált meg az intézettől. De nem üres kézzel távozott, ami a források teljes kiapadásához, az intézet megszűnéséhez vezetett. Nagy Balázs jelenleg Párizsban a szélsőbaloldali »Magyar Forradalmi Szocialisták Szövetsége — Külföldi Csoport« vezetője, és szerkeszti a »Szocialista forradalomért« című kiadványt... Vajon kinek az érdekében diszkriminálja Nagy Balázs az egész politikai emigrációt? Mi oka van Nagynak arra, hogy önmagát ne nevezze meg, úgy tüntesse fel, mintha kiadványa Baselban készülne illegálisan, és saját párizsi címe helyett egy londoni címet adjon meg?... A Nagy Imre Intézet munkatársai nem hagyták abba a munkát. Minden tőlük telhetőt megtesznek, hogy elősegítsék azt a folyamatot, amelyet a magyar forradalom még bukásában is elindított.”¹¹⁰

Világos a tény: Nagy Balázs kifosztotta a Nagy Imre Intézet kasszáját, hogy „történelmi feladatot” teljesítsen. De az írásokból az is kiderül — nem mintha előtte titok lett volna, mégis így a legilletékesebbek is nyilvánosságra hozták —, hogy a Nagy Imre Intézetet tőkések finanszírozták (amerikai szervek) szovjetellenes céljaik érdekében, és hogy a „magyar forradalom továbbvitelét” a tőkésekkel együttműködve akarták biztosítani.

Miért éppen trockista csoport jött létre? Milyen céllal alakult? A trockista csoport „Szocialista forra-

¹¹⁰ Magyar Híradó, 1964. szeptember 1.

dalomért” című lapjának első számai választ adnak a kérdésre. „Magyar forradalomnak” nevezve az 1956-os ellenforradalmat, a „tanulságok elemzésével” kezdik. „Ismeretes — írták —, hogy a forradalom tehetetlen volt a szovjet hadsereg túlerejével szemben... A szovjet hadsereg azért győzhetett, mert a szovjet, a lengyel, a román, a csehszlovák, a jugoszláv, a bolgár, valamint az angol, a francia, a német és más nemzetiségű munkások nem siettek a magyar munkástanácsok segítségére. Mert a magyar forradalom egyedül maradt, el volt vágva a nyugati országok munkásaitól és az úgynevezett szocialista országok munkásaitól egyaránt.” Hiányolták tehát az ellenforradalmat az összes európai szocialista országokban, a nyugati országok munkásainak „támogatásával”. De más hiányosságot is fölfedeztek, és ezzel indokolják csoportjuk megalakítását. Hiányzott szerintük egy szervezet, „amely egybefogta volna a legtudatosabb forradalmi energiákat, összpontosíthatta volna erőiket és utat mutathatott volna... A tudatos erőnek, azaz a forradalmi szervezetnek a hiánya ugyanis nagyban hozzájárult a forradalom elszigeteltségéhez...”¹¹¹

Minden osztálynak és rétegnek volt tehát pártja, „csak a munkásosztálynak nem volt, s így maga a munkásosztály sem volt képes megalkotni a munkástanácsok államát”. Ebből azt a következtetést vonták le, hogy szükség van egy új politikai pártra. „Legfontosabb teendőnk a magyar munkásosztály pártjának a létrehozása, amely az újjáépítendő IV. Internacionálé részeként összeforr a világ minden országának marxista munkáspártjaival.”¹¹² Egy ilyen párt

¹¹¹ Szocialista forradalomért, 1963. október.

¹¹² Ugyanott, 1967. szeptember.

megteremtése jelentené „1956 folytatását”. A trockisták eleinte nem tartották eléggé „forradalminak” az ellenforradalom napjaiban alakult munkástanácsokat. „Kétségtelen — írták —, hogy a munkástanácsok fejezték ki a leghívebben 56 valóságos mondanivalóját. Ezek szembefordultak a kapitalista restaurációval és a Kádár-féle stabilizálással egyaránt. A tanácsok a forradalom tömegszervezetei voltak, az új, megtisztult munkásállam csírái. Nekik kellett volna kézbe venni és gyakorolni a forradalmi hatalmat...”¹¹³

Később a munkástanácsokat már úgy jellemezték, mint az igazi szovjethatalom alapjait. Milyenek is voltak ezek a „forradalmi munkástanácsok”?

Az ellenforradalom napjaiban valóban létrejöttek munkástanácsok Magyarországon. Ez korántsem valamiféle spontán mozgalom eredménye volt, hanem az ellenforradalmárok tudatos cselekedete. Kétségtelen, hogy az első munkástanácsok létrejöttében szerepük volt az üzemi demokrácia kiterjesztésére irányuló törekvéseknek. Nem véletlen, hogy az első munkástanácsokat az üzemi pártszervezetek alakították és kommunisták vezették. Ezek a munkástanácsok védtek az üzemeket az ellenforradalmároktól és részt vettek a fegyveres őrsegek szervezésében. Ezt látva, az ellenforradalmárok hozzáfogtak az ilyen munkástanácsok szétveréséhez. Erőszakkal, fegyveres csoportok részvételével, a munkások háta mögött „újjá-választották” a munkástanácsokat, és így azok az ellenforradalom szerveivé váltak. Volt nyilasok, fasiszták, csendőrök, tőkésék, földbirtokosok kerültek e tanácsokba.

Különösen megmutatkozott a munkástanácsok el-

¹¹³ Ugyanott, 1963. október.

lenforradalmi szerepe a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulása után, amikor sztrájk szervezésével, új hatalmi központ kialakítására való törekvéssel akarták megakadályozni a munkáshatalom konszolidálását.

A trockisták nagyvonalú célokat hirdettek meg Magyarország tekintetében. „Nem titkoljuk, hogy a mi célunk a munkásosztály önálló politikai pártjának a létrehozása” — írták. Ez a párt tömörítené „a volt 56-osokat, a párton kívüli szocialistákat és kommunistákat, a Kína felé tekintő kommunistákat, a »sztálinistának« bélyegzett munkáskádereket, a szociáldemokrata munkásokat, a parasztszocialistákat és az ifjúság legjobbjait...”¹¹⁴ Mindenkit befogadnak tehát a trockisták pártjába, még a trockizmus ellenségeit, a „sztálinistákat” is.

A Párizsban működő, néhány emberből álló „párt” azonkívül, hogy nyilatkozatokat ad ki „a magyar munkások nevében”, abszolút semmiféle hatást nem tud elérni. Ennek ugyanaz a magyarázata, ami a többi trockista csoport elszigeteltségének: fényévnyi távolságra vannak a magyar valóságtól, a szocialista Magyarország tényleges helyzetétől.

Annál hangosabbak viszont Nyugaton. Nagy Balázs, mint a Kelet-európai Kommunisták (trockisták) Szervező Bizottsága nevű központ vezetője, 1972-ben ellentétbe került a Nemzetközi Bizottsággal, illetve annak titkárával, Stephane Just-tel és Lamberttel, a francia OCI vezetőjével. Az új szakadásnak elsősorban személyi okai voltak, nevezetesen az, hogy kik vezessék a IV. Internacionálé „újjáépítését”. Nagy

¹¹⁴ A munkásosztály védelmében. Kiadja a Magyar Forradalmi Szocialisták Szövetsége. 1967.

Balázs és néhány kisebb, főleg Párizsban működő trockista csoport (spanyol, marokkói, lengyel, jugoszláv, cseh) 1973 őszén megalakította a IV. Internacionálét Újjáépítő Nemzetközi Szövetséget. Ezzel a lambertista irányzat (a IV. Internacionálé Nemzetközi Bizottsága) kettészakadt, illetve a lambertisták elsősorban a francia OCI-ra korlátozódtak. Azóta mindkét csoport árulással, a pablistákkal való lepaktálással vádolja a másikat.

Kiváló példája az elvtelen politikának, illetve annak, hogy a szocialista rendszer ellenfelei — bármilyen indítékuk legyen is — összefognak: a párizsi „magyar” trockista csoport és a jobboldali szociáldemokraták kapcsolata. 1972 februárjában Zürichben meghalt Presser István, a Magyarországról 1948-ban távozott jobboldali szociáldemokrata. A trockista sajtó hosszú cikkekben emlékezett meg róla, mintegy példaképül állítva azok elé, akik az „igazi munkásegységfrontért” küzdenek. (Presser 1919 óta vett részt a munkásmozgalomban, a Tanácsköztársaság leverése után Ausztriába emigrált, 1938-ban Belgiumba ment. 1943-ban hazajött, de a rendőrség letartóztatta; 1944-ben Mauthausenba hurcolták. A felszabadulás után a szociáldemokrata párt értelmiségi titkárságának vezetője lett. 1948-ban, mint a párt jobbszárnyának tagja, ellenezte a munkáspártok egyesülését, és Bán Antallal együtt elhagyta az országot.) Presser tagja lett az emigráns Magyarországi Szociáldemokrata Párt végrehajtó bizottságának, de azon belül szemben állt a szélsőjobboldali Peyer Károllyal és úgynevezett baloldali volt. („Europäicus” néven számos rágalmozó cikket írt Magyarországról.) Mint

ilyen, az 1956-os magyarországi ellenforradalom után együttműködött a trockistákkal.

A trockisták ezt az együttműködést a következőkkel indokolják: Presser mint „baloldali szocialista” 1956-ban nem támogatta a jobboldali szociáldemokratákat. Helytelenítette a fegyveres felkelést, amit Peyer, Kéthly és a többi jobboldali minden eszközzel támogatott, gondolván, hogy folytathatják áruló politikájukat. Presser „eleinte nem ismerte föl a Kádár-rezsim lényegét”, bízott abban, hogy „fokozatos fejlődéssel el lehet érni a régi célokat, de később . . . felülvizsgálat alapján eljutott az 1956-os forradalom valószínűs jellegének a felismeréséig, és vallotta, hogy igenis egy politikai forradalomra van szükség. Olyan forradalomra, amely a szocialista vívmányok alapján a munkástanácsokat juttatja hatalomra, és szerves részét képezi a szocialista Európát létrehozó összeurópai szocialista forradalomnak”. Ez a felismerés „vezette a baloldali szocialisták és a trockisták Magyar Forradalmi Szocialisták Szövetsége együttműködésének kialakításához”.¹¹⁵

Így találják meg egymást a szocialista rendszer különböző irányból induló ellenfelei.

A trockisták áruló politikájának Magyarországon is van bizonyos hagyománya. A húszas-harmincas években itt is alakultak kis létszámú trockista csoportok, amelyeknek fő tevékenysége a nehéz körülmények között harcoló kommunista párt ellen irányult. Hogy lássuk, milyen utat képesek végigjárni a trockisták, érdemes bemutatni egy volt magyar trockista, Péntek István útját.

¹¹⁵ Szocialista forradalomért, 1972. február.

Az uralkodó osztály erőszakszervei, bár üldözték a kommunista mozgalmon belül keletkezett frakciós csoportokat is, de támaszkodtak rájuk, hogy fokozzák a megosztottságot, a belső ellentéteket. Különösen nagy jelentőséget tulajdonítottak az olyan csoportoknak, amelyek nem tartották elég baloldalinak a kommunista pártot, „balról” támadták a Szovjetuniót. E csoportok Trockij nézeteit tették magukévá, s e nézetekből egyenesen következett — tekintettel arra, hogy „a Szovjetunió elfajult” és „harcolni kell ellene” —, hogy egyes tagjai szolgálatokat tettek a rendőrségnek. A korabeli rendőrségi jelentésekből kiderül, hogy e szervezetekben széles „bizalmi hálózattal” rendelkeztek. Ezeket a szervezeteket rendszerint egy ideig engedték működni, hogy így felderíthessék a baloldali érzelmű embereket és azután lecsapjanak rájuk. A húszas évek végén és a harmincas évek elején különféle ultrabaloldali és trockista szervezeteket számoltak fel. Ilyen volt például a Fürth Barnabás és Hartstein Iván által vezetett Magyarországi Baloldali Kommunisták Szervezete. A vádirat szerint a szervezet „a kommunista párt, illetve a Kommunista Internacionálé taktikai irányelveinél radikálisabb elveket kívánt megvalósítani, vagyis céljául tűzte ki oly forradalmi állapot megszervezését, mely azonnal és közvetlen fegyveres harcot indít a hatalom birtokáért, s a proletár uralom megteremtéséért... Kapcsolatot teremtettek a hasonló felfogású és irányú külföldi szervezetekkel, ezekkel az összeköttetést fenntartották, sajtótermékeiket, pénzbeli segélyeiket felhasználták.”¹¹⁶

Jellemző, hogy a magyar politikai rendőrség jelen-

¹¹⁶ Bp. Kir. Ügyészség 108323/1933. Kü. BM. irattár.

tései már a harmincas évek elején jelezték a trockista Internacionálé szervezését. „Új forradalmi csoportok termelődtek ki, melyek csíráját képezték egy új, eddiginél is radikálisabb kommunista mozgalomnak. E mozgalom a mai napig egy megszervezett nemzetközi szervezetben még nincsen tömörítve, de egy új internacionálé kialakítása van tervbe véve, úgyhogy küzdelmüknek jelenlegi szakasza csak előkészítése a forradalmi kommunista internacionálénak.”¹¹⁷

A fentebb említett csoportnak volt a tagja Péntek István, aki az 1933-ban tartott bírósági tárgyaláson a vádlottak között szerepelt. Péntek később a fasiszta nyilaskeresztes párthoz csatlakozott és az úgynevezett mozgalmisták csoportjához tartozott. E csoport tagjai voltak a legradikálisabbak, ők hajtották végre a terrorakciókat. Péntek István Szálasí egyik legközelebbi munkatársa, helyettese, a Nyilaskeresztes Párt ideológiai osztályának a vezetője lett. Útjáról ő maga így vallott a Budapesti Népügyészségen 1945 novemberében: „Politikával 1919-ben kezdtem foglalkozni, éspedig szocialista tanokkal. 1937 nyarán elvbarátaimmal szociológiai kérdésekről beszélgetve szóba került Szálasí Ferenc neve is. Én róla nem hallottam addig semmit, mondtam is, hogy nem tudok a kérdéshez hozzászólni. Ekkor megkaptam Szálasinak »Cél és követelések« című füzetét, melyet elolvasva azt állapítottam meg, hogy írója érdekes ember lehet és ha a sok szóképet, frázist elhagyjuk, úgy egész értelmes az, amit mond...”¹¹⁸

A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának politikai rendészeti osztályán Csia Sándor

¹¹⁷ Ugyanott.

¹¹⁸ 20119/1945. BM irattár.

volt nyilas képviselő, 1945. november 1-én az alábbi vallomást tette: „Péntek Istvánt kb. 1936-ban ismer-tem meg... Tudom róla, hogy annak előtte hosszú ideig a baloldalon működött, és azután került közénk. Szálasí nagyon becsülte őt ideológiai felkészültsége miatt... Emlékezetem szerint 1939-ben eljárás volt ellene folyamatban, és úgy határozott, hogy Német-országba emigrál... Hazatérése után, 1944 májusá-ban az ideológiai osztály vezetését vette át... Mikor legközelebb találkoztam vele, Kőszegen, akkor már a Nemzetvezető »világnézeti irodájának« volt a veze-tője... Szálasival mindvégig szoros kapcsolatot tar-tott fenn és a legszorosabb munkatörzséhez tarto-zott... Péntek együtt menekült Szálasival, aki őt 1945. január 30-án örökös felsőházi taggá nevezte ki.”¹¹⁹

Pénteket mint háborús bűnöst 1945-ben elítélték. Szabadulása után sem maradt tétlen. Illegális „pár-tot” szervezett, kidolgozta „A magyar szocialista mozgalom elméleti alapvetését”, és az ellenforrada-lom napjaiban harcolt a szocializmus hívei ellen.¹²⁰

Ehhez a karrierhez nem kell kommentár. Csak ar-ra bizonyíték: hová vezethet a trockisták útja.

Péntek István példája nem egyedülálló. David Rousset, a harmincas évek vezető trockistája gaulle-ista képviselő, az ugyancsak francia trockista Boris Souvarine burzsoá lapok antikommunista cikkírója lett.

¹¹⁹ Ugyanott.

¹²⁰ Lásd *Hollós Ervin*: Kik voltak, mit akartak? Kossuth Könyvkiadó 1967.

A TROCKISTÁK ÉS KÍNA

A trockisták, különösen a hatvanas évek elején, nagy reményeket fűztek a maoisták szakadár tevékenységéhez. A IV. Internacionálé valamennyi árnyalatának képviselői felhasználták a maoisták érveit, tág teret adtak sajtójukban a kínaiak szovjetellenes rágalmainak. A kínai tételekben igazolva látták Trockijnak és követőinek nézeteit. Kiváltképpen azokat a kínai álláspontokat idézték számos alkalommal, amelyek a békés egymás mellett élésről, a szocialista forradalom békés lehetőségéről szóltak. Kapóra jött nekik, hogy a kínaiak félreemagyarázták a fejlett tőkésországok kommunista pártjainak, különösen az Olasz Kommunista Pártnak és a Francia Kommunista Pártnak a politikai irányvonalát, revizionizmussal vádolva őket, s kijelentették, hogy a maoisták ugyanazt mondják e pártokkal kapcsolatban, amit ők. A Szovjetunió politikáját illetően pedig főként azt a maoista vádat propagálták, hogy a Szovjetunió „fékezi a gyarmati népek nemzeti felszabadító harcát, alárendelve azt a békés egymás mellett élés stratégiájának”. „Teljes mértékben egyetértünk a kínai bírálattal — hangoztatta a IV.

Internacionálé „Tájékoztató”-ja 1963 áprilisában —, amikor az rámutat arra, hogy a békés egymás mellett élés stratégiája és a szocializmusba való parlamenti átmenet politikája nem egyéb olcsó revizionizmusnál.”

A IV. Internacionálé hivatalos formában is hozzászólt a kommunista pártok túlnyomó többsége és a Kínai Kommunista Párt közötti nézeteltéréshez, amit ők szovjet—kínai vitának neveznek. Az Internacionálé Végrehajtó Bizottsága 1963. február 17-én közzétette „A szovjet—kínai konfliktus fejlődése” című dokumentumát. Ebben leszögezte, hogy „a Kínai Kommunista Párt tézisei a világméretű osztályharcról haladóbbak, mint a Hruscsov-féle tézisek”. Bizonyítékul azt hozták föl, hogy a „kínai tézisek egybeesnek mozgalmunk egyes tételeivel”.

A legvilágosabban talán az egyik angol trockista folyóirat, a „Red Flag” fejtette ki azoknak a trockista csoportoknak az álláspontját, amelyek közel álltak a Kínai Kommunista Párt irányvonalához. A folyóirat leszögezte: „Az atomháború szörnyű pusztítást okoz majd, ... de nem fogja megsemmisíteni az emberiséget. Mindezek az elgondolások a mi elgondolásaink, a mi következtetéseink, a mi elemzésünk... Amikor a kínaiak az Olasz Kommunista Párt vezetését bírálják, akkor a mi módszereinknek és felfogásunknak megfelelően bírálják. A proletár internacionalizmust illetően a kínaiak a mi irányvonalunk felé fordulnak... Ha egy gyarmati ország a hatalomért harcol, minden erőnkől támogatnunk kell, és a szocialista államok elsőrendű feladata, hogy azt minden eszközzel — fegyverrel, pénzzel és minden egyébbel — segítsék... Ha a testvéri szolidaritásnak ezek a megnyilvánulásai ürügyül szolgálnak az imperialis-

táknak a háború kirobbantására, akkor ebben a háborúban az imperializmus megsemmisül. Ezek a mi következtetéseink, és ezeket a kínaiak is levonták. A kínaiak ezt 25 pontnak nevezik, mi trockizmusnak.”¹

A különféle trockista csoportok nézete a kínai politikáról, akárcsak más kérdésekről, nem egységes, sőt az egyes csoportok nézete is változó: más volt a hatvanas évek elején és más napjainkban.

Hogyan alakult Trockij és a Kínai Kommunista Párt viszonya, hogyan vélekedett Trockij a kínai forradalom menetében felmerülő fontos problémákról? Mi a véleményük Trockij mai követőinek a maoista politikáról, és egyáltalán van-e kapcsolat a trockizmus és a maoizmus között?

Trockij és a kínai forradalom

Már a húszas években vita alakult ki Trockijjal a Szovjetunió Kommunista Pártjában és a Kommunista Internacionáléban a kínai forradalom fontos kérdéseiről, a Kínai Kommunista Párt politikájáról. Anélkül, hogy e vitát és Trockij álláspontját részletesen ismertetnénk, utalnunk kell néhány történelmi tényre, hogy megértsük a mai trockista nézeteket.

A Kommunista Internacionálé és a Szovjetunió Kommunista Pártja megkülönböztetett gondot fordított a Kínai Kommunista Pártra. Nemcsak a párt megalakításánál működtek közre, hanem rendszeresen foglalkoztak a kínai forradalom problematikájával is. A Kommunista Internacionálé direktívái nem

¹ Red Flag, 1963. 1. sz.

mindig találtak osztatlan helyeslésre a Kínai Kommunista Pártban. Sajátságos módon még olyasmi is előfordult, hogy a Kominternnek az egységfrontra tett javaslatai a húszas évek elején könnyebben talál-
tak megértésre a Kuomintang baloldali vezetői között — különösen Szun Jat-szen életében —, mint a kom-
munisták között. A párt vezetői kezdetben elvileg el-
utasították az együttműködést más pártokkal, és csak
1922 júniusában fogadták el a Kuomintang forradal-
mi elemeivel való egységfrontot. Ennek alapján 1922
augusztusában a kommunista párt belépett a Kuo-
mintangba.

Az utóbbi években „átköltötték” a Kínai Kommu-
nista Párt történetét és benne a Komintern szerepét,
hogy alátámasszák a jelenlegi maoista politikát. A
párt történetének meghamisítása, Mao Ce-tung
egyenes utasítására, már korábban megkezdődött. A
KKP Központi Bizottságának 1944 áprilisában Mao
Ce-tung által írt, „Határozat pártunk történetének
egyes kérdéseiről” című dokumentuma tartalmazza a
hamisítás alapelveit. A maoisták mai utalásai a múlt-
ra még tovább mennek. A történelemhamisítás sajá-
tossága egyfelől az, hogy megalapozzák Mao
Ce-tung istenítését, másfelől, hogy a kínai forrada-
lom menetében alkalmazott stratégiát és taktikát
egyedül üdvöztetőnek tüntetik fel. A maoisták nap-
jainkban a Komintern politikájának bírálatában
ugyanúgy, mint a Szovjetunió bírálatában, előveszik
a régi és a mai trockista érveket.

Trockij nézetei Kínáról tulajdonképpen a perma-
nens forradalomról alkotott véleményével függtek
össze. A Kommunista Internacionálé politikája az
volt, hogy a kommunista párt szoros egységfron-

tot hozzon létre a Kuomintanggal. Trockij 1926-ig ezen az állásponton volt. Ehhez hozzá kell tenni, hogy már akkor fölvetette: a forradalom súlypontja Keletre helyeződik át. Cseng Csao-liu kínai trockista, akit később kizártak a kommunista pártból, ehhez hozzátette: „a kínai proletariátus lehetőséget kap, hogy vezető szerepet játsszon a világforradalomban”. Napjainkban ez a régi trockista kijelentés a hivatalos kínai álláspont.

Trockij és hívei 1926-ban indítottak nyílt támadást az egységfront-taktika ellen, amikor Csang Kaj-sek katonai puccsot hajtott végre Kantonban, de különösen éles harcot kezdett a Komintern politikai irányvonala ellen, amikor 1927 áprilisában Csang Kaj-sek ellenforradalmi fordulatot hajtott végre. Már Csang Kaj-sek árulása előtt azt követelték, hogy a kommunisták vonuljanak ki a Kuomintangból, rúgják föl az egységfront-politikát, és alakítsanak szovjeteket a forradalmi erők által ellenőrzött területeken. Trockij és hívei tagadták a kínai forradalom polgári demokratikus, nemzeti, antiimperialista jellegét, és „kínai Októberről” beszéltek, mintha Kína közvetlenül a proletárdiktatúra megvalósítása előtt állt volna.

A kínai forradalom polgári és nemzeti jellege eleve megszabta, hogy milyen osztályok és rétegek vehetnek részt benne. A Szovjetunió Kommunista Pártja és a Kommunista Internacionálé számos esetben — éppen a trockistákkal vitatkozva — rámutatott arra, hogy a nemzeti, antiimperialista forradalom erői a munkásosztály, a parasztság, a nemzeti burzsoázia és a városi kispolgárság, sőt a harchoz esetenként csatlakozhatnak a földesurak egyes rétegei is. A Komintern fellépett azok ellen, akik nem ismerték föl a proletariátus önálló osztályfeladatait és szerepét a for-

radalmi mozgalomban, de fellépett azok ellen is, akik nem látták a fejlődés demokratikus szakaszát és a proletárdiktatúra, a szovjethatalom azonnali megteremtését tűzték ki célul.

A trockistáknak az volt a véleményük, hogy nem lehet szövetségre lépni a nemzeti mozgalmakkal, meg kell szakítani a kapcsolatot a nem kommunista anti-imperialista erőkkel. A Kuomintang egészét nem tekintették forradalmi erőnek, tagadták, hogy vannak benne következetes antiimperialisták. Kiváltképpen azt tagadták, hogy a kínai forradalomnak vannak átmeneti szakaszai, és közvetlen feladatnak tartották a forradalom továbbfejlesztését szocialista forradalom-má. Követelték, hogy alakítsanak szovjetekeket és szakítsanak a baloldali kuomintangistákkal.

A Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának IX. plénuma 1928 februárjában elfogadta a „Határozat a kínai kérdésről” című dokumentumot. Ebben megállapította, hogy Kínában még nem oldották meg a polgári forradalom feladatait, tehát helytelen az az álláspont, hogy a forradalom már átnőtt szocialista forradalomba. Helytelen a kínai forradalomnak permanens forradalomként való jellemzése is, mert az egy korszak átugrását jelenti és figyelmen kívül hagyja a forradalom legfontosabb nemzeti sajátosságát, azt, hogy egy félgyarmati országban zajló forradalomról van szó.

A Komintern és a trockisták között nem abban volt a nézeteltérés, hogy szükség van-e a szovjetekekre Kínában, vagy sem. 1928 elején maga a Komintern is arra az álláspontra helyezkedett, hogy a felszabadított területeken tanácsokat kell szervezni, és az 1927. decemberi katonai felkelést úgy értékelte, mint a proletariátus hősi kísérletét a szovjethatalom megte-

remtésére. A nézeteltérés egyfelől abban volt, hogy a trockisták a tanácsok létrehozásának jelszavát akkor adták ki, amikor a Kuomintang még nem merítette ki összes forradalmi lehetőségeit, másfelől — és ez a leglényegesebb — a Kommunista Internacionálé a tanácsokat a munkások és a parasztok demokratikus diktatúrája szerveinek tekintette, a trockisták viszont — tekintettel arra, hogy ők a forradalom demokratikus szakaszát nem ismerték el — a proletárdiktatúra szerveinek tekintették őket. Trockij szerint „a demokratikus diktatúra, abban az értelemben, ahogy Lenin gondolta, Kínában is megvalósult (a Kuomintang révén), teljesebben és befejezettebben, mint nálunk a kettős hatalom révén... Csak javíthatatlan együgyűek várhatnak még a demokrácia új, javított kiadására Kínában”.²

Trockij rendszeres kapcsolatot tartott a KKP-ban tevékenykedő trockistákkal, szakadár tevékenységre ösztönözte őket, hiszen akkoriban a kínai kommunisták nagy többsége egyetértett a Komintern álláspontjával.

Trockij igyekezett kapcsolatot kiépíteni a KKP volt főtitkárával. A Komintern utasítására a Központi Bizottság 1927 augusztusában leváltotta Csen Tu-hsziut a párt főtitkári funkciójából, mert jobboldali opportunistá politikájával lefegyverezte a pártot, és ez megkönnyítette Csang Kaj-sek ellenforradalmi puccsának győzelmét. Trockij azt ajánlotta kínai híveinek, hogy alakítsanak ki szoros kapcsolatot a volt főtitkárral, akit 1929-ben kizártak a pártból. Azt javasolta, hogy tagadják meg mint célt a proletariátus és a parasztság demokratikus diktatúráját, tagadják a nemzeti

² L. Trockij: *The Permanent Revolution*.

burzsoázia pozitív szerepét, mert Kína már túlnőtt a forradalom burzsoá demokratikus szakaszán és közvetlenül a szocialista forradalom előtt áll.

Trockij kihasználta a reakció támadását a kínai forradalmi erők ellen, és azt ajánlotta híveinek, hogy fokozzák a szakadár tevékenységet a KKP soraiban. 1929 novemberében levélváltás volt Trockij és kínai hívei között, akik „bolsevik-leninistáknak” nevezték magukat. A trockisták összkínai konferenciát rendeztek, amelynek politikai vonalát Trockij hagyta jóvá. A konferencián meghirdették az Ázsiai Egyesült Államok jelszavát. Trockij levelében kijelentette, hogy a munkások és a parasztok győztes forradalma utáni kormány csak tiszta munkáskormány lehet, mert a kínai forradalom átugorja a polgári demokratikus forradalom szakaszát.

Meg kell említeni, hogy 1924-ben Mao Ce-tung a Kuomintanggal való szakítás mellett volt. A Központi Bizottság 1924. július 21-i 15. számú körlevelét, amely arra hívta fel a kommunistákat, hogy kezdjék meg a szakítás előkészítését, Csen Tu-hsziu és Mao Ce-tung írták alá. Később Mao elfogadta a Komintern álláspontját a Koumintanggal való együttműködésről, sőt egy ideig a Kuomintang propagandaosztályát vezette.

A Kínai Kommunista Párt vezetői annak idején elvetették Trockij nézetét, mindenekelőtt azt, hogy Kína közvetlenül a proletárforradalom előtt áll. Még inkább szemben állt a kínai álláspont a trockizmussal a japán imperialisták támadása után, akkor, amikor széles nemzeti összefogást kellett létrehozni a nemzeti függetlenségért vívott harcban. „Milyen a kínai forradalom jellege a mostani szakaszban? — vetette föl Mao Ce-tung 1939-ben. — Polgári demokratikus

forradalom-e, vagy pedig proletár szocialista forradalom? Világos, hogy nem az utóbbi, hanem az előbbi típushoz tartozik. Mivel a kínai társadalom még mindig gyarmati, félgyarmati és félféudális társadalom, mivel a kínai forradalom ellenségei továbbra is elsősorban az imperializmus és a feudális erők, mivel a kínai forradalom feladata az e két fő ellenség megdöntésére irányuló nemzeti forradalom és demokratikus forradalom végrehajtása, s mivel ugyanakkor ebben a forradalomban időnként még részt vesz a burzsoázia is, és a forradalom éle — még akkor is, ha a nagyburzsoázia elárulja a forradalmat és a forradalom ellenségévé válik — nem a kapitalizmus és általában a kapitalista tulajdon ellen irányul, hanem az imperializmus és a feudalizmus ellen —, mivel mindez így van, a kínai forradalom jelenlegi szakaszában jellegét tekintve nem proletár szocialista, hanem polgári demokratikus forradalom.”³

A Trockijjal folytatott nagy vita idején a kínai vezetők nem támogatták a trockistákat, sőt eltávolították őket a kommunista pártból. A harmincas években, amikor Trockij éppen a kínai forradalom kérdéseiben támadta a marxista—leninista politikai irányvonalat, a Kínai Kommunista Párt vezetői harcoltak a trockisták ellen. Ez persze nem jelenti azt, hogy a kínai vezetők minden szempontból helyes állásponton lettek volna. Számos esetben előfordult, hogy a kínai eseményekből a Kommunista Internacionálé és a Szovjetunió Kommunista Pártja helyes következtetést vont le, de azt a kínai vezetők nem, vagy csak vonakodva fogadták el. Ámde a trockizmust illetően

³ *Mao Ce-tung* Válogatott Művei. III. kot. Szikra 1954. 185—186. old.

a múltban nem volt nagyobb baj. Annál nagyobb probléma van Kína mai politikai irányvonalával, a maoista és a trockista nézetek hasonlóságával.

A trockizmus és a maoista politika

Vajon van-e összefüggés a mai hivatalos kínai álláspontok és a trockista nézetek között? A kínaiak természetesen tagadják ezt. És ha erre keressük a választ, akkor külön kell választani az eredeti trockista nézeteket a mai trockista csoportok változatos. és egymással szemben álló álláspontjaitól.

A szocializmus építésével kapcsolatos eredeti trockista álláspontot a kínai vezetők nyilvánvalóan elvetik. Trockij tagadta a forradalom szakaszos fejlődését, és a demokratikus forradalom átugrását hirdette, a kínai forradalom menetében pedig elkülönültek egymástól a forradalom szakaszai. Trockij szerint a szocializmust nem lehet felépíteni egy gazdaságilag elmaradott országban, a kínai vezetők ezzel szemben — a maguk módján — hozzákezdtek a szocializmus építéséhez. Mégis van összefüggés a permanens forradalom trockista koncepciója és a maoista vezetők álláspontja között.

A kínai vezetők elvetették Trockijnak a permanens forradalomról szóló tételeit a polgári demokratikus forradalomból a szocialista forradalomba való átmenet idejére. Kiterjesztik azonban ezt a tételt egy egészen más történelmi szakaszra — a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet időszakára. Vu Csiang kínai teoretikus írta 1958-ban: „Mao Ce-tung... alkotó módon tudta alkalmazni a permanens forradalom marxista—leninista elméletét a szocialista építés

és a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet körülményeire.” A népi kommunák bevezetésénél úgy vélték, hogy össze lehet és kell kapcsolni a szocializmus és a kommunizmus építését. Az általuk „nagy proletár kulturális forradalomnak” nevezett akció is tulajdonképpen a szakadatlan forradalmi állapot fenntartását célozta. Sőt, Csou En-laj egyik, 1970-ben adott nyilatkozatában kifejtette: a szocializmus állandó forradalmi állapotot jelent, mert az emberek viaskodhatnak a régi kapitalista kerékvágásba. Csou En-laj filozófiai kérdésként veti fel a forradalom folytatását arra az időszakra is, amikor már az egész világon osztály nélküli társadalom lesz. Szerinte a forradalmi állapot fenntartása akkor is szükségszerű, mert lesznek fejlett és elmaradott országok, haladó és konzervatív erők. Az anyagi javak közös élvezetének biztosítása is forradalmi állapotot igényel, mert különben az anyagi javak egy osztály tulajdonává válnak. A „Csiefang Zsipao” című újság írta 1967. május 20-án: „Mint arra Mao Ce-tung elnök ismételten rámutatott, a jelenlegi nagy kulturális forradalom csak az első forradalom; a jövőben kétségkívül sok ilyen forradalom lesz, úgyhogy senki ne gondolja a pártban vagy az ország népének körében, hogy egy-két nagy kulturális forradalom, vagy három-négy ilyen forradalom után minden rendben lesz...”⁴ Íme a találkozási pont a permanens forradalom trockista elméletével, a mai trockista és gyilaszki „új osztály” elképzelésekkel.

A trockista és a maoista nézetek főként a Szovjet-

⁴ Idézve V. A. Krivcov: A maoizmus jellemző vonása a szélsőséges szubjektivizmus és voluntarizmus című tanulmányában. 1969.

unió és a többi szocialista ország megítélésében azonosak. Ezeket az országokat sem a trockisták, sem a kínaiak nem tartják szocialistáknak, sőt a maoisták messzebb mennek, mert szerintük a Szovjetunió belső fejlődését az imperializmus fejlődéstörvényei határozzák meg. A különbség a Szovjetunió megítélésében az, hogy a trockisták a Szovjetunió „elfajulását” Sztálinhoz vezetik vissza, a maoisták viszont Sztálint dicsőítik, szerintük a „kapitalizmushoz való visszatérés” és a „szociálimperialista” torzulás csak az utóbbi két évtizedben következett be.

A trockista vezetők ugyanazt mondják a háborúról, amit Mao Ce-tung, nevezetesen, hogy nem kell visszariadni a világháborútól, hiszen a romokon rövid idő alatt megvalósítható a kommunizmus. Azonos az álláspontjuk a békés egymás mellett életről, és a forradalmi érdekek elárulásával rágalmazzák a Szovjetunió külpolitikáját. De különösen azonos az álláspontjuk a Szovjetunió vezetőit illetően: megdöntésük szükségességét hangoztatják. Meg kell jegyezni, hogy a rendszer lényegével kapcsolatban a maoisták messzebb mentek, mint a trockisták, hisz az utóbbiak nem mondják azt, hogy a Szovjetunióban visszaállították a kapitalizmust.

Hasonlóak a trockista és a maoista nézetek a szocializmus építésének módszereit illetően is. A szovjet hatalom első éveiben Trockij — mint láttuk — militarizálni akarta a termelést, katonai módszerek bevezetését javasolta, munkahadseregek felállításával lényegileg kényszermunkára akarta alapozni a termelést. A kínai vezetők, különösen a kulturális forradalom időszakában, a nagy tömegek egyszerű munkájának egyesítésével „az irányítás katonai módszereivel akarták az építést meggyorsítani.

A nemzeti felszabadító harcok helyéről és szerepéről kialakított maoista nézet is hasonló a trockisták álláspontjához. Mindkét irányzat azt hirdeti, hogy a fejlett tőkésországok kommunista pártjai nem támogatják a nemzeti felszabadító harcokat, hogy a világforradalom fő mozgatóerejét a nemzeti felszabadító harcok képezik, s hogy a jelenlegi szakaszban a forradalmi mozgalom központja a gyarmati és a volt gyarmati országokba helyeződött át.

Azonosság mutatkozik abban is, hogy figyelmen kívül hagyják a társadalmi fejlődés objektív törvényszerűségeit, és döntő jelentőséget tulajdonítanak a szubjektív, akarati tényezőknek. Mindebből következik a kalandorság, a „forradalmi” akciók erőltetése, a voluntarizmus és a szubjektivizmus.

Amikor a kínai vezetők támadást kezdtek a Szovjetunió ellen, a IV. Internacionálé Nemzetközi Titkársága nyílt levéllel fordult a Kínai Kommunista Párthoz. Érdemes idézni a levélből, mert emellett, hogy meghamisítja a történelmi tényeket, rágalmazza a Szovjetuniót és a kommunista pártokat, megmutatja egyrészt azt, hogy a trockisták támogatnak minden szovjetellenes megmozdulást, másrészt azt, hogy fenntartásaik vannak a Kínai Kommunista Párttal kapcsolatban, mert az is „bürokratikus”:

„A IV. Internacionálé, amely megalakulása óta a kommunista és munkásmozgalmon belül harcol azok ellen az eszmék ellen, melyek ellen ti is küzdötök, a ti oldalatokon áll az opportunistá elméletek elleni küzdelemben... Ezek az opportunistá eszmék azok, melyek az európai országokban nagy vereségeket okoztak a munkásmozgalomnak, megbénították a hatalmas kommunista pártokat a gyarmati forradalom

különböző szakaszaiban, és oda vezettek, hogy a szocializmusért folytatott harc nehezebbé vált abban az időpontban, amikor a történelmi feltételek a legkedvezőbbek voltak...

A békés egymás mellett élés, az általános leszerelés lehetőségének illúziója, az elmaradott országok burzsoáziáját támogató politika, az imperializmus lehetőségeinek idealizálása — ezek a szovjet bürokrácia, majdnem minden munkásállam és kommunista párt politikájának alapvető pontjai...

Eszméitekkel szembe kell szállnotok a szovjet vezetők, a munkásállamok, a kommunista pártok, valamint saját államotok és pártotok konzervatív erőivel, melyek mind elzárkóznak a kommunista mozgalom igazi megújulása előtt... Bürokratikus módszereitek a kommunista pártban és a kormányban akadályozni fogják majd eszméitek terjesztését és a világ kommunista tömegeibe való behatolását...

A IV. Internacionálé Nemzetközi Titkársága üdvözlöli az újra megnyitott vitát a teljes kommunista mozgalomról, amely tele van lehetőségekkel és perspektívákkal a világforradalom számára. Felhívunk benneteket, hogy következetesen fejlesszétek ki ezeket az eszméket, hogy bocsássátok a harc rendelkezésére nagy anyagi forrásaitokat és lehetőségeiteket, nemcsak az antileninista eszmék, hanem eredetük ellen is."

A trockisták tehát nagy reményeket fűznek a kínaiak politikájához és anyagi erőforrásaihoz. Ugyanakkor büszkén hangoztatják, hogy ők „a szovjet—kínai vitában önálló álláspontot foglalnak el”. Mi ez az önálló álláspont?

Mindenekelőtt meg kell jegyezni, hogy a mai trockisták a Kínában 1927-ben bekövetkezett ellenforra-

dalmi fordulatot a Komintern és a Szovjetunió Kommunista Pártjának vereségeként tüntetik fel. Hivatkoznak Trockij 1929-ben írt „Permanens forradalom” című munkájára, amelyben Trockij a kínai forradalom menetében kialakított kommunista politikát így jellemzi: Sztálin rákényszerítette a Kínai Kommunista Pártra, hogy lépjen be a Kuomintangba, megtiltotta, hogy szovjeteket alakítsanak, alárendelte a pártot a burzsoá vezetésnek, ahelyett hogy nyílt háborút indított volna a baloldali kuomintangisták ellen.

A IV. Internacionálé ma így mutatja be a Szovjetunió szerepét a kínai forradalomban: Sztálin — átvéve az orosz mensevikek álláspontját a polgári demokratikus forradalomról — elárulta a kínai forradalmat. Azt a tanácsot adta a kínai kommunistáknak, hogy tekintettel a forradalom polgári jellegére, „nem szabad elijeszteni a polgárságot”, nem szabad túlhaladni a burzsoáziának megfelelő programot, le kell mondani a proletariátus osztályköveteléseiről. A Kínai Kommunista Pártnak tehát alá kell rendelnie magát a Kuomintangnak és „az egység érdekében támogatnia kell a munkás- és parasztellenes intézkedéseket is”.

A trockisták, mai álláspontjuk igazolására, Kína tekintetében is meghamisítják a történelmet.

Mi volt a trockisták álláspontja a kulturális forradalom kibontakozása után? Egyrészt igazolva látták a permanens forradalom trockista elméletét, másrészt még jobban felhasználták a kínai vezetők durva szovjetellenes cselekedeteit. A „Szocialista forradalomért” világosan fogalmazott: „Nem árulunk zsákba-macskát. Azonnal megmondjuk, hogy a vitában a kínaiaknak adunk igazat...”

Sajátos álláspontjukat a kínai belső ellentétekről — mit szerintük „csak az érthet meg, aki elvi alapon áll” — így fogalmazzák meg: „Mi feltétel nélkül támogatjuk a tömegeket mozgósító Mao-féle frakciót, szemben a Liu Sao-csi-félével, amely a kínai forradalmat ki akarja szolgáltatni Moszkvának és imperalista szövetségeseinek — ám ugyanakkor semmiféle bizalmat nem szavazunk a Mao-féle bürokráciának! De feltétel nélkül támogatjuk, mert ha feltételeket szabnánk a Mao-féle bürokratáknak, ezzel hallgatólag elismernénk, hogy képesnek tartjuk őket a kínai politikai forradalom keresztülvitelére.”⁵

Zavaros és „önálló” nézeteikre mi sem jellemzőbb, mint hogy a kulturális forradalom kellős közepén azt hangoztatták: ők Mao Ce-tung ellen vannak, mert ő is a bürokráciára támaszkodik és fellép a tömegek ellen. Így írtak a maoistákról: „Ma, amikor a tömegmozgalmak elsöpréssel fenyegetik a bürokráciának ezt a szárnyát is, a hadseregre támaszkodnak, szemben a munkásosztály teljes mozgósításának a »veszélyével«. Mao, Csou En-laj, Lin Piao felváltva igyekeznek visszatartani a tömegeket a »túlzásoktól«, a »baloldali« hibáktól és mindenáron arra akarják őket rávenni, hogy térjenek vissza otthonukba. A mi álláspontunk viszont az, hogy csak a tömegmozgalmak teljes kibontakoztatására, a politikai forradalom végigvitelére támaszkodó új párt képes harcba vinni a kínai dolgozókat a bürokrácia mindkét szárnya ellen, megtalálni a nemzetközi munkásosztályhoz vezető utat és azzal együtt megvédeni a kínai forradalmat.”⁶ Tehát még ez a szovjetellenes kínai párt sem felel

⁵ Szocialista forradalomért, 1966. december, 1967. január.

⁶ Ugyanott.

meg nekik. Kínában is „új pártot”, „bürokráciától mentes pártot” akarnak.

A fenti álláspont az úgynevezett Nemzetközi Bizottságé. Az Egyesült Titkárság viszont szembe fordult a kínai kulturális forradalommal, mondván, hogy az „szétzúzza a kommunista pártot”. Emiatt a többi trockista frakció azzal vádolja az Egyesült Titkárságot, hogy „teljes egészében magáévá tette a Kreml álláspontját, és szembe fordul a kínai forradalommal”. Egy másik trockista csoport a semlegességet hangsúlyozza a kínai frakcióharcokban, mondván, hogy „Kína burzsoá állam” és „a vörösgárdisták mozgósítása azonos a kispolgárság mozgósításával”. A lambertista Nemzetközi Bizottság véleménye szerint a Mao-csoport győzelme „megnyitja az utat a kínai munkásosztály önálló fellépése előtt, csapást jelent az imperializmusra, a szovjet bürokráciára és szövetségeseire”.

Hogyan vélekednek a trockisták Kína és az Egyesült Államok kapcsolatáról? Milyen álláspontra helyezkedtek, amikor köztudott lett Nixon pekingi útja, és egyben az is, hogy az Egyesült Államok valamilyen kiutat keres abból a zsákutcából, amelybe a Vietnam elleni agresszió juttatta? Az Egyesült Titkárság külön nyilatkozatban foglalkozott a Nixon—Mao Ce-tung-találkozóval. Érdemes részletesebben idézni ebből a dokumentumból, mert az Egyesült Államok politikájának bizonyos helyes értékelése keveredik a szélsőséges szovjetellenességgel, de Kínaellenességgel is. Szovjetellenességében e nyilatkozat odáig megy, hogy leszögezi: „Hosszú idő óta az amerikai imperializmus együtt fondorkodott a szovjet bürokráciával, hogy nyomást gyakoroljon Vietnam,

Kambodzsa és Laosz forradalmaira, hogy azok elfogadjanak egy olyan formulát, amely megakadályozná az indokínai forradalom teljes győzelmét.”⁷

Ennek a rágalomnak ellentmond az a mindenirányú segítség, amit a Szovjetunió nyújtott a vietnami népnek az amerikai agresszorok elleni harcban.

Arra a kérdésre viszont, hogy mi készítette az amerikai imperialistákat a vietnami háború befejezésére, megközelítőleg a tényeknek megfelelő választ adnak: „A vietnami nép győzelmes ellenállása az amerikai imperialista agresszióval szemben, valamint a háborúellenes mozgalom nagymérvű fellendülése az Egyesült Államokban, arra kényszerítette Washington, hogy keresse a módját, miként fejezze be bűnös kalandját Délkelet-Ázsiában. Washington megpróbálja visszavonulását olyan módon végrehajtani, hogy az ne alakuljon át a térség uralkodó osztályainak vereségévé. Azt sem akarja, hogy a visszavonulás az egész világon hatalmas lendületet adjon az antiimperialista forradalomnak és az antikapitalista harcnak.”⁸

Hogyan értékelik ezek után az amerikai—kínai közeledést? „Az amerikai imperializmus, szembekerülve azzal a ténnyel, hogy a saigoni, vientiane-i és Phnom Penh-i romlott rezsim a teljes összeomlás szélén tántorog, kétségbeesetten fordult Peking felé. Igyekszik kihasználni a kínai bürokrácia segítségét, hogy visszaállítsa a »békés egymás mellett élést« Délkelet-Ázsiában, cserébe néhány diplomáciai és gazdasági engedményért... Amit elítélünk, az az a tény, hogy a kínai bürokrácia... elemzéseit és akcióit ezekhez a találkozásokhoz illeszti hozzá, ciniku-

⁷ Quatrième Internationale. 29e année. No. 51.

⁸ Ugyanott.

san elárulva ezzel a Ceylonban, Bangladesben, Kame-runban és más országokban folyó forradalmi küzdelmeket . . .”⁹

A trockisták, különösen a Nemzetközi Bizottsághoz tartozó csoportok a legélesebben bírálták a kínai vezetést, amikor Kelet-Pakisztánban kirobbant a függetlenségi harc, és azt a pakisztáni kormány Kína helyeslésével kegyetlenül el akarta nyomni. Nem azért, mert helyesen látták az eseményeket. Szó sincs róla. Ekkor sem tudták megtagadni önmagukat. Szerintük „a bengáli tömegek kizárólag a nemzeti egység és függetlenség jelszavai alatt indultak harcba, de küzdelmük valójában a fennálló burzsoá társadalmi rend felszámolását tűzte napirendre mind Pakisztánban, mind Indiában . . .”¹⁰ S hogy ez nem valósult meg, annak az az oka, hogy sem Pakisztánban, sem Indiában „nincs forradalmi párt”.

Az Egyesült Államokkal való viszony alakulását az egyes csoportok eltérően értékelik. Az egyik csoport dicséri a kínai külpolitikát, amely tárgyalásra kényszerítette Nixont, és a pekingi látogatást Canossa-járnak nevezi. A másik csoport elveti ezt az álláspontot, sőt árulásnak tartja, mondván, hogy az csupán Kínának mint államnak az imperializmushoz fűződő kapcsolatát érinti. Márpedig a kínai—amerikai kapcsolatot „az imperializmus és a munkásosztály erőviszonyainak a keretében kell vizsgálni”. Szerintük Kína ezzel a cselekedetével véglegesen elfogadta és a gyakorlatban megvalósítja a sztálini külpolitikát. Ezzel kapcsolatban újra előveszik tételüket a lenini és a sztálini külpolitika szembeállításáról: Le-

⁹ Ugyanott.

¹⁰ Szocialista forradalomért, 1971. június.

nin az állami külpolitikát, a diplomáciát alárendelte a nemzetközi proletariátus érdekeinek (tagadva ezzel Trockij 1918-ban megfogalmazott tételét), Sztálin viszont az osztályharcot alárendelte a diplomáciai érdekeknek, az államok közti kompromisszumoknak. A trockisták szerint ezek olyan kompromisszumok voltak, amelyek megbénították az osztályharcot. (Hogy milyen messzire mennek a trockisták a történelemhamisításban, annak szemléltetésére érdemes megemlíteni véleményüket az 1935-ben megkötött szovjet—francia szerződésről. Ennek hatására, mondják, a Francia Kommunista Párt lemondott a burzsoázia elleni harcról, osztály-együttműködésre lépett vele.) Szerintünk ezt a sztálini politikát folytatja a Szovjetunió napjainkban is, aminek fő jellemvonása a „forradalmi mozgalmak alárendelése a békés egymás mellett élésnek”. A furcsa az, hogy miközben a kínai vezetők is ezzel rágalmazták a szovjet külpolitikát, a trockisták ugyanezt mondják őrölk is: „Ennek a politikának a jellege — írja az Informations ouvrières című trockista lap 1971. július 28-i száma — nem »önmagában« adott, nem az a lényeg, hogy a kínai bürokrácia diplomáciai megállapodásra törekszik az amerikai imperializmussal, hanem az, hogy mit tartalmaz a megállapodás. Anticipált (előlegezett) tartalomról van szó, vagyis olyanról, amelyet megelőzött Nixon meghívásának látványos gesztusa: a Kínai Kommunista Párt vezetőinek állásfoglalása a bengáli népiirtással és Bandaranaike asszony burzsoá kormányának repressziójával kapcsolatban. A régi mesének, miszerint »nem avatkozunk más országok belügyeibe«, itt nincs nagy szerepe. A kínai bürokrácia közvetlenül beavatkozott Ceylon és Pakisztán dolgozó tömegeinek ügyeibe, minthogy közvetlen támogatást nyújtott hó-

héraiknak. Ily módon határozta meg azt, ami értelmet ad — az imperializmus számára — a megállapodás keresésének: a rend, vagyis az imperialista uralom fenntartása egész Délkelet-Ázsiában.”

Figyelemre méltó, hogyan magyarázzák a mai trockisták a szovjet—kínai vita történelmi gyökereit. A IV. Internacionálé „teoretikusai” szerint az 1927-ben elszenvedett vereség után újjászületett Kínai Kommunista Párt „csak nevében volt kommunista”, társadalmi alapja lényegileg a feudális járom ellen küzdő parasztság volt. A párt vezette fegyveres erők által felszabadított területeken nem volt ipar, és az ott létrehozott közigazgatás kizárólag a parasztságra támaszkodott. A kommunista párt „nem ismerte a kapitalizmus szülte osztályellentéteket, csak a parasztság földéhségét”. A feudalizmus elleni harcnak marxista alapot kellett adni, ezért a párt „a parasztságnak tulajdonította a munkásosztály történelmi szerepét”, és a paraszti hadseregnek ezért adta a Vörös Hadserg nevet.

A trockisták szerint a KKP „mindig követte a sztálini politika cikcakkjait”. A Komintern VII. kongresszusa — állapította meg a IV. Internacionálé 1967-ben — jól jött a kínai kommunistáknak: még inkább feladhatták a munkásosztály szervezését és újra megerősíthették együttműködésüket — most már a japán imperializmussal szemben — a nemzeti burzsoáziával. A katonai önállóságot azonban nem adták föl és a háború végére egy „nacionalista alapon megszilárdult kommunista párt” volt az egyetlen erő az országban.

1949-ben nem munkásállam jött létre, hanem egy „parasztságra támaszkodó polgári állam”. De mert ezt

az államot az imperializmus fenyegette, „kénytelen volt keresni a Szovjetunió szövetségét”. A Szovjetunió viszont a IV. Internacionálé szerint állandóan kész volt „felkínálni Kínát az imperialistákkal való alkudozásban”.

A trockisták itt sem törődnek a tényekkel. Nem veszik figyelembe, hogy a Szovjetunió több alkalommal tett javaslatot a kínai vezetőknek az államközi viszony rendezésére, az imperializmus elleni közös harcra. A Szovjetunió álláspontját az SZKP XXIV. kongresszusán L. I. Brezsnyev így foglalta össze: „Mindamellett pártunknak és a szovjet kormánynak mély meggyőződése, hogy a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság közötti kapcsolatok javulása megfelelne mindkét ország alapvető és hosszú távú érdekeinek, a szocializmus, a népek szabadsága és a béke megszilárdítása érdekeinek. Ennélfogva nemcsak arra vagyunk készek, hogy minden lehető módon előmozdítsuk a kapcsolatok normalizálását, hanem arra is, hogy helyreállítsuk a jószomszédi kapcsolatot és barátságot a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság között. S kifejezzük meggyőződésünket, hogy végső soron elérjük ezt.”¹¹ A kínai vezetők azonban még csak nem is reagálnak a szovjet kormánynak a két ország közti kapcsolat normalizálására tett javaslataira; folytatják szovjetellenes irányvonalukat. Sőt, 1972-ben már odáig mentek el, hogy a két „szuperhatalom” közül a „szociálimperialista” Szovjetuniót tekintik fő ellenségnek.

Látható tehát egyfelől, hogy a trockistáknak nem egyértelmű az álláspontjuk a Kínai Kommunista Párt

¹¹ Az SZKP XXIV. kongresszusa. 17. old.

politikáját illetően, másfelől, hogy a kínai vezetők nézetei sok tekintetben megegyeznek a trockisták nézeteivel, akkor is, ha szavakban elhatárolják magukat azoktól. Mindenesetre a trockisták — abból kiindulva, hogy a kínai vezetők fő ellenségüknek a Szovjetuniót tartják és támogatnak minden szovjetellenes erőt — örömmel fogadták egységbontó politikájukat, és abban reménykednek, hogy az elősegítheti befolyásuk erősödését.

A kommunista és munkáspártok 1969. júniusi moszkvai tanácskozásán elfogadott dokumentum leszögezi, hogy a kommunista pártok „következetesen védelmezni fogják elveiket, törekedni fognak a marxizmus—leninizmus diadalra juttatására, a konkrét helyzetnek megfelelően harcolni fognak az elmélet és a politika jobboldali és »baloldali« oportunistá eltorzítása ellen, a revizionizmus, a dogmatizmus, valamint a balos szektás kalandorság ellen.”¹

Tekintettel arra, hogy napjainkban a „baloldali” áramlatok közül, különösen a fejlett tőkésországokban, a trockizmus jelentősen aktivizálódott, az ellene folytatott harc szerves része a kommunista és munkáspártok politikai és eszmei harcának.

A marxizmus—leninizmus és a trockizmus harca immár hét évtizede folyik. Az első szakasz 1903-tól 1917-ig tartott. Ebben az időszakban Trockij minden

¹ A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozása, Moszkva 1969. 31. old.

kérdésben szemben állt Leninnel, nem csatlakozott a bolsevikokhoz, és nézetei a mensevizmus egy válfaját jelentették.

A második szakaszban (1917-től 1927-ig) Trockij a bolsevik párton belül fejtette ki tevékenységét. Miután belépett a pártba, rövid ideig egyes kérdésekben elfogadta Lenin álláspontját és különféle vezető funkciókban a szovjethatalom érdekében dolgozott, lényegileg azonban fenntartotta alapelveit, és Lenin energiájának nagy részét lefoglalta a Trockij nézetei és módszerei elleni harc. Trockij frakcióharcot kezdett a lenini vonal ellen, és Lenin halála után fokozta ezt a harcot. Ezekben az években egyrészt kialakult a trockizmus egész rendszere a nemzetközi munkásmozgalom valamennyi kérdésével kapcsolatban, másrészt azzal a ténnyel, hogy az egyes kommunista pártokban fellépő pártellenes elemek elfogadták Trockij nézeteit, a trockizmus kilépett a Szovjetunió keretéből.

A harmadik szakasz akkor kezdődött, amikor Trockijt kizárták a pártból és kiutasították a Szovjetunióból. Ebben az időszakban a trockisták nemzetközi szervezetet hoztak létre és igyekeztek minden pártellenes erőt a IV. Internacionáléban összefogni. A trockizmus a kommunista párton belüli áramlatból nyíltan kommunistaellenes, szovjetellenes irányzat lett. Tekintettel azonban arra, hogy a trockisták szemben álltak az akkori történelmi szakasz legfontosabb követelményével, az antifasiszta összefogással, szervezeteik fölmorzsolódtak, vezetőik elszigetelődtek. A világháború utáni években újjászervezték soraikat, és már nemcsak a Szovjetuniót támadták, hanem a többi szocialista országot is.

Az ötvenes évek elejétől a trockizmust az jellem-

zi, hogy több egymással hadakozó csoportra bomlott, egyszersmind — főként a hatvanas évek második felében — a trockisták fokozták tevékenységüket, és egyes tőkésországokban időlegesen a korábbinál jelentősebb befolyásra tettek szert. Bármilyen nézeteltérés legyen is a különböző trockista csoportok között, a fő kérdésben egyetértenek: harcot folytatnak a Szovjetunió és a többi szocialista ország ellen, a kommunista pártok ellen, az antiimperialista összefogás ellen. A trockizmus leleplezése ezért része egyfelől a kommunista mozgalom eszmei tisztaságáért vívott harcnak, másfelől a mind szélesebb antiimperialista összefogásért folytatott politikai küzdelemnek.

TARTALOM

Előszó	5
Az „eredeti” trockizmus	13
Trockij mensevik marad	17
A permanens forradalom elmélete	18
Trockij és a világháború	26
Trockij a bolsevik pártban	28
Az októberi forradalom és Trockij	32
Trockij a szovjethatalom szerepéről	34
Trockij a párt és a szovjet állam feladatairól	37
Szocializmus egy országban	46
Trockij és a szocialdemokratizmus	50
Lenin barátja, vagy ellenfele	53
Trockij harca a hatalomért	60
A trockizmus vereségének okai	69
A IV. Internacionálé megalakítása	83
Az „Átmeneti program”	86
A trockisták és a népfront	89
Trockisták a háború alatt	98
Napjaink trockistái	103
Újjászervezés, bomlás és eszmei alap	104
Két fő irányzat kialakulása és harca	128

A trockista csoportok a gyakorlatban	135
Az antrizmus	135
Pablo és Franck hívei	142
Posadasisták	151
Szélsőséges antikommunisták (lambertisták)	166
Az antimonopolista, antiimperialista összefogás ellen	171
A trockisták a fiatalok megnyeréséért	186
A trockisták és a nemzeti felszabadító harc	193
A trockisták fő célpontja a szocialista világrendszer	205
„Magyar” trockisták	227
A trockisták és Kína	241
Trockij és a kínai forradalom	243
A trockizmus és a maoista politika	250
Befejezés	264

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója

Szerkesztette Z. Vidor Emma

A borító Erdélyi János munkája

Műszaki vezető Szécsi Andor

Műszaki szerkesztő Lengyel József

A szedést 1974. április 11-én kezdték meg

Megjelent 1974. október 11-én, 5000 példányban

Terjedelme 16 (A/3) ív

74.1191/1 — Zrínyi Nyomda, Budapest

Felelős vezető: Bolgár Imre vezérigazgató